JOHANNIS BUXTORFII

TIBERIAS

Sive

COMMENTARIUS MASORETHICUS

Quo

PRIMÙM EXPLICATUR, QUID MASORA SIT: TUM HISTORIA MASORETHARUM EX HEBRÆORUM *Annalibus excutitur, Num ſcilicet Maſora à Tiberienſibus Hebræis poſt Talmud Judaicum conſcripta ſit: deinceps Quid Maſora in univerſum pertractet, Quæ ſit ejus methodus, & Quem in finem inventa, ampliè ſimul commemoratur.*

SECUNDÒ CLAVIS MASORÆ TRADITUR, QUÆ *Voces ſingulas & conjunctas, communes ac proprias, ac Maſorethis peculiares indeq; obſcuriores, perſpicuè explicat, aditumq; à primis ad intima & magis abſtruſa Maſoræ penitùs cognoſcenda, facilimum & planiſſimum reſerat.*

DENIQUE NE QUID STUDII VEL OFFICII DESIDERETUR, *Analytica Maſoræ explicatio in primum Caput Geneſeos proponitur, quæ ceu viva manuductio & in rem præſentem intromiſſio eſt.*

BIBLIOTECA NAZ ROMA VITTORIO EMANUELE

BASILEÆ RAURACORUM,
Sumptibus & Typis LUDOVICI KÖNIG.
M. DC XX.

2-5

Digitized by Google

JOHANNES BUXTORFIUS Linguæ Sanctæ in Academia Baſileenſi Profeſſor, Linguæ ſanctæ ſtudioſis S. D.

SI verum eſt illud, quod Orator in 1. de Finibus ſcribit, inquiens: *Liberalitate qui utuntur, benevolentiam ſibi conciliant, & quod optimum eſt ad quietè vivendum, charitatem:* utrumq; mihi apud te, Lector benevole, minimè defuturum, ex bonitate cauſæ meę, & prudentiâ judicii tui, & ſpero & confido. Etenim ſi omnia Hebræorum Chriſtianorumq́; ſcripta percurras, haud invenies, qui de Maſora ac Maſorethis, liberaliùs affluentiusq́ue, addo & libentiùs & faciliùs ſua tecum ex ſolo benè de te merendi ſtudio communicaverit, quàm ego nunc facio. Benè in hunc uſum præcepit Ennius, ut quicquid ſine detrimento poſſit commodari, id tribuatur vel ignoto. Nec immeritò veteres dixerunt, apertas eſſe Muſarum januas, immò & invidiæ expertes. Apertum ſit & tuum, Lector, in his accipiendis pectus, be-

nevolus beneque exiſtimans animus, candidum & omnis invidiæ expers judicium. Charitate mutua foveto, quem tuorũ profectuum amor ad hos labores allexit, & proficiendi neceſſitas confirmavit. Pauciſſimi enim hactenus deprehẽſi ſunt, qui vel mediocrem in hac materia cognitionem aut ſciẽtiam adepti fuère, non quòd diſcendi defuerit voluntas, ſed quòd occaſio. Unus Elias Levita, genere Judæus, gente Germanus, ſuperiori ſeculo, ſuis hanc viam præivit, edito libro *Maſoreth hammaſoreth*, qui brevis in Maſoram Commentarius. Ejus exẽplaria tam inter Judæos quàm Chriſtianos hodie rariſſima, pares cultores habent. Inter Chriſtianos etiam eo rariores, quòd nunquam Latinè iſte Liber converſus ſit, ut & alibi dixi. At quòd paucula inde Sebaſtianus Munſterus aliquando, transtulit, id cauſam præbuit, quare plurimi doctrinâ præcellentes viri Theologi & Philologi, de Maſora & Maſorethis, ſiniſtra nimiùm conceperũt præjudicia. Pars enim horum aſſeverant firmiſſimè, Maſorethas fuiſſe viros ſapientes urbis Tiberiadis: vixiſſe demum poſt conſcriptum Talmud Judaicum, poſt quingentos ſcilicet à Chriſto Salvatore annos: conſcripſiſſe

Maſo-

Maſoram: inveniſſe puncta vocalia & accentus, eaque textui aſcripſiſſe. Quis aliter credidit, qui hanc ab Elia ſemel imbibit ſententiam? immò quomodo aliter credere potuit, cùm nemo aliter hanc hiſtoriam unquam enarrarit? fides auditum ſequitur: auditus quæ concipit, in animum tranſmittit, qui pro judicii excellentia iis fidem adjicit aut detrahit. Elias apud ſuos inter mille; quid? vix inter plura millia unum habet, qui ipſi applaudat, qui approbet, qui ſubſcribat. Ratio, quòd partim falſa, partim periculoſa nimiùm iſta eſſet ſententia. Falſa; quòd Maſorethæ vixerunt ante Talmud judaicum, & quidem tanto tempore, ut Talmudicis vocentur *Riſchonim*, Priſci, Antiqui. Id tam clarè patet ex hoc meo Commentario, quàm quod in ipſa meridie. Periculoſa; ea in primis ſententię pars, quæ aſſerit, Sapientes Tiberiadenſes tanto tempore poſt Chriſtum Salvatorem puncta vocalia libris aſcripſiſſe, quæ hodiernæ lectionis ac ejus ſenſus, quem lectio iſta exhibet, ſunt fundamentum. Viri iſti fuerunt homines, ut quilibet alius, non Prophetæ, ut olim, quorum dictis ac ſcriptis ex immediata Spiritus Sancti operatione conſtabat authoritas: Opus ipſorū vocalium

Digitized by Google

aſcriptio, fuit *poal enuſchi*, *opus humanum*, ac proinde authoritas iſtius lectionis, humana eſt, quæ per ſe & ex ſe neminem hìc obligat. Si inventum humanum ſunt, & authoritas ipſorum humana, removeri poſſunt, & ſic lectio pro cujuſq; erit arbitrio. Quæ tunc textus Hebræi firmitas, quæ certitudo? Hæc, & quæ alia hinc conſequuntur, Hebræi æqua judicii lance penſitantes, Eliæ ſuo perpetuum indixerunt bellum, ipſum quibus poſſunt machinis oppugnando, ut validiorem textui Hebræo authoritatem ſtatuant. Attamen ex Chriſtianis maximi graveſque viri, præ omnibus, qui in ſupremis Theologorum cathedris præſident, ambobus, quod ajunt, pedibus, in iſtam Eliæ conceſſerunt ſententiam. Horum alii, ceu ex ſummo tribunali Maſorethas condemnant, ut profanos Hebræorum interpretes: qui opportuniùs Epimenidis aut potiùs mortuorum ſomnum dormiiſſent, quàm quando Tiberiadem Paleſtinę convenerunt, ut ſacram ſcripturam verſibus, accentib punctiſque vocalib. diſtinguerent: qui iſtis Scripturam partim illuſtrarunt, partim obſcurarunt: qui verſus confuderunt ac miſcuerunt: qui ut verbo dicam, Scripturam corruperunt. Alii ajunt,

Puncta

Puncta nihil ad lectionem facere: alii, puncta adjecta non debere nos ita aſtringere, quin ſi commodiorem videamus ſenſum, illum ſequi poſſimus: alii, puncta eſſe recens judæorum inventũ, quod non opus ſit, quemquam ſtrictè imitari: alii, Hebræiſtis Chriſtianorum licitum eſſe puncta, diſtinctiones, cõſtructiones, ſignificationes & quæ Grammatica præterea habet, audacter immutare, ut cum Novo Teſtamento ſenſus conveniat: alii, delirare eos, qui negent puncta à recentibus Maſorethis inventa eſſe. Hæc & alia in Chriſtianorum impreſſis libris proſtant. Non opis eſt noſtræ tantas componere lites. Nec patrocinium horum ſuſcipere, nec litigare cum quoquam de eo cogitos. Alia & in alium finem ſpectantia, ex Hebræorum hiſtoria refero. Hæc docet, Maſorethas inde ab Eſræ & Nehemię temporibus promanaſſe: quando autem deſierint, non uſq; adeò clarum eſt. Maſoram ante Talmud judaicum majori ex parte extitiſſe, ex ipſo Talmud luculenter probo. Quorſum ergo hæc ſive laus, ſive fraus, (aut potius ſcelus & impietas, ſi Maſora textus ſacri eſt corruptio, ut vulgò accuſatur) Maſorethis iſtis poſt-Talmudianis Tiberienſibus aſcribitur? De ea

Maſoræ parte, quæ circa vocum formam, ex literis & punctis vocalium & accentuum, conſtantem, occupata eſt, præcipuè, & quàm maximè dubitatur, an ea ante Talmud vel poſt Talmud confecta ſit. Ante Talmud factam non eſſe, Elias Levita quatuor rationibus probat, quas ſuo loco propono, & ex Hebręorum ſentētia ad eas reſpondeo. Maſorethas tamen puncta vocalia & accentuum notas inveniſſe, totus mundus Hebraicè doctus clamat. Fieri poteſt, ut quidam Maſorethæ fuerint, qui illa invenerint. At qui illi? & quando? Tiberienſes pòſt Talmudiani inquit Elias. Si maximè verum eſſet, Tiberienſes iſtos Maſorethas hanc Maſoræ partem conſcripſiſſe, tamen neutiquam inde ſequetur, eos ſimul punctorum inventores eſſe. Nam omnes Maſorethicę notæ, quæ punctorum vocalium & accentuum meminerūt, nihil aliud oſtendunt, quàm hos Maſorethas harum notarū authores, de punctis & vocalibus, ut textui ſacro longiſſimè antè aſcriptis, judicaſſe, & ſui judicii notas appoſuiſſe, ut genuina forma conſtaret, & ut in libris inventa, ſic permaneret, nec cuiquam ulla eſſet cauſa, occaſio vel ratio, quicquam immutandi. Sic Maſorethæ, qui Maſoram conſcri-

pſerunt,

pſerunt, non etiam ſimul punctorum ſunt authores. Conſidera, Lector benevole, exempla, quæ ad illud declarandum, ſuo loco à me adducuntur. Concipe rectum judicium, ſepone conceptum præjudicium. Quærendos putabis alios ab his Maſorethas, qui puncta ſeorſum invenerint, de quibus poſtea Maſorethæ eam maſoram quę hodie extat, conſcripſerint. Ubi illi quærendi fuerint magis, quàm inter iſtos Maſorethas, qui ante Talmud vixerunt, quorum origo à Viris Concilii magni, cui Eſra Sacerdos præfuit. À quibuſdam inventores punctorum ſtatuuntur *Ben Aſcher*, & *Ben Naphtali*, ut tradit Galatinus lib. 1. cap. 8, qui etiã propterea vocãtur ab aliis Maſoretharum principes, ut apud Genebrardum in Præfatione in Pſalmos. Hi plenè vocati ſunt *Rabbi Aharon filius Rabbi Moſis è tribu Aſcher.* Alter, *Rabbi Moſes filius Davidis è tribu Naphtali.* Hic in Babylonia floruit, ille in terra Iſraëlis, & in quibuſdam vocalibus & accentibus interdum diſcreparunt, quorum diſcrepantię in fine Bibliorum magnorum ſunt impreſſæ. Genebrardus Chronographiæ ſuæ libro tertio, ad annum Chriſti 485. ſcribit, ju-

Digitized by Google

dæos Tiberiadis Paleſtinę indixiſſe concilium, ad quod etiam Babylonii confluxerint, primariis ipſorum Rabbi Ben Aſcher & Rabbi Ben Naphthali, ac notulas vocalium conſtituiſſe. Hujus ſententię teſtem & authorē citat Eliam Levitam, libro de Accentibus, capite ſecundo. Cave credas, Lector, Eliam hoc ibi dicere. Vide locum, lege, judica. Mox idem ſubjicit, iſtos duos Rabbinos fuiſſe punctatorū principes, & quòd in quibuſdam vocalibus & accentibus diſſentirent, duplicem ſignandi & diſtinguendi modum judæis reliquiſſe, &c. Teſtem adducit Kimchium in Pſalmū ſexageſimum. Hæc citatio invenitur & apud alios ſcriptores. Sed tu Lector, & hîc cave quæras: perdes tempus. Nihil quicquam enim Kimchi de eo ibi tradit. Galatinus dicto loco ſcribit, communiorem eſſe ſententiam, iſtos duos eſſe authores punctorum & accentuum, non Eſram. At inter quos communis iſta ſententia obtinet, judæóſne an Chriſtianos? inter judæos certè nō, ut patet ex Elia, præfatione tertiâ in librum Maſoreth, ubi dicit, diſſenſionem inter iſtos duos longè pòſt inventionem vocalium exortam fuiſſe. Si hi fuerunt primi inventores, & inter ſe diſſenſerunt, quæ tunc inventionis hu-

jus au-

Digitized by Google

jus authoritas & certitudo? Quòd ſi autem inter Chriſtianos ea communis eſt ſententia, quo nititur illa fundamento? qua hiſtoriæ certitudine? quibus fidis authoribus? Incerta itaque hîc nimis ſunt doctorum virorum judicia. Hoc verò certum, hos duos primos eſſe, qui expreſſam punctorum mentionem fecerunt, & figuras propter diſſenſiones ſuas, ſcribendo expreſſerunt. Quo tempore vixerint, nemo hiſtoricorum diſertè affirmat. Author Chronici Schalſchelet hakkabala, fol. 37. editionis Cracovianæ ſcribit: *Hoc tempore floruerunt juxta ſententiam meam, duo ſapientes maximi, Ben Aſcher & Ben Nephtali, qui inter ſe diſſenſerunt in lectione multarum vocum juxta vocales & accentus.* Tempus illud eſt, quando diſsipatæ fuerunt Scholæ Babylonicæ, quod juxta hunc authorem, & Tzemach David & alios, accidit Anno Chriſti 1037. Hoc ſi verùm, tunc nimis recens punctorum inventum eſt. At hoc credibile nō videtur, quòd hi duo authores, quiſque ſuæ terræ homines in ſuam ſententiam pertraxerunt. Nam R. Aſcherem ſecuti ſunt judæi terræ Iſraëlis: alterum judæi regni Babyloniæ. Facta eſt ergo iſta

diſſenſio, quando utrinque Scholæ adhuc florebant, & Judæorum utrobique eſſet multitudo, qui ſuorum anteceſſorum partes ſequebantur. In ultima autem iſta diſſipatione, Scholæ Babyloniæ totaliter & funditus fuerunt everſæ, ac Judæi omnes in alias orbis partes ejecti & fugati, in Judæa autem ab aliquot ſeculis vix ullius celebrioris Scholæ & doctorum virorum memoria ſuperfuerat. Cæterùm primi Grammatici Hebræorum qui de punctis vocalibus ſcripſerunt & rem Grammaticam ex profeſſo tractarunt, fuerunt Rabbi Jehuda Chiug, Afer, & Rabbi Jona Hiſpanus. Hi floruerunt circa annum Chriſti 1100, & ab Aben Eſræ, qui obiit non diu ante annum Chriſti 1200, aliquoties laudantur. Sed longiùs progredior, quàm volebam. À maſora incepi, in eam revertar, & deſinam. Dum Biblia ſubirent prælum, in maſora diſſenſiones, defectus, ſuperflua, confuſa, animadvertere cœpi. In ea inquirere, eaque pro viribus dirigere & corrigere, quantum prælum procedens concedebat, operæ pretium duxi. Sic feci, nec de prolixiori maſoræ cōmentario quicquam cogitavi. At operis magnitudo, rei maſorethicæ difficultas, rariorque ejus apud pleroſque

cogni-

cognitio, in iſto temporis longioris decurſu, ſæpè animum ad pleniorem maſoræ explicationem commoverunt. Hinc factum, ut hunc Commentarium horis vacantibus colligerem, quem nunc juris & uſus publici facio. Hoc ut facerem, eo magis adductus ſum: quòd pauciſsimos maſoræ veram notitiam hactenus conſecutos, plurimos autem viderem de Maſorethis, magis ſecundum affectus animi præjudiciis gravati, quàm verâ ſcientiâ imbuti, judicare. Hiſtoriam itaque, ut potui, pertexui: rem totam pro viribus explicavi: menda occurrentia ſuſtuli: defectus ſupplevi: ſuperflua ſemovi, & lucem omnem quam potui, intuli. Nec tamen credas, omnia eſſe correcta & emendata; nunquam enim ordine in ſingula inquiſivi, ſed prout quæque nunc hîc nunc illic obviam accederent, ita ad cenſuram vocavi. Multa, non dubito, ſuperant, ad quæ examinanda hinc patebit aditus. Non hæc fuerunt vitia primorum authorum, ſed librariorum in deſcribendo. Quod vel inde patet, quòd maſora per maſoram & ex maſora corrigitur. Pudenda verò hîc Judæorum eſt negli-

gentia, immunis incuria & oſcitãtia, ad manifeſtiſsima etiam vitia cæcutiviſſe, & inter tot impreſsiones ad ea meliorem manum non adhibuiſſe. At tu Lector, in omnibus ſis benevolus interpres: Hiſtoriam cape, ut ex ſuis authoribus refertur: ſi quid diſplicet, culpa ſit authorum, qui majori diligentia in iis annotandis non ſunt uſi; aut potius injuriæ temporum aſcribe, quorum acerbitas certiori iſtorum notitia poſteros privavit. Reliquam maſoræ totius rem, quo potui ſtudio explicavi, ut tandem omnibus linguæ & hiſtoriæ Hebraicæ ſtudioſis, hoc quoque antiquiſsimum priſcorum Hebræorum erga ſacras literas ſtudium, pleniùs innoteſceret. Hunc meum erga tuos profectus juvandos laborem, ſi tu candidè interpretaberis, & ego gratum acceptumq; eũ tibi eſſe perſpexero, nõ tantũ ad alia tuorum ſtudiorum commoda promovenda, me incitabis, ſed & obligabis. Vale & cum Marone *Et nos, & tua dexter adi pede ſacra ſecundo*. Baſileæ 23. Martii, Anno Chriſti Salvatoris M. DCXX.

JOHANNIS BUXTORFI
Hebrææ Linguæ in Academia
Baſileenſi Profeſſoris

COMMENTARIUS MASORAE Hiſtoricus.

CAPUT PRIMUM.

De Nomine Maſoræ.

NEMINI non eſt notum illud pertritum, *Verba ſunt notæ rerum.* Res impendiò magis citiusq́ue noteſcunt, ſi verba penitùs perſpecta, & origine ſua probè cognita fuerint. Maſoram ergo explicaturi, nomẽ primò interpretabimur.

מְסֹרָה, מְסוֹרֶת *Maſora, Maſoreth*, Nomina ſunt verbalia, à Radice ſive themate מָסַר. Hoc Verbum bis tantùm legitur in textu Hebræo, pro *Tradere*: ut, לִמְסָר־מַעַל *Ad tradendum prævaricationem*, Numer. 31. 16: וַיִּמָּסְרוּ מֵאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל *Et traditi ſunt ex millibus Iſraelis*, ibid. ver. 5.

Chaldæis in longè frequentiori uſu fuit. Nam in Targum ſive Paraphraſi Chaldaica Veteris Teſtamenti, uſurpatum legimus pro verbis Hebraicis נָתַן, נִכַּר, אִנָּה, סִגַּר, non tamen ſimpliciter & ſemper, ſed quando cū Nomine יָד *Manus*, junguntur, aut quando illud ſubintelligitur, pro *Tradere in manum alicujus*, quod interdum etiam eſt, *in poteſtatem.* Rabbi David in libro Radicum addit, ſignificare *Traditionem* בְּכָל לֵב *cum toto corde*, cum ſumma voluntate & ſingulari ſtudio, ac poſitionē in poteſtatem alterius, ſive res certę ſint ſive perſonæ. Exempla, הַיּוֹם הַזֶּה יְסַגֶּרְךָ יְהוָה בְּיָדִי *Hodie tradet te Dominus in manum meam*, Targum יוֹמָא הָדֵין יִמְסְרִנָּךְ יְהוָה בִּידִי, 1.Sam.17.46. Hebraicè, אֲשֶׁר נְתָנְךָ יְהוָה הַיּוֹם בְּיָדִי, *Quod dedit te Dominus hodie in manum meam*, Chaldaicè, דִּמְסָרָךְ יָת *Quod tradidit te*, 1.Sam.24.11: הִנְנִי נֹתְנוֹ בְּיָדְךָ *Ecce ego do ipſum in manum tuam*, Targum הָא אֲנָא מָסַר לֵיהּ בִּידָךְ *Ecce ego trado ipſum in manum tuam*, 1.Reg.20.13: נִכַּר אֹתוֹ אֱלֹהִים בְּיָדִי *Alienavit eum Deus in manum meam*, Targum, מְסַר יָתֵיהּ *Tradidit eum*, 1.Sam.23.7: וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדִי *Et Deus occurrere fecit in manum ejus*, Targum, וּמִן קֳדָם יְהוָה אִתְמְסַר לִידֵיהּ *Et à Domino traditus eſt in manum ejus*, Exod.21.3. וְהִסְגַּרְתִּי עִיר *Et concludam civitatem*, Targum וְאֶמְסַר קַרְתָּא וּמְלֹאָהּ *Et tradam civitatem & plenitudinem ejus*, Amos 6.8. Ex his patet; Verbum hoc dici de perſonis & rebus, quæ de manu unius in manum alterius, aut de poteſtate hujus in poteſtatem illius deduntur. Hinc etiam Hebræi dicunt, מוֹסֵר עַצְמוֹ לְמִיתָה *Tradit ſeipſum morti*, שֶׁהָיוּ מוֹסְרִים עַצְמָן עַל קְדוּשַּׁת הַשֵּׁם *Qui tradiderunt ſeipſos propter ſanctificationem Domini*, ſcil. in mortem, qui martyrium prompti ſubierunt,

runt, Dei nomen ſua morte ſanctificantes.

Secundò מָסַר *Tradere*, dicitur de rebus animo conceptis, de doctrina & ſcientia, de conſiliis & ſecretis, quæ unus alterum docet, quæ quis alteri revelat, cognoſcenda proponit, communicat & quaſi in manus tradit. Hoc ſenſu correlatum ejus eſt קִבֵּל *Accipere*, id eſt, percipere, cognoſcere, intelligere. Quæ enim ore traduntur, auribus accipiuntur, & per auditum in animum tranſmittuntur cognoſcenda. Sic Hebræi in libro Apophthegmatum Patrum, cap. 1. ajunt, מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ וִיהוֹשֻׁעַ לִזְקֵנִים וּזְקֵנִים לִנְבִיאִים וּנְבִיאִים מְסָרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה id eſt, *Moſes accepit Legem è Sinai, & tradidit eam Joſuæ, Joſua ſenibus, ſenes Prophetis, Prophetæ tradiderunt eam viris Synagogæ magnæ.* Sic & apud Latinos authores; Cæſar, *De Deorum immortalium vi ac poteſtate diſputant, & juventuti tradunt.* Ovid. *Tradit præcepta volandi.* Cicero, *Sit boni oratoris multa auribus accepiſſe.* Vergilius, *Accipite hinc animis, lætasq; advertite mentes.* Ex hoc ſenſu ſequentia Maſoræ nomina.

מָסֹרָה. Sic hodie communis hujus Nominis pronunciatio eſt apud Judæos. Eſt autem in medio litera Samech, quæ acutum Hebræis habet ſonum, ac ſi audias geminū, veluti *Maſſora*, quomodo & multi ſcribunt. Forma Hebræa eſt ad formam בָּגוֹרָה *Prævaricatrix*, Jer. 3. 7. At hæc forma irregularis eſt, cui nullum ſimile exemplum occurrit in tota Scriptura. Analogia enim poſtulat Scheva ab initio, ut cùm à גָּדוֹל in fœminino genere dicitur גְּדוֹלָה. Sic & Subſtantiva hujus formæ habent Scheva ab initio, ut, בְּשׂוֹרָה *nun-*

cium, אֲגֹרָה *nummus,* חֲגֹרָה *cingulum,* עֲבֹדָה *ſervitus.* juxta hanc formam dicendum eſſet מְסֹרָה. Qui putant ſcribendum מַסֹּרָה, ſubſidium habent in forma רַתּוּק *catena,* קַנָּא *zelotes,* כַּמּוֹן *Cyminum.* Sic eſſet מַסּוֹר & fœmininè מַסֹּרָה. Quidam legerunt מְסָרָה, formæ צְדָקָה, alii מַסָּרָה formæ כַּפָּרָה. Pagninus in Theſauro linguæ ſanctæ legit מְסָרָה, ut videre eſt in אֵיל, & in קרב, in Nomine קָרְבָּן. Sed *Maſora* eſt communis & genuina appellatio.

מָסוֹרֶת. Hoc Nomen ſine dubio petitum eſt ex eo, quod legitur apud Ezechielem, וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם בְּמָסֹרֶת הַבְּרִית *Et adducam vos in traditionem fœderis,* Ezech. 20. 37, id eſt, in fœdus שֶׁמָּסַרְתִּי quod tradidi & exhibui vobis, quod vobis à me traditum eſt. Sed alii id malunt eſſe contractum, pro מַאֲסֹרֶת id eſt, *Vinculum*, ab אָסַר *Vincire,* cujus formæ ſunt מַחְלֹוקֶת· מַחְגֹּרֶת, & alia.

מַסּוֹרֶת. Hujus formæ paradigmata ſunt in כַּפּוֹרֶת *propitiatorium*, בַּצּוֹרֶת *ſiccitas*, פָּרוֹכֶת *velum*, in quo poſtremo eſt Kametz propter ejectum Dages ex litera ר. Hinc *Maſſoreth*, quæ pronunciatio itidem communis eſt.

מָסוֹרְתָּא · מַסּוֹרְתָּא Chaldaica forma eſt, ex præcedenti Hebræa in ת, deducta. Ejus uſus eſt in Targum Jobi cap. 15. 18, ubi legitur, מִן מָסוֹרְתָּא דַאֲבָהָתְהוֹן *Ex traditione patrum ipſorum.* Poteſt etiam hoc legi מַסּוֹרְתָּא vel מַסָּרְתָּא, correpto cholem in kametzchatuph.

Hinc Maſora ſive Maſſoreth *Traditio*, vel Rei de manu in manum, aut Doctrinæ ex animo in animũ, mediante docentis voce, quâ ceu manu doctrina alteri traditur. Sic dicitur מָסוֹרֶת חֲכָמִים *Traditio ſapientum,* id eſt,

id eſt, doctrina à ſapientibus tradita: מְסוֹרֶת הַתּוֹרָה *Traditio Legis*, Lex à majoribus tradita. Hinc R. Salomon Exod. 19. 41, ad אַתֶּם רְאִיתֶם *Vos vidiſtis*, ſcribit, לֹא מְסוֹרֶת הוּא בְּיֶדְכֶם *Non eſt traditio illud in manibus veſtris*, q. d. Vidiſtis oculis veſtris, quæ in Ægypto fecerim, non autem traditum aut narratum eſt vobis illud à Majoribus veſtris. Græcè in Novo Teſtamento *Traditio* dicitur παράδοσις, quod ferè ſumitur pro Inſtituto, Doctrina & Conſtitutione de certis ritibus. Sic Judæi multas habebant Traditiones à Scribis & Doctoribus, majoris pietatis causâ inventas & præſcriptas, ut per earum obſervationem perfectiùs continerentur in obſervatione præceptorum Dei. Hinc Syriacè talis Traditio dicitur מַשְׁלְמָנוּתָא *Cõpletio, Perfectio*, quòd putarent talibus Traditionibus & inſtitutis compleri & perfectiorẽ reddi Legem Dei, in ſcripto quaſi imperfectè comprehenſam. At cùm Lex Dei irrita potiùs per tales traditiones redderetur, non immeritò Chriſtus eas improbavit & rejecit, quando dixit, *Quare & vos tranſgredimini præceptum Dei per traditionem veſtram?* Matth. 15. 3. Item, *Irritum feciſtis præceptum Dei per traditionem veſtram*, ver. 6.

Maſora autem, de qua hîc agimus, per Synecdochen ſpeciei, ſignificat Doctrinam criticam à priſcis Sapientibus traditam circa textum ſacrũ Hebræum, genuinæ ejus lectioni conſervandę inſervientem, cujus ratio deinceps explicanda.

CAPUT II.

Quid Maſora.

MASORA eſt doctrina Critica, à priſcis Hebræorum Sapientibus, circa textum Hebræum ſacræ Scripturæ, ingenioſè inventa, quâ verſus, voces & literæ ejus numeratæ, omnisq; ipſarum varietas notata, & ſuis locis cum ſingulorum verſuum recitatione indicata eſt, ut ſic conſtans & genuina ejus lectio conſervetur, & ab omni mutatione aut corruptione æternùm præſervetur, & validè præmuniatur. Hinc Elias Levita in præfatione tertia libri ſui Maſoreth, ſcribit: אַךְ הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשׂוּ בַּעֲלֵי הַמָּסוֹרֶת הוּא שֶׁהִשְׁתַּדְּלוּ בְּכָל מַאֲמַצֵּי כֹחָם וְלֹא נָחוּ וְלֹא שָׁקְטוּ עַד שֶׁמָּנוּ כָּל הַפְּסוּקִים וְהַתֵּיבוֹת וְהָאוֹתִיּוֹת מִכָּל סֵפֶר וְסֵפֶר לְפִיכָךְ קָרְאוּ לָהֶם סוֹפְרִים׃ id eſt, *Cæterùm opera quam præſtiterunt Maſorethæ, ea fuit, ut in id laborarent omnibus viribus ſuis, neq; quieſcerent aut tranquilli eſſent, donec numerarent omnes verſus, voces & literas cujusq; libri, unde etiam dicti fuerunt* Sopherim, *quaſi Numeratores.* Finis, ut vera lectio conſervetur, & corruptio caveatur, mox in ſequentibus ab eodem indicatur, his verbis: אַחַר הַמַּעֲשֶׂה שֶׁעָשׂוּ בַּעֲלֵי הַמָּסוֹרֶת אִי אֶפְשַׁר שֶׁנָּפַל אוֹ שֶׁיִּפּוֹל חִלּוּף אוֹ שִׁנּוּי בְּשׁוּם צַד בְּכָל סִפְרֵי הַמִּקְרָא וְלֹא לְחִנָּם אָמְרוּ רז״ל מָסֹרֶת סְיָג לַתּוֹרָה׃ id eſt, *Poſt laborem iſtum quem præſtiterunt Maſorethæ, impoſsibile eſt, ut ceciderit vel cadere poſsit mutatio aut depravatio quædam ullo modo in ullos libros biblicos, unde etiam non fruſtrà dixerunt Rabbini noſtri, bonæ memoriæ; Maſora eſt Sepes Legis.* In hoc ſtudio admirabilis priſcorum Hebræorum diligentia, ardentiſsimus circa cõſervationem textus Verbi Dei zelus, inimitabile & ſine exemplo, in ulla totius mundi gente ſtudium, & admiranda Dei erga gentiles, ad agnitionem Dei per communicationem verbi ſui vocandas,

candas, providentia nitidiſsimè emicat. Hîc enim, quà latiſsimè patent Oriens & Occidens, uno ore, uno modo verbum Dei legitur, hîc omnium librorũ, qui vel in Aſia, vel in Africa, vel in Europa ſunt, ſine ulla diſcrepantia, cõſonans harmonia cernitur. Non ſic contigit ulli genti, cùm nec Chaldæorũ, nec Græcorum, nec Romanorum, aliorumq́ue populorum libris hanc felicitatem obtigiſſe videamus. Uni populo Hebræo oracula Dei concredita fuerunt, quem provida Dei cura voluit gentibus aliis, quarum gratiosè fuit miſertus, eadem incorrupta tradere. Hinc antiquiſsimus primæ eccleſiæ Chriſtianæ ſcriptor, Juſtinus Philoſophus & Martyr, in Sermone ad gentes, ſingulari Dei providentiæ aſcribit, quòd Judæi Codices ſacros tam ſtudiosè in ſuis Synagogis ad uſus noſtros aſſervarint. Verba ejus ſunt: *Quòd ſi quis*, inquit, *obſtinatus neget, hos Judæorum libros ad ſe pertinere, qui uſque hodie in ipſorum Synagogis aſſervantur, dicatq́ nos fruſtra inde pietatem diſcere, audiat ipſam Scripturam, quòd hæc doctrina non illorum, ſed noſtra ſit: Servari autẽ etiam nunc apud Judæos noſtram religionem, Dei erga nos eſt providentiæ, qui, ne maledicendi occaſionem præbeamus iis, proferendo illos ex eccleſia noſtra, malumus illos è Judæorum Synagoga proferri, ut ex lectione manifeſtè appareat, noſtrã eſſe doctrinam, quicquid ſcripſerunt viri doctiſsimi.* Et Auguſtinus in Pſalmum 40, vel juxta Hebraicam diſtinctionem, Pſalmum 41: *Judæi*, inquit, *capſarii noſtri ſunt, ſtudentibus nobis Codices portant.*

Ut ergo, quid hæc Hebrçorum Maſora ſit, ſolidiùs & penitiùs intelligatur, eam per Cauſas ſuas ordine exami-

examinabimus & explicabimus, quantum noſtris viribus hoc tempore conceditur. Difficilimum autem eſt, in denſa caligine umbram à luce diſcernere, & veritatis lucem è tenebris eruere, quales maximè in hac materia ſeſe offerunt.

CAPUT III.

De Cauſa efficiente, ſive Authoribus Maſoræ.

AUthores Maſoræ Hebræis dicuntur בַּעֲלֵי הַמָּסוֹרֶת, in noſtris Scholis *Maſorethæ*, à tractatione Maſoræ ſive doctrinæ criticæ. Hi Maſorethæ veri qui fuerint, ubi aut quando vixerint, id ex Hebręorum libris chronologicis, aut priſca Hiſtoria Hebraica, aut ipſiſmet Maſoretharum ſcriptis, certò & indubitatò ſciri nequit. Etenim ſi quæ de eo certitudo eſſet, eam tot viri docti, Hebræi & Chriſtiani, quales R. Jacob Chajim, author & collector Maſoræ hodiè impreſſæ, Elias Levita acerrimus hujus rei ſcrutator, Arias Montanus, Johãnes Mercerus, aliique doctiſsimi, qui manuſcriptos Maſorę libros accuratiſsimè perviderunt, nullo modo tacuiſſent.

Duplex autem potiſsimũ hac de re apud Hebræorum Rabbinos, occurrit ſententia: *Prima*, Sapientes Tiberienſes ſive urbis Tiberiadis ejus authores eſſe: *Altera*, à Viris Synagogæ magnę ſive Concilii magni, à Propheta Eſra convocati, eam conſcriptam.

Primam ſententiam qui tuentur, non tantùm Maſoram Sapientibus Tiberiadis attribuunt, ſed & punctorum vocalium & accentuum primos inventores

eos

eos eſſe volunt. Inter hos primus eſt R. Aben Eſra, (ſcribendis libris claruit Anno Chriſti 1150.) qui in libello Grammatico צחות (excuſus eſt apud Bombergum in 8) diſertis verbis ſcribit : כן מנהג חכמי טבריא כי מהם היו אנשי המסרת ומהם קבלנו כל הנקוד: id eſt, *Sic fuit conſuetudo Sapientum Tiberiadis: nam ex illis fuerunt Viri authores Maſoræ, & ab illis accepimus totam punctationem.* Sæpiùs autem iſtorum Sapientum in hoc libello recordatur, eosque à peritia lectionis & pronunciationis genuinæ aliquoties laudat. His adjungi poteſt, quod in Cõmentariis ejus, Exod. 25.31. ſcriptum invenimus, ubi ita ad explicationem vocis תיעשה notat : ראיתי ספרים שבדקום חכמי טבריא *Vidi libros, quos ſcrutati ſunt ſapientes Tiberiadis, in quibus jurant quindecim ſeniores ipſorum, quòd ter quaterve conſiderarint quamq; vocem, quodque punctum, omnemq; dictionem plenam vel defectivam, & ecce Jod illud in voce* תיעשה *fuit aſcriptum*, & cæt. Hoc verò de illis Sapientibus, quos antea ſcripſit, punctorum & Maſoræ inventores fuiſſe, intelligi non poteſt, cùm dicãt, ſe ſingula etiam puncta conſideraſſe, non quidem quæ ipſi primùm invenerant, eorum enim rationem ipſimet ſciviſſent, ſed quæ jam antè ab aliis inventa & libris aſcripta erãt, ut de iis judicium colligerent. Et minimè omnium veriſimile eſt, primorum iſtorum auctorum, qui puncta juxta ipſius ſententiam invenerunt & libris aſcripſerũt, authenticos libros, ad ejus manus deveniſſe. Digni enim iſti libri fuiſſent, qui non ab uno aliquo videri & legi, ſed à tota natione in archivis ſacris, ut olim authenticum Moſis exemplar, ceu inæſtimabilis theſaurus, in

Digitized by Google

univerſæ poſteritatis uſum conſervarentur.

Alter ab hac ſententia eſt Elias Levita, Judæus è Germania, Grãmaticus ſuperiori ſeculo multorum librorũ editione clarus, qui omnibus ſui populi Rabbinis, in Maſoræ totius explicatione, & hujus inprimis curioſa tractatione, laudem præripuit. Hic in libro מסורת המסורת *Maſoreth hammaſoreth*, Præfatione rhythmica prima, ſic ſcribit:

עָלָה עֶזְרָא הוּא מַלְאָכִי	*Aſcendit Eſra, qui eſt Malachias,*
דּוֹמֶה אֶל מַלְאַךְ הַשָּׁרֵת	*Similis angelo miniſtratorio*
כֹּהֵן וְרַב וְלַסּוֹפְרִים אָב	*Sacerdos & Doctor, et Scribarũ pa-*
אֵם לְמִקְרָא וְלַמָּסוֹרֶת	*Mater Bibliorum & Maſoræ, (ter*
עָשָׂה אָז בָּבֶל כִּמְצוּלָה	*Fecit tunc Babyloniã ſicut voraginẽ*
שֶׁאֵין בָּהּ דָּגָה נִשְׁאֶרֶת	*In qua nullus piſcis relictus*
שׂוּם שֵׂכֶל הֵבִין בְּמִקְרָא	*Appoſuit intellectũ, intellexit Scri-*
בִּכְתִיבָה זוֹ הַמְאֻשֶּׁרֶת	*Scripturam hanc beatam (pturam*
קוֹצִים כִּלָּה מִכָּל מִלָּה	*Spinas ſuſtulit ex quaque dictione*
הֶחֱזִיר אֶל יוֹשְׁנָהּ הָעֲטֶרֶת	*Reſtituit in priſtinum Coronam.*
אַחֲרָיו לַאֲלָפִים וּרְבָבוֹת	*Poſt eum mille & myriades*
עָשׂוּ מִשְׁמָר אֶל מִשְׁמֶרֶת	*Fecerunt cuſtodiam ad cuſtodiam.*
רוֹב כַּת אַנְשֵׁי זֶה הַמַּעֲשֶׂה	*Maxima pars authorũ hujus operis*
אָז בִּטְבֶרְיָא מִתְגּוֹרֶרֶת	*Tũc in urbe Tiberiade cõmorabatur,*
יָדָם הָיְתָה בָּרִאשׁוֹנָה	*Manus ipſorum fuit omnium primò*
בְּחָכְמָה זוֹ הַמְפוֹאֶרֶת	*In ſapientia hac prælaudata.*
גַּם הִמְצִיא דַּת הַנִּקּוּד	*Etiam invenit rationem punctatio-*
מֵהֶם הִיא לָנוּ נִמְסֶרֶת	*Ab illis ea nobis eſt tradita (nis,*
גַּם הַטְּעָמִים הָיוּ שָׂמִים	*Etiam accentus fuerunt appoſiti,*
לִהְיוֹת בָּם תּוֹרָה נִפְתֶּרֶת׃	*Ut eſſet per eos Lex explicata.*

Eſra, inquit, aſcendit ex Babylonia, ſeptuaginta annorum captivitate finitâ, & ſecum omnes exules Ju-

dæos

dæos inde abduxit, non ſecus ac ſi quis piſcinam profundam omnib. piſcibus evacuat. Ille fuit Malachias. Sic priſcis Hebræorum quibuſdam creditum, unde Jonathan paraphraſtes Chaldæus, Malachię 1.1. tranſfert: בְּיַד מַלְאָכִי דְיִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ עֶזְרָא סָפְרָא *Per manum Malachiæ, cujus nomen vocatur Eſra Scriba.* Et Rabbi David hoc loco ſcribit: *Rabbini noſtri, bonæ memoriæ, ajunt, Malachiam eſſe Eſram.* At Abben Eſra: *Quidam dicunt, eum eſſe Eſram, ſed juxta meam ſententiam nomen ejus eſt ſicut ſcribitur.* Hinc Malachias, cujus nomen petitum eſt à מַלְאָךְ *Angelus*, juxta Eliam ſimilis fuit angelo miniſtratorio, quem Deus adminiſtrandæ hominum ſaluti ex regno Babyloniæ in terram Iſraelis emiſit. Venit eò, ut eccleſiæ Judaicæ in Babylonia corruptę, & ſacræ Scripturæ in captivitate neglectæ, opem ferret. Sic fuit Scribarum & Legis divinæ peritorum pater. Libros enim ſacræ Scripturæ diſperſos recollegit, relegit, ſpiritu divino & prophetico recognovit, cum authenticis prophetarum libris contulit, varietatem lectionis & ſcriptionis notavit, omnesq́; difficultates ceu ſpinas ſuſtulit, quæ ipſius Maſorę prima origo & genitura fuit, ut tota Scriptura tunc quaſi ex nova matre renata videretur.

Secundò idem Elias in ejuſdem libri Præfatione tertia circa finem ſcribit: וְהָאֱמֶת כִּי בַּעֲלֵי הַמָּסוֹרֶת הָיוּ לְמֵאוֹת וְלַאֲלָפִים דּוֹר אַחַר דּוֹר כַּמָּה שָׁנִים וְלֹא נוֹדַע לָנוּ זְמַן הַתְחָלָתָם גַּם זְמַן הֲתַמָּתָם: id eſt, *Verum eſt, quòd authores Maſoræ fuerunt centeni & milleni,* (id eſt, quàm plurimi, infiniti) *una generatione poſt aliam annis compluribus, neque cognitum nobis eſt tempus principii vel finis ipſorum.*

Tertiò, etſi tempus principii & finis Maſoræ Elias incertum hîc dicat, tamen in eadem præfatione præcipuum, immò certum & definitum Maſorethis tempus aſsignat, ubi ſcribit: וכן היה גם לנו קודם שנוסדו הנקדות ונמשך זה עד זמן חתימת התלמוד שהוא שנת ג׳ אלפים תתקפט ליצירה שהיא שנת תלו אחר חרבן בית שני ומאז והלאה היה לשון הקודש הולך וחסור עד זמן בעלי המסורת והם אנשי טיבריה היא מעזיא והיו חכמים גדולים ובקיאים במקרא וצחי לשון מכל שאר היהודים אשר היו בדורות ההם ואחריהם לא קמו כמוהם: id eſt, *Similiter fuit apud nos, antequam fundata eſſent puncta, duravitq́ illud uſque poſt abſolutionem Talmud, quod fuit anno 3989 creationis mundi, qui eſt annus 436 poſt vaſtationem Templi ſecundi. Ab eo tempore & deinceps, lingua ſancta paulatim cœpit deficere, uſque ad tempus Maſoretharum, qui fuerunt viri urbis Tiberiadis, quæ eſt Mœſia, Sapientes maximi & in Scriptura exercitatiſsimi, diſertiſsimiq́; omnium reliquorum Judæorum, qui illis temporibus extiterunt.* Similiter, nempe, prout viderat Elias Romæ tres viros Chaldæos (ſic ipſos appellat) Pſalterium Davidis, vernaculâ ipſis Chaldæâ linguâ conſcriptum, ſine ullis punctis vocalibus expeditè legere, quòd exercitati eſſent in ea legenda inde à pueritia ſua: ſic, inquit, etiam apud nos Judæos fuit, qui legimus noſtros libros ſine notis vocalium ſcriptos, ſine ullo impedimento, uſq; ad tempus Maſoretharum, qui notas vocalium demũ aſcripſerunt. Factum id poſt abſolutum Talmud, cujus abſolutio & authentiſatio fuit Anno 436 poſt excidium Domus ſacræ ſecundæ. Hanc vaſtationem præceſſerunt anni 70 circiter, à nato Chriſto Salvatore, qui ſi addantur prioribus, erunt 506 anni à nato

Chri-

Chriſto, quando Talmud ipſorum abſolutum, & ut liber juris authenticus, acceptatus fuit. Poſtea, linguâ deficiente, Tiberiade convenerunt Sapientiſsimi & doctiſsimi quique, qui Maſoram confecerunt, & punctorum vocalium & accentuum notas, textui ſacro aſcripſerunt. Hæc mens eſt Eliæ, & hoc tempus præcipuum ab ipſo Maſorethis & Maſoræ complemento aſcriptum. Huic confirmando eadem faciunt, quæ idem Elias in præfatione in librum ſuum טוב טעם *De accentibus*, ſcribit, quòd Accentus & puncta non fuerint appoſita literis, niſi poſt abſolutum Talmud Babylonicum, שקמו בעלי המסורת אשר בטבריא המדינה והמציאו זאת החכמה׃ *quando exſurrexerunt authores Maſoræ, in Tiberiade urbe, & inVenerunt hanc artem.* Qua methodo etiam hoc factum ſit, docet eodem libro, cap. 2, de quo hîc agere nobis non eſt propoſitũ, ubi duntaxat quærimus Maſoræ authores.

Quartò expreſsè in principio præfationis iſtius tertiæ affirmat, ante Tiberienſes iſtos Maſoram ſcripto comprehenſam non fuiſſe. Inquit enim: וכן ענין המסורת הזאת לפי שנמסרה לחכמים איש מפי איש עד עזרא וסיעתו ומהם לחכמי טבריא אשר כתבוה וקראו לה מסרה׃ *Et ſic Vocatur Maſora hæc, propterea quòd tradita eſt Sapientibus oretenus uſque ad Eſram & concilium ejus, à quibus deinceps tradita eſt Sapientibus Tiberiadis, qui literis conſignarunt eam & Vocarunt MASORAM.*

Deniq; idem Elias eodem loco adducit in ſuæ ſententiæ confirmationem, Rabbi Jonam, Grãmaticum, qui paulò poſt milleſimũ, à Chriſto nato annum floruit, & coævus fuit R. Jehudæ Chiug Feſſano, omniũ

Grammaticorum Hebræorum primo, qui R. Davidi Kimchio & Aben Eſrę ſæpè laudatus, ut & R. Jona, hunc, inquam, Elias adducit, de Sapientum Tiberienſium peritia, ſic ſcribentem, הָרֵישׁ הַדְּגוּשָׁה וְהָרְפוּיָה בְּקִיאִים בָּהּ אַנְשֵׁי טְבֶרְיָא וְלֹא אֲנַחְנוּ כִּי הֵם צַחֵי הַלָּשׁוֹן מִכָּל הַיְּהוּדִים׃ id eſt, *Reſch dageſſatum eſt & raphatum, in quo exercitati fuerunt viri Tiberienſes & non nos: illi enim nitidiſsimam habuerunt linguam præ omnibus Judæis.* Hic nec Maſorethas, nec tempus ipſorum nominat, non tamen eſt dubium, quin iſtos Tiberienſes intelligat, quos Aben Eſra & Elias ſcribunt, authores Maſoræ fuiſſe.

Senſus ergo Elianæ ſententiæ de Maſoræ & punctorum vocalium origine huc redit:

1. *Maſoræ authores fuiſſe innumeros, diverſis ſeculis.*
2. *Tempus principii & finis ipſorum eſſe incertum.*
3. *Tiberienſes Hebræos primùm conſcripſiſſe Maſoram, & inveniſſe puncta vocalium & accentuum, poſt abſolutum Talmud, id eſt, longè poſt 500 à Chriſto Salvatore noſtro annos.*

Horum veritas & firmitas ut meliùs nobis innoteſcat, ut &, quid tota hæc Hebręorum Maſora ſit & cui uſui ſerviat, ſolidiùs & perfectiùs à nobis Chriſtianis tandem quoque intelligatur, altiùs hæc à prima origine inquirere, & ex ipſis fundamentis & intimis Maſoræ receſsibus perſcrutari, magnum operæ pretium fore duximus. Primò autem inquiremus in perſonas, deinde in tempus.

CAPUT IV.

De urbe Tiberiade.

Quan-

QUandoquidem Tiberienſes Hebræi, Authores Maſoræ ſcriptæ primi ab Elia ſtatuuntur, quæramus primò urbem ipſam à tam admirando opere celebrem.

טִיבֵּרְיָא · טְבֶרְיָא Hebræis Scriptoribus dicitur urbs, quæ Græcis vocatur Τιβεριὰς, *Tiberias*. De hac Elias ſuprà dixit, הִיא מְעְזְיָא *Ea eſt Mœſia*, & R. Jacob author diſpoſitionis Maſoræ impreſſæ, in Maſora magna ad finem Operis biblici adjecta, in Litera ח, ad ordinem חלף ſcribit: וְדִקְדּוּקֵי הַטְּעָמִים שֶׁחִבֵּר רַבִּי אַהֲרוֹן בֶּן אָשֵׁר מִמָּקוֹם מַעְזְיָה הַנִּקְרֵאת טְבֶרְיָה: *Et doctrinas accentuum, quas cõpoſuit R. Aharon filius Aſcher ex loco ſive urbe Mœſia, quæ vocatur Tiberia*. Hinc Munſterus in principio ſuæ Grammatices, ubi de vocalibus ex Elia agit, ſcribit: *Judæi autem illi Tiberitæ, qui ſcilicet habitabant in Mœſia Paphlagoniæ*, & cæt. Paphlagonia regio eſt Aſiæ minoris ad Pontum Euxinum ſita. Myſia, Μύσια regio ejuſdem Aſiæ ad Helleſpontum verſus Propontidem, in cujus protractu ad Phrygiam majorem Geographi ponũt Tiberiopolin. An hæc iſta Tiberias ſit, quã Mœſiam vocant, aliis inquirendum relinquimus. Nos quærimus eam, quæ omnium Judæorum linguæ Hebraicę peritiſsimos Maſorethas genuit. Hæc autem eſt Tiberias, quę in terra Galilæę, ad lacum Genneſareth ſita fuit, de cujus ortu & ſitu, Joſephus nobilis & antiquiſsimus rerum Judaicarum Scriptor, libro Antiquitatum Judaicarum 18. cap. 3. ita nobis refert: *Herodes porrò tetrarcha receptus in ſummam amicitiam Tiberii, de ipſius nomine urbem à ſe conditam, vocavit Tiberiada, electo ad hoc optimo agro Galilææ, in ora lacus Genneſarethici,*

thici, unde non longè apud Emmauntem vicum, ſunt aquæ calidæ. Hæc partim à convenis, partim à Galilæis habitata eſt, & cæt. Herodes iſte ab Antonio Triumviro Romano, Tetrarcha Judææ conſtitutus fuit, annis circiter quadraginta ante Chriſti nativitatē, juxta Chronicon Bucholceri. In Joſepho autē frequens deinceps eſt Tiberiadis iſtius mentio, qui ipſemet eā aliquando ſingulari ſtratagemate ab hoſte liberavit, ut ſcribit lib.2.de bello Judaico, cap.27. At à Veſpaſiano fuit capta, ut refert ibidem cap.16. Lacus Genneſareth deſcriptio ibidem, cap.18. Sed & in Novo Teſtamento ejus mētio & memoria celebris, Chriſto ad eum ſtante, cùm maxima turba ad eum conflueret, audiendi verbi Dei causâ, Lucæ 5.1. Dicitur etiam *Mare* ex Hebraiſmo, ſive Mare Galilææ, Matth.4.13. & Mare Tiberiadis, à celebritate urbis iſtius, Johan.5.1.& 21.1. Ad hujus lacus tractum erant quoque aliæ urbes, ut Capernaum, Chorazin, Bethſaida, & aliæ.

Porrò de ſitu urbis & thermis ejus, apud Hebræos ſcriptores quoq; nonnulla leguntur Joſepho conſona, quæ ſilentio minimè nobis prætereunda. Apud Jonathanem paraphraſten Chaldæū in Legem, Deut. 3.17, ita ſcriptum legitur: וְקַרְתָּא טְבֶרְיָה דִסְמִיכָא לְיַמָּא דְמִלְחָא *Et ad urbem Tiberiada, quæ ſita eſt ad mare ſalis.* Loquitur ibi Moſes de terminis terræ tribus Ruben & Gad, qui inter cæteros erant quoque à mari Kinnereth ſive Genneſareth uſque ad mare ſalis. Tiberias autem ad lacum Genneſareth ſita erat, qui infra Tiberiada ſe in Jordanem effundebat. Jordanis tandē ſatis longo tractu in mare ſalis labitur, quouſque iſtarum tribuum

buum limites protendebantur. Teſtis Joſephus lib.3. de bello Judaico, cap.18, ubi de Jordane ait: *Centum autem & viginti aliis præteritis ſtadiis, poſt oppidum Juliada, Genneſar lacum medium tranſemenſus, deinde multam per ſolitudinē in Aſphaltitem lacum,* (ſive mare ſalis aut mortuum) *exit.* Guilhelmus Poſtellus in lib. De univerſitate, in Syriæ deſcriptione: *Primi,* inquit, *vocabant lacum Genezar, poſteriores Tiberiadis, alii Galilææ, in quo pars torrentis Kiſon ab occaſu recipitur. Alluit lacus ille plures urbes & vicos, ſed celebriores, quum extabant, ab occaſu Capernaum & Tiberiada, ab ortu Genezar, unde primum nomen ſtagno.* Et mox: *Inde item per ſexaginta millia paſſuum, devenit in lacum Aſphaltitem, (aut mare mortuum) adhuc ultionem divinam redolentem.* Malè itaque conſuta eſt iſta ſuperior Jonathanis interpretatio.

Author libri מוּסָר, fol.88. 2.editionis Cracovianæ, ex Talmudicis adducit: אָמַר ר׳ יוֹסֵי יְהִי חֶלְקִי עִם מַכְנִיסֵי שַׁבָּת בִּטְבֶרְיָא וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת בְּצִפּוֹרִי׃ *Inquit Rabbi Joſe: Sit pars mea cum ingredientibus ſabbathum in Tiberiade, & cum egredientibus à Sabbatho in Tzephore.* Interpretatio authoris Muſar: *Tiberias ſita erat in valle, ita ut non conſpiceretur ipſis amplius ſol, quaſi dimidiâ horâ ante occaſum ejus, idcirco lucente adhuc ſole ſabbathum inchoabant, & adjiciebant ad ſanctum* (nempe partem diei communis). *Tzephore urbs ſita erat in vertice montis, ut ſolem adhuc conſpicerent lucentem, dum aliis occideret, ideoq; longiùs protrahebant ſabbathum quàm alii, & adjiciebāt de prophano ad ſanctum,* id eſt, partem diei ſequentis ad ſabbathum. Tzephore urbs, Joſepho vocatur Sepphoris, quam ipſe aliquando ab hoſte liberavit, lib. 2. de bello Judaico,

Digitized by Google

cap.27. Guilhelmus Poſtellus, in libro De univerſitate,in Syriæ deſcriptione,ait: *Inde* (à vico Nazareth) *ad Sephoram urbem ſunt tres leucæ:ex ea putatur ortus Joſephus,pater politicus Chriſti.* De hac urbe in ſequenti capite plura.

Abraham Zachuth,author libri יוחסין,fol.21.2.ſcribit: וּטְבֶרְיָה עֲמוּקָה מִכֻּלָּם *Et Tiberias depreſsior erat præ reliquis omnibus.* Joſephus lib.3. de bello Judaico, cap.17: *Etenim civitatem* (Taricheas) *ita ut Tiberias, ſub monte poſitam*, & cæt.

Rabbi Benjamin Tudelenſis in itinerario ſuo, utriuſque hujus urbis etiam meminit, ubi ſcribit: משם שלשה פרסאות לשיפוריה היא ציפורי ושם קברו של רבינו הקדוש ורבי חיא שעלה מבבל ויונה בן אמתי הנביא והם קבורים בהר ויש שם קברים הרבה: ומשם ה׳ פרסאות לטיבריה היושבת על הירדן הנקרא ים כנרת: id eſt, *Hinc tribus milliaribus Sipuria eſt, quondam Tziphori dicta, ubi ſepulchrum eſt Rabbi Jehudæ Magiſtri noſtri ſancti, & R. Chaijæ qui migravit ex Babylonia, & Jonæ filii Ammittai prophetæ, qui in monte ſepulti ſunt, & aliorum plurimorum. Inde quinque milliaribus Tiberias eſt,ſita ad Jordanem,quæ ibi dicitur Lacus kinnereth.*

Joſephus ſuprà meminit etiam aquarum calidarũ, quarum & apud Talmudicos frequens eſt laudatio. Hinc in libro Megilla,fol.6.1.legitur: חַמַּת זוּ טְבֶרְיָה וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ חַמַּת עַל שֵׁם חַמֵּי טְבֶרְיָא: *Chamat eſt Tiberias. Quare vocatur nomen ejus Chammat? propter Chamme* (id eſt, thermas ſive aquas calidas) *Tiberiadis.* Eſt autẽ Chammat nomen urbis, Joſ.19.35. In libro Peſachim fol. 8.2: מִפְּנֵי מָה אֵין חַמֵּי טְבֶרְיָא בִּירוּשָׁלַיִם: *Quare non ſunt thermæ Tiberiadis in Jeruſalem? ne aſcendentes ad feſta dicerent, ſe aſcen-*

Digitized by Google

aſcendiſſe niſi ad lavandum in thermis Tiberiadis? Habuerat etiam Tiberias, aquas ſive fontium ſive lacus, potabiles & facilis digeſtionis, ut viderentur limpidæ exire, ſicut erant potæ, unde rurſus apud Talmudicos in libro מכשירים Machſchirim, cap. 6. fol. 141: הַשּׁוֹתֶה מֵי טְבֶרְיָא שֶׁיּוֹצְאִים נְקִיִּים׃ *Bibens aquas Tiberiadis, quæ egrediuntur limpidæ.* De aquis Lacus Geneſareth, Joſephus lib. 3. de bello Judaico, cap. 18: *Lacus autem, Geneſar, à terra continente appellatur, quadraginta ſtadiis in latitudine patens, centumq; in longitudine, aquæ dulcis eſt, atque potabilis.* Rabbi Benjamin Tudelenſis in Itinerario ſuo, ubi de Tiberiade agit: וְשָׁם מַיִם חַמִּים הַנּוֹבְעִים מִתַּחַת הָאָרֶץ וְקוֹרִין לָהֶם חַמֵּי טְבֶרְיָה׃ *Illic etiam ſunt aquæ calidæ ſcaturientes ex terra, quæ vocantur Thermæ Tiberiadis.* Meminit ibidem quorundam etiam celebriū ſepulchrorum, quæ ibi reperit. Sic urbis Tiberiadis ſitum & qualitatem aliquam inveſtigavimus: videndū porrò, quam à literis ac literarum ſtudiis, Scholisque celebritatem habuerit, ut tot viri docti, Maſoræ authores, inde ceu ex equo Trojano prodierint.

CAPUT V.

De Schola & Sapientibus Tiberiadis.

SI Tiberias omnium Judæorum in lingua Hebræa peritiſsimos artifices, artis tantopere laborioſæ & ingenioſæ, Maſorethicæ & punctatoriæ, produxit, & quidem eo tempore, quādo Judæam terram horrenda vaſtitas tegebat, æquiſsima ratio poſtulat, vt literarum ſtudia firmiſsimas ibi radices jam longo tempore egerint, & ſapientia ipſa *Sicuti magna Jovis antiquo*

Digitized by Google

robore quercus Ingentes ibi ramos tetenderit, ut Vergilius loquitur. Studioſiùs ergo nonnihil,& quantum fieri poteſt diligentiſsimè rimemur, quæ nam poſt horrendam iſtam auguſtiſsimorum Hieroſolymorum ruinam, huic Tiberiadi tam exuberans à literis & ſapientiæ cultu laus nunquã intermoritura in omnem poſteritatem remanſerit.

Primùm ergo, poſt Urbis per Titum Veſpaſianum excidium, multos in terra Iſraelis paſsim doctos Judæos remanſiſſe, negari nullo modo poteſt. Fuerunt autem reliquiæ Judæorum partim in Babyloniam ejectæ, partim manſerunt in Palæſtina ſive terra Iſraelis, ubi in locis & urbibus commodioribus ſcholas & eccleſias paulatim reſtaurarũt. Inter eas, quæ ſapientum aliquot nominibus celebriores redditę, referuntur in Hebræorum ſcriptis, Jaſne, Zephoria, Cæſarea, Tiberias.

De יַבְנֶה Jaſne legitur in Itinerario Benjaminis: ומשם ג׳ פרסאות איבלין היא יבנה ועדיין נראה שם מקום בית המדרש׃ *Hinc* (à Japho ſive Joppe) *ſunt tria milliaria uſq; ad Ebalin, quæ eſt antiqua Jaſne, & ad hæc uſque tempora viſitur ibi domus Scholæ.* Primus hujus Scholæ Rector fuit Rabban Jochanan filius Zachæi, qui ex ruinis Hieroſolymorum evaſerat, & Jaſnem pervenerat, ubi per quinque annos Rector Synagogæ & Caput exulum fuit, וְתִקֵּן שָׁם סְיָגוֹת לְתוֹרָה *& fecit ibi ſepes Legi:* id eſt, doctrinâ & legibus vivendi, Verbum Dei confirmavit & propagavit: Liber Tzemach David fol. 39. Juchaſin fol. 20. Huic ſucceſsit Rabban Gamaliel ſecundus, Rabban Gamalielis ſenis, Pauli Apoſtoli præceptoris filius,

filius,& deinceps dictus fuit רבן גמליאל דיבנה Rabban Gamaliel Jafnenſis, Tzemach ibid.

De Tzephoria legitur in Talmud Jeroſolymitano, libro Megilla, cap.1. טִיבֶרְיָא שֶׁהַיָּם חוֹמָה לָהּ׃ רַבִּי יוֹחָנָן קְרֵי לָהּ כְּנִשְׁתָּא דְצִיפּוֹרָא וַאֲמַר הָדָא הִיא עֲקַר טִיבֶרְיָא קַדְמִיתָא׃ id eſt, *Tiberias, cui mare murus eſt. Rabbi Jochanan vocavit eam Synagogam Sephorianam, dixitq́, eam eſſe ipſiſsimam Tiberiada antiquam.*

De Cæſarea, in libro Juchaſin fol.74.1. רַבִּי אַבָּהוּ הָיָה יוֹשֵׁב בְּקֵיסָרִין *Rabbi Aſhu habitabat Cæſareæ.* Alia multa teſtimonia prætereo, quia Tiberiadē duntaxat quærimus.

De Tiberiade, in lib. Juchaſin, fol.31.1: ר׳ יוֹסֵי בֶּן קִסְמָא הָיָה בְּטְבֶרְיָה *Rabbi Joſe filius Kiſmæ erat in Tiberiade.* Et fol.74.1: וְהָיָה יוֹשֵׁב בְּקֵיסָרִין וְשָׁלַח לְרַבִּי חֲנִינָה בְּנוֹ לְטְבֶרְיָא לִלְמוֹד׃ *Et reſidebat Cæſareæ miſitq́, ad R. Chaninam, filium ſuum diſcendi cauſâ.* Et fol.82.1: רַבִּי אַמִּי הַכֹּהֵן חֲבֵרוֹ שֶׁל ר׳ אַסִּי הַכֹּהֵן הַתַּלְמִיד הַמּוּבְהָק וְהַגָּדוֹל מֵרַבִּי יוֹחָנָן וְהוּא נִשְׁאַר לְמַלֵּא מְקוֹמוֹ לִהְיוֹת רֹאשׁ יְשִׁיבָה בְּטְבֶרְיָה id eſt, *Rabbi Ammi ſacerdos collega erat R. Aſſei ſacerdotis, diſcipulus clariſſimus, & major ipſo R. Jochanane, qui erat factus ſuperſtes ut compleret locum ejus, eſſetq́, Caput Academiæ Tiberienſis.* In libro Talmudico Megilla, fol.6: וְהָא רַבִּי בִּטְבֶרְיָא הֲוָה וּטְבֶרְיָא מוּקֶּפֶת חוֹמָה מִימֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן׃ *Et ecce Rabbi* (Jehuda ſanctus) *Tiberiade fuit: Tiberias autem circumdata fuit muro, inde à diebus Joſuæ filii Nun.* Alio quippe nomine priùs appellata fuit, donec accepit nomen Tiberiadis ab Herode tetrarcha, qui eam reſtauravit, & novo nomine in honorem Tiberii Cæſaris appellavit, ut ſuprà dictum. Ideo ibidem in Talmud ſubjiciunt, explicando lo-

Digitized by Google

cum Jehoſuæ cap.19. verſ.35, Et urbes munitæ Tziddim, Tzer & Chammat, Rakkat & Kinnereth, וקימא לן רקת זו טבריא היינו טעמא דמספקא ליה משום דחד גפא דשוריא ימא הוה: *Hinc confirmatio nobis, Rakkat eſſe Tiberiadem, eſtq; ratio ejus quod dubium ipſi erat, quod ab uno latere muri, ipſi erat mare*, id eſt, ab una parte pro muro habebat mare, quod urbem alluebat. In libro Juchaſin fol.21.2: ורבי היה עם שבעין סנהדרין בבית שערים ובטבריה ובציפורי וטבריה עמוקה מכלם ושם גלתה סנהדרין גלות עשירי: id eſt, *Et Rabbi* (Jehuda ſanctus) *erat cum ſeptuaginta judicibus in Bethſchearim, in Tiberiade & Sephore. Tiberias autem erat profundior omnibus. Eò erat tranſlatum Synedrium ſive Senatus magnus, tranſlatione decima.* Quando apud Talmudicos abſolutè dicitur Rabbi, tunc per excellentiam intelligitur Rabbi Jehuda, quem ab inſigni pietate vocant ר׳ יהודה הקדוש *Rabbi Jehudam ſanctum.* Hic Rabbi Jehuda ſanctus ſub Antonino Imperatore, quem *Pium* cognominarunt, celebris fuit, quem & Imperator largiſsima clementia & favore ſummo proſequebatur. Putant Hebræi, hos duos quandoque Tiberiade ſimul converſatos, & Imperatorem ex favore erga Rabbi Jehudam, voluiſſe urbem Tiberiadà libertate donare, omniq́ue ſervitute, & tributi jugo eximere. Id colligunt ex loco quodam Talmudico, qui legitur in libro de Idololatria, cap.1. fol.10, his verbis: אמר ליה אנטונינוס לרבי בעינא דימלוך אסוירוס ברי תחותי ותתעבד טיבריא קלוניא: *Dixit Antoninus ad Rabbi* (Jehudam): *Cupio ego ut regnet Aſuerus filius meus pro me, & fiat Tiberias colonia libera.* Coloniæ quædam apud Romanos erant liberæ, omniq́ue tributo exemptæ, ut gratuito labore locum

locum aliquem cultiorem redderent. Hinc Gloſſator Talmudicus, קלוֹנְיָא בַּת חוֹרִין שֶׁלֹּא תִתֵּן מַס לְעוֹלָם *Colonia eſt filia liberorum* (id eſt, libera, libertate donata) *quæ nunquam det tributum*. Ibidem in Talmud: כִּי שְׁכִיב אַנְטוֹנִינוּס אָמַר רַבִּי נִתְפָּרְדָה הַחֲבִילָה *Cùm mortuus eſſet Antoninus, dixit Rabbi Jehuda: diſſolutus eſt faſciculus*; id eſt, vinculum amicitiæ quod erat colligatum inter nos. Hujus Imperatoris indultũ, idẽ Rabbi Jehuda, Anno Chriſti 190 (juxta quoſdam, 220, ſupputatione Judaica) collegit omnium ſuperiorũ Rabbinorum Placita & Conſtitutiones in certos Aphoriſmos, & certis libris & Partibus diſtinxit, quibus in Judæa communis juris authoritas attributa fuit. Hic liber fuit appellatus מִשְׁנָה quaſi *Lex iterata vel ſecunda*, qui etiamnum hodie Textum juris Judaici conſtituit. Fortè in urbe Tiberiade, ubi vixiſſe hic Rabbi videtur, aut in Sephoria, ubi ſepultum eum eſſe, paulò antè retulimus, conſcriptus eſt. Hic liber deinceps ſequentibus annis in Scholis Judææ publicè prælectus, & variis Doctorũ diſputationibus illuſtratus & auctus fuit, ex quibus conjunctis Anno Chiſti 230 prodiit Talmud Hieroſolymitanum, ſic dictum, non quòd in urbe iſta eſſet factum, ſed in Judęa ſive terra Iſraelis, cujus caput fuerat Hieroſolyma.

Hactenus vidimus, ſtudia literarum in terra Iſraelis, poſt excidium urbis fuiſſe reſtaurata & conſervata, urbem quoq; Tiberiade à literarum laude non incelebrem, uſque ad annum Chriſti 230. At verò poſt hæc tempora nihil admodum celebre de Scholis literarumq; ſtudiis in Judæa, Chronica Hebræorum referunt.

Digitized by Google

ferunt. Nam hic Rabbi Jehuda poſt publicatum Talmud Hieroſolymitanum, eodem anno aut ſequenti mortuus fuit, poſt cujus obitum ſtudia literarum in Judæa diſsipata fuerunt, & Scholæ in Babyloniam translatæ, quarum cultum & nos hîc quaſi in tranſitu perluſtrabimus.

CAPUT VI.

De translatione Scholarum ex Judæa in Babyloniam.

MOrtuo Rabbi Jehuda ſancto, qui omnis literaturæ Judaicę ſolum & unicum lumen & columen erat, animam penè omnes Scholæ in terra Iſraelis cũ ipſo exhalarunt. Nã illicò poſt mortẽ, aut paulò ante mortem ejus, ut alii volunt, duo primarii ejus diſcipuli, Raf & Samuel, in Babyloniam migrarunt, ubi ſtudia cœperant longè eſſe cultiora, eoq; maximam partem Doctorum & diſcentium, ſecum ex Judæa pertraxerunt, ut teſtantur Chronica ipſorum.

Tres autem in Babylonia erant celeberrimæ Academiæ, in urbibus *Nahardea, Sora & Pumbeditha.*

Nahardea, Babylonicè נהרדעא vocata fuit quaſi *flumen ſcientiæ.* Ab Euphrate, fluminis nomẽ, & à Schola, ſcientiæ cognomen ſortita eſt. Erat enim ad ripam Euphratis ſita, loco ſtudiis aptiſsimo & commodiſsimo. Ejus meminit Joſephus libro Antiq. 18. cap. 12, his verbis: *Neerda* (ſic ponunt libri vulgati) *dicitur urbs Babyloniæ, frequens populo & agro fertili, qui tantam multitudinem poſsit alere: adhæc non patet hoſtium aſſultibus: cincta*

Digitized by Google

cincta fluentis Euphratis & firmiſsimis mœnibus. In Chronico Schalſcheleth, fol. 33. editionis Cracovianæ: נהרדעה וסורא תרויהון על נהר פרת ונהרדעא לעיל מסורא טפי מן כ׳ פרסין׃ *Naardea & Sora ambæ ſunt ad flumen Euphratis: Nahardea autem ſupra Soram eſt plus quàm viginti milliaribus*. Rabbi Benjamin in Itinerario ſuo bis ejus nominis meminit, quo tamē non urbem, ſed totum tractum Naardenſem intelligit. Scribit enim: ומשם שני ימים לשפיתיב ושם כנסת שבנו ישראל מעפר ירושלם ומאבניה וקורין אותה שפיתיב אשר בנהרדעא׃ *Inde bidui itinere eſt urbs Sephitif, ubi eſt Synagoga, quam ædificarunt Iſraelitæ ex terra Hieroſolymitana & ex lapidibus ejus* (id eſt, ex ruderibus urbis Jeruſalem) *vocantq́ eam Sephitif, quæ eſt in Naardea*, id eſt, Naardeenſi tractu, qui à celebritate hujus urbis latiſsimum nomen accepit.

De Sora in eodem Itinerario legitur: ומשם יום וחצי לסוריא היא מתא מחסיא שהיו בה ראשי גליות וראשי ישיבות בתחלה׃ *Inde diei unius & dimidii iter eſt Soriam, Mata Mehasja dictam, in qua fuerunt Capita exulum & Capita academiarum à principio.*

De Pumbeditha in eodem libro: ומשם שני ימים לאל יובר היא פומבדיתא אשר בנהרדעא ושם כמו אלפים יהודים וביניהם תלמידי חכמים׃ *Inde duorum dierum iter eſt ad El-jobar, quæ Priſca Pumbeditha eſt, in Naardeenſi tractu* (id eſt, ad Euphratem) *ſita, ubi fuerunt quaſi duo millia Judæorū, inter quos diſcipuli ſapientum doctiſsimi*. Et inferiùs: ומשם יום וחצי לאילנבר היא פומבדיתא אשר על שפת פרת ושם כמו שלשת אלפים מישראל ושם כנסת רב ושמואל ובית מדרשו *Inde diei & dimidii iter ad Elnabar, quæ eſt antiqua Pumbeditha, ad Euphratis ripam, fueruntq́ illic tria millia Iſraelitarum, &*

Synagoga Raf & Samuelis, & Schola. Videtur idem eſſe cum præcedenti, ſed diverſa locutione. Hic Rabbi Benjamin in Syriam peregrinatus eſt Anno Chriſti 1170, & inde ſuum Itinerarium conſcripſit, unde colligere licet, ſi eo tempore loca iſta tot Judæis fuerint referta, olim longè celebriora fuiſſe. Sed videamus antiquius teſtimonium ex Talmudicis, apud quos legitur in libro Sanhedrin cap. 1. in fine: רבותינו שבבבל רב ושמואל רבותינו שבארץ ישראל רבי אבא: דיני גולה קרנא: דיני דארץ ישראל ר׳ אמי ור׳ אסי: דיני דפומבדיתא רב פפא בר שמואל: דיני דנהרדעא רב אדא בר מניומי: סבי דסורא רב הונא ורב חסדא: סבי דפומבדיתא רב יהודה ורב עינא: חריפי דפומבדיתא עיפה ואבימי בני רחבא: אמוראי דנהרדעא רב חמא נהרבלאי: id eſt, *Rabbini noſtri in Babylonia fuerunt Raf & Samuel: Rabbini noſtri in terra Iſraelis, R. Abba cum ſuis. Judices Golæ urbis, Karna cũ ſuis: Judices terræ Iſrael, Rabbi Amme & R. Aſſe: Judices Naardeæ, Raf Ada filius Minjomi cum collegio ſuo. Seniores Soræ, Raf Huna & Raf Chaſda: Seniores Pumbedithæ, Epha & Abimi, filii Rachbæ. Profeſſores Talmudici Pumbedithæ, Rabba & Raf Joſeph: profeſſores Talmudici Naardeæ, Raf Chamma Naharbelitha, & collegium ejus.*

Deniq; in Notis maſorethicis ad הַלְיהוָה Deut. 32.6, quod irregularis punctationis eſt, ſic annotatum legitur: לְסוּרָאֵי ה׳ לְחוּד ליהוה לְחוּד: לְנְהַרְדְעָאֵי הַל לְחוּד יְהוָה לְחוּד לְסְפָרִים אֲחֵרִים חֲדָא מִלְּתָא: *Sorienſibus ſcribitur* ה *ſeorſum, &* ליהוה *ſeorſum; Naardeenſibus* הל *ſeorſum, &* יהוה *ſeorſum; in aliis libris eſt una dictio.* Hæc maſora non videtur eſſe priorũ Maſoretharum, ſed poſteriorũ Rabbinorũ, qui Maſoram parvã ex magna extraxerunt.

Porrò

Porrò ſunt qui putant, non poſt excidium poſtremum in Babylonia primùm Scholas inſtitutas Hebraicas, ſed inde à prima uſque captivitate Nahardenſem Scholam perduraſſe. Id videre eſt in R. Moſe mikkotzi in Præfatione ejus in librum Præceptorũ, ubi inter cætera ita ſcribit: וכאשר הגלתה הגולה לבבל
מאותו יום והלאה ישיבת החכמה לא זזה ממקום נהרדעא היושבת
על נהר פרת ושם ועד לחכמים עד היום הזה אשר למדו מפי הנביאים
המוגלים וכשעלו בני הגולה עם זרובבל לירושלם עלו מקצתם עם
עזרא וקבעו ישיבת החכמה בירושלים ואף על פי שישיבת החכמה
אשר בנהרדעא לא פסקה: id eſt, *Quum deportaretur captivus populus in Babyloniam, ab eo tempore & deinceps Schola ſapientiæ non receſsit ab urbe Nahardea, quæ ſita eſt ad flumen Euphratis, ubi eſt collegium ſapientum in hunc uſque diem, qui didicerant ex ore prophetarum deportatorum. Quando autem aſcenderũt deportati cum Zorobabele Hieroſolymam, aſcenderunt quidam cum Eſra, & fixerunt Scholam ſapientiæ Hieroſolymæ, etſi interea Schola Nahardeana non ceſſaret.*

Sic ergo doctis præcipuis ex Palæſtina in Babyloniam, poſt obitum Rabbi Jehudę ſancti, circa annum Chriſti 230, translatis, ibi deinceps ſtudia literarum ferventiſsimè fuerunt exculta. Principaliter ibi Profeſsio juris Judaici viguit, quod libro Miſchna, tanquam Corpore juris authentiſato, erat comprehenſum, & quidem continuis prælectionibus & diſputationibus eouſq; ventilatum & diſcuſſum, ut inde Anno poſt excidiũ Urbis 436, ut Elias ponit, id eſt, Chriſti 506. *Talmud Babylonicum*, in ſex Partes principales, & 63 libros diſtinctum, prodierit, quo etiamnum ho-

die univerſa Judæorum natio regitur. Quomodo autem tres iſtæ Academiæ in Babylonia floruerint, & qui ſingularum præcipui Rectores & Doctores fuerint, id nominatim Chronica Hebræorum, ut Kabala R. Abraham, Liber Juchaſin, Schalſchelet & Tzemach David referunt, & continuant uſque ad annum Chriſti 1037. Tunc Scholæ Babylonicæ prorſus fuerunt abolitæ, ſapientibus in Hiſpaniam aliasque Europæ partes profugis, ut teſtatur R. Abraham in Kabala, fol. 32. col. 4. Schalſchelet fol. 37. Tzemach David fol. 53.

At quia in ſuperiori loco Talmudico facta adhuc mentio quorundam Rabbinorum & Judicum terræ Iſraelis, qui ibi vixerint, quando ſimul Academiæ Babylonicæ erant in vigore, redeundum nonnihil in Palæſtinam, ut quid ibi interea actum, ſilentio non tranſeamus.

CAPUT VII.

De ultimis Sapientibus Tiberiadis.

POſt Rabbi Jehudam ſanctum, non omnis doctrina ex Palæſtina in Babyloniam migraſſe videtur. Chronica quidem poſt ipſum nihil memorabile de Scholis & ſapientibus Palæſtinæ tradunt, non tamen omnino ceſſaſſe videntur. In præcedēti loco Talmudico inter judices, qui erant quaſi Prætores aut Conſules, ſimul Doctores ſcholarum terræ Iſraelis commemorantur, Rabbi Ammi & Rabbi Aſsi. Hos refert Hiſtoria Hebraica floruiſſe in terra Iſraelis circa annum Chriſti 300, ut videre eſt in Juchaſin fol. 106, &

Tzemach David fol. 46. Deinde Anno Chriſti 340 celebre obtinebat nomen inter omnes Judæos *Hillel hannaſi*, Princeps ſive Dux exulum Hillel, qui ſimul erat Philoſophus & Aſtronomus inſignis præ omnibus Judæis, ita ut novum Computum conficeret, reducendo eum ad Computum antiquum Rabbi Adæ. In qua autem urbe vel Academia vixerit, Chronica Hebraica non exprimunt. Joſephus Scaliger in libro De emendatione temporum, pag. 594. ſcribit: *Magiſtri Tiberiadis hanc periodum ſuſtulerunt, & novum* עבור *id eſt, computum inſtituerunt.* Non legitur alius, quàm iſte Hillel, computum reformaſſe, unde iſti Magiſtri Tiberiadis de hoc Hillele intelligendi, eò etiam magis, quòd ejus Hillelis computum Judæi univerſi in hodiernum uſque diem ſequuntur, & ſequuturi ſunt, uſque ad ſuum Liberatorem quem exſpectant, ut videre eſt in Juchaſin fol. 90. & Tzemach David fol. 46. Ergo juxta Scaligerum, iſte Hillel Tiberiade vixerit, & eo uſq; Tiberias floruerit. Sed aliud certius eſt, quod indicat, Scholarum adhuc florem quendam in hac terra hucuſque perduraſſe. Nam ſub hoc Hillele dignitas Promotionum Magiſtralium deſiit. Unde in Schalſchelet fol. 34. legitur: והוא היה אביו של רבי הלל הנשיא שהיה נסמך בארץ ישראל וסוף הנסמכים כנראה במסכת ע״א: *Ipſe* (R. Jehuda Neſia) *fuit pater Rabbi Hillelis Principis, qui fuit promotus in Magiſtrum in terra Iſraelis, & finis promotorum, ut videre eſt in libro Talmudico De idololatria.* Et in Tzemach David, ubi de hoc Hillele agitur, fol. 47: ובו יספקו הסמוכים בארץ ישראל *Et in ipſo deſierunt promoti in terra Iſraelis.* Quod ſi ergo Promotiones Scho-

laſticæ hîc ceſſarunt, veriſimile eſt ſimul etiam Profeſsiones & publica docendi exercitia deſiiſſe, cùm dignitates iſtæ ſint virtutis literariæ præmia, quibus ſtudia rectè conſervantur & propagantur. Cui robur accedit inde, quod Chronica Hebræorum poſt hunc Hillelem, nihil quicquam ampliùs de Scholis aut Sapientibus Palæſtinæ referunt, ſed Babylonicas Scholas preſsè ad extremum terminum proſequuntur. Hîc itaque & nobis ſubſiſtendum hoc loco eſſet, niſi nos adhuc paulò ulteriùs Divus Hieronymus, Eccleſiæ Chriſtianæ Scriptor antiquiſsimus, educeret. Is enim dum in transferendis ex Hebræo in Latinum Bibliis, occupatus eſſet, Tiberiade doctum Judæum aſcivit, cujus opera in libri Paralipomenon interpretatione uſus fuit. Sic enim in Præfatione in iſtum librum, ad Domnionem & Rogatianum ſcribit: *Denique cùm nuper à me literis flagitaſſetis, ut vobis librum Paralipomenon Latino ſermone transferrem, de Tiberiade quendam Legis Doctorem, qui apud Hebræos admirationi habebatur, aſſumpſi & contuli cum eo à vertice, quod ajunt, ad extremū unguem, & ſic cōfirmatus, auſus ſum facere, quod jubebatis.* Jam verò Hieronymus Anno Chriſti 420, aut 422, vitæ finem Bethlehemi clauſit, ut Bucholcerus, Genebrardus & alii referunt. Fuerit ergo ejus ſtudiū in Interpretatione Latina, circa Annum Chriſti 400, cùm aliquot annis in ea fuerit occupatus, aliquot etiam annis ante mortem eam abſolverit, & aliorum bona malaq; judicia de ea audiverit, & à malis quidē paſsim ſe purgaverit. Atq; ſic quâ potuimus induſtriâ, Tiberienſium ſapientium ſtudia ad quadrin-

quadringentos uſque annos ex tam protritis hiſtorię collapſæ ruderibus, inveſtigavimus, ſpe ducti, ſapientiſsimum iſtum Maſoretharum cœtum Tiberiade aſſequendi. At cùm noſtrarum virium tenuitatem id ſuperarit, ſolertioribus id magisque exercitatis relinquimus. Ex his autem, quæ hactenus producta à nobis ſunt, apparet, literarum ſtudia poſt vaſtata Hieroſolyma, diu in Palæſtina conſervata fuiſſe, ac in primis quoque in urbe Tiberiade. At verò cùm Hiſtoria Hebraica ſtudiorum curſum, & Sapientum ſingularum generationum, ad mille uſque annos in Babylonia proſequatur, in Palęſtina autem ſive terra Iſraelis, circa annum Chriſti 340, poſt Hillelem principē, planè ceſſet, veriſimile nullo modo eſt, poſt quingenteſimum aut circa ſexcenteſimum à Chriſto nato annum, vel etiam ulterius, tot potentes Tiberiade adhuc extitiſſe, qui omnium Judæorū in legenda ſacra Scriptura fuerint exercitatiſsimi, & tam novum, tam admirandum tanti momenti circa ſacrarum literarum ſobriiſsimam & arduam tractationem, inventum, ſine ullo teſte, ſine omni hiſtoria, ſine ulla librorū memoria, univerſæ Judaicæ nationi, immò toti mundo, cum quo verbum Dei communicatum fuit, aut communicandum erat, ceu divinum oraculum acceptandum tradiderint. Deinde cùm utriuſque Talmud, Hieroſolymitani & Babylonici elaboratio, conſcriptio, authores, & quicquid ad iſtorum librorum hiſtoriam pertinet, magno ſtudio ab Hebræis obſervatum & annotatum ſit, quomodo reticere potuerunt id, quod circa ſacræ Scripturæ genuinam, authenticam

cam & æternam lectionem verſabatur? Tertiò, cùm glorioſiſsimi & faſtuoſiſsimi Babyloniæ Judęi, in florentiſsimo regno habitantes, Palæſtinæ vaſtatæ & magis magisque ruinoſæ rudera occupantes Judæos, ipſorumque Scholas, ſuæ doctrinæ authoritate & celebritate citò obſcurarint, & penitus tandem deleverint, quomodo poſt tot ſecula, in tanto ſtudiorum in Babylonia vigore, fervore & flore, iſtius Critici circa ſacram Scripturam ſtudii, æternam laudem & gloriam, ſolis Tiberienſibus reliquiſſent? Quartò, cùm Judæi Babylonienſes Talmud Hieroſolymitanũ, ſuo Talmude Babylonico oppreſſerint, obſcurarint & penè in nihilum redegerint, ſuoque Talmudico operi, eam authoritatem conciliarint, ut eo univerſa natio Judaica, quæ ſub toto cælo eſt, æternùm regatur, ut etiamnum hodie regitur, quomodo non etiã iſtius ſtudii Maſorethici authoritatem, fidem, laudẽ & gloriam ad ſe pertraxiſſent? Quintò, ſi Judæi Tiberienſes poſt Talmud Babylonicum, ſtudiis per mille annos in Babylonia vigentibus & florentibus, Maſoram & puncta lectionis ſacræ confecerunt, quomodo id ſine ſcitu Babyloniorum, penes quos ſolos omnis doctrinæ Judaicæ culmen erat, immo & conſenſu atq; communi approbatione facere potuerunt? merebatur certè iſta lectio, quę ad externas vocalium figuras aſtricta, & Notis maſorethicis confirmata erat, totius eccclesiæ Judaicæ teſtimonium & approbationem communem, eſſe ſcilicet eam in omnibus & ſingulis, literis & vocalibus, ad minimum uſque apicem, antiquæ Moſaicæ & Propheticæ authenticę penitùs conformem

formem & congruentem. Atqui de hujus vel conſilii cōmunicatione vel operæ approbatione, ne gry quidem in tota hiſtoria Judaica. Certè ſi primi poſt Talmud Babylonicum Scriptores id maximè reticuiſſent, Kabala tamen oralis ſic illud nunquam ſuppreſſiſſet, vel poſteritati ſubtraxiſſet, ut non tandem ab aliquo proditum fuiſſet. Sextò, ſi ipſomet Eliâ fatente, Maſoræ authores per diverſas generationes, milleni fuerint & myriades, id eſt, plures & quaſi innumeri, principium quoque ipſorum & finis incertus, quomodo ſoli Tiberienſes ejus authores dici poſsūt? quomodo principium ejus aſcribitur tempori Talmude poſteriori? Ex his omnib. patet, quanta occaſio vel ex doctorum virorum copia vel doctrinæ excellentia apud Tiberienſes fuerit, quare illis potiſsimum nobile hoc ſtudium aſcribatur.

Sequitur, ut & temporis terminum examinemus.

CAPUT VIII.

An Maſora poſt Talmud conſcripta ſit.

DE perſonis inquiſivimus, num Sapientes Tiberiadis Maſoræ authores fuerint: nunc tempus quoque ſciſcitabimur.

Suprà ex Aben Eſra vidimus, à Sapientib. Tiberienſibus Maſorã & Punctationẽ eſſe profectam. Elias tẽpus circumſtãtiâ aliquâ definivit, Maſorã à Sapientib. Tiberiadis primùm fuiſſe literis conſignatã, & id poſt Talmud. Hoc poſtremum ulteriore indagatione & examine opus habet, ut ad veri cognitionẽ aditus fiat.

Primò, Si in utroque Talmud, nominis Maſoræ

& rerum præcipuarum in Maſora cōtentarum, mentio fiat, ſequitur, Maſoram cum ſuis authoribus eatenus ante Talmud extitiſſe, ac proinde non eſſe demũ à Judæis Tiberienſibus poſt Talmud Babylonicum factam. Mentionem autem ejus in utroque Talmud fieri, docent hæc teſtimonia.

In Talmud Hieroſolymitano, in libro מגלה *Megilla*, cap. 4. ubi explicatur verſus Nehemiæ cap. 8. 8. ויקראו בספר בתרת האלהים מפרש ושום שכל ויבינו במקרא׃ *Et legerunt in libro illo, in Lege Dei explanatè, & appoſuerunt intellectum, & intellexerunt lectionem illam vel Scripturam ipſam*, hujuſmodi commentatio legitur: ויקראו בספר בתורת האלהים המקרא׃ מפרש זה תרגום׃ ושום שכל אלו הטעמים׃ ויבינו במקרא זה המסורת ויש אומרים אלו ההכריעים ויש אומרים אלו ראשי הפסוקים׃ id eſt, Et legerunt in libro illo, in Lege Dei, *in textu Hebræo*: explanatè, *cum Targum*: & appoſuerunt intellectum; *illi ſunt accentus*: & intellexerũt lectionem illam ſive Scripturã aut textum illum, *iſta fuit Maſoreth* (quòd ſcil. textum juxta Maſoreth genuinæ ſcriptionis & lectionis prælegerunt): *quidam dixerunt eſſe pauſas diſtinguentes, alii dixerũt eſſe principia verſuum*, (quòd ſcil. diſtinctè juxta pauſas accentuum & diſtinctos verſus legerunt, unde omnes facillimè intellexerunt, quid legeretur.) Ergo jam tum tempore iſtorũ Doctorum quædã pars Maſorę fuit, juxta quam dixerũt, Eſræ collegas textũ prælegiſſe, & jam tunc Maſoræ nomẽ notũ & uſitatũ fuit.

In Talmud Babylonico, Doctores Babylonię eundem in modum locum iſtum Nehemiæ interpretati ſunt, ut patet ex libro נדרים *Nedarim*, cap. 4. fol. 37. & ex libro

ex libro Megilla cap.1. fol.3. ubi ita legitur: מאי דכתיב וַיִּקְרְאוּ בַסֵּפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מְפֹרָשׁ וְשׂוֹם שֶׂכֶל וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא ׃ וַיִּקְרְאוּ בַסֵּפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים זה מקרא ׃ מְפֹרָשׁ זה תרגום ׃ וְשׂוֹם שֶׂכֶל אלו הפסוקים ׃ וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא זה פיסוקי טעמים ואמרי ליה אלו המסורת שכחום וחזרו ויסדום ׃ id eſt, *Quid eſt, quod ſcriptum extat:* Et legerunt in libro illo, in Lege Dei explanatè, & appoſuerunt intellectum, & intellexerunt lectionem. Et legerunt in libro illo, in lege Dei; *is fuit textus Hebræus*: explanatè; *illud fuit Targum*: & appoſuerunt intellectum; *iſti fuerunt verſus*: Et intellexerunt lectionem; *iſtæ fuerunt pauſæ accentuum: alii dixerũt fuiſſe Maſoram. Obliti enim eorũ fuerant, ſed tunc reſtaurarunt ea.* Eadem hæc extant in Operibus Rabbi Alphes, libro Megilla cap. 4. ubi Rabbi Salomonis Gloſa ſuper textum illum talis, זה מקרא׃ לשון עברי, *Mikra Textus*, id eſt, lingua Hebræa: הפסוקים׃ היכן נפסקין, *Peſukim, Verſus*, id eſt, ubi ſinguli verſus deſinebãt. פיסוקי טעמים׃ פיסוקי הנגינות׃ אלו הניקוד והטעמים *Piſſuke teamim, Pauſæ cantionum*, nempe puncta & accentus. In eundẽ hunc locum Rabbi Alphes, Rabbi Niſsim alterius Cõmentatoris gloſſa paulò adhuc illuſtrior eſt: *Illud eſt Targum*; quod explanat textum Hebræum: *Illi ſunt verſus*; id eſt, puncta diſtinguẽtia inter quemq; verſum, quæ vocat שום שֶׂכֶל *Apponendo intellectum*, quòd per illa homo cognoſcit differentias verſuum. *Iſtæ fuerunt pauſæ accentuum*; quòd per accentus Scriptura ſive textus intelligitur meliùs: *Illa fuerunt Maſoreth*; id quod traditũ eſt in Maſora. Ex his patet, primò nomẽ Maſoræ fuiſſe Talmudicorum tempore notum & uſitatũ, quippe qui jam Maſoram à lõgis temporibus cœptam habe-

bant: Secundò, res quaſdam Maſorę, ut textus ſacri in verſus, verſuũ in pauſas ſive membra diſtinctio, vocum juxta veram ipſarum punctationem pronunciatio & prælectio, ex qua populus facilimè poterat percipere id, quod pręlegebatur. Sic textũ Talmudicum intelligendũ, duo ejus interpretes præſtãtiſsimi confirmant. His tamen illuſtrandis, & probè intelligẽdis, hoc addimus, primò quod dicitur, Eſræ tempore Levitas populũ publicè docendo, legiſſe in libro illo, in Lege Dei textum linguâ Hebręâ, de eo inter nullos eſt dubium. Secundò, *cum Targum*, non eſt intelligendũ de Targum quod hodie extat, id enim tunc temporis nondum erat in rerum natura, aliquot ſeculis poſtea primò ſcriptum, ſed quòd, quum verſum pręlegiſſent Hebraicâ linguâ, eum ſtatim linguâ Chaldaicâ, quæ populo tunc erat notior & familiarior, viva voce ſtatim interpretati ſint. Tertiò, *iſti ſunt verſus*, id eſt, eos diſtinctè juxta ſingulos verſus legiſſe. Id Elias de orali diſtinctione accipit, quòd pauſam & interſpirationẽ aliquam fecerint, ubi quiſque verſus eſſet abſolutus, prout hoc illi noverãt in legendo obſervatum fuiſſe, inde à Moſe uſque. At interpretes illi duo in Talmud de punctuali diſtinctione intelligunt, quòd punctis jam tunc, ut hodie, verſus fuerint diſtincti. Quartò, quòd de *pauſis* dicitur, ſimiliter in utramq; partem accipitur. Quintò, vocabulũ *Maſoreth*, ſtrictè accipiendum de ea Maſoræ parte, quæ circa genuinam lectionem quarundam vocum, quæ diverſimodè ſcribuntur & leguntur, verſatur, prout hoc Sacerdotes & Levitæ à Majoribus ſuis per continuam traditionem acceperant

ceperant & obſervaverãt. Nam Maſora ea quæ hodie literis cõprehenſa eſt, tunc nondum extabat, nec profuiſſet eam juxta textum populo prælectam fuiſſe. At Talmudicorum iſtorum tempore, jam magna Maſoræ ſcriptæ pars nota erat, ut ſequentia magis declarabunt, quæ cauſa fuit, ut in illius loci Nehemiæ explicatione Maſorę vocabulo tanquam iſto tempore noto, uſi ſint.

Secundò trita apud Talmudicos ſentẽtia eſt, יֵשׁ אֵם לְמִקְרָא יֵשׁ אֵם לְמָסוֹרֶת : *Eſt mater lectionis, eſt & mater maſoræ*. Hoc axiomate utuntur, quando duo diſputãtes, de vocis alicujus interpretatione diſſentiũt, quorum unus vocẽ interpretatur prout legitur & pronunciatur per vocales, alter prout per nudas literas ſcribitur, & aliis vocalibus efferri poteſt. Exempli cauſa, Levit. 12.5, ſcripũ eſt שבעים, cujus interpretatio inter quoſdã diſceptata fuit. Quidam cõmunem ejus lectionem & pronunciationem retinendam ſtatuebant, nempe שְׁבֻעַיִם, dicentes יֵשׁ אֵם לְמִקְרָא *eſt mater lectionis*, id eſt, quia per Maſoram à Majoribus nobis traditam, accepimus & didicimus, ſic eſſe legendum & interpretandum. Alii dicebãt: Nos juxta ſimplicem ſcriptionem literarum, legimus שִׁבְעִים *Septuaginta*, quia *eſt mater Maſoræ*, id eſt, ſcriptionis, quia per Maſoram accepimus, juxta ſimplicem formam literarum, vocem interpretandam eſſe שִׁבְעִים Septuaginta ſcil. diebus mulierem puerperam immundam eſſe debere. Nam ſi ſenſus ejus eſſet שְׁבֻעַיִם *Duabus ſeptimanis* vel Diebus quatuordecim, tunc ſcriptum fuiſſet aut ſcribi debuiſſet שבועיים cum duplici jod. Sic Exod. 12.46, ſcri-

Digitized by Google

ptum eſt יאכל. Id unus interpretabatur juxta communem lectionem & pronunciationem יֵאָכֵל *Comedetur*, ſcil. Peſach ſive agnus, quia *Eſt mater lectionis*, tenendum eſt nobis fundamentum lectionis, quomodo per maſoram accepimus, vocem eam legendam & interpretandam eſſe. Alter contendebat, interpretandum & legendum juxta ſimplices literas יאכל *Comedet*, quia *Eſt & mater ſcriptionis*, ſic per maſoram accepimus juxta ſcripturam interpretandam eſſe. Item Levit. 21. 11. ſcriptum eſt נפשת. Hic dicebat, *Eſt mater lectionis*, per maſoram accepimus, legendũ & interpretandum pluraliter נַפְשֹׁת *Corpora* vel cadavera, & intelliguntur duo cadavera. Alter dicebat, *Eſt mater ſcriptionis*, juxta ſimplicem ſcriptionem lego נַפְשַׁת, & intelligo cadaver unum. Similia plurima in Talmud reperiuntur, quæ diſputandi & exercendi ingenii tantùm causâ proponebant, non quòd de vera lectione dubitarent. Utrique autem ſemper prætendebant Maſoram, quòd per eam & ſcriptionis & lectionis ratio conſtaret. Unde patet, Maſoræ uſum jam ante Talmud inter ipſos fuiſſe.

Tertiò, Maſoretharum opus fuit textus ſacri in verſus diſtinctio, teſte ipſomet Eliâ in libro de Accentibus, cap. 2, ubi ſic ſcribit: כַּאֲשֶׁר הִסְכִּימוּ בַּעֲלֵי הַמָּסוֹרֶת לְהָנִיחַ הַנְּקוּדוֹת וְהַטְּעָמִים בְּכָל פָּסוּק וּפָסוּק הִתְבּוֹנְנוּ בָּרִאשׁוֹנָה בְּאֵיזֶה מִלָּה רָאוּי לְהָנִיחַ סוֹף הַפָּסוּק אַךְ בְּתוֹרָה הָיָה לָהֶם בְּקַבָּלָה ממרעה וְעָשׂוּ שָׁם ב׳ נְקוּדוֹת נָסוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ כָּזֶה (:) לְסִימָן וְכֵן בְּכָל הַמִּקְרָא׃ *Poſtquam conſtituiſſent Magiſtri Maſoreth ponere puncta & accentus in unoquoque verſu, primùm conſiderarunt, ad quam dictionem deberet poni finis verſus,*

verſus, quanquam in Lege id habuerint per traditionem à Moſe, ibíque fecerunt duo puncta craſſa, uno ſupra alterum poſito, hoc modo (:) *pro ſigno, & ſic per tota Biblia,* & cæt. Atqui diſtinctionis verſuum in utroque Talmud creberrima fit mentio, immò jam ante ipſa Talmudis initia, diſtinctionem verſuum per totam Scripturam fuiſſe notam, liquet ex R. Jehuda ſancto, primi textus Talmudici authore, qui in Miſchna libri Megilla, capit. 3. ſcribit: הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה לֹא יִפְחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים לֹא יִקְרָא לְמְתוּרְגְּמָן יוֹתֵר מִפָּסוּק אֶחָד וּבְנָבִיא שְׁלֹשָׁה׃ *Qui legit in Lege* (in Synagoga publicè) *non leget minùs quàm tres verſus: non leget interpreti-Chaldæo magis quàm verſum unum, & in Propheta tres.* Sic & in ſuperiori loco Talmudico, in explicatione loci Nehemię, Verſuum meminerunt. In eodem libro Megilla, capit. 3. fol. 22: כָּל פְּסוּקָא דְּלָא פַּסְקֵיהּ משֶׁה אֲנַן לָא פַּסְקִינַן לֵיהּ׃ *Quemcumque verſum non diſtinxit Moſes, nos etiam non diſtinguimus eum.* Alibi dicunt, quis verſus medius ſit in tota Lege, item quot ſint verſus totius Legis, ut mox infrà videbimus, & ſic millies verſuum Talmudici meminerunt. Neque hæc de ſola vocali diſtinctione inter legendum, intelligi poſſe, docet primò, quòd tota Scriptura, antequam à Maſorethis primis (non Tiberienſibus Elianis poſt-Talmudicis) eſſet in Verſus diſtincta, fuerit tanquam Verſus unus, id eſt, continua vocum ſerie, abſque omnibus pauſarum vel majorum diſtinctionum aut periodorum notis vel ſpaciis ſcripta: ſecundò, quòd impoſſibile fuiſſet humano ingenio obſervare, & nudæ memoriæ ſubſidio retinere, tot mille diſtinctionum ſpatia.

Unde

Unde, quando Talmudici de diſtinctis verſibus loquuntur, eos actu & revera Maſoretharum præcedentium operâ tunc diſtinctos fuiſſe, neceſſe eſt. Aliqua ergo Maſora ante Talmud fuit, nec primùm à Tiberienſibus Judæis Talmude poſterioribus, verſuum diſtinctio inventa.

Quartò, proprium Maſoretharum opus fuit, diverſitatem lectionis, cujus multiplices ſunt ſpecies, annotare. Ubicunque enim tale quid occurrit, tunc omnes uno ore dicunt, qui modò guſtum aliquē Maſoræ habent; Maſorethæ ſic legunt, Maſorethæ diverſam lectionem in margine notarunt, Maſorethæ ו quod in י degenerarat, reſtituerunt, Maſorethæ tradiderunt, hanc vocem redundare, & quæ ſunt ſimilia. Atqui hæc Maſoræ pars tota jam ante Talmud fuit, ut luculentiſsimè ex ipſo Talmud ſequens locus probat, qui legitur in נררים *Nedarim*, fol. 37. his verbis: אמר רבי יצחק מקרא סופרים ועטור סופרים וקריין ולא
כתיבן וכתיבן ולא קריין הלכה למשה מסיני ׃ מקרא סופרים
ארץ שמים מצרים עטור סופרים אחר תעברו ׃ אחר תלך ׃ אחר
תאסף ׃ קדמו שרים אחר נוגנים ׃ צדקתך כהררי אל ׃ קריאן ולא
כתיבן פרת דבלכתו איש דכאשר ישאל ׃ איש בדבר האלהים ׃
באים דנבנתה ׃ לה דפליטה ׃ את דהגר הוגר לי ׃ אלי דהגורן ׃ אלי
דהשעורים ׃ הלין קריאן ולא כתיבן וכתיבן ולא קריאן ׃ נא
דיסלח ׃ זאת דהמצוה ׃ ידרוך דהדורך ׃ חמש דפאת נגב ׃ אם דכי
גואל ׃ הלין כתיבן ולא קריאן ׃ id eſt, *Dixit Rabbi Iſaac: Lectio Scribarum, Ablatio Scribarum, Lecta & non ſcripta, Scripta & non lecta, traditio ſunt Moſis de monte Sinai. Lecti ſcribarum: ut, ærætz, ſchamajim, Mitzrajim. Ablatio ſcribarum: ut, Poſt tranſibitis,* Geneſ. 18. 5: *Poſtea ibis,* Geneſ. 24.

neſ.24.55. *Poſtea aggregabitur*, Num.31.2: *Præcedebant cantores, pòſt pulſatores*, Pſalm.68.26: *Juſtitia tua, ut montes Dei*, Pſalm..36.7 *Lecta & non ſcripta: ut, vox* פרת ibi, *Quum proficiſceretur ipſe*, 2.Sam.8.3: איש, *Cùm requiſierit verbum Domini*, 2.Sam.16.23: בָּאִים, *Et ædificabitur urbs*, Jerem.31.38: לָהּ, *Effugium ei*, Jerem.50.29: את, *Nunciando nunciatum eſt mihi*, Ruth.2.11: אֵלַי, *Area*, Ruth.3.5: אֵלַי, *Hordei*, Ruth.3.17, *atque hæc ſunt lecta & non ſcripta. Scripta & non lecta: ut* נא ibi, *Et propitius ſit*, 2.Reg.5.18: זאת, *Præceptum*, Deuter.6.1: יִדְרוֹךְ, *Calcans*, Jerem.51.3: חָמֵשׁ, *Latus auſtri*, Ezech.48.61: אִם, *Nam vindex*, Ruth.3.12, atq; hæc ſunt ſcripta & *non lecta*. Hactenus Talmud. Primùm inquit Rabbi Iſaac: *Lectio Scribarum, ut eretz, Schamajim, Mitzraim*, hoc eſt, Scribæ docuerunt populum, per aſsiduam prælectionem, quomodo eam inde à Moſe uſque per continuam traditionem acceperāt & didicerant, quare hîc legendum ſit *Eretz* (terra) non *aretz*, alibi *aretz*, non *eretz*, quòd ratione diverſorum accentuum & membrorum ſententiæ hoc fieret: item *Schamajim* (Cœli) hîc cum A diſtincto, longo & brevi ſive Kametz & Pathach, alibi cum A eodem ſive utroq; longo, ſeu duplici kametz propter vim pauſæ, & ſic *Mitzraim*. Per *Scribas* intelligunt Viros Synagogæ magnæ, ſive Concilii magni, cui Eſra præerat cum tribus ultimis Prophetis, ut infrà declarabitur. Ab illis enim tota Scriptura ſacra fuit reſtaurata. *Ablatio.* Dicitur de litera ו, quæ in citatis locis juxta ſenſum & ſermonis continuationem videbatur addenda, & à vulgo addebatur inter legendum, ſed Scribæ illi mo-

F

nuerunt eam non eſſe addendam, quòd authẽtici primi authores eam nõ addidiſſent,& ſic eam ex uſu vulgi abſtulerunt,quod poſtea vocarunt עִטּוּר סוֹפְרִים *Ablatio ſcribarum*. עִטּוּר Chaldaicæ ſignificationis eſt, à Radice עֲטַר, quæ aliquando eſt idem quod Hebraicè סוּר *Recedere*: unde עַטֵּר in conjugatione Pahel *Recedere facere, Removere, Auferre*: ut, זְוָדִין עַטַּרוּ מִמָּנַנָא *Viatica receſſerunt ex vaſis noſtris*, 1.Sam.9.7,& ſic ſæpiùs. Hoc ipſum in hodierna impreſſa Maſora legitur, Gen.18. 5. & Pſal. 36.7, unde clariſsimè perſpicitur, hanc maſoram ante Talmud fuiſſe. *Lecta & non ſcripta*,& contrà,*Scripta & non lecta*. Sunt voces,quę leguntur,cùm tamen non ſint in textu ſcriptæ, & contrà,quæ in textu ſcriptæ ſunt,& tamen non leguntur,quæ omnes in Maſora exactè recenſentur. Aliarum deinde vocum, in quibus litera aliqua diverſimodè ſcribitur & legitur, mentio fit in Tractatu Talmudico *Sopherim De Scribis*, cap.6 & 7, ubi dicitur: אֵלּוּ כְּתוּבִין חָסֵרִין וָיו וְקוֹרִאין בְּוָיו *Iſta ſcribuntur cum defectu Vav, & leguntur cum Vav.* Sic aliæ plures ſpecies ibi indicantur, ut in Maſora. Hanc itaq; Maſorę partem etiam ante Talmud,& quidem ab ipſo Eſra fuiſſe, ipſemet Elias in dicta Præfatione tertia,palàm fatetur, ubi ait: אַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה עָשׂוּ חִקְּרֵי שֶׁבַּתּוֹרָה עַל פִּי הַקַּבָּלָה מִמֹּשֶׁה וְשֶׁבַּנְּבִיאִים וּכְתוּבִים עַל פִּי הַקַּבָּלָה מִנְּבִיאִים וְחַכְמֵי הַדּוֹרוֹת: וְשֶׁבְּסִפְרֵי הַגּוֹלָה עַל פִּי הַמְחַבְּרִים עַצְמָם וְלֹא בַעֲבוּר הַסְּפֵקוֹת כַּאֲשֶׁר חָשְׁבוּ רַבִּים: *Viri Synagogæ magnæ* (concilii magni, cui Eſra præerat) *notarunt diverſitatem lectionis, quæ eſt in Lege, juxta Kabalam, quam acceperant à Moſe: quæ verò in Prophetis & Hagiographis occurrit, eam conſignarunt juxta kabalam, quam acceperant*

à Pro-

à Prophetis & aliis Sapientibus iſtius ſeculi: quæ deniq; in libris captivitatis reperiebatur, eam juxta os ipſorummet authorum notabant, non autē propter ullum dubium, ſicut multi putarunt. Et paulò antè de Viris Synagogæ magnæ: *Ipſi autem,* ait, *ſcripſerunt quamlibet vocem in margine, ſicut legi debuit, in qua re Eſra fuit Scriba illorum.* Quod autem Talmudici præterea dicunt, *Traditio ſunt Moſis de mōte Sinai,* id dextrè intelligendum. Senſus ſimpliciter eſt, Fundamentum diverſę lectionis & ſcriptionis omniū vocum, firmum ac certum eſſe, perinde ac ſi totum ab ipſo Moſe è monte Sinai jactum ſit. Moſen enim rationem eorum, quæ in Lege ſunt, Iſraelitis expoſuiſſe, & per Traditionem poſteris reliquiſſe: ſic deinceps ſingulos prophetas & viros ſanctos feciſſe in ſuis libris, ut omniū certa doctrina & Traditio ad poſteros devenerit, uſq; ad viros Synagogæ magnæ, qui reviſentes & recolligentes ſingula, perpetuæ certitudinis causâ iſta omnia conſignarunt. Non autem ipſorum mens fuit, quaſi ea ipſa exempla, quæ ibi adducuntur ex Prophetis & aliis libris, qui nondum in rerum natura extabant, aliaq; ſimillima, Deus Moſi in monte Sinai, & Moſes è monte populo revelarit & expoſuerit. Porrò quod Talmudici notant, voculam ואת ibi, ubi ei adjuncta eſt vox הַמִּצְוָה ſcribi, ſed non legi, ab eo maſora hodie diſcrepat. Extat enim Deut. 6.1. ubi maſora nihil de diverſa lectione tradit. Aliud autem את notat Maſora ſcribi, ſed nō legi, Jer. 38.16, & ſunt octo voces, quæ ſcriptæ ſunt in textu, ſed non legūtur, quæ adducit maſora Ruth. 3.12.

Quintò, propriiſsimum Maſoretharum opus fuit,

Digitized by Google

numerare literas, voces & verſus ſacræ Scripturæ, ne unquam aliquid poſſet addi, detrahi, vel quovis modo mutari. Atqui hoc ipſum jam ante Talmud factū eſſe, manifeſtiſsimè ex Talmud probatur, ubi in libro קדושין *kidduſchin*, cap. 1. fol. 30. ita ſcriptum legitur: לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה שהיו אומרים ואו דגחון חציין של אותיות של ספר תורה: דרוש דרש חציין של תיבות: והתגלח של פסוקים: יכרסמנה חזיר מיער עין דיער חציים של תהלים: והוא רחום יכפר עון חציים דפסוקין: בעי רב יוסף ואו דגחון מהאי גיסא או מהאי גיסא: אמר ליה ניתי ספר תורה ואמנינהו: מי לא אמר רבה בר בר חנה לא זזו משם עד שהביאו ספר תורה ומנאום אמר ליה אנהון בקיאי בחסרות ויתרות אנן לא בקיאינן: בעי רב יוסף והתגלח מהאי גסא או מהאי גסא אמר ליה אביי פסוקי מיהא ליתו לימניוה בפסוקי נמי לא בקיאינן דכי אתא רב אחא בר אדא אמר במערבא פסקי ליה להאי קרא לתלתא פסוקי ויאמר יהוה אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן: תנו רבנן חמשה אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה פסוקים הויא ספר תורה יתר עליו תלים שמונה חסר ממנו דברי הימים שמונה: id eſt, *Idcirco vocati ſunt priſci* סופרים Numeratores, *quia numerarunt omnes literas Legis, dicentes: litera Vav vocis* גחון Lev. 11. 42. *eſt media litera libri Legis:* דרש דרש Levit. 10. 16, *media vox Legis:* והתגלח Levit. 13. 33. *medius verſus in Lege:* יכרסמנה חזיר מיער Pſalm. 80. 14, *litera* ע *vocis* יער *eſt media litera in Pſalmis:* והוא רחום יכפר עון: Pſalm. 88. 38, *eſt medius verſus in Pſalmis. Quæſivit Raf Joſeph: Vav vocis* גחון *pertinétne ad hanc vel ad illam partem? reſpondit, afferamus librum Legis, & numerabo illas. Nunquid dixit Rabba bar bar Channa, eos (priſcos) non receſsiſſe inde donec numeraſſent eas. Tum ille: Ipſi, ait, exercitati fuerunt in literis defectivis & redundantibus,*

dantibus, nos non ſumus ſic exercitati. Ulterius quæſivit Raf Joſeph: Verſus וְהִתְגַּלַּח*, eſtne referendus ad hanc vel ad illam partem? reſpondit Avai: Num etiam Verſus non poterunt numerari? nec in Verſibus numerandis ſumus exercitati. Adveniens enim Raf Acha bar Ada dixit: In occidente* (Palæſtina) *diſtinguunt hunc verſum in tres pauſas, Et dixit Dominus ad Moſen: ecce ego venturus ſum ad te in denſa nube*, & cæt. Exod. 19. 9. *Ampliùs docuerunt Rabbini: Quinque mille octingenti octoginta octo verſus ſunt in libro Legis: plures habet Pſalmorum liber, octo, pauciores Chronicorum liber, octo.* Reddunt hîc Talmudici primò rationem, quare Sapientes illi, qui ſtudio Maſorethico fuerunt dediti, vocati fuerint *Sopherim*, quod vocabulum generaliter ſignificat *Scribas*, *Librarios*, Librorũ & in primis Legis divinæ peritos, at qui artem hanc Criticam tractarunt, dicti fuerunt etiam *Sopherim* à Numerando, quia Verſus, voces & literas Textus ſacri Hebræi numerarunt. Et hoc principale fuit ipſorum opus & ſtudium. Sic Verſuum numerus in fine omnium librorum in Maſora indicatur, ſimul & medius verſus. In Vocum numero, quoties ſcilicet unaquæque in ſua forma extat, ferè tota Maſora occupata eſt. De literis veſtigia quædam habentur, ut infrà copioſiùs de ſingulis his partibus dicetur. Quod ajunt, רִאשׁוֹנִים *Priores*, *Priſcos* ſic vocatos eſſe, id demonſtrat, eos Talmude longè ſuperiores & antiquiores fuiſſe, & longiſsimè ante Talmud hanc dinumerationem factam. Intelliguntur autem viri Synagogæ magnæ ab Eſra propheta & ſacerdote collectæ, ut infrà latiùs patebit. Quis pro antiquitate Maſoræ a-

pertius teſtimonium requirat? cogitandũ ergo, quâ fide Elias Tiberienſium ſuorum hac in parte patrocinium ſuſceperit. Eſt verò hîc notandum, in quibuſdam Talmudicos hoc loco ab hodierna Maſora diſſentire, ſive ſtudio novitatis, ſive lapſu memoriæ: manet tamen interea hoc verum, hanc Maſorethici ſtudii partem longè ante Talmud fuiſſe, cùm illi qui illud peregerint, eo tempore *Priſci* appellati ſint.

Sextò obſervatum eſt à doctiſsimis Hebræis, Talmudicos ſeſe in plurimis locis, Maſoræ opponere, & ab illis diſſentire. Unde eſt, quod R. Jacob in Præfatione in hæc magna Biblia ſcribit, אַשְׁכַּחְנָא בְּכַמָּה דוּכְתֵּי דְתַלְמוּדָא חוֹלֵק עַל הַמָּסוֹרֶת׃ *Invenimus in multis locis quòd Talmud diſſentit à Maſora.* Item, אָרְחֵיהּ דְתַלְמוּדָא לִפְלוֹגֵי עַל הַמָּסוֹרֶת׃ *Conſuetudo Talmudicorum eſt, contradicere Maſoræ.* Item, אָרְחֵיהּ דְתַלְמוּדָא לְהַכְחִישׁ הַמָּסוֹרֶת *Conſuetudo Talmud eſt, refutare Maſoram*, ſive diverſum ab ea ſtatuere. Quinetiam ipſemet Elias id agnovit, ubi in libro Maſoret, Tabula prima, Oratione quinta ſcribit: וְכֵן מָצִינוּ שֶׁהַגְּמָרָא שֶׁלָּנוּ חוֹלֶקֶה עַל הַמָּסוֹרֶת *Similiter invenimus, quòd Gemara noſtra ponit ſe contra Maſoram.* Exempla patent in Præfatione. Sunt autem talia, quæ diverſam ſcriptionem juxta literas quieſcentes tantùm ſpectant, veluti מַעֲבִירִם & מַעֲבִרִם & ſimilia, in quibus Talmudici diverſum à Maſorethis ponunt. Atqui & hæc affectio de vocibus plenè vel defectivè ſcriptis, una eſt ex præcipuis Maſoræ affectionibus, ut paſsim in ea videre eſt. Ex quibus rurſus ſequitur, Maſoram Talmude priorem fuiſſe.

Septimò in Maſora notatur Catalogus alphabeticus

Google

eus literarum majuſcularum & minuſcularum, id eſt, quæ formâ communi majores vel minores ſunt, item literæ quædam inverſæ, quædam altiùs extra vocem ſuſpenſæ, quædam deniq; extraordinariè punctatæ. Atqui iſtarum omnium jam anteà in Talmud facta fuit mentio, ut patet infrà ex cap. 14 & ſequentibus. Unde & hæc Talmude priora fuerunt, nec primùm à Tiberienſibus in Maſoram relata.

Quod ſi ergo ipſum maſoræ nomen, & res in Maſora contentæ, ut ſunt textus in verſus diſtinctio, vocum juxta diverſam ſcriptionem & lectionem annotatio, earumdemq́ue plenè vel defectivè ſcriptarum obſervatio, literarum qualitas, omniumq́; vocum & verſuum dinumeratio, in Talmud cōmemorentur: quòd ſi etiam ipſum Talmud contra Maſoram interdum aliquid ſtatuat, aut contra eam diſputet, ſequitur neceſſariò, Maſoræ uſum & notitiam, juxta majorem ſui partē, diu ante Talmud extitiſſe, ac proinde iſtam Eliæ ſentētiam, *Sapientes Tiberiadis omnium primos huic arti Maſorethæ manum admoviſſe*, ut ſuprà ex eo propoſitum, firmiter ſtare ampliùs non poſſe, ſed peſſum ire & concidere.

CAPUT IX.

An Maſorethæ Punctorum vocalium & Accentuum fuerint inventores.

PRæcedenti capite demonſtratum eſt, Maſoram magna ſui parte, eâ in primis, quæ voces juxta numerum

Digitized by Google

merum & ſcriptionem literarum recenſet, ante Talmud Babylonicum fuiſſe. Cùm autem Maſora ſcripta hodierna non tantùm hoc agat, ſed & voces juxta Vocalium & Accentuum formam recenſeat, inquiſitione dignum eſt, num & hæc Maſora ante Talmud fuerit. Elias Levita acriter propugnat, Puncta vocalia & Accentuum figuras ante Talmud Babylonicum non fuiſſe, ſed Sapientes Tiberienſes poſtea demum iſtam artem prudenter inveniſſe, & Maſoram conſcripſiſſe. Hoc ultimum de univerſa Maſora intelligi minimè poteſt, cùm antea luculenter probatum ſit, magnam ejus partem ante Talmud extitiſſe. De ea itaque Maſoræ parte accipiendum erit, quæ Voces, punctis vocalibus & Accentibus veſtitas, tractat. Quæſtio ſimplex de Punctorum vocalium origine & aſcriptione, latiſsimè ſe extendit, & plurimas alias quæſtiones ſecum trahit, quæ altiſsimę ſunt indaginis, & tractationis prolixioris & accuratioris, quàm tempus & locus hîc nobis permittunt. Ne tamen ſicco pede, aut penitùs intactam hanc materiam hoc loco prætereamus, partem duntaxat ejus, quæ hanc noſtram de Maſora tractationem propiùs attingit, hîc examinabimus, ut ulterius de hac quæſtione cogitãdi occaſionem, exercitatioribus præbeamus.

Elias ſtatuit, *Sapientes Tiberienſes punctationis artem inveniſſe, & Maſoram conſcripſiſſe*, unde dicti fuerunt Maſorethæ. Hoc in dubiũ vocamus, ex ipſa punctationis arte, & Maſoretharum Notis illis, quæ voces juxta punctationem ipſarum recenſent. Ex illis hoc potiùs colligendum nobis videtur, Maſorethas eos,

qui

qui Maſoram eam, quæ hodie tam in manuſcriptis quàm in impreſsis libris extat, non ſimul Vocalium figuras inveniſſe, & ad eas virgulam cenſoriam appoſuiſſe, ſed voces jam antea ab aliis punctatas & accentibus notatas, ſub cenſuram ſuam revocaſſe, & judicium de iis per Notas maſorethicas tuliſſe. Declaratur iſta ſententia tum ex ipſa Punctatione inconſtanti, inſolenti & irregulari, tum ex ipſis Maſoretharum Notis cenſoriis ad eam adjectis. Punctatio iſta conſideratur primò in *Vocalibus*, ſecundò in punctis *Dages & Mappik*, tertiò in *Accentibus*.

I. *De Punctatione ſive Notatione inconſtanti & inſolenti vocalium.*

Punctatio inconſtans, inſolens & irregularis vocalium eſt, quando vox ſine omni legitima cauſa, inſolenter & irregulariter, cōtra communem formam & analogiam ſimilium punctata eſt. Innumera ejus ſunt exempla, ex quibus pauca delibabimus, & ad ſententiæ noſtræ explicationem accommodabimus.

Gen.16.ver.13. ſcribitur שֵׁם־יְהוָה, & mox ver.15. שֶׁם־בְּנוֹ, ubi Maſoretharum gloſſa: *Omne* שֵׁם *eſt cum kametz* (parvo, id eſt, Tzere) *exceptis ſex cum Sægol.* Si iidem ſunt Punctationis & Maſoræ authores, quæ causâ fuit, ut ex tot centenis tantùm ſex contra communem formam punctarint? quare tantùm ſex iſta, quæ hîc in Maſora adducuntur, & non alia, ſic punctarunt? quare ipſimet hanc anomaliã appoſitâ Notâ prodiderunt? nempe, non iidem authores & punctationem iſtam, & ejus Maſoram confecerunt, ſed Ma-

Digitized by Google

ſorethæ, qui vocum formas recenſuerunt, quique in exemplaribus jam antea punctatis, ſic invenerunt, idcirco iſtam formam ſpecialiter annotarũt. Nec enim ipſi ſibi hoc juris attribuerunt, vel minimum apicem in ſacro textu mutare, nec aliis eam licentiam conceſſam voluerunt, quòd intemerata & religioſa deberet eſſe ſacræ Scripturæ authoritas, cujus formam authenticam & divinam, qualem ipſi agnoſcebant, non poſſet niſi cum extrema impietate, humana tranſmutare audacia. Nam quæ eſt ingenii humani, aliquâ ſcientiâ inflati, arrogantia, facillimè ſuæ ſcientiæ habenas laxat, & dominium quàm latiſsimè extendit. Notam ergo appoſuerunt ad iſta ſex, ut in minimis quibusque inviolatus ſacræ Scripturæ textus æternùm permaneret, qui unicus totius Maſoræ ſcopus fuit.

Gen. 19. 2. ſcribitur הִנֶּה. Maſorethæ: *Omnia* הִנֵּה *ſignificationis* הֵן *ſunt cum kametz* (parvo, id eſt, Tzere) *excepto uno, quod eſt hoc ipſum.* Quæ cauſa fuit, ut innumeris locis uno modo ſemper hanc vocem punctarint, hoc uno loco excepto? quare ipſimet, ſi iidem fuerunt punctationis hujus authores, hanc novitatem additâ gloſſâ indicarunt? nempe Maſorethæ videntes hanc vocem in exemplaribus hoc loco ab aliis antea punctatam, ei virgulam cenſoriam addiderunt, ne quis emendaret, quod quisque vel facillimè ſecundum Grammaticam feciſſet.

Exo. 32. 1. ſcribitur מֶה: Maſora, *Viginti quatuor locis legitur, & pariter ſemper ante* ה״ע, (id eſt, voces à ה vel ע incipientes) *exceptis ſeptem, quorum quinque ſunt cum kametz*

kametz מֹרַח, *& duo cum Pathach* מֹרַח. Quare tantùm ſeptem diverſę punctationis,& non plura? quare iſta, & non alia notata? nempe,quia ſic viderunt iſta punctata in exemplaribus, ideo notarunt, ne quis corrigeret. Ipſis enim fuiſſet facilius, analogiam in punctando obſervaſſe.

Ibidem ver.6.ſcribitur לְצַחֶק *Ad ludendum*.Maſora, *Non reperitur ampliùs cum Sægol & accentu.* Quare non punctatum לְצַחֵק, juxta communem formam Infinitivi in Pihel? quare abſque omni cauſa Sægol cum accentu relictum? aliâs quidem rectè Sægol in ultima eſt,quando accentus in penultima,ut in illo לְצַחֶק בִּי *Ad illudendum mihi*, Gen.39.17. לְצַחֶק בָּנוּ *Ad illudendum nobis*, verſ.14. Nempe, quia hi Maſorethæ ſic viderunt in exemplaribus punctatum, & cauſam neſcientes, adjecerunt ei expreſſam Notam, ne quis erroneum putaret.

Exo.33.3,ſcribitur פֶּן־אֲכֶלְךָ *Ne fortè conſumam te.* Maſora, *Non extat amplius.* Quæ cauſa inſolentis hujus anomaliæ, אֲכֶלְךָ pro אֲכַלְּךָ ex forma communi in Pihel? Debet autem ex Pihel eſſe,ut rectè interpretes ponunt, cùm in kal hoc verbum כָּלָה Affixa non recipiat,repugnante ſignificatione.Perſona prima אֲכַלֶּה ſatis eſt uſitata, à qua faciliùs & promptiùs juxta communem & uſitatam formam dictū fuiſſet אֲכַלְּךָ, quàm irregulariter אֲכֶלְךָ. At hi Maſorethæ, videntes ſic in exemplaribus punctatum eſſe, id mutare noluerunt, & ne mutaretur,Notam ſuam ei appoſuerunt.

Levit.5.22,ſcribitur בִּתְשׂוּמֶת pro בִּתְשׂוּמַת *In depoſitione.* Forma תְּשׂוּמָה in Nominibus Quieſcentibus

ſecundâ radicali, communiſsima eſt, unde in forma conſtructionis תְּשׁוּפַת. At quàm inſolens eſt hîc Sægol pro Pathach? quæ neceſsitas, aut quę cauſa ſaltem levis hujus mutationis eſſe potuit? nempe Maſorethę invenientes ſic punctatum, immutatum reliquerunt.

Levit.10.19. ſcribitur הֲיִיטַב *Num bonum erit?* Maſora, *Non extat ampliùs, & habet Dages.* Quis judicet eoſdem authores adeò inſolentiſsimè poſt ה interrogādi Dages poſuiſſe, & id Notâ maſorethicâ monuiſſe? Noverant Maſorethæ, ה interrogandi, propriè & communiſsimè notari cum Chatephpathach (niſi gutturalis litera obſtet) abſque ullo Dages. At videntes hîc ſic punctatum eſſe irregulariter, id appoſitâ Notâ monuerunt, ne quis Majorum placita mutaret, quorum ratio ipſis authoribus erat nota.

Num.9.2. ſcribitur הַפָּסַח cum Kamez & accentu Tiphcha extra diſtinctionis membrum. Maſora, *Non reperitur ampliùs cum Kametz quàm hîc & in omni Athnach & Sophpaſuk.* Quare hîc tantùm extra omnem Scripturæ uſum, quæ hanc formam duntaxat cum duobus illis accentibus in hac voce agnoſcit? Hanc ergo inuſitatam formam hi Maſorethæ notare voluerunt, ne quis erratum putaret.

Deut.18.17. ſcribitur אֱלֹהָי cum Kametz ad accentum Sakeph. Maſora, *Octo ſunt cum kametz, & ſic quoque ſemper cum Athnach & Sophpaſuk, exceptis duobus.* Hæc duo extant Pſal.84.11. & 86.2. cum Pathach juxta Athnachta. Quare iſta duo non punctarunt juxta communem uſum? quare Athnach hîc ſuum uſum perdidit potius, quàm in aliis? nempe quia Maſorethę

ſic in

ſic in exemplaribus invenerunt,ideo Notam ipſis appoſuerunt, relinquentes judicium hujus punctationis authoribus.

Deut.30.4. ſcribitur נִדַּחֲךָ *Expulſus tuus,* ex Benoni Niphal, נִדָּח. Quare ergo hi artifices non punctarunt regulariter נִדָּחֲךָ? Item Deut.32.28. אֹבַד, quare non אֹבֵד ex forma Participii præſentis Kal, ubi Tzere nũquam mutatur in Pathach? nempe quia Maſorethæ ſic punctatum invenerunt, ideo eis Notam adjecerunt, *Non reperiri ampliùs.*

Joſ.2.14 ſcribitur עִמָּךְ cum accentu Tiphcha,extra diſtinctionis membrum:nam plena ſententia, *Exercebimus:* עִמָּךְ *tecum benignitatem & veritatem.* In plenioribus ſententiæ membris ſic dici & ſcribi ſolet, non in continuata oratione, in qua ſemper עִמְּךָ, quæ eadem diſtinctio eſt inter לְךָ & לָךְ: quæ ergo cauſa hujus diverſitatis in hoc loco fuit,cùm Jud.1.24,rectè in eadem locutione, וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חֶסֶד punctatum ſit? nempe, quia Maſorethæ ſic punctatum invenerunt, ideo monuerunt hîc ita eſſe, ſed in libro Judicum עִמְּךָ.

Joſ.6.14,ad אַחַת cum accentu Sakeph, Maſora notat: *Sex ſunt cum Pathach & Sakeph, & quandocunque ipſi jungitur unum ex his* תּוֹרָה, שָׁנָה, מָרָה, חֻקָּה, *tunc ſimiliter eſt cum Pathach, excepto uno.* Illud extat Deut.24.5, שָׁנָה אַחַת, ubi Maſora: *Non extat amplius cum Sakeph & Kametz.* Quid hîc accentus iſte plus juris habuit quã alibi? nempe quia Maſorethæ ſic jam antea in libris punctatum invenerunt, ideo monuerunt hoc loco diverſitatem iſtam.

Joſuæ 7.7, ſcribitur הֵעֱבַרְתָּ הַעֲבִיר *Traduxiſti traducendo*, pro הַעֲבַרְתָּ. Quæ cauſa, ut præter omnem rationem hîc poſitum Tzere? quid opus fuit iiſdem authoribus ſic punctare inſolenter, & appoſitâ anomaliæ Notâ, id monere? nunquid faciliùs poſuiſſent הַ, juxta communem loquẽdi & punctandi uſum, quàm inexplicabilis anomaliæ Notam? certè Maſorethæ iſtam inuſitatam punctationem videntes, aſcripſerunt, Non reperiri ampliùs cum Tzere. At הַעֲבַרְתָּ ipſis ſatis nota forma fuit ex Levit. 25.9. Num. 27.7, tum ex ipſa analogia locutionis & punctationis.

Jud. 19.5. ſcribitur סְעָד לִבְּךָ *Corroborato cor tuum*. & verſ. 8. סְעָד־נָא. Maſora utrobique tradit, Duo eſſe cum Kametz in hoc textu. Poſterius ſine accentu ante Makkaph, rectè eſt cum kametzchatuph, ex forma סְעֹד: at prius, ſi eſt ex terminatione סְעַד, quare accentus miniſter vocalem Pathach produxit in Kametz? ſi eſt ex forma סְעֹד, quare Cholem correptum in Kametzchatuph accentum retinente? hujus anomaliæ nulla ratio dari poteſt. Maſorethę ſic punctatum invenientes, id reliquerunt, & additâ Notâ monuerunt, ne quis offenderetur.

1. Sam. 7.17. ſcribitur שָׁפָט judicavit, cum accentu miniſtro Munach, & duplici kametz extra diſtinctionis membrum. Maſorethæ id præter omnem rationem ſic punctatum invenientes, aſcripſerunt, Non ſic ampliùs reperiri cum kametz, ſed nomen proprium viri ipſi eſſe ſimile. Quæ ipſis fuit iſtius anomalæ punctationis cauſa? melius fuiſſet cauſam explicaſſe aut regulariter punctaſſe, quàm inexplicabilis

cabilis diverſitatis Notam appoſuiſſe.

1.Sam.10.11, ſcribitur מֵאִתְּמוֹל *Ab heri*, cum Chirek & Dages: aliâs communiter & uſitatè אֶתְמוֹל: quæ hujus punctationis inuſitatæ ipſis fuit cauſa? nempe, quia Maſorethæ ſic jam antea in libris punctatum invenientes, anomaliæ Notam appoſuerunt.

2. Sam. 23. 6. ſcribitur כֻּלָּהַם pro כֻּלָּהֶם aut כֻּלָּם. Maſora notat, Nunquam ſic ampliùs eſſe. Quæ neceſsitas tam inuſitatæ punctationis & appoſitæ maſoræ?

1.Reg.21.27. וַיְהַלֵּךְ אַט *Et ambulaverit lentè.* Quare punctatum cum Pathach juxta Sophpaſuk? quare Maſora notavit, Non ampliùs eſſe cum Pathach? quare non punctatum cum kametz, ut לְאָט *Lentè*, Ieſa. 8.6? nempe quia ſic punctatum in exemplaribus fuit.

Jeſa.32.18 ſcribitur מִבְטַחִים, cur non מִבְטָחִים cum Kametz in medio, à ſing. מִבְטָח? cur Maſorethæ notarunt, Non inveniri ampliùs cum Pathach? nempe, quia ſic punctatum invenerunt, non quod ipſi ſic pũctarint. Cap.44.13 ſcribitur, יְתָאֲרֵהוּ & יְתָאֳרֵהוּ *Format illud*, quare eadem vox in eodem verſu non eodem modo punctata eſt? quare Maſorethæ ad unam notarunt, Non reperiri amplius cum ֲ, ad alteram, Non reperiri ampliùs cum ֳ? nempe, quia ſic punctatum in libris invenerunt, non quod ipſi ſic punctarint.

Jer.17.17.ſcribitur תִּהְיֵה *Eris*: Maſorethæ, *Non eſt ampliùs cum Tzere.* Quare inter innumera hoc unicum ſic punctarunt contra communem analogiam? quare notarunt id? nempe quia ſic invenerunt in libris punctatum. Cap.31.32, הַחֲזִיקִי *Apprehendere me*;

Maſo-

Digitized by Google

Maſora, *Non reperitur ampliùs cum Sægol & Chatephſægol*. Quare hîc tantùm ſic punctarunt? cùm aliâs extra Prçteritum, hoc verbum non reperiatur cum Sægol, ſed ſemper cum Pathach & chatephpathach? quare id notatum? nempe quia ſic viderunt punctatum in libris, præter normã reliquorum, ideo Notam adjecerunt, ne quis offenderetur.

Ezech. 9.8. quid ſibi vult iſta tantopere perplexa ſcriptio & punctatio, in voce וְנֵאשֲׁאַר? quare Tzere? quare ֲ ſub litera non gutturali præter neceſsitatem? quid Pathach ultimum? ſit maximè forma compoſita ex Futuro & Præterito Niphal, quaſi propheta primò voluerit dicere וְאֵשָּׁאֵר, etſi in hac conjugatione verbum fortè niſi ſemel reperiatur, & וְנִשְׁאַר ex forma Benoni, quid tamen Maſorethç iſta inconcinna punctatione voluerunt? utique ſi illi puncta addidiſſent, ſine dubio convenientiùs punctaſſent, cum omnium Judæorum doctiſsimi Grammatici fuerint. At cùm jam antea in libris ſic ſcriptum & punctatum invenirent, ei Notam maſorethicam appoſuerunt.

Dan. 1.13 ſcribitur תֵּרְאֵה *Videbis*: Maſora, *Non extat ampliùs cum Tzere*. Quare contrà tam frequentem & univerſum totius Scripturæ uſum, hãc vocem hoc duntaxat loco puctarunt cũ Tzere loco Sçgol? quare notarunt, hoc loco tantùm ſic reperiri? nempe quia Maſorethæ, ſic jam antea punctatum in libris invenerunt, non quod ipſi ſic punctarint. Cap. 2.19, גֲּלִי & verſ. 30. גְּלִי *manifeſtum*: Maſora utrobique notat, Non reperiri ſic ampliùs. Quare non punctarunt in eodem textu eodem modo? quare præter neceſsitatem

& contra

& contra communem uſum adhibuerunt Scheva compoſitum? quare non Scheva ſimplex גְּלִי juxta formam communem iſtius Participii? & ſic non opus fuiſſet Notâ maſorethicâ. Certè quia Maſorethæ ſic punctatum jam antea in libris invenerunt, ideo ſic reliquerunt, & Notam ei adjecerunt. Contrà cap.3. 22.ex eodem Participio ſcribitur אֵזֵה *accenſa*, pro אֵזַת: Maſora; *Non extat ampliùs cum Tzere.* Quare non ſcripſerunt potiùs regulariter juxta communem, notam & tritam formam,& Notam maſorethicam omiſerunt,ſi iidem authores puncta addiderunt & Maſoram conſcripſerunt? Nempe quia Maſorethę ſic punctatum jam antea in libris ex forma tertiæ fœmininę, cum debeat eſſe ſecunda maſculina. invenerunt, ideo notarunt ne quis offenderetur. Cap.4.19. irregulariſſimè omnino punctatum eſt רְבַית Maſora; *Redundat* י *& punctatum eſt cum pathach.* Quare non punctarunt רְבִיתָ juxta communem iſtius perſonæ formam? quare Grammaticam inconcinnè turbarunt? quare ſenſum obſcurarunt ſiquidem ipſi ſic punctarunt? nempe quia Maſorethæ non punctarunt, ſed jam antea ſic irregulariter punctatum invenerunt, idcirco illud annotarunt.Hoc tamen mirum,quare notent redundare י, quod ad veram formam pertinet,& locum tertiæ radicalis occupat? Si redundat, tunc hæc forma mera & vera eſt tertiæ fæmininæ, quæ hîc nullo modò convenit. Ibid. רְבָת וּמְטָת *creſcebat & pertingebat.* Maſora ad primum notat, *Non extat ampliùs cum Kametz.* Quare hæc duo verba, quæ ſunt ejuſdem perſonæ,ejuſdem conjugationis, ejuſdem claſsis ver-

borum, non etiam eodem modo punctarunt? nam Radices ſunt רְבָה & מְטָה: quare primi formam differentem Maſorethæ notarunt? nempe quia ſic punctatum in libris invenerunt, non quod ipſi ſic punctarint, & Notam ſine cauſa omni adjecerint. Dan. 7. 6. punctatur וְלַהּ *& ipſi*, & mox לָהּ cum Kametz, & ſic ver. 5. ſemel, & ver. 4. bis cum Kametz, & ſæpiùs & ſemper cum Kametz. Ad illud ergo cum Pathach Maſorethæ notarunt, Non reperiri ampliùs cum Pathach, & ter in reliqua Scriptura cum kametz. An iidem authores ſic punctarunt, & ſuæ punctationi Notam adjecerunt? minimè, ſed quia Maſorethę ſic punctatum invenerunt, ideo ei Notam apposuerunt, ne mutaretur.

Hoſ. 4. 17 ſcribitur אֶפְרָיִם cum Kàmetz, & notant Maſorethæ, Quatuor extra Athnach & Sophpaſuk eſſe cum Kametz, quorum loca hîc adducuntur in Maſora. Quare tantùm quatuor, & quare tantum iſta, & nō alia inter quamplurima, quæ cum Pathach ſcribuntur? nec accentui cauſa tribuenda eſt, quia hoc loco eſt Tiphcha, cum quo mox cap. 5. 11 hæc vox retinet pathach, & aliâs rariſsimè pathach in kametz convertit: nec accentui Sakephkaton, qui id quidem ſæpè hoc facit, atque etiam in hac voce infrà Hoſ. 13. 12, at ſæpiſsimè non, ut in hac eadem voce Hoſ. 5. 3 bis manet pathach, & ſic alibi. Quare ergo Maſorethæ hæc quatuor tantum notarunt habere Kametz? nempe quia ſic in libris punctatum invenerunt.

Joel. 1. 4. punctatur מָיִם cum Kametz & accentu Sakephcaton. Maſora notat, Duo eſſe cum Kametz &

Sakeph.

Sakeph. Alterum extat Deut. 8. 7. Quare inter quamplurima ſimilia loca cum iſto accentu, veluti Geneſ. 18. 4, & alibi ſæpiùs, duo tantùm, & quidem iſta præ aliis, Maſorethæ obſervarunt habere kametz? nempe quod ſic punctata iſta duo in libris invenerunt, non quod iſti ea ſic punctarint, & maſoram aſcripſerint.

Amos 9. 13 ad עָשָׂה Maſorethæ notant: *In Deuteronomio, Regum libro, duodecim prophetis, Chronicorum libro, Pſalmis, Eccleſiaſte & Eſra ſemper ſcribi* עָשֵׂה *cum Tzere, exceptis viginti duobus, quæ ſunt cum Sægol.* Ex illis cum Sægol Maſora parva notat eſſe Sex in prophetis minoribus. Quare tam accurata in tot libris hujus punctationis obſervata & notata differentia? nempe quia Maſoretharum officium fuit, numerare voces & vocum formas, easque aſcriptis Notis indicare, ne à quoquam unquam mutarentur.

Obad. ver. 20 ad הַחֵל Maſorethæ notant, Quater hanc vocem extare, ter cum Kametz ſub ה, & ſemel cum Pathach, nempe hoc loco. Quare non potiùs hîc etiam ſcripſerunt kametz, & totam Gloſſam maſoreticam omiſerunt, ſi iidem authores punctorum ſunt etiam authores ipſius Maſoræ? certè longè facilius hoc fuiſſet, quàm reliqua loca operosè inquirere, & notare ea cum hujus loci differentia, quē nulla omnino cauſa urgebat differenter punctare? notarunt ergo hunc locum differentem, quia ſic in libris eum pũctatum invenerunt, quem à quoquam mutari nefas putabant.

Hab. 2. 17. ſcriptum יְחִיתַן *terrebit eas*: Maſora notat, Non reperiri ampliùs cum Pathach. Quare non po-

Digitized by Google

tiùs punctarunt יְחִיתָן juxta analogiam, & ſic nullâ maſorâ opus fuiſſet? nempe quia ſic punctatum in libris viderunt, idcirco Notam appoſuerunt.

Zach. 7. 14. ſcribitur וָאֲסָעֲרֵם: Maſora, *Non reperitur ampliùs*. Quę cauſa tam irregularis punctationis, cùm facilimè potuiſſent tanti Grammatici regulariter pūctare? Nam analogia poſtulaſſet ex Pihel וָאֲסַעֲרֵם Et turbine proſternam eos, vel ex Niphal וְאֶסָּעֲרֵם, quod reſolvendum in וְאֶסָּעֵר עִמָּם *Procelloſum, Turbulentum me exhibebo cum eis*. Maſorethæ ut invenerunt in libris, ſic reliquerunt.

Pſal. 137. 5. ſcribitur יְרוּשָׁלָ͏ִם, & ſic ver. 7. & Pſal. 79. 3. ubi Maſorethæ notant, Octies hāc vocem ſcribi cum Kametz. Quare in maximo numero tantum octo placuit Maſorethis ſic punctare, ſiquidem illi punctarunt? quare tantum iſta, quæ adducuntur Pſa. 79, & non alia? quare eodem Pſal. 137. verſ. 6. ſcribitur יְרוּשָׁלַ͏ִם cum Pathach juxta Athnach, & ver. 5. cum accentu Revia, & ver. 7. cum Merca & Kametz? an his accentibus major vis, quàm accentui Athnach? & quidem juxta illud cum Pathach & Athnach, notant Maſorethæ, Non reperiri ampliùs cum Pathach & Athnach. Quis credat, eoſdem hîc fuiſſe authores punctationis & Maſoræ?

Pſal. 128. 3. ſcribitur אֶשְׁתְּךָ *uxor tua*. Maſorethæ, *Non reperitur ampliùs cum Sægol*. Nomen אֵשֶׁת cum Affixis ſemper habet chirek ſub א, quare ergo hoc uno loco aliter punctarunt, & Notam appoſuerunt? nempe quia ſic punctatum in libris invenerunt.

Pro. 3.

Pro.3.12.ſcribitur אֶת cum Sægol & accentu. Maſora, *Ter habet Sægol & accentum.* Vocula אֵת cum accentu ſemper notata eſt cum Tzere, exceptis tribus illis, quæ Maſorethæ hic adducunt, & notant habere Sægol cum accentu. Si iidem fuerunt punctationis & Maſoræ authores, quare inter millena duntaxat iſta tria ſic punctarunt, & Notam eis appoſuerunt? nempe quia Maſorethæ ſic in punctatis exemplaribus invenerunt, ideo eis Notam adjecerunt, ne quis erronea putaret. Deinde Maſora hoc loco addit: Omne אֶת quod venit, ante Makkaph, habet Pathach parvum, id eſt Sægol, *excepto unico*, quod eſt cum Tzere & legitur Job.41.26. Quare rurſus inter millena unicum duntaxat ſic punctarunt? nempe quia Maſorethæ ſic in punctatis libris invenerunt, ideo ei Notam appoſuerunt, ne quis falſum putaret. Cum Sægol & accentu extant Pſal.47.5.& 60.2.Pro.3.12.

Job.19.7.ſcriptum, אֶעֱנֶה *Exaudiat*; Maſora, *Non reperitur ampliùs cum Sægol, Kametz, Sægol.* Annon facilius fuiſſet regulariter punctaſſe אֶעֱנֶה (ut habet Pagninus in ſuo Theſauro contra hanc Maſoram) quàm talem Notam appoſuiſſe? nempe quia Maſorethæ ſic in punctatis libris invenerunt, ideo ei Notam adjecerunt.

Thren.1.20.ſcriptum חֳמַרְמָרוּ *Perturbata ſunt*, ubi Maſora: Non extat amplius cum ֳ. Quare Notam hanc appoſuerunt, & non potiùs regulariter punctarunt חֳ, ut eſt Job.16.16? nempe quia ſic invenerunt in libris punctatis. Cap.2.17.ſcriptum eſt אֶמְרָתוֹ *Verbum ejus*, ubi Maſora: Non extat amplius cum ֶ. Quare

Digitized by Google

vocem adeo notam, adeo communi uſu tritam, contra univerſum uſum hoc ſolo loco ſic punctarunt, & punctationi ſuæ Notam adjecerunt? nempe quia ſic in punctatis libris invenerunt, idcirco notarunt, ne quis offenderetur tanquam erroneo.

Eccleſ. 3.18 ſcriptum שְׁהֶם *quod ipſi*: Maſora, *Non extat ampliùs cum Scheva.* Quid ita? nempe quia ſic invenerunt punctatum. Nam ſi ipſi punctaſſent, non poterant ignorare, quod aliquoties hoc eodem capite, & ſæpiùs in toto libro communi formâ eſſet notatum שֶׁ. Cap. 7.28, ad וּמוֹצֶא notatum à Maſorethis; *Non extat ampliùs cum Sægol.* An ignota fuit forma Participii Benoni per Tzere in fine? quare non punctarunt, ut mox in eodem hoc verſu ejuſdem claſsis Verbum, וְחוֹטֵא? nempe quia ſic invenerunt in libris punctatis.

Neh. 9.34, ſcriptum אַשְׁדֳּוֹדִיּוֹת עַמֳּוֹנִיּוֹת. Maſora notat duntaxat, Redundare in ſcriptione literam ו. Si illi qui hanc Notam appoſuerunt, fuerunt etiam punctatores harum vocum, quare non potius punctarũt regulariter אַשְׁדּוֹדִיּוֹת à ſingulari אַשְׁדּוֹדִית, in eodem hoc verſu, vel defectivè אַשְׁדֳּדִיּוֹת, ut alibi punctatum אֲרַמִּיּוֹת 1. Reg. 11.1? quare ſcheva compoſitum ſubjectum literæ non gutturali; cùm potuiſſet retineri cholem? Quid ſibi vult ejuſdem formæ triplex mutatio in eodem verſu illo libri Regum, qui ex præcedenti occaſione, hîc primò notãdus nobis venit? nam ibi punctatum legitur, אֲרַמִּיּוֹת עַמֳּנִיּוֹת צֵדְנִיּוֹת *Edomæas, Ammonitidas, Tzidonias*, quorum forma ſingularis צִידוֹנִית · עַמּוֹנִית · אֲרַמִּית. Quid ſibi vult monſtroſum illud

illud צַרְנִיֹּת pro צְרָנִיּוֹת vel צַ, ut ſit defectivum, id eſt, ſine י, ut Maſora notat. Certè niſi ita punctatum hi Maſorethæ inveniſſent, vel puero fuiſſet facile, convenientiùs id punctaſſe. Item eodem hoc capite Nehemiæ, ver. 31. punctatum וּלְקֻרְבָּן, Maſora, *Non reperitur alibi*. Quare unico hoc loco vocem uſu frequentiſsimam & notiſsimam in medio punctarunt cum Kibbutz, cùm in tota Scriptura ſemper ſit Kametz-chatuph? certè niſi inveniſſent ita punctatum, vel puer noviſſet dicendum & ſcribendum fuiſſe וּלְקָרְבָּן.

1. Par. 15. 13. ſcribitur לְמַבָּרִאשׁוֹנָה cum Pathach ſub מ loco Chirek. Quæ cauſa fuit his exercitatiſsimis viris, univerſum linguæ uſum in hac una voce mutare? Maſorethæ quidem nihil hîc de iſto Pathach notarunt, ſed de accentus ratione tantùm monuerunt: quanto tamen meliùs fuiſſet, analogiam ſervaſſe, niſi priſtina punctationis authoritas obſtitiſſet. Cap. 23. 6. & 24. 3 ſcribitur וַיֶּחָלְקֵם *Et diviſit eos*, pro וַיְחַלְּקֵם aut וַיַּחְלְקֵם. Quæ cauſa hujus anomaliæ, niſi quòd Maſorethæ ſic in libris invenerunt?

II. De notatione punctorum Dages & Mappik.

Ut analogia Grammatica analogam rationem punctorum vocalium requirit, ſic quoque poſtulat, ut puncta Dages & Mappik legitimè vocibus inſcribantur. At ut in punctis vocalibus, ſic quoque hîc inſolens & inconſtans ratio & uſus in punctis Dages & Mappik à Maſorethis obſervatus & notatus eſt, ex quibus

quibus admodum probabiliter colligi poteſt, Maſorethas ſive Authores Maſoræ ſcriptæ, non ſimul inventores horum duorum punctorum fuiſſe, & Maſoram de iis conſcripſiſſe, ſed de eorum inconſtanti uſu in libris jam antea punctatis, judicaſſe, & Notas maſorethicas appoſuiſſe, quòd ſcilicet ſic vel ſic in exemplaribus invenerint, nec fas eſſe cuiquam homini, vel minimum punctum in Scriptura ſacra emendare, alioqui futurum, ut ex ſenſu divino in ſenſum humanum paulatim degeneret. Audacia enim humana, ægrè in terminis ſubſiſtit.

Primò notiſsimum eſt literas quatuor gutturales non admittere Dages forte. Valent autem iſtæ literæ in pronunciando ſpiritum, qui vel Lenis vel Aſper. Spiritus lenis ſive ſimplex, qui per literam א indicatur, quando intenditur, fit Aſper cui litera ה deſtinata eſt. Aſper rurſus gradibus intenſionis differt, pro natura Orientalium populorum, qui verba ſpiritu potentiori in gutture collidunt. Huic intenſioni ſerviunt literæ ח & ע, unde adminiculo puncti Dages minimè opus habent, nec ullo modo admittere poſſunt. His quatuor gutturalibus annumeratur litera ר, ob ſoni naturalis aſperitatem Dages excludens. Maſorethæ tamen puncti Dages uſum in vocibus obſervantes, notarunt literam א quater habuiſſe Dages, unde ſcribitur in Maſora Eſræ 8.16, ד׳ אַלְפִּין דְּגֵשִׁין *Quatuor* א *ſunt dageſſata*, nempe א in וַיָּבִיאּוּ hîc & Gen. 43. 26, item in תָּבִיאּוּ Levit. 23. 17, ubi Maſora idem notat; item in רֻאּוּ Job. 33. 21, ubi ſimiliter loca adducuntur. Jam verò cùm univerſus linguæ uſus & naturalis

ratio

ratio & poteſtas in pronunciatione hujus literæ repugnent, ut hujuſmodi Dages recipiat, quid movit hos Maſorethas, hiſce tantum quatuor locis hoc Dages uſurpare? quæ cauſa fuit, illis Notam adiicere ſine ulla cauſæ redditione? nempe quia literæ א hiſce locis punctum aliquod ſive fortuitò, ſive alterius myſterii cauſâ inſcriptum invenerunt, ideo illud notarunt, judicium aliis relinquendo. De litera ר ſimile judicium eſt: ſemel de ea Maſorethæ 1. Sam.10.24, ad vocem הַרְאִיתֶם notant ג׳ בִּקְרִיאָה וְדָגְשִׁים *Ter occurrit in Scriptura & eſt dageſſatum*, nempe in litera ר. Alia duo loca ſunt 1. Sam. 1.6. & 17.25. Item Cant. 5.2. ad שֶׁרֹּאשִׁי notat Maſora: *Non extat ampliùs & eſt cum Dages*. R. David in Michlol fol. 72. ſcribit, ſe in libris Maſoræ inveniſſe notatum, ר ſepties eſſe cum Dages. At verò quare contra univerſum linguæ uſum ei Dages impoſuerunt? quare appoſitâ Notâ id indicarunt? nempe quia ſic invenerunt in libris, non quòd ipſi illud ſine cauſa inſcripſerint.

Deinde Euphonia & in pronunciando commoditas, quantum uſum quantamque vim in omnibus linguis habeat, norunt omnes qui linguarum proprietates intelligunt. Hinc & in lingua Hebræa Euphoniæ ratio in uſu Dages fortis, à Grammaticis obſervata eſt. Quando literis inſcribitur, aut quando ex illis excidit, ejus in Arte Grammatices certæ cauſæ & certa fundamenta ſunt. Hinc quando ſine cauſa vel inſcribitur vel omittitur, id Euphoniæ tribui ſolet, unde Dages euphonicum vocatur, quod ſine certa cauſa flexionis vocis, literæ inſcriptum eſt. Veluti de

omiſſo Dages communis Grammaticorum regulæ eſt: *Dages forte ex litera ſchevata ſæpè excidit.* De Dages ſine legitima cauſa flexionis inſcripto, nullum certum fundamentum eſt, ſed in ſpecialibus exemplis tantummodò obſervatum, in quibus cum nulla cauſa Grammatica dari poſſet, euphoniæ attributum eſt. At verò, quomodo euphonia in ſimilibus exemplis contrarium uſum obtinuit? veluti, quod ex litera ſchevata, quę illud ex vocis analogia habere debebat, facilioris pronũciationis causâ excidit, uſu receptum & probatum eſt, unde & à Maſorethis neglectum, at è contrario, quòd literæ ſchevatæ rurſus impoſitum ubi ejus neque ex vocis analogia, neque ex vocis euphonia uſus ullus eſſe videtur, id Maſorethis inſolens judicatum, ac proinde notatum. Veluti, quæ major euphonia fuit in unico & ſolo loco, Exo.15.17, in voce מִקְּדָשׁ Sanctuarium, cum Dages redundanti in ק, quàm in innumeris aliis, ubi ſemper ſcribitur מִקְדָשׁ? quæ cauſa fuit, in unico iſto loco ſic punctare, & punctationis Notam adiicere? nempe Maſorethæ inſolentem formam in libris invenientes, eam notarunt, ne quis ceu erroneâ offenderetur. Tale eſt מִקְּרֵה *Accidens,* Deut.23.11. ubi Maſorethæ notant, Non reperiri ampliùs cum Dages. At ſine Dages ſatis eſt frequens, & quid moviſſet illos, hoc ſolo loco adhibere Dages præter communem uſum, & ſimul annotare, non legi ſæpiùs cum Dages? Idem de pluſculis aliis judicium eſto, quæ hujuſmodi inſolens Dages habẽt, & à Maſorethis obſervata ſunt, quod ea ſic in libris inveniſſent, non quod ipſimet ſic punctarint, ac maſo-

ram

ram de iis dederint, cùm ſatiùs fuiſſet communem formam obſervare,& maſoram de iis omittere.

לָמָּה Aliquando ſcribitur cum Dages in מ, aliquando ſine Dages. Cum Dages ſcribitur communiter,exceptis tribus,quæ à Maſorethis obſervata & notata ſunt Pſal.43, ubi v.2. ſemel ſine Dages, mox cum Dages punctatum eſt, ex qua occaſione Maſorethæ ſuam animadverſionem ad hanc vocem ibi confecerunt. Ante gutturales ſolet notari leniter ſive abſque Dages: obſervarunt tamen Maſorethæ, quinque eſſe cum Dages, quæ idcirco hoc eodem loco recenſuerunt. Si jam iidem fuiſſent punctationis & maſoræ authores, certè longè faciliùs fuiſſet analogiam in punctando obſervare, quàm tam laborioſè in hanc vocem inquirendo, de quinque iſtis ſpecialem dare maſoram.

Mappik ſuum neceſſarium uſum habet, & maximè in Pronominis הָ fœminini tertiæ perſonæ diſtinctione. At Maſorethæ obſervarunt, quandoque omiſſum & neglectum eſſe in ſcriptura,non ſine proni erroris occaſione maxima. Sic לָה ter ſine Mappik invenerunt,quæ propterea annotarunt, ſemel in Lege, ſemel in Prophetis, ſemel in Hagiographis, ut וַיִּקְרָא לָה נבח *Et nominavit eam Nobach à nomine ſuo*, Num.32.42: לִבְנוֹת לָה בַיִת *Ædificare ei domum*. Zach. 5.10: וַיֹּאמֶר לָה בֹעַז *Et dixit ei Boaz*, Ruth.2.14. Maſora notata eſt in Num.& Zacharia. Quæ cauſa hîc fuiſſet Maſorethis,potius omittere Mappik & Maſoram cōſcribere, quàm analogiam obſervare & maſoram omittere? maximè cum hujus puncti notatio ſenſum

& congruitatem ſermonis vel juvet, vel turbet ſi omittatur. Nempe, quia Maſorethæ omiſſum Mappik in his locis videbāt, ubi omitti non debuit, idcirco illud notarunt. Et omnino octodecim voces in tota Scriptura obſervarunt, in quibus Mappik omiſſum, quæ ſingula notarunt ſuis Notis, veluti וַתַּחְמְרָה *Et bitumine oblivit eam*, Exo. 2.3, ubi Maſorethæ aſcripſerunt, Non inveniri amplius & eſſe abſque Mappik: ſic ad, לְמִן הַיּוֹם הִוָּסְדָה *A die quo fundata fuit ipſa*, Exo. 9. 18, idem Maſorethæ notant. Reliqua adducuntur in Maſora magna fini Bibliorum adjecta, in litera ה, ſub titulo, יח׳ מלין *Octodecim dictiones ſunt, quæ non habent Mappik in* ה, *& ſeducuntur iis lectores.* Itane? an Maſorethæ punctatores Mappik omiſerunt, ut lectorem ſeducerent, & ſenſum perturbarent? quin potiùs Maſorethæ punctum illud in libris omiſſum videntes, illud expreſsè notarunt deeſſe, ne quis eo ſeduceretur, aut turbaretur. Alia ſimilia plura obſervabit diligens Lector.

III. De notatione Accentuum.

Ex Accentuum diſsimili & diverſo uſu ac poteſtate, & Maſoretharum de iis Notis ſimiliter evidentiſſimè elucescit, non eoſdem fuiſſe Accentuum inventores & Maſoræ authores, ſed Maſorethas, prout Accentuum uſum in libris jam antea punctatis viderunt, ita Maſoram de iis conſcripſiſſe. Innumera ejus ſunt exempla, ſed pauca adduxiſſe ſufficiat.

Primò, Pathach & Segol juxta pauſas majores Athnach & Sophpaſuk ſive Silluk, ſolent propriè & regula-

regulariter commutari in Kametz. In ſingulis tamen libris biblicis quædam invariata manſerunt, quę Maſorethæ idcirco diligenter numerarunt & notarunt.

Gen.21.8 ad וַיִּגָּמַל notarunt : *Eſt unum ex duodecim Pathachatis cum Athnachta in Geneſi* : & Gen.21.13 ad וְקַנְתִּי notant : *Eſt unum ex undecim Pathachatis juxta Sophpaſuk in libro Geneſeos.* Sic in ſingulis libris per univerſam Scripturam hujuſmodi Pathach numerarunt, & ſæpiſsimè appellant פַּתַח דְּסִפְרָא *Pathach libri hujus*, id eſt, quod in hoc libro juxta iſtas pauſas invariatum manſit. Si iidem fuerunt authores hujus punctationis & Maſoræ, quæ cauſa fuit ut iſta invariata reliquerint? quare non potiùs regulariter punctarunt, & tam laborioſam maſoram intermiſerunt? certè quia Maſorethæ hæc contra communem uſum eſſe animaduertebant, idcirco notarunt, ne quiſquam occaſionem ſumeret iſta corrigendi.

Geneſ.30.19. ad בֶּן־שִׁשִּׁי *Filius ſextus*, Maſorethæ notant, כָּל בֶּן הַמּוּקָף פַּתַח בְּמ״ר *Omne Ben ante Makkaph habet Pathach* (parvum id eſt, Sægol) *exceptis quatuor.* Reliqua tria extant 1. Sam. 22.20. 2. Sam.9.12. Ezech. 18.10. Quæ cauſa potuit eſſe, ut ex tot centenis iſta quatuor ſic punctarint, contra omnem uſum & rationem, & eis maſoram adjecerint? nempe quia Maſorethæ iſtam anomaliam in libris viderunt, ideo eis Notam adjecerunt. Contrà בֵּן cum accentu ſemper habet Tzere, exceptis ſex, quæ cum accentu habent Sægol, perinde ac ſi ante Makkaph eſſent. Loca hîc in Maſora adducuntur. Quid opus fuit, hanc anomaliam in maſora notare, cùm longè meliùs in pun-

Digitized by Google

ctando analogiam obſervaſſent? certè niſi jam antea in libris ſic punctatum inveniſſent, maſoram iſtam non ſcripſiſſent. Similem maſoram de אֵת & אֶת vide ſuprà ad Prov.3.

Deut.32.48, Maſorethæ notant, ג׳ פסוקים אֲרוּכִים בְּלֹא אֶתְנַחְתָּא *Tres verſus longi ſunt abſque Athnachta*. Multi verſus abſque hoc accentu ſunt, ſed fortè breviores, quàm iſti tres. Quare non potiùs adhibuerunt accentum, & intermiſerunt maſoram? nempe quia ſic in libris invenerunt accentum iſtum neglectum.

Exod. 8.24. Maſorethæ notant: *Omne* לְלֶכֶת, *quod eſt in tota Scriptura, ſcriptum eſt cum ſex punctis, excepto uno.* Illud extat Eccleſ.1.7, לָלֶכֶת cum Kametz loco primi Sægol, juxta accentum Sophpaſuk. An verò hic accentus cauſa ſufficiens fuit, frequentiſsimum Scripturæ uſum hoc unico in loco immutare? & quare hoc unicum excipi, Maſorethæ notarunt? nempe quia ſic invenerunt, non quod ipſi illud ſic punctarint.

Exod 26.5. Maſorethæ notant, Cum accentu Sakeph, Athnach & Sophpaſuk ſemper legi הָאֶחָת, exceptis duobus, quę ſunt cum Pathach הָאַחַת, & extant 1.Reg.7.38. 1.Par.27.1, ubi ſimiliter notãt, iſta duo eſſe cum Pathach. Quare hanc maſoram fecerunt potiùs, quàm ut iſta duo reliquis conformiter punctaſſent? quid accentus Sakeph his duobus locis minus poteſtatis habuit, quàm alibi? certè non alia cauſa, quàm quòd hi Maſorethæ hæc duo ſic in libris invenerunt punctata ab aliis, quæ idcirco excipi notarunt.

Exod.26.9. Maſorethæ notant ad vocem לְבָד eam

in

in toto hoc libro & duodecim prophetis minoribus ſcribi cum Kametz, & in tota reliqua Scriptura cum Pathach, excepto uno. Quæ cauſa fuit ipſis hujus diverſæ punctationis, & maſoræ? non alia, niſi quod ſic in libris invenerunt.

Jeſa.47.1. Maſorethæ notant ad תוסיפי, Bis illud in hoc capite reperiri Milra. Alterum extat verſu 5. Quę cauſa fuit in his duobus contra communem uſum accentum in ultimam rejicere, cùm in eodem hoc lib.c. 23.12. & 51.22. & alibi ſępius hęc vox accentũ regulariter in penultima habeat? quare Maſorethę hanc differentiam notarunt? niſi quòd ſic in libris invenerunt.

Pſal.27.4 ſcribitur חיי: Maſora; Non reperitur alibi cum Pathach & Athnach. Si fuerunt & hi Maſorethæ punctatores, quare non punctarunt ut alibi בחיי, Pſal.104.34? quæ major accentus Athnach in hoc loco poteſtas, quàm in præcedenti? niſi quia Pathach in libris invenerunt, ideo ei Notã appoſuerunt.

Pſal.43. Maſorethæ notant, Omne למה lene (id eſt, ſine Dages in מ) eſſe Milra, excepto uno, quod eſt Milhel, & legitur Job.7.20, ubi eandem Maſorã repetunt. Quare Maſorethę hoc unicum excipi notarunt? niſi quia ſic in libris invenerunt cũ accentu in penult.

Pſal.35.20. ſcribitur ארץ. Maſora notat, vocabulum ארץ quater juxta Athnach eſſe cum Sægol, in penultima, cùm aliâs ſemper, & quidẽ locis innumeris, ſit cum Kametz ארץ. Loca reliqua extant Pſal.65.6 (hic locus aut falsò adductus, aut accentus Athnach hodie in libris non rectè locatus eſt) Pro.30.ver.14.21. Quæ cauſa hujus maſoræ? nempe, quòd ſic quatuor

iſta

Digitized by Google

iſta cum Sægol in libris invenerunt. Nam ſi hi iidem Maſorethæ fuiſſent punctatores, quare quatuor iſta non punctaſſent potiùs regulariter juxta univerſum Scripturæ uſum, cùm in minori pauſa, accentu Zakephkaton, notarint quatuordecim eſſe cum Kametz, Jerem. 9.18?

Pſalm. 66.12, tradunt vocabulum מַּיִם ter juxta Athnach & Sophpaſuk retinere Pathach, cùm aliâs ſemper ſcribatur cum his accentibus מָיִם, & locis ſimiliter penè innumeris. Certè niſi hæc punctata ſic in libris inveniſſent, maſoram hanc non aſcripſiſſent. Alter locus extat Pſal. 107.35, tertius Pro. 30.16.

Pſal. 84.11, notant אֱלֹהַי bis juxta Athnach eſſe cum Pathach, cùm aliâs ſemper in Pſalmis & univerſâ Scriptura habeat kametz. Alter locus extat Pſal. 86.2. Nulla cauſa eſt, quare Athnach his duobus locis minus virium & poteſtatis habuerit, in convertēdo Pathach, unde niſi in libris ita inveniſſent, iſta duo loca non notaſſent.

Infinita ſunt hujus generis, quæ adduci poſſent, & univerſa omninò Maſora in hunc ſcopum collimat, non fuiſſe eoſdem ſimul & vocalium accentuumque inventores, & Maſoræ authores, ſed Maſorethas de punctis vocalibus & accentibus jam antea inventis, & ad libros aſcriptis, per appoſitas ſuas Notas cenſuram & judicium tuliſſe. Quorſum enim in textum invexiſſent tot punctationis anomalias, quæ adeò ſæpè monſtroſæ & perplexæ ſunt, ut nullam prorſus formæ explicationem Grammaticam admittant, in quibus idcirco explicandis univerſa ſe

anxiè

Digitized by Google

anxiè torquet poſteritas. Licuiſſet utique ipſis in punctatione vel facilimè analogiam linguæ obſervaſſe, etiam ſine ullo ſenſus vel mutatione vel corruptione, ſi ipſi punctationis authores primi extitiſſent. Officium autem ipſorum duntaxat fuit, textus ſacri in verſibus, vocibus & literis formam, prout ipſi tunc eam in libris habebant & authenticam judicabāt, per omnis generis affectiones & qualitates, (ut infrà pleniùs videbitur) notare, & earum numeros & loca indicare, ut in omnem poſteritatem ſecuturam incorrupta & immutata maneret, aut ſi quid diverſi librariorum culpâ aut vitio incideret, ex iſtis Notis corrigi & reſtitui poſſet. Quòd ſi diverſi authores fuerunt, vel eodem tempore vixerunt, vel diverſo. Eodem tempore inventores punctorum & Maſorę authores extitiſſe, veriſimile neutiquam eſt. Potuiſſent enim hi ab illis inſolentium iſtarum anomaliarum & diverſitatum inſigniorum rationem expetiviſſe, & ſcripto explicaſſe, ne tanta linguæ alioquin planæ, in communibus Grammaticæ affectionibus perturbatio, totam poſteritatem cruciaſſet. Si diverſo tempore & quidem ante Maſorethas vixerint illi, qui puncta vocalia & accentus invenerunt & aſcripſerunt, quod per ſuperiora exempla probabiliter declaravimus, adhuc quærendum reſtat, quo & quanto tempore ante eos extiterint, utrum antè Talmud Judaicum, an verò poſt Talmud. Cum autem ſuperiùs evidentiſsimè probatum ſit, præcipuas Maſoræ partes atque adeo primos Maſorethas ante Talmud extitiſſe, & quidem tempore longiſsimo, cùm vocentur

Digitized by Google

Talmudicis רִאשׁוֹנִים *Primi, Priſci, Antiqui*, cogitent deinceps docti, utrum ſit probabilius, Iſtam etiam Maſoræ partem, quę circa voces punctis vocalibus & accentibus veſtitas, occupata eſt, continuato ſtudio per eoſdem Maſorethas & ipſorum in eodem ſtudio ſucceſſores, ante Talmud confectam eſſe, An verò per quoſdam Tiberienſes multis ſeculis poſtea, quando non idem ſtudiorum vigor, non eadem ingeniorum ubertas & felicitas, non tanta Scholarum commoditas & frequentia fuit, omnibus per bella & perſecutiones immanes perturbatis.

Elias Levita pro ſuæ ſententiæ confirmatione, nẽpe Puncta vocalia & accentus non fuiſſe ante Eſram, nec tempore Eſræ, nec poſt Eſram, niſi dum completum fuit Talmud, à Maſorethis Tiberienſibus excogitata & libris aſcripta, quatuor adducit rationes, quas hîc apponemus, ut pluribus innoteſcant.

Prima ratio, *Nulla*, inquit, *in omnibus ſcriptis Rabbinorum noſtrorũ, in Talmud in Haggadoth in Medraſchoth ullius puncti vel accentus extat memoria aut indicium ullum. Quomodo autem fieri potuiſſet, ut, ſi illi puncta & accentus habuiſſent, vel ſemel illorum mentionem nõ feciſſent, nominando vocalem aliquam, veluti Kametz vel Pathach, Segol vel Tzere, aut accentuum, ut Darga, Paſta vel Devir & ſimilium.*

Reſpondent Rabbini ad hanc ejus rationem, quòd etiam reperiatur וְכרוֹן הַנְּקוּדוֹת אֵצֶל חַכְמֵי הָאֱמֶת שׁוֹמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ לָשׂוּם שֵׂכֶל בְּרַמְזֵיהֶם׃ *memoria punctorum apud peritos veritatis, cuſtodientes cuſtodiam ſanctam, modo apponatur animus ad indicia ipſorum.* Nam in libris ipſo

Talmu-

Talmude antiquioribus, quales ſunt ספר הבהיר *Liber Babir*, & ספר הזהר *Liber Zohar*, תקונים *Elucidationes* ſuper librum Zohar, punctorum vocalium & Accentuum crebra mentio. Primi author eſt R. Nechonja, Chriſto Salvatore noſtro antiquior, ut docet liber juchaſin fol. 20. & Tzemach David fol. 35. Secundi author, R. Schimeon ben jochai, ipſis Talmudis initiis prior, & Chriſto Salvatore noſtro centum plus minus annis poſterior, ut ſimiliter prædicti libri tradunt. Qui hanc antiquitatem iſtis libris derogant, æquum eſt ut id Judæis probent. Quòd à diſcipulis R. Schimeonis putatur cõſcriptus, non multum ejus antiquitati demit. Ultra ſeculum enim perdurare non potuerunt, qui audita à præceptore, fidè in librum referrent. Dixi aliquid de hac re in Abbreviaturis, in רשבי, ubi vide. Ego verò nihil hîc aſſero, ſed affero Hebræorum ſententiam. Hinc in libro הבהיר, teſte R. Bechai in Comment. in librum Legis, in Sectione Vaijcra. ſive ad Geneſ. 18. 3. ſcriptum legitur: ומטעם זה נמשלו האותיות לגוף והנקודה לנשמה כי הנקודות מניעות האותיות כמו שהנשמה מניעה את הגוף כמו שדרשו רבותינו ז"ל בספר הבהיר דמין נקודתא באתותא דאוריתא דמשה כנשמתא דחיי בגופא דאניש: id eſt, *Ex hac ratione aſſimilantur literæ corpori, & puncta animæ: Puncta enim movent literas, ſicut anima movet corpus, juxta id quod commentantur Rabbini noſtri bonæ memoriæ, in libro Babir: Talia ſunt puncta cum literis Legis Moſis, qualis eſt anima vitæ in corpore humano.* Alterum teſtimonium afferunt ex Medraſch zohar in Canticum canticorum, ubi ita legitur. לית לכל אתון רשו לנטלא להאי סטרא ולהאי סטרא בר

גופא הוא נקרי אתין כד נפשא בלא כגופא כלהו אתון : בנקודי
אתקים בקיומיה : id eſt, *Non eſt literis poteſtas inclinare in hanc partem vel in illam abſque punctis. Literæ omnes ſunt ut corpus ſine anima: cùm adveniunt puncta, tunc conſtituitur corpus in ſtatura ſua.* His nos alia ex iisdem libris magis illuſtria adjiciemus, in quibus etiam nomina punctorum & accentuum exprimuntur: In Zohar in principio libri adducitur ex Daniele locus iſte illuſtris, divinum docentium encomium continens, והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע : *Et docentes ſplendebunt ut ſplendor firmamenti*, Dan.12.3, inter reliqua hoc fine, ut nomini libri hujus זהר concilietur authoritas, & conſequenter toti libro. Colum.2. editionis Cremonenſis legitur, ההוא נקודה זרע בגו ההוא היכלא זרעא דתלת נקודין חלם שורק חירק : *Iſtud punctum eſt ſemen in medio iſtius palatii, ſemen trium punctorum Cholem, Schurek, Chirek.* Et mox ibidem: והמשכילים יזהירו כגונא דתנועי דמנגני ובנגונא דלהון אזלין אבתריהו אתון ונקודי ואתנענען אבתריהו כחילין בתר מלכיהון : גופא אתון ורוחא נקודי כלהון נטלי במטלנון בתר תנועי וקימי בקיומיהו : והמשכילים יזהירו : אתון ונקודי כזהר נגוני דטעמי : הרקיע אתפשטותא דנגונא וכו : Id eſt, Et docentes ſplendebunt. *Sicut vocales ſonum edentes, & in ſono ipſarum eunt poſt ipſas literæ & puncta, & moventur poſt eas ſicut exercitus poſt regem ſuum. Corpus ſunt literæ, & ſpiritus puncta: omnia iſta proficiſcuntur profectionibus ſuis poſt vocales ſonos, & conſiſtunt in ſtatura ſua.* Et docentes ſplendebunt. *Litera & puncta.* Sicut ſplendor. *ſoni accentuum.* Firmamenti expanſi. *expanſio cantus accentuum*, & cæt. In Tikkunim ſive Elucidationibus aut Directionibus ſuper Zohar, ſuper eundem hunc locum

cum

cum Danielis ſcriptum extat : והמשכילים יזהירו מאי
משכילים אלין אתון דאורייתא ׃ יזהירו אלין נקודין דנהרין באתון
כנשמתא לגופא ׃ כזוהר אלין טעמי תורה דאנון כתרין על רישיהון
דאתון ׃ הרקיע דאיהי על ארעא ככתרא ואתון ונקודין וטעמי אנון
כנשמתא ורוחא ונפשא ׃ id eſt, Et erudientes ſplendebunt.
Quid eſt erudientes? *illæ ſunt literæ Legis*. Splendebunt.
iſta ſunt puncta, quæ ſplendent cum literis, ſicut anima in corpore. Sicut ſplendor. *Illi ſunt accentus Legis, qui ſunt corona ſuper capita literarum.* Firmamenti: *quod eſt ſuper terram inſtar coronæ. Literæ, puncta & accentus ſunt ut anima, ſpiritus & corpus.* In Medraſch ſive Commentario ſuper Canticum canticorum ex Zohar: אבל נקודי
וטעמי ותנועי קבלה למשה מסיני ׃ *Sed puncta & accentus & vocales ſoni, ſunt doctrina Moſis è monte Sinai.* Et ibidem
mox: תנועי דטעמי קימות כולא על ידא דמשה *Motiones accentuum ſubſiſtunt omnes per manum Moſis.* In eodem in ſequentibus : אתון תיבין בלא טעמי ולא אית בהו תנועי *Literæ ſunt dictiones abſque guſtu & abſque motu :* תיבין בלא נקודי
אנון כאתתא בלא לבושין דלא יכלא למיהך באתר דעלמא ׃
Dictiones abſque punctis ſunt ſicut mulier abſque veſtibus, quæ non poteſt prodire in locum publicum. בגין כן תקוני דאתון
אנון טעמי ותנועי ׃ *idcirco veſtimenta literarum ſunt accentus & vocales.* Et mox ibidem : אתון כולהו רשימין
ברזא עלאה ואקרון גופי תורה דקימין למילף ולמנדע ברזין עלאין ׃
נקודין אנון נפקין מרזא דמוחא לקימא אתון בתקוניהו ובנקודה
חדא אשתני תיבה ואעבר לההיא תיבה מקימא כגונא אחרא ׃
id eſt, *Literæ omnes notatæ ſunt per ſecretum excelſum, & vocantur Corpus Legis, quod ſubſiſtit ad diſcendum & ſciendum ſecreta excelſa. Puncta egrediuntur ex ſecreto cerebri, ad ſtabiliendum literas in habitu ſuo, & per punctum*

unum mutatur dictio, & tranſit in dictionem, quæ ſubſiſtit in ſenſu alio. Item mox: ואם תאמר נקודי תקון סופרים הוא חס ושלום דאפילו כל נביאי דעלמא יהון כמשה דקביל אוריתא מטורא דסיני לית לון רשו לחדתא אפילו חדא נקודה זעירא באת אפילו את זעירא דאוריתא: *Quòd ſi dixeris: Puncta ordinatio ſcribarum ſunt. Abſit id longiſsimè: nam etiamſi omnes prophetæ mundi eſſent ut Moſes ipſe, qui accepit Legem è monte Sinai, non tamen ipſis eſſet poteſtas innovare etiam unicum punctum minimum, vel literam minimam Legis.* Ibidem: ואנון טעמי כמתגא לסוסיא למהך באורח מישר לימינא ולשמאלא: *Sunt accentus ut frænum equo ad eundem in via recta ad dextram vel ad ſiniſtram.* Ibidem in ſequentibus: לית קיומא ונהירו לכל אתון בר בנהירו דנקודי וכולא אתמסר ברזא דאוריתא בסיני: *Non eſt ſubſiſtentia & lux ullis literis niſi per lucem punctorum, quod totum traditum eſt per ſecretum Legis in monte Sinai.* Et mox: נפקי נקודי ואנשיב בהו רוחא דחיי ואתקימו אתון כברנש וקאים על רגליו בקיומא דרוחא: *Quum egrediuntur puncta, & flat in ea ſpiritus vitalis, tunc eriguntur literæ ut homo, qui ſtat in pedibus per vim ſpiritus.*

Talibus hic Commentarius plenus eſt, quæ ortum, uſum, & neceſsitatem punctorum indicant. Præterea in ipſo Zohar in Geneſin, col. 106: רזא דמלא זרקא מקף שופר הולך סגולתא: *Secretum rei eſt Zarka, Makkaph, Schophar holech* (aliâs Munach) *Segolta.* Nomina accentuum ſunt. Et col. 152: נקודה חדא אי איהי לתתא איהו חירק ואי איהי לעילא איהו חלם קוצא דאתי׳ כד איהי באמצעיתא איהו שורק כד אנון תלת כחדא אנון סגולתא ואנון שלשלת ואנון שורק ואנון סגול: Id eſt, *Punctum unum ſi fuerit infrà, eſt Chirek; ſi ſuprà, eſt Cholem. Extremitas* (punctum extremum) *literæ* י *ſi fuerit in medio, eſt Schurek; ſi iſta tria puncta*

puncta fuerint ſimul, eſt Segolta, ſunt Schalſchelet, ſunt Schurek, ſunt Sægol. Prima inventio punctorum vocalium ex unico puncto originem duxit; Punctum infra literam eſt Chirek; in medio literę ו, Schurek; ſupra literam, Cholem: geminatum infra literam, & lateraliter poſitum eſt Tzere, ex quorum punctorum confluxu ortum Pathach; ex iiſdem perpendiculariter, uno ſupra alterum, poſitis, factum Scheva: triplicatum in formam trianguli, conſtituit Sęgol, ex quorum trium punctorum confluxu prodiit Kametz. Hinc ſeptem primæ vocales, Kametz, Tzere, Chirek, Cholem, Shurek, Pathach, Sægol, quarum multi authores meminerunt. Chirek deinde diſtinctum, & poſt quod erat י, vocatum Chirek magnum ſive longum, alterum, Chirek parvum ſive breve. Similiter Cholem fuit diſtinctum in Magnum & Parvum, cui figuram dederunt mutuatam à Kametz, propter ſoni affinitatem, & dictum Kametzchatuph vel Kametzchateph, quaſi dicas, Kametz breve. Denique Schurek ſubdiſtinctum in breve, cui indita figura à Sægol, ejus punctis in formam erectæ ſcalæ trajectis. Tunc factæ decem vocales, Quinque longæ, totidem breves. Literis gutturalibus Scheva ſimplex vocale reſpuentibus, ſubſidium allatum per compoſitionem puncti Scheva cum aliqua vocali brevi. Hæc prima inventionis vocalium fuit origo, ad quam author libri Zohar in priùs allato loco reſpicit, & R. Bechai in Sectione וירא, Geneſ.18, ubi ſcribit: ולפי הפשט בחכמת הנקודים הקמץ מעלה גדולה לשבעה תנועות שהם קמץ פתח צרי סגול חולם שורק חירק כי מתוך שבעתם תבנה

תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן הַתּוֹרָה וְהֵם הַנִּקְרָאִים שִׁבְעָה הַבָּרוֹת או שִׁבְעָה קוֹלוֹת
וכו וְעַל כֵּן הַנְּקוּדָה מְשַׁמֶּשֶׁת לְשִׁבְעָה פָּנִים כְּשֶׁתְּשִׂימֶנָּה עַל הָאוֹת
מִלְמַעְלָה יִהְיֶה חוֹלֶם בְּאֶמְצַע הָאוֹת יִהְיֶה שׁוּרֶק וְאִם מִתַּחַת יִהְיֶה
חִירֶק וכו׳ : Id eſt, *Juxta ſimplicem ſenſum in arte punctorum, Kametz dignitatem habet præ ſeptem vocalibus, quæ ſunt Kametz, Pathach, Tzere, Sægol, Cholem, Schurek, Chirek: nam per hunc ſeptenarium ædificata & ſtabilita eſt Lex, & appellantur ſeptem ſoni aut ſeptem voces, & cæt. Idcirco punctum unum ſervit ſeptupliciter; ſi poſueris illud ſuper literam ſupernè, erit Cholem: in medio literæ, erit Schurek, & ſi infra literam, erit Chirek*, & cæt. Plura alia in Zohar inveniuntur, quæ antiquam punctorum memoriam alunt. Cabaliſticam in iſtis teſtimoniis Theologiam Judæis relinquimus: pro memoria duntaxat punctorum aſſerenda, nos iſta adduximus, non fine alio. Sive etiam antiquitatem, ſive novitatem ſapiant, excutiant alii. Saltem incognita hactenus in noſtris Scholis Hebraicis fuerunt, quo fine ad publicam notitiam ea produximus, & judicium aliis relinquimus.

Apud Talmudicos nulla expreſſa punctorũ mentio legitur, quantum quidem hactenus obſervare potuimus, ſenſu tamen ipſorum memoriam apud eos contineri, præſtantiſsimi interpretes Hebræi ajunt. *Primò* enim, quòd in explicatione loci Nehem. 8. 9, *Et legerũt in libro illo, in Lege Dei*, & cęt. in Talmud utroq; dicitur, אֵלּוּ פְּסוּקֵי הַטְּעָמִים vel אֵלּוּ הַטְּעָמִים *Iſtæ ſunt pauſæ accentuum*, de punctis vocalium & accentuum accipiendum eſſe, ſuprà in principio capitis octavi ex R. Salomone & R. Niſsim docuimus. In hanc ſentẽtiam quoque abit R. Bechai in Commentariis in Geneſin,

in fine

in fine Sectionis primæ Bereſchit, ubi ſcribit, וְעַל זֶה דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל שֶׁגַּם הַטְּעָמִים שֶׁבַּתּוֹרָה נִתְּנוּ מִסִּינַי וְהוֹכִיחוּ זֶה מִמָּה שֶׁכָּתוּב וְשׂוֹם שֶׂכֶל וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא וְדָרְשׁוּ כֵּן וְשׂוֹם שֶׂכֶל אֵלּוּ הַפְּסוּקִים וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא אֵלּוּ פִּסּוּקֵי טְעָמִים׃ id eſt, *Super hoc commentantur Rabbini noſtri, quòd etiam accentus, qui in Lege, dati ſint è Sinai, & arguunt id ex eo quod ſcriptum eſt*, Et appoſuerunt intellectum, & intellexerunt lectionem illã, Neh.8.9, *quod ſic interpretantur:* Et appoſuerunt intellectum. *illi ſunt verſus.* Et intellexerunt lectionẽ iſtam. *iſti ſunt pauſæ accentuum.* Sic in libro מאור עינים *Meor enajim*, parte tertia, cap.59, ſuper eundem hunc locum ſcribitur: וְאֵין סָפֵק כִּי הַלְּשׁוֹנוֹת הָאֵלֶּה שֶׁאָמְרוּ אֵלּוּ הַטְּעָמִים אֵלּוּ הַהַכְרָעוֹת וְהַרְאָיוֹתֵיהֶם מַטִּים יוֹתֵר לְהַאֲמִין שֶׁכַּוָּנָתָם ז״ל הִיא עַל צוּרַת הַטְּעָמִים מַמָּשׁ לֹא עַל הַהַכָּרָה לְבַדָּהּ׃ id eſt, *Non eſt dubium, quòd locutiones illæ, ubi dicunt:* Illi ſunt accentus, illæ ſunt pauſæ (vide in princ.cap.8.) *& rationes ipſorum inclinant magis ad credendum, quòd intentio ipſorum (bonæ memoriæ) fuerit de figuris accentuum ſimpliciter, & non de ſono duntaxat. Secundò*, in libro Talmudico *Nedarim*, fol.37. diſputant Doctores, An liceat docere Legem pro mercede? quidam affirmant, alii negant, alii diſtinguunt. Quidam dixerunt, שְׂכַר שִׁמּוּר *mercedem obſervationis* & inſpectionis puerorũ, ut domi maneant, audita repetant, non diſcurrant, non ſint petulantes, & cęt. licitum eſſe accipere: alius quidam R. Jochanan dixit שְׂכַר פִּסּוּק טְעָמִים *etiam mercedem pro pauſis accẽtuum* docendis, licere accipere. Gloſſa R. Salomonis שֶׁמְּלַמְּדוֹ נִקּוּד וּטְעָמִים׃ *Quòd docet ipſum punctationem & accentus.* Quomodo autem hæc docere potuerunt, ſi actu nulla punctatio extitit? *Tertiò* in libro Talmudico Be-

rachoth, fol. 62. legitur: מִפְּנֵי מָה אֵין מְקַנְּחִין בְּיָמִין אֶלָּא בִשְׂמֹאל רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר מִפְּנֵי שֶׁמַּרְאֶה בָהּ טַעֲמֵי תוֹרָה: *Quare non abſtergunt ſordes manu dextrâ, ſed ſiniſtrâ? Raf Nachman filius Iſaaci dixit, propterea quòd oſtendit eâ accentus Legis.* Gloſſa R. Salomonis: טַעֲמֵי תוֹרָה נְגִינוֹת טַעֲמֵי מִקְרָא שֶׁל תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים בֵּין בְּנִקּוּד בֵּין בְּהַגְבָּהַת קוֹל: *Accẽtus Legis*, id eſt, *cantus accentuum Scripturæ, nẽpe Legis, Prophetarum & Hagiographorũ tam in punctatione quàm elevatione vocis.* Si nullæ tunc fuerunt figuræ accentuum & vocalium (utrumq; enim per טעמים Talmudici intelligunt) quomodo manu oſtendere iſta potuit? *Quartò*, in libro Chagiga, De oblatione agnorum, fol. 6. diſputant ſuper loco Exod. 24, 5: *Et miſit pueros filiorum Iſraelis, qui obtulerunt holocauſta*, (nempe agnos) *& ſacrificaverunt ſacrificia pacifica Domino*, nempe *juvencos*: אִי דִלְמָא אִידֵי וְאִידֵי פָּרִים הֲווּ לְמַאי נַפְקָא מִנַּהּ מַר זוּטְרָא אָמַר לְפָסוּק טְעָמִים: *Aut fortè illud & illud fuerunt juvenci, unde mihi illud inde provenit? Mar zutra reſpondit, ex pauſa accentuum.* Talmudici Doctores exponunt hunc verſum de duabus ſacrificii ſpeciebus, agnis pro holocauſto, & juvencis pro ſacrificiis pacificis. Objiciebant ipſis diſcipuli: Fortè juvenci pro utroque ſacrificio oblati: unde id mihi ex textu egreditur, ut ſciam fuiſſe duo genera? Mar Zutra dixit: Ex pauſa accentus id diſcitur: nam ſi de uno ſacrificii genere id intelligendum eſſet, non eſſet pauſa in medio verſu ad עֹלֹת *Sacrificia*, ſed minor accentus, ſermonem continuans ad ultimam vocem, & ſic פָּרִים *juvenci*, ad utrumque verſus membrum referendum eſſet. Nunc verò cùm ad עֹלֹת ſit pauſa diſtinguens Athnachta (ut etiam-

etiamnum hodie legitur) apparet hîc ſententiam eſſe diſtinctam à ſequenti membro, ac de ſeparato ſacrificio intelligendum. Hæc eſt mens diſputationis Talmudicæ, ex qua patet, ſi nullæ fuiſſent tunc accentuũ figuræ, inde iſta argumentatio robur habere non potuiſſet. Negare enim opponentes potuiſſent, non eſſe illic pauſam conſtituendam, ſed orationem eſſe continuatam. Unde ex authoritate interpretum iſtorum Hebræorum ſequitur, quòd etiamſi nõ expreſsè & nominatim, ſenſu tamen punctorum & accentuum memoria apud Talmudicos contineatur.

Affert præterea Elias ad hanc primam rationem, illud vulgatum in Talmud & in Commentariis, quæ *Medraſchim* vocant, אַל תִּקְרָא כָּךְ אֶלָּא כָּךְ *Ne legas ſic, ſed ſic.* Veluti, Jeſa. 54. 3, *Et omnes liberi tui erunt docti à Domino,* וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ *& multa pax erit liberis tuis,* ubi ajunt (in fine libri Talmudici Berachot) *Ne legas* בָּנַיִךְ, *ſed* בּוֹנַיִךְ *ædificatoribus tuis.* Item Pſalm. 50. 23, וְשָׂם דֶּרֶךְ *Et ponens viam:* ubi dicunt (in libro Talmudico Sota, fol. 5. 2. & in Moed katon, fol. 5. 1.) *Ne legas* וְשָׂם, *ſed* וְשָׁם *& illic: Hæc,* inquit Elias, *mihi adjumento ſunt, eos non habuiſſe puncta, ſed ita aſſuefactos fuiſſe legere abſque punctis, atque ideo dixiſſe,* Ne legas ſic, ſed ſic. *Aliàs ſi puncta data fuiſſent è monte Sinai, fuiſſetq́; dictio punctata hoc modo, abſit ab illis, abſit inquam, ut dixiſſent,* Ne legas ſic. Hæc Elias. Similia alia plurima ſunt, veluti, חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ מֵאָה בְּרָכוֹת בְּכָל יוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שׁוֹאֵל מִמְּךָ׃ *Tenetur homo dicere centum precationes unoquoq; die, juxta illud, Et nunc Iſrael* מָה *quid Dominus Deus tuus poſtulat à te.* Deut. 10. 12. hîc dicunt, *Ne legas* מַה *quid,* ſed

מֵאָה *centum*, ut ſcribũt Talmudici in libro *Menachoth* fol.43. Item in libro עֵרוּבִין fol.54.2, legitur: אֵין תּוֹרָה נִקְנֵית אֶלָּא בְּסִימָנִין שֶׁנֶּאֱמַר וְשִׂימָהּ בְּפִיהֶם אַל תִּקְרוּ שִׂימָהּ אֶלָּא סִימָנָהּ: *Non comparatur Lex* (Legis cognitio) *niſi per ſigna, ſicut dicitur:* וְשִׂימָהּ *Et pone illud in ore ipſorum*, Deut. 31.19: *ne legas* שִׂימָהּ, *ſed* סִימָנָהּ *ſignum ejus.*

Reſpondent Rabbini, hinc minimè probari poſſe, הֶעְדֵּר הַנְּקוּדוֹת privationem ſive abſentiam punctorũ. Non enim ſic argumentati ſunt, quaſi neſcierint, qũo legendũ eſſet; cùm oẽs illi, qui talia proferunt, fuerint Legis peritiſsimi & Scriptores doctiſsimi, neminéq; tam bardum fuiſſe, qui non ſciverit, אֵיךְ הָיְתָה הַמִּלָּה מְנֻקֶּדֶת quomodo fuerit iſta vox punctata, ſed dixerunt ſic, quòd literali ac genuinæ vocis explicationi, voluerunt aliam adjungere, non ad verum vocis ſenſum tradendum, ſed ad alium allegoricum quendam inde eliciendum דֶּרֶךְ אַסְמַכְתָּא per modum diſputandi opinabilem, levi ſubſidio, non firmâ probatione ſuffultam, juxta communem Rabbinorum conſuetudinem. Sunt enim שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן *tredecim modi, per quos Lex explicatur*, immò שִׁבְעִים פָּנִים לַתּוֹרָה *ſeptuaginta ſunt modi explicandæ Legis*, prout id à Majoribus ſuis per Kabalam & Traditionem continuam acceperunt. Scripta, quæ מדרשים *Medraſchim* vocant, hoc genere interpretãdi plena ſunt, quę adeò plerunque ridicula, ut omni potiùs ſenſu & ratione eos caruiſſe neceſſe ſit, quàm quòd talia ex lectionis ignorantia prodiderint. Immò acumen potiùs ingenii in talibus oſtentãt, ut habeantur ii, qui Legem variis modis explicare poſsint. Denique quod in fine

subji-

Digitized by Google

ſubjicit, *Si puncta data fuiſſent è monte Sinai, fuiſſetque dictio punctata ſic, abſit, abſit ab illis, quòd dixiſſent, Ne legas ſic*, id tantundem valet, ac ſi ab altera parte quis dicat: Quòd ſi voces Legis ſuis literis genuinis ſcriptæ datæ tunc fuiſſent è monte Sinai, fuiſſetque dictio ſcripta ſic, abſit, abſit ab illis, quòd auſi fuiſſent dicere, Ne legas ſic, ſed ſic. Nunc verò cùm ſic dicant, vocesque in literis mutent, aliasque addant, peręquè ut in punctis faciunt, manifeſtum eſt, eos neque puncta neque literas è monte Sinai habuiſſe; non enim licitũ ipſis fuiſſet, quicquam in eo mutare, quod Moſes divinitùs accepiſſet. Atqui hoc ultimum de literis è monte Sinai non acceptis, nullus Judæus concedere poteſt, unde apparet, hoc docendi genus Rabbinicum nihil quicquam eò facere, ut probet puncta propterea non extitiſſe. Quinimò ab eo tempore, quo ſecundum Eliam puncta extiterunt, eodem probationis genere poſteriores Rabbini uſi ſunt, ac etiamuum hodie argutiores Rabbini utuntur, ad novum aliquod cõmentum probandum, unde nemo ſanę mentis concludere poteſt, puncta propterea hodie non extare. Alius ergo docendi ſcopus hujus docendi modi, *Ne legas ſic, ſed ſic*, fuerit neceſſe eſt, nempe quòd fuerit duntaxat סִימָן בְּעָלְמָא לְזְכִירַת דָּבָר הַמְקֻבָּל׃ *ſignum vulgare & leve pro memoriali rei à Majoribus acceptæ*, ut ſcribit author libri עֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם cap. 26, ubi contra Eliam in hac materia agit. Varia enim antiquorum erant docendi genera, quę אִישׁ מִפִּי אִישׁ quiſq; ex ore alterius accipiebat, quorum ut non incideret oblivio tam apud ipſos quàm apud poſteros, conſtituerunt ſibi סִימָנִים *Signa & Sym-*

bola, quædam juxta id quod ante fuit propoſitum, *Nõ comparatur vel poſsidetur Lex niſi per ſigna*; aut ציונים *figuras & Notas*, juxta illud, הַצִּיבִי לָךְ צִיֻּנִים *Statue tibi ſigna*, Jerem.31.21, quod explicant, עֲשׂוּ צִיּוּנִים לְתוֹרָה *Facite ſigna Legi*. Hęc ergo ſigna Eliæ ſententię nullum colorem affricant.

Ad hunc modum quoq; accipiendum illud, quod ſibi etiam ſubſidio eſſe putat Elias, & ſæpè apud Talmudicos legitur: יֵשׁ אֵם לְמִקְרָא יֵשׁ אֵם לְמָסוֹרֶת *Eſt mater lectionis, eſt & mater ſcriptionis.* Utique, inquit, ſi modus certus legendi per puncta addita conſtitiſſet, non in aliam formam, vocis lectionẽ traxiſſent. Sed hîc eadem eſt reſponſio, quæ antea, ut & ſuprà cap.8. dictum, ubi vide.

Secunda probatio Elię: *Eſt*, inquit, *& alia ratio, quæ apud me quidem maxima eſt. Dicunt Rabbini in* בָּבָא בַּתְרָא (liber Talmudicus eſt) *quòd Joab interfecerit præceptorẽ ſuum, eò quòd feciſſet opus Domini fraudulenter, & legere docuerit ipſum*, תִּמְחֶה אֶת זְכַר עֲמָלֵק *Delebis maſculum Amalek*, Deuter.25.19, *An credibile eſt, ſi punctatum fuiſſet* זֵכֶר memoria, *ipſe legere potuiſſet* זָכָר maſculus.

Ut maximi hujus argumenti pondus deprehendamus, & zeloſi iſtius diſcipuli facinus tantoperè commemorabile, cum ſtupore admiremur, ipſam producemus hiſtoriã ex monumentis Talmudicis ſuis verbis loquentem, ut ſolidè ex ipſa antiquitate rei, denudetur & pateat veritas. In hiſtoria ſacra Regum, lib.1. cap.11.ver.15 legitur: *Quum eſſet David apud Edomæos, & Joab militiæ dux ad ſepeliendos interfectos profectus, percuſsit omnes mares Edomæorum: Nam ſex menſes manſit ibi*

Joab

Joab cum toto Iſraele, donec excidiſſet omnes mares inter Edomæos. Hic locus Scripturæ producitur apud Talmudicos in libro Bava bathra (Baſra dicunt Judæi) cap. 2. fol. 21, ex occaſione duorum מְקְרֵי דַרְדְקֵי *docentium pueros*, ſive præceptorum ſcholaſticorum, quorum unus docebat multa, ſed non habebat rationem diſcipulorum, quomodo & quantum diſcerent, alter docebat pauca, & multùm attēdebat ad diſcipulos, quod illi dicunt, חַד גָרִיס וְלָא דָיֵיק וְחַד דָיֵיק וְלָא גָרִיס *Unus legebat & non attendebat, alter attendebat & non legebat.* Primus, qui legit ſive docuit, & non attendit ad diſcipulos, שִׁבְשְׁתָּא מִמְלָא נָפְקָא *confuſio ab eo egreditur,* author eſt ut diſcipuli confusè & erroneè diſcant. Hinc producitur locus antecedens de Joabo, qui ſpacio ſex mēſium omnes mares in Edomæa interfecit, Rege Davide id admirante, ubi ſubjicit Talmud: כִּי אָתָא לְקַמֵּיהּ דְדָוִיד אֲמַר לֵיהּ מַאי טַעְמָא עֲבַדְתְּ הָכִי אָמַר לֵיהּ דִכְתִיב תִּמְחֶה אֶת זְכַר עֲמָלֵק אֲמַר לֵיהּ וְהָא אֲנַן זֵכֶר קָרֵינַן אָמַר לֵיהּ אֲנָא זְכַר אַקְרִיוּן אֲזַל שַׁיְלֵיהּ לְרַבֵּיהּ אֲמַר לֵיהּ הֵיאַךְ אַקְרִיתַן אֲמַר לֵיהּ זֵכֶר שְׁקַל סַפְסֵירָא לְמִקְטְלֵיהּ אֲמַר לֵיהּ אַמַּאי דִכְתִיב אָרוּר עוֹשֶׂה מְלֶאכֶת יְהוָה רְמִיָּה אֲמַר לֵיהּ שַׁבְקֵיהּ לְהַהוּא גַבְרָא דְלֵיקוּם בְּאָרוּר אֲמַר לֵיהּ כְּתִיב וְאָרוּר מוֹנֵעַ חַרְבּוֹ מִדָּם קַטְלֵיהּ׃ id eſt, *Quum veniret (Joab) in conſpectum Davidis, dixit ipſi David: Quæ eſt cauſa, quòd ſic feciſti? reſpondit ipſi, propterea quòd ſcriptum eſt:* Delebis אֶת זְכַר maſculum Amalek, Deut. 10. 12. *Dixit ipſi David: Sed ecce nos legimus* זֵכֶר memoriam. *Reſpondit Joab: Ego* זְכַר *lego illud, & ivit ſtatim, & rogavit præceptorem ſuum, dicens: Quomodo legitis? qui reſpondit* זֵכֶר *Arripuit ergo gladium, ut eum occideret. Dixit præceptor: Quid ita? eò quòd ſcriptum eſt:* Maledictus qui facit opus Domini fraudu-

fraudulenter, Jerem. 48.10. *Dixit præceptor: Dimitte iſtum hominem, ut incurrat in maledictionem. Dixit Joab: Immò etiam ſcriptum eſt:* Et maledictus, qui cohibet gladium ſuum à ſanguine, ibidem. *Sic interfecit eum.* Ergo, ſi habuiſſent puncta, & ſcriptum fuiſſet זְכַר cum ſex punctis, ille nō legiſſet & pronunciaſſet זָכָר, quod tam certum eſt, quàm certò vivo, inquit Elias.

Reſpondent Rabbini, lōgiſsimè ante Eliam הר'שבא הר'ן והר'יטבא id eſt, R. Salomon ben Adrat, R. Niſsim & R. Jom tof bar Abraham, Rabbinos authoritate præcellentes, docuiſſe, quòd præceptor ille לֹא פָּשַׁע בִּקְרִיאָתוֹ non erraverit in lectione ſua, ſed quòd non attenderit ad diſcipulum בְּהַחֲלִיפוֹ קְרִיאָתוֹ בְּטָעוּת mutantem lectionem ejus in errorem, id eſt, falsò legentem, quod etiam fieri potuiſſet pręſente libro punctato ante eos, וְלָאו אַדַּעְתֵּיהּ præceptore inſcio & contra animū & ſententiam ejus, & multo magis ex libro ſcripturæ obſoletæ & evanidæ. Deinde hunc errorem ſive apprehenſam falſam lectionem, nō potuiſſe vel debuiſſe eſſe cauſam inferendi belli Edomęis ex Amalek ortis, & ſtirpem maſculam ex toto regno eradicandi. His nos addimus, hanc hiſtoriam eſſe anilem fabulā, & cōmentum inane Rabbinicum, inde ortum, quòd Rabbini mirantes, quare Joab ſcribatur occidiſſe mares, & non fœminas Edomæorum, excogitarint hanc cauſam, ne viderentur aliquid ignoraſſe. Talia millena apud ipſos reperiuntur, quæ ſubtilitatis Magiſtralis ſive Rabbinicæ, immota, ſcilicet, fundamenta ſunt, ſuper quorum uno hic Elias vitam ſuam deponit, & rem ſuam benè ſe egiſſe putat. Quis adeo bardus & ſtupidus

ſtupidus eſſe poſsit, qui hanc fabulam de occiſis Emoræis, hiſtoriæ ſacræ ſubſternat, cujus fundamentum Rex David in præcepto divino habebat de exſtirpandis Amalekitis & aliis infidelibus & impiis gentibus? Cujus roboris aut ponderis fabuloſa hæc probatio eſſe poſsit?

Tertia probatio Elię, *ex eo quod ſcriptum legitur in capite primo libri Talmudici* חגיגה *Chagiga ſuper verſum*, Et obtulerunt holocauſta, & ſacrificaverunt ſacrificia, &c. *Mar Sutra dixit*, לְפִסּוּק טְעָמִים *Ad pauſam accentuum attendendum, Pauſa accentuum nos docet*, & cæt. *Hinc ergo etiam eſt probatio, quòd non fuerint tunc accentus.*

Reſpondent Rabbini, hanc probationem contra Eliam potiùs eſſe, quòd Mar Sutra ſuam ſententiam ex vi diſtinctionis per accẽtum probarit, unde ſequitur, tunc accentum ibi fuiſſe. Nam aliâs non plus valuiſſet ipſius probatio, quàm ipſorum negatio. At, ſi fuit ibi tunc accentus, quare ipſi contrà argumentati ſunt? reſpondetur, ut in aliis plurimis ſimilibus, & quoque in pręcedentibus, eos diſputandi tantùm causâ hoc quæſiviſſe, ad oſtendendum, Legis interpretationem ad plures & diverſos modos poſſe trahi. Vide paulò antè ad probationem primam.

Quarta probatio Eliæ: *Nomina punctorum & accentuum majori ex parte non ſunt Hebraica ſed Syriaca & Babylonica, ut Zere, Segol, Cholem, Melopum; item Mappik, Dages, Parga, Thebhir & ſimilia. Quod ſi jam verum eſt, quòd data ſint à monte Sinai, quid negotii fuit linguæ Aramicæ ſive Syriacæ juxta montem Sinai? nónne omnia præcepta ibi promulgata ſunt linguâ Hebrææ? unde concludo, luce cla-*

riùs eſſe, Puncta non extitiſſe neque excogitata eſſe temporibus ſapientum, qui Talmud confecerunt, multo minus temporibus virorum Synagogæ magnæ. Non enim indiguerunt eis; nam ita exercitati fuerunt legere abſque punctis & accentibus, ut ubi ſententia conſiſteret, illic ſemper pauſam fecerint, ubi verò pendebat ſententia, illic ſermonem continuabãt, prout audiverant & acceperant ex ore prophetarum, & cæt.

Reſpondent Rabbini, הֲרֵי זֶה בִּנְיָן רָעוּעַ מְאֹד eſſe hoc ędificium ruinoſum valdè, quòd jam Judęi Templi ſecundi loquuti ſint לְשׁוֹן כַּשְׂדִּים linguam Chaldaicam ſive Syriacam, etiam pleraque vocabula & nomina nova aſcenderint cum ipſis ex Babylonia. Unde non mirum, Viros Synagogæ magnæ linguâ Chaldaica in punctorum & Maſoræ traditione uſos fuiſſe, ac proinde Elias שִׁרְיוֹן קַשְׂקַשִּׂים הוּא לָבוּשׁ loricâ ſquameâ, id eſt, eſt, ſtraminea, hîc ſit indutus. Deinde puncta proveniſſe à monte Sinai, & per Moſen populo data, ſunt Rabbini nõ pauci, nec vulgaris authoritatis, qui illud ſtatuant: eadem autem nomina punctorum, quæ hodie extant, & partim in Maſora cõmemorantur à Moſe quoq; è monte Sinai data eſſe, non ſimul affirmant: at à viris Synagogæ magnæ, qui utramque linguam Chaldaicam & Hebraicam callebant, ea orta eſſe, plerique ex Rabbinis docent. Quòd dicit, eos non indiguiſſe punctis, quod ſic exercitati & periti in lingua Hebræa fuerint, ut carere iis in legendo potuerint, id de viris Synagogæ magnæ, quibus prophetę quidam interfuerunt, fieri poteſt ut verum fuerit: at de omnibus Judęis, & de poſteritate, apud quam ceſſatura erat prophetia, & doctrina cæleſtis juſto Dei judicio perſuna

ſum itura, dari & concedi illud minimè poteſt. Teſtata ſunt id omnia tempora, & teſtatur etiamnum dies hodiernus. Quod denique dicit, eos ex prophetarum traditione & prælectione accuratè retinuiſſe memoriâ & ſciviſſe, ubi pauſa facienda, aut ubi ſermo continuandus eſſet, id de prophetis immediatè divinitùs doctis, concedi poteſt: at apud ſequentes poſteros & ipſos Talmudicos uſque, id ſimiliter obſervatum fuiſſe, tot calamitatibus & perſecutionibus interjectis, omnino impoſsibile eſt. Quod enim ingenium, quæ memoria humana tot mille verſuum diſtinctas pauſas, tot millenarum vocum diſtinctam pronunciationem adeò accuratè retinere potuit, ut in nullo membro, in nulla voce aut vocali, uſque ad Tiberienſes illos Elianos Maſorethas, ſit erratum? quis credat, Tiberienſibus illis omni memoriâ, omniq́ue temporis celebritate carentibus, pleniori menſurâ atque operatione efficaciori ſpiritum divinum inhabitaſſe, quàm viris illis, quorum conſilia prophetarum Zachariæ, Malachiæ & Eſræ ductu & auſpiciis regebantur? & omnino ſi puncta vocalia & accentus diſtinguentes à Tiberienſibus illis aut ſimilibus è cõmuni hominum genere viris, ſacræ Scripturæ ſunt addita & aſcripta, tunc iſte ſenſus, quem punctorũ vocalium & diſtinguentium lectio exhibet, authoritatem habet humanam, adeoq́ue incertam, non autem divinam & propheticam, adeoq; authenticam, qualis ſacræ Scripturæ ſit, neceſſe eſt: tunc iſta puncta à quovis alio docto & perito, in locis dubiis, ambiguis & difficilibus mutari, & alia pro ipſis ſubſtitui poſſunt: tunc quilibet a-

lius alio erit doctior & in corrigẽdo peritior: tunc incertitudo ubiq; erit maxima, una voce propter unum etiam punctum mutatum, in alium ſenſum tranſeunte: tunc textus nudis literis conſtans erit inſtar ceræ, in diverſas formas mutabilis: tunc in tantis litibus, judex ſuperior erit nullus, ac proinde ſacræ Scripturæ Veteris Teſtamenti canon quoque nullus, qui controverſarum interpretationum ſit menſura & terminus. Nec ſatis eſt, Textum in literis incorruptũ & immutatum ſemper permanſiſſe, & etiamnum hodie eſſe, eumq́ue poſſe eſſe judicem. Vocales ſunt animę dictionum & vocum, quæ eas vivificant. Vita vocum eſt earum per pronunciationem motus, quem vividus & genuinus ſenſus comitatur. Unde vox nudis conſonis ſcripta, ſine vocalib. legi & intelligi nequit. Vocales autem, maximè in obſcuris & difficilibus locis, alius addet has, alius alias, prout quiſque ſenſum elicere tentabit. Hîc judice alio erit opus: ac proinde vox ſola nudis literis ſcripta, de ſe ſufficienter judicare non poterit. Verſio Græca, quæ LXX ſeniorum titulum & authoritatem circumfert, à textu Hebræo differt non tantùm in lectione vocalium, ſed & literarũ: unde nec iſta judex eſſe poterit. Ubi alium judicem quæres? an ſervus ſuper dominum, an pediſſequa ſuper heram auguſtam jus dicet? an fons vivus & limpidiſsimus, ſe rivuli variis perturbationibus obnoxii, ſapori & colori ſubjiciet?

Sed mihi hoc tempore & hoc loco plenam hujus Quæſtionis explicationem, aut ſolidam ampliſsimæ hujus materiæ tractationem ingredi, propoſitũ minimè

nimè fuit, quippe quæ longè plura, & ab hoc Maſorethico Commentario diverſa, tractanda & explicanda poſtulat. An autem Maſorethæ, id eſt, qui Notas maſorethicas ad textum Hebræum ſcripſerunt, ſimul & punctorum Vocalium, & Maſoræ authores ſint, puto ex ſuperiorum exemplorum diligentiori conſideratione, non parum pateſcere, immò maniſeſtè etiam apparere, id quod in hac materia ſufficere poterat. At quia obſtare videbantur Elię rationes, quibus aſtruere ſuam ſententiam conatus eſt, valideq; ſatis confirmaſſe viſus, quibus etiã permultos alios doctiſsimos viros in ſuam ſententiam allexit, eas in publicum producere, (quòd paucioribus fortè hujus linguę ſtudioſis ſint notæ) & obiter ac in tranſitu examinare & declarare volui, donec plenior hanc materiam pertractandi ſeſe offerat occaſio, aut alii occaſionẽ hinc habeant, meliori judicio & feliciori conatu talia cuncta indagare & dijudicare.

Hactenus primam ſententiam de Maſoræ authoribus, Num ſcilicet Tiberienſes Judęi longè poſt Talmud Maſoram conſcripſerint, pro virili explicavimus: altera ſententia ſequitur.

CAPUT X.

De Viris Synagogæ magnæ, Eſrâ Præſide.

ALtera ſententia Hebræorum de Maſoræ authoribus eſt, fuiſſe Maſoram à viris Synagogæ magnæ, quos vocant communiter in ſcriptis ſuis אנשי

כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, conſcriptam, quæ ut meliùs intelligatur, primò explicabimus, qui hi viri & quę hæc Synagoga, ejusque authoritas fuerit.

כְּנֶסֶת eſt Congregatio, Cœtus congregatus, Synagoga, Concilium eccleſiæ causâ convocatum. Unde בֵּית הַכְּנֶסֶת Domus congregationis, cœtus vel cōventus ſacri, Eccleſia, Synagoga: item אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת Viri Synagogæ, Præſides, Antiſtites ſynagogæ, Senatus eccleſiaſticus, אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה Senatus eccleſiaſticus magnus, Concilium magnum. Sic vocant Hebræi Concilium magnum, ab Eſra ſacerdote ejus Præſide, poſt exilium Babylonicum Hieroſolymæ congregatum, cujus ope & auxilio Eccleſiam Hieroſolymitanam & Judaicam univerſam reſtauravit, & à multis corruptelis, erroribus & vitiis in Babylonia attractis, repurgavit & reformavit. Hoc quippe officii ipſi ex Babylonia Hieroſolymam abeunti, ex gratia Dei & authoritate regis Artaxerxis demandatum fuit, ut patet ex Diplomate regio, cum quo ipſum rex ablegaverat, Eſræ 7. Non longè pòſt ad ipſum quoque ablegavit Nehemiam, ceu Collegam & paraſtatam fidiſsimum & flagrantiſsimum, qui literis regiis & authoritate publica inſtructus, magno animi fervore Urbis & eccleſiæ reformationem promovit, ut docet liber Nehemiæ. Hi alios ex primoribus & ſapientioribus populi ſibi adjunxerunt, ut integrum Concilium, ſeu integer Senatus eccleſiaſticus numerum compleret centum viginti virorum, cujus Concilii frequentiſsima & laudatiſsima paſsim apud Hebræos Scriptores, etiam antiquiſsimos, eſt memoria. Hinc in Chronico

יוחסין

יוחסין *Juchaſin*, fol.13 de hoc Concilio legitur: סְתָם תַּקָּנוֹת הֵם מֵעֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ שֶׁל עֶזְרָא הוּא הַנִּקְרָא כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה שֶׁהֶחֱזִירוּ עֲטָרָה לְיוֹשְׁנָהּ׃ id eſt, *Abſolutè cùm dicitur Conſtitutiones, illæ ſunt ab Eſra. Domus autem judicii Eſræ eſt illud, quod vocatur Synagoga magna ſeu concilium magnum, quod reſtituit Coronam in antiquum ſtatum.* Corona Hebræis triplex fuit, Legis, Sacerdotii & Regni. Corona Legis, id eſt, Sapientiæ ſtudium & Legis divinæ cognitio, major omnibus fuit, juxta illud: *Per me* (Sapientiam) *reges regnant*, Prov. 8.15. Hanc Coronam Eſra cum ſuis Collegis in priſtinum ſtatum reduxit, id eſt, Rempublicam eccleſiaſticam à ſordibus & inquinamẽtis Babylonicis reformavit, priſtinæque integritati reſtituit, & ſacram Scripturam à pſeudoprophetarum falſis libris omnibusq; corruptelis repurgavit. Hinc in Talmud Hieroſolymitano, in lib. Megilla, cap. 3. in fine: כֵּיוָן שֶׁעָמְדוּ אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה הֶחֱזִירוּ אֶת הַגְּדוֹלָה לְיוֹשְׁנָהּ׃ *Quando exſurrexerunt viri ſynagogæ magnæ, illi reſtituerũt magnificentiam in priſtinum ſtatum*, id eſt, coronam Legis, cujus magnificentiâ nulla alia major eſt. Don Iſaac Abarbinel in Præfat. in librum ſuum נַחֲלַת אָבוֹת duodecim hujus concilii principes viros commemorat, quorum plerique cum Sorobabele ex Babylonia Hieroſolymam profecti ſunt. *Catalogus*, inquit, *virorum Concilii magni ſunt, Haggæus propheta, Zacharias propheta, Malachias propheta, Sorobabel filius Schealtielis, Mordechai Bilſchan, Eſra ſacerdos & ſcriba, Jeſchua filius Jehotzedek ſacerdotis, Seraja, Realja, Miſpar Bigvæ', Rachum, Baana, Nechemja filius Chachiljæ. Hi ſunt, duodecim primores nominibus ſuis expreſſi, qui ex Babylonia Hieroſoly-*

roſolymam aſcenderunt in principio Templi ſecundi, quibus præterea adjuncti fuerunt ſapientes alii ex principalioribus populi Iſrael, uſque ad complementum viginti & centum virorum, qui vocati ſunt אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה *Viri Concilii magni,* וְנִקְרְאוּ כֵּן לְפִי שֶׁנִּתְקַבְּצוּ לְתַקֵּן תַּקָּנוֹת רְאוּיוֹת לְהַיְשִׁיר אֶת־הָעָם וּלְהַחֲזִיק אֶת בֶּדֶק הַתּוֹרָה׃ *& appellati ſunt ſic, quòd congregati fuerunt ad ordinandum Conſtitutiones bonas ad rectè dirigendum populum, & reſtaurandũ rupturas Legis.* Quòd tres prophetas Haggæum, Zachariam & Malachiam his annumerat, & ab aliis prophetis, per quos Verbi Dei doctrina à Moſe, Joſua & ſenioribus accepta, continua ſucceſsione in eccleſia Judaica propagata fuit, ſecludit, id facit priſcorum ſapientum autoritate adductus, qui ſcribunt: זְקֵנִים לִנְבִיאִים אֵלּוּ נְבִיאִים רִאשׁוֹנִים מַאי נְבִיאִים רִאשׁוֹנִים לְאַפּוּקֵי חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי *Et ſeniores* (tradiderunt Legem) *prophetis. Illi ſunt prophetæ priores. Quare prophetæ priores? ad excipiendum Haggæum, Zachariam & Malachiam.* Nempe, ait Abarbinel, quia viderunt eos fuiſſe in numero virorũ concilii magni in acceptione Legis, ejusq; ad poſteros traditione. Rabbi Abraham ben David in libro Kabalæ hiſtoricę, folio 25. col. 4. ſcribit: *Joſue tradidit eam* (Legem) *ſenioribus, qui poſt eum vixerunt, ſeniores tradiderunt eam prophetis, prophetæ tradiderunt eam alter alteri per continuas generationes uſque ad Haggæum, Zachariam & Malachiam: prophetæ tradiderunt eam viris Concilii magni, qui fuerunt, Sorobabel filius Schealtiel filii Jechoniæ regis Jehudæorum, & qui cum Sorobabele venerunt, Jeſchua, Nechemja, Scheraja, Realja, Mordechai, Ritſchan, Miſpar, Bigvai, Rechum, Baana, qui fuerunt* רָאשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה *capita concilii*

magni,

Digitized by Google

magni. Hîc quidem tres iſti prophetæ in numero virorum concilii non ponuntur, non tamen planè ſeparantur, quòd per ipſos Legis doctrina & propagatio viris concilii demandata ſit. Apud priſcos ſcriptores Talmudicos hujus concilii ſive Synagogæ magnæ quoque frequens mentio. In libro פִּרְקֵי אָבוֹת *Capitula patrum*, cap.1. legitur: *Moſes accepit Legem de monte Sinai, & tradidit eam Jehoſuæ, Joſua ſenioribus, ſeniores prophetis, prophetæ tradiderunt eam* לְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה *viris ſynagogæ magnæ.* In libro יוֹמָא fol.69.2: לָמָּא נִקְרָא שְׁמָן אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה שֶׁהֶחֱזִירוּ עֲטָרָה לְיוֹשְׁנָהּ׃ *Quare vocatur nomen ipſorum, Viri ſynagogæ magnæ? eò quòd reſtituerunt coronam in priſtinum nitorem ſuum.* Hanc Legis divinæ Coronam à maculis Babylonicis repurgare, magnæ erat operæ, magni ſtudii, magni cœtus, qui inde nomen apud omnes poſteros accepit. In libro מְגִלָּה fol.10.2: דָּבָר זֶה מָסוֹרֶת בְּיָדֵינוּ מֵאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה id eſt, *Res hæc Traditio eſt in manibus noſtris à viris ſynagogæ magnæ.* In libro בָּבָא בַתְרָא fol.15.1: אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה כָּתְבוּ יְחֶזְקֵאל וּשְׁנֵים עָשָׂר דָּנִיאֵל וּמְגִלַּת אֶסְתֵּר׃ *Viri Synagogæ magnæ deſcripſerunt librum Ezechielis, duodecim prophetarum minorum, Danielis & Eſther.* Gloſſator in hunc locum: *Viri ſynagogæ magnæ, nempe Haggæus, Zacharias & Malachias videntes Ezechielem & Danielem in exilio Babylonico mortuos, libellos etiam Duodecim prophetarum minorum, vt & hiſtoriæ Eſther, parvos eſſe, eos de novo ex libris exilii deſcripſerunt, & duodecim in unum librum redegerunt, ne ſinguli ob parvitatem perderentur, & ſic quoque Eſther & alii quatuor libelli, Ruth, Eccleſiaſtes, Canticum & Threni conjuncti ſunt. Hoc autem fecerunt, quòd cogno-*

ſcerent ſpiritum propheticum poſt ſe ab Iſraele deſiturum, & cæt. Porrò ultimus hujus Synodi ſive Concilii fuit שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק *Simeon juſtus*, is qui Alexandro Macedoni Hieroſolymam hoſtiliter adeunti, obviam ſacerdotali habitu prodiit, eumq; ad clementiam erga urbem flexit, quæ hiſtoria paſsim Hebræis celebrata eſt: vide Chronicon Tzemach David fol.26. Hinc in libro פִּרְקֵי אָבוֹת cap.1. legitur: שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מִשְּׁיָרֵי אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה׃ *Simeon juſtus fuit ex reſiduis virorum concilii magni.* Ex reſiduis, id eſt, ultimus, in quo concilium deſiit. Hinc R. Moſes ben Majemon, qui etiam *Ægyptius* dictus eſt, in præfatione in librum ſuum יָד ſcribit: בֵּית דִּינוֹ שֶׁל עֶזְרָא הֵם הַנִּקְרָאִים אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה וְהֵם חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי וכו׳ וְהַרְבֵּה חֲכָמִים עִמָּהֶם תַּשְׁלוּם מֵאָה וְעֶשְׂרִים זְקֵנִים הָאַחֲרוֹן מֵהֶם הוּא שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק וְהוּא הָיָה מִכְּלַל הַמֵּאָה וְעֶשְׂרִים׃ id eſt, *Domus ſynodi Eſræ fuerunt illi, qui vocantur Viri Concilii magni, nempe Haggæus, Zacharias, Malachias, & cæ. pluresq; ſapientes cum ipſis, ad complementum centum viginti ſeniorum. Ultimus autem eorum fuit Simeon juſtus, unus ex ſumma iſtorum centum viginti.* Hiſtoria Alexandri cum hoc Simeone, contigit juxta Hebræos, anno quadrageſimo ab exſtructo templo ſecũdo, unde colligitur, ultra quadraginta annos hujus Synodi viros ſupervixiſſe. Hæc omnia eatenus adducta ſunt, ut conſtet, ſynodi hujus authoritatem apud Hebræos permagnam eſſe.

Caput & Præſes Synodi fuit Eſra ſacerdos, qui præ cæteris omnibus ad hæc ſynodalia negotia, ſingulari virtute à Deo inſtructus erat, in primis verò, quòd Legis divinæ peritiſsimus eſſet, & in totius ſacræ Scri-

pturæ

pturæ tractatione & deſcriptione exercitatiſsimus, unde & magnificis propterea laudibus in ſacra Scriptura eſt condecoratus: ut, הוּא עֶזְרָא עָלָה מִבָּבֶל וְהוּא סוֹפֵר מָהִיר בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתֶּן לוֹ הַמֶּלֶךְ כְּיַד יְהוָה אֱלֹהָיו עָלָיו כֹּל בַּקָּשָׁתוֹ׃ *Ipſe Eſra aſcendit ex Babylonia, eratq́; Scriba promptus in Lege Moſis, quam dederat Dominus Deus Iſraelis, conceſsitq́; ipſi Rex juxta manum Domini Dei ejus ſuper eo, omne poſtulatum ejus*, Eſr. 7. 6. Scribam appellat, non tam à Scribendo, quàm ab enarrãdis & explicandis iis, quæ in Scripturis ſacris comprehenduntur. Nam סֵפֶר Liber, סוֹפֵר Librarius, Librorũ peritus, interpres & Doctor, Scriba. A nullo autem libro majus nomen, lausq́; major erat, quàm à libro Legis Dei, unde סוֹפֵר vocabatur Legisperitus, qui librũ Legis Dei docebat & interpretabatur. Sic & in Novo Teſtamento interdum appellantur γραμματεῖς *Scribæ*, qui docebant populum, unde & de Jeſu Chriſto dicitur: *Docebat enim eos ut habens authoritatem, & non ut οἱ γραμματεῖς Scribæ*, Matth. 7. 29: interdum νομικοὶ, *Legisperiti*, Luc. 7. 30. & 11. 46. Fuit tamen etiam סוֹפֵר *Scriba*, propriè ſic dictus, qui epiſtolas, diplomata, libros, cõtractus & ſimilia, conſcribebat, aut aliis Scribis præerat. Unde קֶסֶת הַסֹּפֵר *Atramentarium ſcribæ*, Ezech. 9. 2: לְשׁוֹנִי עֵט סוֹפֵר מָהִיר *Lingua mea eſt velut ſtylus ſcribæ velocis*, Pſal. 45. 2: סוֹפְרֵי הַמֶּלֶךְ *Scribæ regis*, Eſth. 3. 12, qui literis ſcribendis vacabant: אֱלִישָׁמָע הַסּוֹפֵר *Eliſchama ſcriba*, Jer. 36. 12. Eſra verò utraq; laude excelluit, & quòd libri Legis Dei peritus eſſet enarrator & interpres, & quòd ejuſdem eſſet ſcriba promtiſsimus, unde illud: כִּי עֶזְרָא הֵכִין לְבָבוֹ לִדְרוֹשׁ אֶת תּוֹרַת יְהוָה וְלַעֲשׂוֹת וּלְלַמֵּד בְּיִשְׂרָאֵל

חק ומשפט׃ *Nam Eſra diſpoſuerat animum ſuum ad interpretandum Legem Domini, & ad præſtandum, docendumq́, in Iſraele ſtatutum & judicium*, Eſræ 7.10. Item, *Hoc eſt exemplar diplomatis, quod dedit Rex Artachſaſta*, לעזרא הכהן הספר ספר דברי מצות יהוה וחקיו על ישראל׃ *Eſræ ſacerdoti & Scribæ, ſcribæ verborum præceptorum Domini & ſtatutorum ejus ad Iſraelem*, ibid. ver. 11. Item, *Artachſaſta rex regum*׃ לעזרא כהנא ספר דתא די אלה שמיא גמיר׃ *Eſræ ſacerdoti & ſcribæ Legis Dei cælorum abſoluto*, ibid. verſ. 12. Hinc & priſci Hebræi eum cum Moſe compaarant dignitatis præcellentiâ, ut legitur in utroq; Talmud, in Hieroſolymitano libro Megilla, c.1. & Babylonico libro Sanhedrin ca.2. fol.21. his verbis: ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידיו לישראל אלמלא לא קדמו משה׃ במשה הוא אומר ומשה עלה אל האלהים בעזרא הוא אומר עזרא עלה מבבל מה עליה האמור כאן תורה אף עליה האמור להלן תורה׃ במשה הוא אומר ואותי צוה יהוה בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים בעזרא הוא אומר כי עזרא הכין לבבו לדרש את תורת יהוה ולעשות וללמד בישראל חק ומשפט ואף על פי שלא נתנה תורה על ידו נשתנה על ידו הכתב שנאמר וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתרגם ארמית׃ id eſt, *Dignus erat Eſra, quòd data fuiſſet Lex per manus ejus Iſraeli, ſi non præceſſiſſet ipſum Moſes. De Moſe dictum eſt: Et Moſes aſcendit ad Deum*, Exo.19.3; *de Eſra dicitur: Et Eſra aſcendit ex Babylonia*, Eſræ 7.6. *Quid ſignificat Aſcenſus hîc? Legem: etiam Aſcenſus illic Legem denotat. De Moſe dictum eſt: Mihi autem præcepit Dominus tempore iſto, ad docendum vos ſtatuta & judicia*, Deut.4.14: *de Eſra dicitur, Etenim Eſra diſpoſuerat animum ſuum ad interpretandum Legem Domini, & ad præſtandum eam, & ad docendum in Iſraele ſtatutum & judicium*, Eſr.7.10. *Quam-*

Quamvis autem non eſt data Lex per manus ejus, mutata tamen eſt per manus ejus ſcriptura, ſicut dicitur: Et ſcriptura exēplaris ſcripta erat Syriacè, & trāſlata Syriacè, Eſr. 4. 7.

Eſra ergo Sacerdos & Scriba, tantis à Deo donis inſtructus, & regia authoritate ſuffultus, ex Babylonia, captivitatis definito tēpore elapſo, cum Duce Zorobabele Hieroſolymam miſſus fuit, ut eccleſiam Judaicam, totumq; cultum divinum in Babylonia inſigniter labefactatum, ad præſcriptum Legis divinę reformaret. Id indito ipſi nomine Deus ſignificare voluit: nam עזר › עזרא *Auxilium.* Is enim eccleſiæ Judaicæ extremæ extremùm afflictæ, extremum auxilium afferre debuit, ut in juſtum corpus recreſceret. Hieronymus in Cōment. in Micheam, cap. 2, *Adjutorem* interpretatur. Eſra itaq; de auxilio eccleſiæ labefactatæ afferendo, eaq; reformanda ſolicitus, officia eccleſiaſtica diſtribuit, ſacrificia inſtituit, vaſa uſibus divinis deſtinata conſecravit, feſta ſolēnia celebravit, jejunia & pœnitentiam indixit, populum à conjugiis alienigenarum repurgavit, omniaq; ad præſcriptum Legis divinæ componere tentavit. Lex verò ipſa Dei totaq; Sacra Scriptura, ut genuina, integra & incorrupta in populo Dei extaret, eſſetq; diſcrimē inter pſeudoprophetarum multorum ſcripta, & verorum prophetarum libros, & quidquid labis per diuturnæ captivitatis difficultates, in ſacras literas invectum videri poterat, tolleretur, maturo conſilio, provida doctorū, & in ſacræ Scripturę lectione exercitatiſsimorum curâ, ſtrenuaq; opera multorum ſummè opus erat. Præſtò aderant ſymmiſtæ divini, prophetico ſpiritu inſtru-

Digitized by Google

cti, Haggæus, Zacharias, Malachias, Nehemias, quorum fervorem & ardentiſsimum ſtudium, ipſorum ſacræ conciones proclamant: præſtò aderat ſtrenuiſſimus Dux Zorobabel, cujus genus & laudem Chriſti Servatoris genealogia nobilitat: præſtò aderat ſummus Sacerdos Jeſchua, aliique primarii Sacerdotes & Levitæ, Ducis Zorobabelis ex Babylonia comites, & quotquot pietatis in populo Judaico fuerant lumina & columina. His adjunguntur ab Eſra alii primores & antiſtites, in Scripturis ſacris potentes, authoritate præcellentes, numero centum viginti, qui fuerũt vocati אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה *Viri Synagogæ magnæ*, Concilium magnum, ut de religionis ſumma piè graviterque deliberarent, non tantùm ad præſentis temporis commodum & neceſsitatem urgentem, ſed etiam & quàm maximè, ut ſaluti poſteritatis ſubſecuturæ æternùm proſpicerent, à quo cognoſcebant propheticum donum mox ablatum iri.

CAPUT XI.

Viros Synagogæ magnæ eſſe primos Maſoræ authores.

ESra convocatâ ſynodo, primariò de SCRIPTURA ſacra, ut indubitato fidei veræq; religionis Canone, cognovit, ac Moſaicos Propheticos, alioſque libros ſingulari Spiritus ſancti inſtinctu conſcriptos, definivit, & quidquid heterogeneorum Scriptorum irrepſerat, rejecit. Fuerant enim prophetiæ gradus, fuerant prophetæ veri, fuerant prophetiſſæ, fuerant

& falſi

& falſi prophetæ, quorum dicta & ſcripta, etſi vera, utiliaq́; quandoq; continuerint, authoritatem tamē in eccleſia non merebantur. Examinati etiam fuerunt illi ipſi libri authentici & canonici, ne quid alienum pravumq́; ipſis aſcriptum cōſervarent. Nec ſatis fuerat, tradidiſſe Eccleſiæ libros authenticos ſacros, ſed & modus eoſdem dilucidè legendi & exponēdi, prudentiſsimè datus & præſcriptus fuit. Eò faciunt, quæ ſuprà ſunt allata ex priſcorum Hebræorum authoritate in expoſitione loci Nehemię cap. 8. ver. 9. quòd in Synagoga publica prælegerint primò textum libri Legis Hebraicè, diſtinctè & intelligēter juxta pauſas, deinde explanarint linguâ Chaldaicâ, quæ tunc erat populo lingua vulgaris ex Babylonia allata. Hæc Scripturæ ſacræ per Eſram reformatio Tertulliano primæ antiquitatis in eccleſia Chriſtiana Scriptori graviſsimo, non fuit ignota. Is enim in libro de Habitu muliebri ſcribit: *Quemadmodum & Hieroſolymis Babylonia expugnatione deletis, omne Inſtrumētum Judaicæ literaturæ, per Eſram conſtat reſtauratum.* Chryſoſtomus idem hoc opus Eſræ aſcribit, ubi ait: *Attēdite ut diſcatis antiquitùs Dei in nos miſericordiam: inſpiravit Moſi, & Tabulas lapideas ſcripſit, detinuit eum quadraginta diebus in monte, & iterum totidem ut daret ei Legem. Poſt hæc autem Prophetas miſit, qui innumera mala paſſi ſunt; irruit bellum, quos vis ſuſtulit & trucidavit, incenſi ſunt libri. Inſpiravit iterum alium virum, ut mirabiles illas Scripturas repararet, Eſram dico, & ex reliquiis illarū eam rurſus componere fecit*, & cæt. Homil. 8. in epiſtolam ad Hebræos. Theodoretus in Præfat. Cōmentarior. in Cant. Cāticor. Salomonis

Digitized by Google

lomonis ſcribit: *Cùm ſacra volumina partim à Manaſſe, qui omnes, qui & ante & poſt ipſum fuerunt, ſcelere atq; impietate ſuperavit, combuſti eſſent, partim captivitatis tempore, Templo à Babyloniis incenſo, everſâq; civitate, & populo in ſervitutem abducto, penitùs interiiſſent, beatus vir Eſdras, excellenti virtute præditus, & Spiritu ſancto plenus, ut res ipſa declarat, multis pòſt annis, cùm populus eſſet revocatus, neceſſarias nobis ac ſalutiferas Scripturas reſtituit. Nec ſolùm Moſis libros, ſed & Joſuæ, & Judicum, & Regum hiſtoriam, & ſtrenui Job monumenta, & Eccleſiæ lætitiam ſacros Davidis Cantus, & ſexdecim Prophetas, & ſapientis Salomonis tum Proverbia, tũ Eccleſiaſtem, tum Canticum Canticorum.* Irenæus adverſus hæreſes, lib.3.cap.25. Eſram Scripturarum ſacrarum reformatorem agnoſcit, ubi ſcribit: *Non eſt mirabile, Deum hoc in eis* (LXX Græcis) *operatũ, quando in ea captivitate populi, quæ facta eſt à Nabuchdonoſor, corruptis Scripturis, & poſt ſeptuaginta annos Judæis deſcendentibus in regionem ſuam, & pòſt deinde temporibus Artaxerxis Perſarum regis, inſpiravit Eſræ Sacerdoti è tribu Levi, Prophetarũ omnes rememorare ſermones, & reſtituere populo eam Legem, quæ data erat per Moſen.* Citat hæc eadem ex Irenæo Euſebius Hiſtoriæ Eccl. lib.5. cap.8. Auguſtinus De mirab. ſacræ Scripturæ lib.2. circa finem, ſcribit: *Interea captivitatis tẽpore completo, quod Dominus per Prophetas complendum eſſe prædixerat, reverſionem populi ſui & captivitatis ſolutionem, per Cyri Regis clementiã præparabat. Quo tempore Eſdras Dei Sacerdos, combuſtam à Chaldæis in archivis Templi reſtituit Legem. Nempe qui eodem Spiritu, qui in Scripturis fuerat, plenus erat.* Hinc Bellarminus lib.2. de Verbo Dei, cap.

1. ait:

1. ait: *Eſt ergo altera ſententia, fuiſſe quidem Eſdram librorũ ſanctorum inſtauratorem, non omnia iterum dictãdo, ſed colligendo, & ordinando Scripturas in unum corpus, quarũ partes variis in locis invenerat, & etiam emendando, ſi quæ depravata erãt negligentiâ ſcribarum, cùm toto tempore captivitatis negligenter Lex ſervata ſit, cùm non haberent Judæi templum & tabernaculum.* Genebrardus lib. 2. Chronologiæ ſuæ: *Prophetis ſuccedit Synagoga magna, cujus principes Eſras, Nehemias, Mardochæus, Zorobabel, Jeſchua. Hi præfuerunt Concilio, quod centum viginti homines, quorum alii nobiles, alii plebei erant, de emendandis libris ſacris, eorumq; conſtituendo canone, juxta præſcriptum* Cabbalæ (doctrinæ acceptę à Majoribus) *inierunt.* Et mox: *Ejus* (Eſræ) *conſilio & opera præſertim libri ſacri collati ſunt & emendati: unde Tikkun ſopherim, id eſt, Correctio ſcribarum, appellatur Tikkun Eſræ, ut in Maſora Num. 12. quaſi Eſra Scribarum fuerit princeps.* Idem Genebrardus adducit hoc loco Rabanum Maurum De inſtit. Cleric. cap. 54. ſic ſcribentem de Eſdra: *Omnes libros ſacros veteres, dum Judæi ingreſſi fuiſſent in Jeruſalem, divino afflatus Spiritu reparavit, cunctaq; prophetarum volumina, quæ fuerant à gentibus corrupta, correxit, totumq; vetus Teſtamentum, in duos ac viginti libros conſtituit, ut tot libri eſſent in Lege, quot habentur & literæ.*

Hinc & deinceps Maſoræ primordia cœperunt in librorum ſacrorũ partitione, textus in Sectiones majores & verſus diſtinctione, vocum vera ſcriptione & lectione, earundemq;, ut & literarum, dinumeratione, ne vel apex in poſterũ poſſet mutari aut excidere.

Primùm enim cõſtituto numero librorum Cano-

nicorum, iisque in unum Scripturæ corpus redactis, diviſerunt illud in tres partes principales, nempe תּוֹרָה *Legem*, נְבִיאִים *Prophetas*, & כְּתוּבִים *Scripta ſancta*, quæ *Hagiographa* nobis dicuntur. Hæc diviſio Chriſto Salvatori noſtro nota fuit, & indicata eo, quando dictum: *Oportet impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in Lege, Prophetis & Pſalmis*, Luc. 24. 44, ubi Pſalmi ponũtur pro omnibus libris, qui Hagiographorum parte cõtinentur, ex quibus etiam in Novo Teſtamento quædam citantur, tanquam impleta. Alibi duas tantùm nominavit, unde illud: *Lex & Prophetæ uſque ad Johannem*, Luc. 16. 16. Alibi per Synecdochen pars tota Scripturæ ponitur pro uno libro iſtius partis, ut in illo: *Scriptum eſt in Prophetis*, Mar. 1. 2. Joh. 6. 45, id eſt, in ea parte Scripturæ, quæ prophetas continet, in volumine prophetico. Non enim in omnibus prophetis id erat ſcriptum, quod citabatur, ſed in uno tantùm, prius quidem Malach. 3. 1. alterum Jeſa. 54. 13. Item, *Ne vobis ſuperveniat, quod dictum eſt in Prophetis*. Actor. 13. 40, id eſt, in uno prophetarum, nempe Habac. 1. 5. Sic hæc eadem diviſio in antiquiſsimis Hebræorum ſcriptis uſitata legitur. In Maſora, quando vox aliqua terduntaxat reperitur, & quidem in tribus his Scripturæ partibus, tum dicunt: Ter occurrit, ſemel in Lege, ſemel in Prophetis, ſemel in Hagiographis. Apud Talmudicos, מְדַבֵּק אָדָם תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים כְּאֶחָד *Compingit aliquis Legem, Prophetas & Hagiographa in unum librũ*; Item: הֵבִיאוּ לְפָנֵינוּ תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים מְדוּבָּקִים כְּאֶחָד *Attulerunt corã nobis Legem, Prophetas, & Hagiographa cõpacta in unum*, Bava bathra fol. 13. 2. Elias Levita Præf. 3. in librum

librũ ſuum Maſoreth, ubi de viris Synagogæ magnæ & ipſorum opera in reſtauranda Scriptura loquitur, ſic ſcribit: כִּי לֹא הָיוּ הכר סְפָרִים מְחֻבָּרִים יַחַד וְהֵם חִבְּרוּם וְעָשׂוּ מֵהֶם ג׳ חֲלָקִים תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים׃ *Non enim fuerunt omnes viginti quatuor libri unà colligati, ſed ipſi* (viri Synagogæ magnæ) *conjunxerunt eos, ac fecerunt ex ipſis tres partes, Legem, Prophetas, & Hagiographa.*

Hæ tres partes poſtea fuerunt ſubdiviſæ in alias, libri etiam alio atque alio ordine collocati.

Lex pro diverſitate materiæ & hiſtoriæ, ſubdiviſa fuit in libros quinque, qui nobis dicuntur, *Geneſis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomion.*

Prophetæ ſubdiviſi in נְבִיאִים רִאשׁוֹנִים *Prophetas priores*, & נְבִיאִים אַחֲרוֹנִים *Prophetas poſteriores*. Priores quatuor numerati, qui librorum *Joſuæ, Judicum, Samuelis & Regum* titulo nominantur, aut ſic dicti, quòd in iſtis libris de primis prophetis agitur. In his, Samuelis pro uno libro, Regum ſimiliter pro uno, primitùs recenſitus fuit, qui poſtea in duos diſtincti. Hinc Samuel appellatur Propheta, ut in illo, *Dedit Judices uſque ad Samuelem prophetam*, Actor 13. 20. Poſteriores prophetæ itidem quatuor, *Jeſaias, Jeremias, Ezechiel & Duodecim minores.* Hi poſtremi in unum librum conjuncti fuêre, ne parvitate ſua diſtraherentur, aut perirent. Hinc capiendum illud in Actis Apoſtolorum, ubi legitur: *Sicut ſcriptum eſt in libro Prophetarum*, cap. 7. ver. 42, id eſt, prophetarum minorum, nempe Amos 5. 25. Hinc & apud Doctores Hebræorum legitur, הָיוּ לוֹ שְׁמוֹנָה נְבִיאִים מְרֻבָּקִים כְּאֶחָד *Fuerunt ipſi octo Prophetæ colligati unà*, Bava bathra fol. 13. 2, nempe qua-

tuor priores & totidẽ poſteriores antea dicti, ut Commentator ibi explicat.

Hagiographa ſunt omnes reliqui libri. Dicti autem fuerunt Hebraicè כְּתוּבִים *Scripta*, per Synecdochen generis, eò quòd fuerint בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ *per Spiritum ſanctum* ſcripta, id eſt, per immediatum Spiritus ſancti inſtinctũ, non autem ſpiritu prophetico, aut per prophetiam propriè ſic dictam. Sic Daniel & Eſra quaſi Hiſtorici habiti ſunt, divino inſtinctu Eccleſię hiſtoriam pertexentes, quò & Paralipomenon libri pertinent, quorum author putatur Eſra fuiſſe. David & Salomon majori parte ſcripſerunt, quæ ad pietatem, mores, doctrinam in adverſis & proſperis ſpectãt, etſi prophetica, inſigniter quidem David, ſæpè immixta habeant. Quinque libelli parvi, quos חָמֵשׁ מְגִלּוֹת vocant, ſimiliter ut didactici & hiſtorici judicati ſunt.

Hagiographa ergo primitùs numerati fuerunt libri novem, *Pſalmi*, *Proverbia*, *Job*, *Canticum*, *Eccleſiaſtes*, *Eſther*, *Daniel*, *Eſra*, *Chronica*, ubi Eſra Nehemiam etiam comprehendit, & duo Chronicorum pro uno ſumuntur. Liber *Ruth* autem ad librũ Judicum, propter hiſtoriæ continuationem, fuit relatus, & *Threni* ad Jeremiam, propter eundem authorem. Hac diſtinctione libri biblici in univerſum computati fuerunt viginti duo, juxta numerum literarũ Hebraicarum. Id patet ex Joſepho rerum Judaicarum Scriptore antiquiſsimo, tum etiam ex primis Patrib. eccleſiæ Chriſtianæ. Joſephus lib. 1. contra Appionem, docet, *Hebræos viginti duos tantùm habere libros, quinq. ſcilicet Moſis, tredecim vatum, quatuor laudum Dei & præceptorũ vitæ hu-*

Digitized by Google

tæ humanæ. Obſcurè hoc, nec ſatis diſtinctè: meliùs patent libri iſti viginti duo in ſequentibus. Euſebius Hiſtor. eccleſiaſt. lib. 6. cap. 18. ex Origene: *Non eſt ignorandum, viginti & duos eſſe libros in Canone Veteris Teſtamenti, ſicut Hebræi tradunt, ſecundùm numerum ſcilicet elementorum, quæ apud ipſos habentur.* Et paulo poſt addit: *Hi ſunt autem viginti & duo libri: Geneſis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Jeſu Nave* (ſive Jehoſua) *Judicum, Regnorum primus & ſecundus, unus liber eſt apud ipſos, quem appellant Samuel, item tertius & quartus unus eſt apud ipſos, quem appellant Regnum David, & Paralipomenon primus & ſecundus in uno habentur, quem dicũt Sermones dierum, Eſdras primus & ſecundus in uno eſt. Item liber Pſalmorum, Salomonis Proverbia, & alius, Eccleſiaſtes, & tertius ejusdem Cantica canticorum: ſed & Duodecim Prophetarum liber unus eſt, Eſaias propheta, Jeremias, Ezechiel, Daniel, Job, Eſther. In his concludunt canonem voluminum divinorum.* Hactenus Euſebius. Hi ſunt viginti duo libri Hebræorum in ſpecie, quorum Joſephus meminerat ex traditione Hebræorum in genere. Præteriti ſunt Ruth & Threni, qui ſub aliis comprehenduntur, ut antea monitum. Quòd Ruth ad librum Judicum referatur, expreſsè videre eſt in Cypriano, qui itidem viginti duos Veteris Teſtamenti libros, ſecundùm Majorum traditionem recenſet in explicatione Symboli, ubi ait: *Veteris Inſtrumenti primò omnium Moſi quinque libri ſunt traditi, Geneſis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium: poſt hoc Jeſu Nave, Judicum ſimul cum Ruth: quatuor poſt hæc Regum libri, quos Hebræi duos numerant. Paralipomenon, qui Dierum dicitur*

liber, Eſræ libri duo, qui apud illos ſinguli computantur, & Eſther: Prophetarum verò Jeſaias, Jeremias, Ezechiel, Daniel: præterea Duodecim prophetarum liber unus: Job quoq; & Pſalmi David ſinguli ſunt libri: Solomonis verò tres eccleſiis traditi, Proverbia, Eccleſiaſtes, Cantica canticorum. In his concluſerunt numerum librorum Veteris Teſtamenti. Quòd Threni Jeremiæ additi fuerint, patet ex Hilario, qui in Præfatione in Pſalmos ſcribit: *In viginti duos libros Lex Veteris Teſtamenti deputatur, ut cum literarum numero cō venirent, qui ita ſecundùm Traditionem Veterum computantur, ut Moſi ſint libri quinque, Jeſus Nave ſextus, Judicum & Ruth ſeptimus: primus & ſecundus Regnorum in octavum, tertius & quartus in nonū, Paralipomenon duo in decimum: Solomonis Proverbia, Eccleſiaſtes, Cantica canticorum in 13.14.15. Duodecim prophetæ in decimumſextum, Jeſaias deinde, Jeremias cum Lamentationibus, Ezechiel & Daniel & Job & Eſther viginti et duorum librorum numerum conſument.* Sic & Hieronymus in Prologo Galeato ſive Præfatione in librum Regum, has tres principales partes nominat, & qui libri ſub unaquaq; comprehendantur, ſpeciatim exprimit. De quinque libris duplicibus, pro ſingulis computatis, ita ſcribit: *Porrò quinque literæ duplices apud Hebræos ſunt, Caph, Mem, Nun, Phe, Tzade. Aliter enim ſcribuntur per has principia medietatesq; verborum, aliter fines: unde et quinq; libri duplices à pleriſque æſtimantur, Samuel, Malachim, Dibhre hajomim, Eſdras, Jeremias cum Kinoth, id eſt Lamentationibus ſuis.* Quòd pro ſingulis ponantur, id ſtatim in ſpeciali enumeratione ſingulorum librorum declarat. Enumerat autem libros viginti duos, in-

inquiens: *Quomodo igitur viginti duo elementa ſunt, per quæ ſcribimus Hebraicè omne quod loquimur, & eorum initiis vox humana comprehenditur, ita viginti duo volumina ſupputantur, quibus quaſi literis & exordiis, in Dei doctrina tenera adhuc & lactens viri juſti eruditur infantia,* & cæt. Doctores Hebræorum Talmudici de Lege conſentiunt. Prophetas numerant octo, ſed alio ordine, de quo tradunt in libro בבא בתרא *Bava bathra* capit. 1. fol. 14: תָּנוּ רַבָּנָן סִדְרָן שֶׁל נְבִיאִים יהושע ושופטים שמואל ומלכים ירמיה ויחזקאל ישעיה ושנים עשר׃ *Docuerunt Rabbini noſtri: Ordo Prophetarum eſt, Jehoſua, Judices, Samuel et Reges, Jeremias, Ezechiel, Jeſaias et Duodecim prophetæ minores.* Quod Jeſaiam poſtponant, ejus dant rationem, quam non juvat afferre. Eodem ordine hi tres etiam in Maſora manuſcripta Bibliothecæ Palatinæ ponuntur. In Hagiographis numerant libros undecim, hoc ordine: סִדְרָן שֶׁל כְּתוּבִים רות וכו׳׃ *Ordo Hagiographorum, Ruth, Liber Pſalmorum, Job, Proverbia, Eccleſiaſtes, Canticum canticorum, Threni, Daniel, liber Eſther, Eſdra, Verba dierum ſive Chronica.* Hinc liquet, eos in unverſum libros viginti quatuor ſacræ Scripturæ conſtituiſſe, unde & deinceps Biblia appellata fuerunt in hunc uſque diem עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה *Viginti quatuor.* Hinc in Targum Cantici canticorum cap. 5. ver. 10. legitur: וַעֲסִיק בְּעֶשְׂרִין וְאַרְבְּעָה סִפְרִין דְּאוֹרַיְתָא וּפִתְגָמֵי נְבוּאָה וּכְתִיבֵי׃ *Et occupatus eſt in viginti quatuor libris, qui ſunt Lex et Verba prophetiæ,* id eſt, *Prophetæ* ſive *Hagiographa.* Leguntur hæc in editionibus Venetis: in Regiis Antvverpianis & noſtra editione omiſſa ſunt, ut nimis vana, modò non blaſphema. Hoc

Targum

Targum autem incerti authoris eſt, & Talmude poſterius, quippe quòd Sex partium Talmudicarum hoc eodem loco mentionem faciat. Sic & Hieronymi tempore hæc enumeratio inter quoſdam uſitata fuiſſe legitur. Nam in prædicto Prologo, poſt ſpecialem ſingulorum librorum enumerationem, concludens, ait: *Atque ita fiunt pariter Veteris Legis* (id eſt Teſtamenti) *libri viginti duo, id eſt, Moſi quinque, et prophetarum octo, Hagiographorum novem, quanquam nonnulli Ruth et Kinoth, inter Hagiographa ſcriptitent, et hos libros in ſuo putent numero ſupputandos, ac per hoc eſſe priſcæ Legis libros viginti quatuor*, & cæt. Summa omnium huc redit, Eſdram cum Viris Synagogæ magnæ, cui ultimi Prophetæ interſuerunt, ſacræ Scripturæ canonem certis libris definiviſſe, & in partes tres generales diſtribuiſſe, quæ inde uſque ſemper in eccleſia Judaica obſervatæ fuerunt, & etiamnum obſervantur, quod primum Maſoræ initium circa Scripturam fuit.

Deinde Viri Synagogæ magnæ poſt libros canonicos definitos & diſtributos, ulteriùs de textus conformitate, & lectionis veritate ac varietate deliberarunt. Hîc primò textus in Verſus fuit diſtinctus, adhibitis diſtinctionum notis, quæ vocarunt סוף פָּסוּק, quòd ibi cujuſque verſus finis eſſet. Volunt enim Hebræi, antea totum textum Scripturæ fuiſſe quaſi Verſum unum, ſine ullis diſtinctionum notis, prout etiamnum hodie ipſorum libri omnes, nonniſi rariſsimè, & ferè in majoribus tantùm ſectionib. & partibus, diſtinctivis punctis utuntur, aut novam

partem,

partem, ſectionem aut tractationis materiam, majuſculâ primę vocis ſcriptione indicant. In hanc ſententiam eſt, quod ſcribit Elias Levita, præfatione tertiâ in librum ſuum Maſoreth, his verbis: אמת הוא שאין בו ספק שזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל היה ספר פשוט בלי נקוד ובלי טעמים ובלי סימני סופי פסוקים כאשר אנחנו ראים היום ולפי דעת בעלי הקבלה כל התורה היא כפסוק אחד ויש אומרים תיבה אחרת: Id eſt, *Verum eſt, nec in eo dubium ullum, iſtam Legem quam propoſuit Moſes filiis Iſraelis, fuiſſe librum ſimplicem, abſque punctatione & accentibus, etiam abſque ſignis finis verſuum, prout hodie videmus. Immò juxta ſentẽtiam Cabaliſtarum, fuit tota Lex ut verſus unus, aut ut quidam dicunt, ut dictio una.* רמבן *Ramban* id eſt, Rabbi Moſe ben Nachman in præfatione Commentariorum in Pentateuchum ſcribit: ונראה שהתורה הכתובה באש וכו׳ היתה הכתובה רצופה בלי הפסק תיבות והיתה אפשר קריאתה וכו׳: *Videtur, quòd Lex ſcripta igne*, & cæt. *ſcripta fuerit conjunctim, ſine diſtinctione vocum, eratq́; poſſibilis lectio ejus*, & cæt. Quod autem uſque ad tempus iſtius Concilii ſive Synagogæ magnæ textus Scripturæ abſque notis diſtinctorum verſuum fuerit, Judęi probant ex libro Legis ſacro, in formam magnam convolutam priſcorum more ſcripto, qui in Synagogis ipſorum in arca ſancta ad lectiones ſolennes publicas ſabbathinas & alias feſtales conſervatur, & etiamnum hodie ſine illis verſuum Notis, ac ſine punctis vocalium & accentuum viſitur, juxta formam primi exemplaris à Moſe ſcripti & populo Iſrael dati, ut ipſi aſſerunt. Quòd vero tota Lex ſcripta fuerit ſine ulla vocum diſtinctione, aut interjecto aliquo

Digitized by Google

inter voces ſpacio, ut quaſi unus verſus aut una vox totus textus fuerit, id ineptum Kabaliſtarum figmentum eſt. Cæterùm verſuum diſtinctionem non eſſe demum per Judæos Tiberienſes, longo tempore poſt Talmud factam, ut Elias Levita cenſuit, ſed longiſſimo tempore ante Talmud à Viris ſynagogæ magnæ, Præſide & Antiſtite Eſdrâ, ſuprà capite octavo abūdè demonſtratum eſt. Atque hoc Maſorethicum opus eſſe & fuiſſe, fatentur illi, qui conqueruntur, Textum ſacrum Hebræum à Maſorethis per Verſuum diſtinctionem perturbatum & dilaceratum eſſe. Sic enim quidam vir doctus in Pſalmum quintum ſcribit: *Quærant aliqui fortaſſe, cur noſtra editio* (Latina vulgata) *ab Hebraica in diſtinguendo ſæpiùs variet? Reſpondeo, quia Maſorethæ confuderunt verſus & miſcuerunt, partim nimis ſuorum ſenſorum ſtudioſi, partim ignari metricæ Pſalmorum rationis* & cæt. Intelligit autem hic Commentator Maſorethas illos Tiberienſes, ab Elia Levita tantoperè laudatos, quos ipſe inſcitiæ hîc arguit. Atqui nos jam ſuprà oſtendimus, Textum Hebræum multis ſeculis ante Elianos iſtos Maſorethas, in verſus diſtinctum fuiſſe. Et tamen, ſi Textus Hebræus à viris ſynagogæ magnæ in verſus diſtinctus fuit, quare iſtam diſtinctionem LXX. Græci, ſenes prudentes, nati Judæi, ex doctis ſelectiſſimi, Legis ſuæ obſervantiſſimi, in ſua verſione non retinuerunt? Reſpondetur, Verſuum illam differentiam, ut & innumerorum aliorum locorum diſcrepantiam in verſione iſta, nō eſſe à primis illis interpretibus, ſed à librariis & Scriptoribus, quorum quiſq; nunc plures ſententias conjun-

xit,

xit, nunc diſtraxit, prout in calamum fluerent, & animus ſcriptionis operi eſſet intentus, aut vagus, ut in magnis & longis operibus fieri ſolet. Et quotuſquiſq; affirmare poſsit certò, aut credere, hodiernam Verſionem Græcam eſſe omnibus ſuis numeris eandem, quam primi iſti interpretes tanto conatu elaborarũt? quid piiſsimis & doctiſsimis quibuſdam in eccleſia prima Chriſtiana Patribus, cauſam dedit, toties de iſta Verſione conquerendi? quid eos movit, tot alias novas Verſiones Græcas cudere? quare textus Hebręi veritatem tam religiosè quidam ipſorum coluerunt & commendarunt? ſed hoc argumentum tractare, alterius eſt loci & temporis.

Poſt Verſuum diſtinctionem, à Viris ſynagogæ magnæ voces ſingulæ conſideratę fuerunt, in quibus duplex cura: una, quæ ſcriptionem ipſarum juxta nudas conſonas ſpectabat, altera quæ lectionem & pronunciationem ipſarum juxta literas & vocales conjunctim. In ſcriptione vocum juxta literas, conſulebant authentica primorum authorum exemplaria, quotquot tunc extabant in manibus ipſorum, aut ſequebantur probatiſsimorum & plurium exemplariũ fidem, an voces juxta nativam originis ſuæ proprietatem eſſent ſcriptæ: quæ voces cũ quibus literis quieſcentibus, plenè eſſent ſcriptæ, aut quæ defectivè: quæ literæ & voces eſſent ſcriptæ abundanter, & nõ lectę: aut contrà, quæ lectæ fuerunt, cùm tamen non eſſent in textu ſcriptæ: aut quæ eſſent ſcriptæ hoc modo, & legebantur aliter, prout eccleſia illud inde à Moſe uſque obſervaverat, quorum omnium tunc apud do-

Digitized by Google

ctos & peritos certa conſtabat ratio, cauſæque erant myſticæ, quæ notæ ipſis quidem, ſed apud poſteros per ſubſequentium temporum graviſsimas calamitates perturbatæ fuerunt. Hæc omnia, quæ circa diverſitatem lectionis & ſcriptionis vocum verſantur, longiſsimè ante Talmud fuiſſe, ſuprà capite octavo, ex ipſo Talmud apertè oſtendimus. Hinc Elias Levita, præfatione tertiâ in librum Maſoreth, movet quæſtionem, Quidnam illud ſit, quod Eſra in Lege ſcripſerit, cujus nomine appellatur סופר מהיר בתורת משה *Scriba expeditus in Lege Moſis*, Eſræ 7.6? nam ſi tantùm librum de libro tranſcripſit, nihil addendo vel detrahendo, nihil aliud præſtitit, quàm quilibet alius ſcriba vulgaris: quæ autem inde fuiſſet ipſi præſtantia? unde ventilatâ iſta quæſtione, ſubjicit: ולולי זה
הייתי אומר שלבד הקרי והכתיב שבתורה הם הל״מ ואנשי כנסת
הגדולה שהם חגי זכריה מלאכי דניאל חנניה מישאל ועזריה עזרא
נחמיה מרדכי זרובבל ועוד נלוו עליהם חכמים מהחרש והמסגר
עד השלמת מאה ועשרים איש כתבום על פי הקבלה שהיתה
בידם שמשה רבנו ע״ה לא קרא המלה ההיא בכתיבתה
לסוד אחד מן הסודות הידוע להם שמרע״ה מסר ליהושע
ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים וכו׳ וכתבוהו בחוץ כקריאתה
ועזרא היה הסופר וזהו מה שכתב הוא בתורת משה:
Id eſt, *Niſi hoc ſit, dixerim ego, quòd illa duntaxat varietas lectionis, quæ eſt in Lege, ſit doctrina Moſis è monte Sinai: Viri autem Synagogæ magnæ, nempe Haggæus, Zacharias, Malachias, Daniel, Chananias, Miſael, Azarias, Eſra, Nehemias, Mordochæus, Zerobabel, aliiq́ complures illis aſſociati Sapientes & artifices ingenioſiſsimi, uſque ad complementum centum & viginti virorum, conſcripſerunt ea* juxta

juxta kabalam, quam ipſi habebant, quòd ſcilicet Móſes non legerit vocabulum hoc vel illud, ſicut ſcriptum fuit, propter myſterium aliquod myſteriorum, quæ ipſis nota fuerũt. Nam Moſes tradidit id Jehoſuæ, Joſua ſenioribus, ſeniores prophetis, & ita deinceps, ipſi autem ſcripſerunt vocem quamlibet in margine ſicut legi debuit, in qua re Eſra illorum ſcriba fuit. Atque hoc illud ipſum eſt, quod Eſra in Lege Moſis ſcripſit. Pari ratione fecerunt in prophetis & Hagiographis, in omnibus ſcilicet illis dictionibus, de quibus habebant Kabalam ex ore prophetarum & reliquorum Sapientum iſtorum temporum, quiſque ex ore alterius, quod non deberent legi, ſicut eſſent ſcriptæ. In libris autem in ipſa captivitate ſcriptis, non opus habebant ullâ kabalâ aut Traditione, cũ authores ipſimet illis præſentes adeſſent. Quando itaque tum reperiebant vocem aliquam, quæ videbatur illis nonnihil aliena à recto tenore ſententiæ & ſimplici ſenſu Scripturæ, tum indicabat author ipſemet illis rationem, quare ſic eſſet ſcripta irregulariter, tunc illi notarũt eam in margine ſicut legi debuit. Hactenus Elias. Non itaque de nihilo eſt, quod Talmudici hanc textus Criticen *Scribis* aſcripſerint, quos ipſemet Elias hîc interpretatur *Viros ſynagogæ magnæ*. Quòd ſi nunc hæc Critices pars ad Maſoram pertinet, & inde Maſorethæ ab omnibus vocãtur, qui ejus fuerunt authores, certè hos Viros Synagogæ magnę primos Maſorethas fuiſſe, nemo negare poterit.

Altera cura horum Maſoretharum fuit, circa lectionem & prolationem vocum unà cum vocalibus & accentibus, de quibus quoque ſigillatim notæ Maſorethicæ conſcriptæ fuerunt. An autem ipſimet viri ſynagogæ magnæ, Vocalium & Accentuum notas

primò hîc invenerint, aut ab aliis inventas, ſed in uſu neglectas, reſtauraverint & perfecerint, ac Maſoram de iis quoq; cõſcribi curârint, facilè nec dici, nec probari facilè poteſt. Suprà per complura exempla declarare conati ſumus, Maſorethas iſtos, qui voces Vocalibus & accentibus veſtitas, recenſuerunt, non videri ſimul & punctorum vocalium invẽtores, & iſtarum Notarum cenſoriarum authores fuiſſe. Unde hæc ad ampliorem conſiderationem ſuſpendimus, mox tamen quædam ulteriùs ad horum declarationem aliquam propoſituri.

Ad extremum Viri ſynagogæ magnæ his omnibus non contenti, literas, voces & verſus in ſingulis libris numerarunt, ut ſciretur, quæ litera, quæ vox, qui verſus in ſingulis libris medium occuparet, (ut infrà videbitur) quæ vox nonniſi ſemel occurreret, & idcirco errorem aut corruptionem aliquam facilè admitteret: quæ voces ſæpiùs, & quoties ſub hac vel illa forma legerentur, & hujuſmodi infinita alia circa textus ſacri explicationem tradiderunt, ut ſic eũ quaſi ſepe munirent, & à corruptione præſervarent. Hanc dinumerationem longiſsimè ante Talmud factam fuiſſe, & quidem à Scribis, qui à Protoſcriba ſuo Eſra ſic appellati fuêre, ſuprà ex libro Talmudico Kidduſchim, evidenter declaratũ eſt. Ab hac autem officii parte, quod in numerandis vocibus occupatum erat, dicti etiam fuerunt *Sopherim*, quaſi *Numeratores*, nam Verbum ejus ספר *Saphar* etiam *Numerare* ſignificat. Ad antiquitatem autem & præſtantiam ipſorum celebrandam, vocant eos ראשונים *Primos, Priſcos, Antiquos,*

quos, quo per Synecdochen generis Viros ſynagogæ magnæ intelligere ſolent, à ſalute illa, & prudentia & diligentia admiranda, quam in ultima Eccleſiæ Hieroſolymitanæ reformatione, & ſacræ Scripturæ reſtauratione præſtiterunt. Inde hæc ſunt ipſorummet Talmudicorum de illis *Riſchonim* ſeu Priſcis ſapientibus inſignia elogia. In libro עירובין *Erubbin* cap. 5: לִבָּם שֶׁל רִאשׁוֹנִים כְּפִתְחוֹ שֶׁל אוּלָם וְשֶׁל אַחֲרוֹנִים כִּנְקַב מַחַט׃ *Cor priſcorum fuit ſicut porta porticus Templi, at cor poſterorum, ut foramen acus.* In lib. שבת *Schabbat*, c. 15. fol. 112. אִם רִאשׁוֹנִים בְּנֵי מְלָכִים אָנוּ בְּנֵי אֲנָשִׁים וְאִם רִאשׁוֹנִים בְּנֵי אֲנָשִׁים אָנוּ כַּחֲמוֹרִים׃ *Si priſci fuerunt filii regum, nos ſumus filii hominum vulgarium; & ſi priſci fuerunt homines vulgares, nos ſumus aſini.* Idem dictũ diu antè inter Judæos Palæſtinę fuerat uſitatum, qui dicere ſoliti linguâ Chaldaicâ, אִין הֲווֹן קַדְמָאֵי בְּנֵי מַלְכִים אֲנַן בְּנֵי נָשׁ וְאִין הֲווֹן בְּנֵי נָשׁ אֲנַן חֲמָרִין׃ ut legitur in Talmud Jeruſchalmi, libro דמאי *Demai* cap. 1. In libro יומא *Joma*, cap. 1: טוֹבָה צִפָּרְנָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים מִכְּרֵסָן שֶׁל אַחֲרוֹנִים׃ *Melior eſt unguis priſcorum, quàm venter poſteriorum.*

Omnis & univerſus iſte labor circa textum Sacræ Scripturæ impenſus, dicitur MASORA, & à labore iſto authores ejus MASORETHÆ vocantur, quos Hebræi communiter Viros Synagogæ magnæ eſſe volunt, authoritate hiſtoriæ Hebraicæ Talmudicæ, cujus authores omnium Scriptorum ſunt vetuſtiſſimi, ut ex illis, quæ hactenus adducta ſunt, luculenter patet. Et ut pro prioris ſententiæ confirmatione adductæ ſunt ſuprà duæ authoritates potiſſimùm, una Rabbi AbenEſræ & Eliæ Levitæ, ſic pro poſterioris

hujus

Digitized by Google

hujus ſententię confirmatione, ſimiliter quorundam celebrium Hebræorum authoritatem adducemus.

R. Aſarias in libro מאור עינים *Meor enajim*, fol. 179, ſcribit: וזה למה שיאמן כי המסרה מקובלת מאנשי כנסת הגדולה כאמרו אלו המסורת ׃ ואם כן כמו שהמסורת ההוא אין כונתן שאמרוהו על פה אבל בכתב כן הטעמים וההכרעות ויתר הדברים שזכרו ודאי הוא שבכתב נאמרו ׃ Id eſt, *Et id, ut confirmetur, Maſoram traditam eſſe à Viris ſynagogæ magnæ, juxta id quod dicitur;* Iſta ſunt Maſoreth (vide ſuprà cap. 8. in Authoritate Talmudica prima ex libro Megilla adducta.) *Quod cùm ita ſit, ut intentio ipſorum non fuit, quaſi Maſoram iſtam ore duntaxat protulerint, ſed in ſcripto: ſic quoque accentus & vocales, reliquaque quorum ibi meminerunt, certum eſt nonniſi in ſcripto prolata eſſe.*

R. Gedalja in libro Hiſtorico שלשלת הקבלה *Schalſchelet hakkabala, Catena Kabalæ*, fol. 21. ſcribit: והנה אנשי כנסת הגדולה הזאת חדשו לטובת והנאת כל הגולה הרבה תקונים כמו חלוק הפסוקים וקרי וכתיב מלא וחסר ופרשיות סתומות ופתוחות ואותיות גדולות וקטנות וטעמים ונקודות וכן מנוי חדשי השנים שיתחיל מחדש תשרי כי עד שם היו מתחילין מחדש ניסן ועוד אחרים כאלה הנם שנחלקו מאד קדמונינו המחברים לדעת מי חבר כל הדברים האלה הנזכרים ולבי אומר לי להכריע שהכל נתן למשה מסיני ושכחו או שלא נתנו להכתב ואלו השרים כתבו הכל וחזרו להזכירם לכל ישראל ׃ id eſt, *Ecce viri ſynagogæ magnæ novas ediderunt in bonum totius captivitatis conſtitutiones multas, veluti Diſtinctionem verſuum, diverſitatem lectionis & ſcriptionis, plena & defectiva, ſectiones clauſas & apertas, literas majuſculas & minuſculas, accentus ac puncta vocalia. Item numerationem menſium anni, ut principium anni eſſet à menſe Tiſri ſive*

ſeptem-

ſeptembri. Nam ad id uſque tempus, inceperat à menſe Niſan ſive Martio. Multa præterea alia ordinarunt, etſi diſſentiant plurimùm authores noſtri ſuperiores; ad ſciendum, quis omnia iſta commemorata fecerit. Mihi autem meus dictat animus, præferre, quòd omnia data ſint Moſi è monte Sinai, ſed poſteri obliti fuerint eorum, aut quod data quidem fuerint Moſi, ſed non ut ſcripto comprehenderentur, hos autem principes (viros ſynagogæ magnæ) *conſcripſiſſe omnia, & communicaſſe cum toto Iſraele.* Quæ primo loco hîc cõmemorantur, ſunt ipſa Maſora, ut patet ex iis, quæ hactenus dicta ſunt.

Don Iſaac Abarbenel in præfatione in librum ſuum נחלי אבות *Nachale abboth*, ſcribit: עֶזְרָא גַם כֵּן לִמֵּד לְיִשְׂרָאֵל הַנְּקוּדוֹת הַטְּעָמִים וְסוֹפֵי הַפְּסוּקִים שֶׁבָּזֶה הֱיִשִׁירָם וְהִצִּילָם מִכָּל שִׁבּוּשׁ וְטָעוּת: *Eſra pariter docuit Iſraelem puncta, accentus & fines verſuum, quo direxit eos & liberavit ab omni confuſione & errore.* Hoc Maſorethicum opus eſſe, patet ex ſuperioribus.

Ephodi cap. 7. libri ſui Grammatici, in hunc modum ſcribit: הַשָּׁלֵם רֹאשׁ הַסּוֹפְרִים עֶזְרָא הַכֹּהֵן וְהַסֹּפֵר נִעֵר חָצְנוֹ וְשָׂם כָּל מַאֲמַצֵּי כֹחוֹ לְתַקֵּן הַמְּעֻוָּת וְכֵן עָשׂוּ כָּל הַסּוֹפְרִים הַבָּאִים אַחֲרָיו וְתִקְּנוּ הַסְּפָרִים הָהֵם בְּתַכְלִית מַה שֶּׁאֶפְשָׁר עַד שֶׁהָיְתָה זֹאת סִבָּה לְהַשְׁאִירָם שְׁלֵמִים בִּמְנוֹת הַפָּרָשִׁיּוֹת וְהַפְּסוּקִים וְהַתֵּיבוֹת וְהָאוֹתִיּוֹת וְהַמָּלֵא וְהֶחָסֵר וְהַזָּר וְהַנּוֹהֵג מִנְהַג הַלָּשׁוֹן וְזוּלַת זֶה וְלָזֶה נִקְרְאוּ סוֹפְרִים וְעָשׂוּ בָזֶה חִבּוּרִים וְהֵם סִפְרֵי הַמַּסֹּרָה: Id eſt, *Piiſsimus ille, qui Scribarum caput fuit, Eſra ſacerdos & Scriba, excuſsit gremium ſuum, adhibuitq́ omnes nervos virium ſuarum, ut aptaret quod erat perverſum: ſimiliter fecerunt omnes Scribæ, qui ipſum ſecuti ſunt, & correxerunt libros iſtos ſtudio omni quo poterant, donec hinc relinquerent*

eos perfectiſsimos, numerando Sectiones, verſus, voces & literas, plenas & defectivas dictiones, irregulares & quæ eſſent ex analogia linguæ, & ſimilia, unde etiam dicti ſunt Sopherim Numeratores, *& fecerunt ex iis libros, qui ſunt libri MASORÆ.*

Hæc communis eſt Hebræorum ſententia, Maſoram à Viris ſynagogæ magnæ profectam eſſe, quod Eliæ optimè notum fuit, unde & ſæpè dicta præfatione tertia ſcribit: הִנֵּה דַעַת רוֹב הָאֲנָשִׁים שֶׁעֶזְרָא הַסּוֹפֵר וְסִיעָתוֹ שֶׁהֵם אַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה עָשׂוּ הַמָּסוֹרֶת וְהַנִּקּוּד וְהַטְּעָמִים עַל כָּל הַמִּקְרָא׃ *Ecce ſententia multorum eſt, Eſram Scribam & concilium ejus, nempe Viros ſynagogæ magnæ feciſſe Maſoram, punctationem & accentus ſuper tota Biblia.* Sic eſt, & vix ullum quis Hebræum aut Judæum inveniet, Eliæ aſtipulantem, ſed contrà ipſius rationes à doctiſsimis Rabbinis refutatæ ſunt in Commentario in librum Coſri & in libro Meor enajim, Arugas habboſem & aliis. Inde, inquam, ab Eſra Maſoram ortum ſuum habere, & puncta quidem vocalia vel initium, vel renovationem ſumpſiſſe, communis Hebræorũ Schola docet: Maſoram autem, ut rem ſtudii infiniti, per ſucceſſores pluribus ætatibus continuatam fuiſſe, donec in maximum librum excreverit, qui ſua quantitate etiam ipſa Biblia ſuperet, ut Elias ſcribit, qui plures Maſoræ libros vidit. Utique tantum opus & ſtudium, tamque exquiſitus & immenſus labor, nec exigui temporis, nec paucorum virorum, nec vulgariter doctorum fuit. Temporis autem circumſtantia, & Eſræ aliorumque ejus collegarum erga eccleſiæ reformationem, ſtudium divinum & fervor ardentiſsimus,

opti-

optimè iſti operi favent. Cognoſcebat ſpiritu prophetico, ultimos tunc prophetas, in eccleſia Judaica vivere, ideoque nihil magis neceſſarium eſſe, quàm ut ſacra Scriptura, incorrupta in ea conſervaretur. Corruptionem itaque iſto ſtudio Critico, per quod vera & conſtans omnium vocum ſcriptio & lectio, perpetuò permaneret, prudentiſsimè & accuratiſsimè præcavere voluerunt, ac reipſa prǫcaverunt, ut nemo negare poteſt, qui penitiùs & accuratiùs hunc laborem intelligit.

Atque hæc ſunt, quæ de Maſoræ origine & authoribus, in tanto hiſtoriæ antiquæ defectu, tantaque Scriptorum raritate, in medium proferre licuit. Qui poteſt, meliora & certiora afferat, ut veritas pleniori luce è tenebris affulgeat. Beneficium eſt, arentibus ſiti, vel fontem monſtraſſe, quando aqua porrigi nequit. Adſit ſtudium juvandi, abſit invidia aliique lædendi affectus. Nulli hîc præſcribitur, nulli præjudicatur. Suo quiſque ſenſu ut abundat, ita fruatur. Bona mens omnibus patet. Sic pergimus ad reliqua Maſoræ declaranda.

CAPUT XII.

De Materia Maſoræ, & primùm De cenſura circa verſus biblicos.

MAteria Maſoræ, ex qua conſtat, ſunt Annotationes Criticæ ſive cenſoriæ circa textum ſacræ Scripturæ Hebraicum.

Textus recenſetur juxta *Verſus, Voces* & *Literas*.

Digitized by Google

VERSUS primò integri numerati ſunt per ſingulos libros biblicos, & in Pentateucho Moſis etiã juxta ejus Sectiones majores, quę per tria majuſcula פ aut ס indicantur. Simul etiam ſingulorum librorum per totam Scripturam, medius verſus nominatus eſt, quę omnia in fine ſingulorum librorũ textui ſubjiciũtur.

Geneſis habet verſus אך ל״ד 1534: medius verſus, ועל חרבך תחיה Et gladio tuo vives, cap. 27. 40.

Exodus, א״רט 1209: medius verſus, אלהים לא תקלל Magiſtratui ne maledicito cap. 22. 28.

Leviticus, נ״טף 859: medius verſus, והנוגע בבשר הזב Qui tetigerit carnem fluidi, cap. 15. 7.

Numeri א״רפח 1288: medius, והיה האיש אשר אבחר בו Eritque ut ejus quem elegero, virga floreat, cap. 17. 20.

Deuteronomion ה״נץ 955: medius, וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר Et facies juxta verbum, cap. 17. 10. Summa verſuum totius Pentateuchi 5845. In hac Summa in omnibus libris peccatum eſt, ut infrà in Caſtigationibus oſtendemus. Medius verſus totius Legis ſive Pentateuchi, וישם עליו את החשן Et impoſuit ei pectorale ſacrum, Lev. 8. 8. Sectionum majorum verſus etiam numerati ſunt & nudis literis numeralibus ſub finem ſectionis indicati, quibus nomẽ aliquod proprium, ut ſymbolum memoriale, plerumque adjungitur. Veluti Sectio prima *Bereſchith* habet verſus ק״מו 146: ſymbolum אֲמַצְיָה, item יְחִזְקִיָּהוּ, quæ ſingula eundem numerum exprimunt. Sectio ſecunda *Noach* habet verſus קנ״ג 153. Symbolum בְּצַלְאֵל. Item אֲבִי יִסְכָּה לוֹט, quæ ejuſdem numeri ſunt. De jiſca vide Gen. 11. 29. Sic deinceps per totam Legem.

Joſua

Joſua habet verſus נ֗ום 656: medius, ומחשבון עד רמת המצפה׃ Et à Chesbon uſque ad Ramat Mitzpe Joſ.13. 26. Vide Caſtigationes noſtras.

Judicum, ח֗ים, 618. Medius, וירעצו וירצצו Et confregerunt, & conquaſſarunt, cap.10.8.

Samuelis bini pro uno computati, א֗תק, 1506: Medius, ולאשה עגל מרבק Mulieri iſti erat vitulus ſaginatus, 1.Sam.28.24.

Regum bini אה֗לד, 1534, ubi litera ה inter millenarium & denarium valet quingenta: medius verſus, ויקבץ מלך ישראל את הנביאים׃ Et congregavit rex Iſrael prophetas, 1.Reg.22.6.

Jeſajas, אר֗צה 1295: medius verſus, כי אם שם אדיר יהוה לנו׃, Sed ibi magnificus erit Dominus nobis, cap.33.21.

Jeremias, אש֗סה 1365: medius verſus, ויאמר חנניה Et dixit chananja, cap.28.11.

Ezechiel אר֗ע֗ג 1273: medii verſus notatio in fine hujus libri omiſſa eſt, ſed in Maſora parva deſignatur ad ויהי בעשתי עשרה שנה Et fuit in undecimo anno, cap.26.1.

Duodecim prophetæ minores pro uno libro computati, א֗נ 1050: medius verſus, לכן בגללכם Idcirco propter vos, Mich.3.12. Vide Caſtigationes noſtras.

Pſalmorum liber, א֗א כ֗ך 2527, ubi unumquodque א pro mille ponitur, & ך finale pro quingentis, unde melius ponerentur literæ hæ א֗אך כז, ut millenarii centenarium rectà præcederent: medius verſus, ויפתוהו בפיהם Et deceperunt ipſum ore ſuo, Pſal.78.36.

Proverbia, תת֗קטו, 915, ubi tres centenariæ literæ

Digitized by Google

VERSUS primò integri numerati ſunt per ſingulos libros biblicos, & in Pentateucho Moſis etiã juxta ejus Sectiones majores, quę per tria majuſcula פ aut ס indicantur. Simul etiam ſingulorum librorum per totam Scripturam, medius verſus nominatus eſt, quę omnia in fine ſingulorum librorũ textui ſubjiciũtur.

Geneſis habet verſus אף ל״ד 1534: medius verſus, ועל חרבך תחיה: Et gladio tuo vives, cap. 27. 40.

Exodus, אר״ט 1209: medius verſus, אלהים לא תקלל: Magiſtratui ne maledicito cap. 22. 28.

Leviticus, נט״ף 859: medius verſus, והנוגע בבשר הזב Qui tetigerit carnem fluidi, cap. 15. 7.

Numeri אר״פח 1288: medius, והיה האיש אשר אבחר בו Eritque ut ejus quem elegero, virga floreat, cap. 17. 20.

Deuteronomion הנ״ץ 955: medius, וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר Et facies juxta verbum, cap. 17. 10. Summa verſuum totius Pentateuchi 5845. In hac Summa in omnibus libris peccatum eſt, ut infrà in Caſtigationibus oſtendemus. Medius verſus totius Legis ſive Pentateuchi, וישם עליו את החשן Et impoſuit ei pectorale ſacrum, Lev. 8. 8. Sectionum majorum verſus etiam numerati ſunt & nudis literis numeralibus ſub finem ſectionis indicati, quibus nomẽ aliquod proprium, ut ſymbolum memoriale, plerumque adjungitur. Veluti Sectio prima *Bereſchith* habet verſus ק״מו 146: ſymbolum אֲמַצְיָה, item יְחִזְקִיָּהוּ, quæ ſingula eundem numerum exprimunt. Sectio ſecunda *Noach* habet verſus קנ״ג 153. Symbolum בְּצַלְאֵל. Item אֲבִי יִסְכָּה לוֹט, quæ ejuſdem numeri ſunt. De jiſca vide Gen. 11. 29. Sic deinceps per totam Legem.

Joſua

Joſua habet verſus נ׳ום 656: medius, ומחשבון עד רמת המצפה׃ Et à Chesbon uſque ad Ramat Mitzpe Joſ.13. 26. Vide Caſtigationes noſtras.

Judicum, ח׳ים, 618. Medius, וירעצו וירצצו Et confregerunt, & conquaſſarunt, cap.10.8.

Samuelis bini pro uno computati, א׳תק, 1506: Medius, ולאשה עגל מרבק Mulieri iſti erat vitulus saginatus, 1.Sam.28.24.

Regum bini אה׳לד, 1534, ubi litera ה inter millenarium & denarium valet quingenta: medius verſus, ויקבץ מלך ישראל את הנביאים׃ Et congregavit rex Iſrael prophetas, 1.Reg.22.6.

Jeſajas, אר׳צה 1295: medius verſus, כי אם שם אדיר יהוה לנו׃, Sed ibi magnificus erit Dominus nobis, cap.33.21.

Jeremias, אש׳סה 1365: medius verſus, ויאמר חנניה, Et dixit chananja, cap.28.11.

Ezechiel אר׳עג 1273: medii verſus notatio in fine hujus libri omiſſa eſt, ſed in Maſora parva deſignatur ad ויהי בעשתי עשרה שנה Et fuit in undecimo anno, cap.26.1.

Duodecim prophetæ minores pro uno libro computati, א׳נ 1050: medius verſus, לכן בגללכם Idcirco propter vos, Mich.3.12. Vide Caſtigationes noſtras.

Pſalmorum liber, א׳א כ׳ךז 2527, ubi unum quodque א pro mille ponitur, & ך finale pro quingentis, unde melius ponerentur literæ hæ א׳אך כז, ut millenarii centenarium rectâ præcederent: medius verſus, ויפתוהו בפיהם Et deceperunt ipſum ore ſuo, Pſal.78.36.

Proverbia, תת׳קטו, 915, ubi tres centenariæ literæ

Digitized by Google

ctos & peritos certa conſtabat ratio, cauſæque erant myſticæ, quæ notæ ipſis quidem, ſed apud poſteros per ſubſequentium temporum graviſsimas calamitates perturbatæ fuerunt. Hæc omnia, quæ circa diverſitatem lectionis & ſcriptionis vocum verſantur, longiſsimè ante Talmud fuiſſe, ſuprà capite octavo, ex ipſo Talmud apertè oſtendimus. Hinc Elias Levita, præfatione tertiâ in librum Maſoreth, movet quæſtionem, Quidnam illud ſit, quod Eſra in Lege ſcripſerit, cujus nomine appellatur סוֹפֵר מָהִיר בְּתוֹרַת מֹשֶׁה *Scriba expeditus in Lege Moſis*, Eſræ 7.6? nam ſi tantùm librum de libro tranſcripſit, nihil addendo vel detrahendo, nihil aliud præſtitit, quàm quilibet alius ſcriba vulgaris: quæ autem inde fuiſſet ipſi præſtantia? unde ventilatâ iſta quæſtione, ſubjicit: וְלוּלֵי זֹאת הָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁלְּבַד הַקְּרִי וְהַכְּתִיב שֶׁבַּתּוֹרָה הֵם הלמ״ם וְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה שֶׁהֵם חַגַּי זְכַרְיָה מַלְאָכִי דָּנִיאֵל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה עֶזְרָא נְחֶמְיָה מָרְדְּכַי וּזְרֻבָּבֶל וְעוֹד נִלְווּ עֲלֵיהֶם חֲכָמִים מֵהֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר עַד הַשְׁלָמַת מֵאָה וְעֶשְׂרִים אִישׁ כְּתָבוּם עַל פִּי הַקַּבָּלָה שֶׁהָיְתָה בְּיָדָם שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ ע״ה לֹא קָרָא הַמִּלָּה הַהִיא בִּכְתִיבָתָהּ לְסוֹד אֶחָד מִן הַסּוֹדוֹת הַיָּדוּעַ לָהֶם שֶׁמרע״ה מָסַר לִיהוֹשֻׁעַ וִיהוֹשֻׁעַ לִזְקֵנִים וּזְקֵנִים לִנְבִיאִים וכו׳ וּכְתָבוּהוּ בַּחוּץ בִּקְרִיאָתָהּ וְעֶזְרָא הָיָה הַסּוֹפֵר וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתַב הוּא בְּתוֹרַת מֹשֶׁה׃ Id eſt, *Niſi hoc ſit, dixerim ego, quòd illa duntaxat varietas lectionis, quæ eſt in Lege, ſit doctrina Moſis è monte Sinai: Viri autem Synagogæ magnæ, nempe Haggæus, Zacharias, Malachias, Daniel, Chananias, Miſael, Azarias, Eſra, Nehemias, Mordochæus, Zerobabel, aliiq́ complures illis aſſociati Sapientes & artifices ingenioſiſsimi, uſque ad complementum centum & viginti virorum, conſcripſerunt ea juxta*

juxta kabalam, quam ipſi habebant, quòd ſcilicet Moſes non legerit vocabulum hoc vel illud, ſicut ſcriptum fuit, propter myſterium aliquod myſteriorum, quæ ipſis nota fuerũt. Nam Moſes tradidit id Jehoſuæ, Joſua ſenioribus, ſeniores prophetis, & ita deinceps, ipſi autem ſcripſerunt vocem quamlibet in margine ſicut legi debuit, in qua re Eſra illorum ſcriba fuit. Atque hoc illud ipſum eſt, quod Eſra in Lege Moſis ſcripſit. Pari ratione fecerunt in prophetis & Hagiographis, in omnibus ſcilicet illis dictionibus, de quibus habebant Kabalam ex ore prophetarum & reliquorum Sapientum iſtorum temporum, quiſque ex ore alterius, quod non deberent legi, ſicut eſſent ſcriptæ. In libris autem in ipſa captivitate ſcriptis, non opus habebant ullâ kabalâ aut Traditione, cũ authores ipſimet illis præſentes adeſſent. Quando itaque tum reperiebant vocem aliquam, quæ videbatur illis nonnihil aliena à recto tenore ſententiæ & ſimplici ſenſu Scripturæ, tum indicabat author ipſemet illis rationem, quare ſic eſſet ſcripta irregulariter, tunc illi notarũt eam in margine ſicut legi debuit. Hactenus Elias. Non itaque de nihilo eſt, quod Talmudici hanc textus Criticen *Scribis* aſcripſerint, quos ipſemet Elias hîc interpretatur *Viros ſynagogæ magnæ.* Quòd ſi nunc hæc Critices pars ad Maſoram pertinet, & inde Maſorethæ ab omnibus vocãtur, qui ejus fuerunt authores, certè hos Viros Synagogæ magnæ primos Maſorethas fuiſſe, nemo negare poterit.

Altera cura horum Maſoretharum fuit, circa lectionem & prolationem vocum unà cum vocalibus & accentibus, de quibus quoque ſigillatim notæ Maſorethicæ conſcriptæ fuerunt. An autem ipſimet viri ſynagogæ magnæ, Vocalium & Accentuum notas

Digitized by Google

primò hîc invenerint, aut ab aliis inventas, ſed in uſu neglectas, reſtauraverint & perfecerint, ac Maſoram de iis quoq; cōſcribi curârint, facilè nec dici, nec probari facilè poteſt. Suprà per complura exempla declarare conati ſumus, Maſorethas iſtos, qui voces Vocalibus & accentibus veſtitas, recenſuerunt, non videri ſimul & punctorum vocalium invētores, & iſtarum Notarum cenſoriarum authores fuiſſe. Unde hæc ad ampliorem conſiderationem ſuſpendimus, mox tamen quædam ulteriùs ad horum declarationem aliquam propoſituri.

Ad extremum Viri ſynagogæ magnæ his omnibus non contenti, literas, voces & verſus in ſingulis libris numerarunt, ut ſciretur, quæ litera, quæ vox, qui verſus in ſingulis libris medium occuparet, (ut infrà videbitur) quæ vox nonniſi ſemel occurreret, & idcirco errorem aut corruptionem aliquam facilè admitteret: quæ voces ſæpiùs, & quoties ſub hac vel illa forma legerentur, & hujuſmodi infinita alia circa textus ſacri explicationem tradiderunt, ut ſic eū quaſi ſepe munirent, & à corruptione præſervarent. Hanc dinumerationem longiſsimè ante Talmud factam fuiſſe, & quidem à Scribis, qui à Protoſcriba ſuo Eſra ſic appellati fuêre, ſuprà ex libro Talmudico Kidduſchim, evidenter declaratū eſt. Ab hac autem officii parte, quod in numerandis vocibus occupatum erat, dicti etiam fuerunt *Sopherim*, quaſi *Numeratores*, nam Verbum ejus ספר *Saphar* etiam *Numerare* ſignificat. Ad antiquitatem autem & præſtantiam ipſorum celebrandam, vocant eos ראשׁוֹנִים *Primos, Priſcos, Antiquos,*

quos, quo per Synecdochen generis Viros ſynagogæ magnæ intelligere ſolent, à ſalute illa, & prudentia & diligentia admiranda, quam in ultima Eccleſiæ Hieroſolymitanæ reformatione, & ſacræ Scripturæ reſtauratione præſtiterunt. Inde hæc ſunt ipſorummet Talmudicorum de illis *Riſchonim* ſeu Priſcis ſapientibus inſignia elogia. In libro עירובין *Erubhin* cap. 5: לבם של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כנקב מחט : *Cor priſcorum fuit ſicut porta porticus Templi, at cor poſterorum, ut foramen acus.* In lib. שבת *Schabbat*, c.15. fol.112. אם ראשונים בני מלכים אנו בני אנשים ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים : *Si priſci fuerunt filii regum, nos ſumus filii hominum vulgarium; & ſi priſci fuerunt homines vulgares, nos ſumus aſini.* Idem dictũ diu antè inter Judæos Palæſtinę fuerat uſitatum, qui dicere ſoliti linguâ Chaldaicâ, אין הוון קדמאי בני מלכים אנן בני נש ואין הוון בני נש אנן חמרין : ut legitur in Talmud Jeruſchalmi, libro דמאי *Demai* cap.1. In libro יומא *Joma*, cap.1: טובה צפרנן של ראשונים מכרסן של אחרונים : *Melior eſt unguis priſcorum, quàm venter poſteriorum.*

Omnis & univerſus iſte labor circa textum Sacræ Scripturæ impenſus, dicitur MASORA, & à labore iſto authores ejus MASORETHÆ vocantur, quos Hebræi communiter Viros Synagogæ magnæ eſſe volunt, authoritate hiſtoriæ Hebraicæ Talmudicæ, cujus authores omnium Scriptorum ſunt vetuſtiſſimi, ut ex illis, quæ hactenus adducta ſunt, luculenter patet. Et ut pro prioris ſententiæ confirmatione adductæ ſunt ſuprà duæ authoritates potiſſimùm, una Rabbi AbenEſræ & Eliæ Levitæ, ſic pro poſterioris

hujus

ſeptembri. Nam ad id uſque tempus, inceperat à menſe Niſan ſive Martio. Multa præterea alia ordinarunt, etſi diſſentiant plurimùm authores noſtri ſuperiores; ad ſciendum, quis omnia iſta commemorata fecerit. Mihi autem meus dictat animus, præferre, quòd omnia data ſint Moſi è monte Sinai, ſed poſteri obliti fuerint eorum, aut quod data quidem fuerint Moſi, ſed non ut ſcripto comprehenderentur, hos autem principes (viros ſynagogæ magnæ) *conſcripſiſſe omnia, & communicaſſe cum toto Iſraele.* Quæ primo loco hîc cōmemorantur, ſunt ipſa Maſora, ut patet ex iis, quæ hactenus dicta ſunt.

Don Iſaac Abarbenel in præfatione in librum ſuum נחלי אבות *Nachale abhoth*, ſcribit: ועזרא גם כן
למד לישראל הנקודות הטעמים וסופי הפסוקים שבזה הישירם
והצילם מכל שבוש וטעות: *Eſra pariter docuit Iſraelem puncta, accentus & fines verſuum, quo direxit eos & liberavit ab omni confuſione & errore.* Hoc Maſorethicum opus eſſe, patet ex ſuperioribus.

Ephodi cap. 7. libri ſui Grammatici, in hunc modum ſcribit: השלם ראש הסופרים עזרא הכהן והספר נער
חצנו ושם כל מאמצי כחו לתקן המעות וכן עשו כל הסופרים
הבאים אחריו ותקנו הספרים ההם בתכלית מה שאפשר עד שהיה
זה סבה להשאירם שלמים במנות הפרשיות והפסוקים והתיבות
והאותיות והמלא והחסר והזר והנוהג מנהג הלשון חולת זה ולזה
נקראו סופרים ועשו בזה חבורים והם ספרי המסרה: Id eſt, *Piiſſimus ille, qui Scribarum caput fuit, Eſra ſacerdos & Scriba, excuſſit gremium ſuum, adhibuitq́ omnes nervos virium ſuarum, ut aptaret quod erat perverſum: ſimiliter fecerunt omnes Scribæ, qui ipſum ſecuti ſunt, & correxerunt libros iſtos ſtudio omni quo poterant, donec hinc relinquerent*

Digitized by Google

eos perfectiſsimos, numerando Sectiones, verſus, voces & literas, plenas & defectivas dictiones, irregulares & quæ eſſent ex analogia linguæ, & ſimilia, unde etiam dicti ſunt Sopherim Numeratores, *& fecerunt ex iis libros, qui ſunt libri MASORÆ.*

Hæc communis eſt Hebræorum ſententia, Maſoram à Viris ſynagogæ magnæ profectam eſſe, quod Eliæ optimè notum fuit, unde & ſæpè dicta præfatione tertia ſcribit: הִנֵּה דַעַת רוֹב הָאֲנָשִׁים שֶׁעֶזְרָא הַסּוֹפֵר וְסִיעָתוֹ שֶׁהֵם אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה עָשׂוּ הַמָּסוֹרֶת וְהַנִּקּוּד וְהַטְּעָמִים עַל כָּל הַמִּקְרָא׃ *Ecce ſententia multorum eſt, Eſram Scribam & concilium ejus, nempe Viros ſynagogæ magnæ feciſſe Maſoram, punctationem & accentus ſuper tota Biblia.* Sic eſt, & vix ullum quis Hebræum aut Judæum inveniet, Eliæ aſtipulantem, ſed contrà ipſius rationes à doctiſsimis Rabbinis refutatæ ſunt in Commentario in librum Coſri & in libro Meor enajim, Arugas habboſem & aliis. Inde, inquam, ab Eſra Maſoram ortum ſuum habere, & puncta quidem vocalia vel initium, vel renovationem ſumpſiſſe, communis Hebræorũ Schola docet: Maſoram autem, ut rem ſtudii infiniti, per ſucceſſores pluribus ætatibus continuatam fuiſſe, donec in maximum librum excreverit, qui ſua quantitate etiam ipſa Biblia ſuperet, ut Elias ſcribit, qui plures Maſoræ libros vidit. Utique tantum opus & ſtudium, tamque exquiſitus & immenſus labor, nec exigui temporis, nec paucorum virorum, nec vulgariter doctorum fuit. Temporis autem circumſtantia, & Eſræ aliorumque ejus collegarum erga eccleſiæ reformationem, ſtudium divinum & fervor ardentiſsimus,

opti-

Digitized by Google

optimè iſti operi favent. Cognoſcebat ſpiritu prophetico, ultimos tunc prophetas, in eccleſia Judaica vivere, ideoque nihil magis neceſſarium eſſe, quàm ut ſacra Scriptura, incorrupta in ea conſervaretur. Corruptionem itaque iſto ſtudio Critico, per quod vera & conſtans omnium vocum ſcriptio & lectio, perpetuò permaneret, prudentiſsimè & accuratiſsimè præcavere voluerunt, ac reipſa præcaverunt, ut nemo negare poteſt, qui penitiùs & accuratiùs hunc laborem intelligit.

Atque hæc ſunt, quæ de Maſoræ origine & authoribus, in tanto hiſtoriæ antiquæ defectu, tantaque Scriptorum raritate, in medium proferre licuit. Qui poteſt, meliora & certiora afferat, ut veritas pleniori luce è tenebris affulgeat. Beneficium eſt, arentibus ſiti, vel fontem monſtraſſe, quando aqua porrigi nequit. Adſit ſtudium juvandi, abſit invidia aliique lædendi affectus. Nulli hîc præſcribitur, nulli præjudicatur. Suo quiſque ſenſu ut abundat, ita fruatur. Bona mens omnibus patet. Sic pergimus ad reliqua Maſoræ declaranda.

CAPUT XII.

De Materia Maſoræ, & primùm De cenſura circa verſus biblicos.

MAteria Maſoræ, ex qua conſtat, ſunt Annotationes Criticæ ſive cenſoriæ circa textum ſacræ Scripturæ Hebraicum.

Textus recenſetur juxta *Verſus, Voces* & *Literas.*

Digitized by Google

VERSUS primò integri numerati ſunt per ſingulos libros biblicos, & in Pentateucho Moſis etiã juxta ejus Sectiones majores, quę per tria majuſcula פ aut ס indicantur. Simul etiam ſingulorum librorum per totam Scripturam, medius verſus nominatus eſt, quę omnia in fine ſingulorum librorũ textui ſubjiciũtur.

Geneſis habet verſus אך לד 1534: medius verſus, ועל חרבך תחיה: Et gladio tuo vives, cap. 27. 40.

Exodus, ארט 1209: medius verſus, אלהים לא תקלל: Magiſtratui ne maledicito cap. 22. 28.

Leviticus, נטף 859: medius verſus, והנוגע בבשר הזב: Qui tetigerit carnem fluidi, cap. 15. 7.

Numeri ארפח 1288: medius, והיה האיש אשר אבחר בו: Eritque ut ejus quem elegero, virga floreat, cap. 17. 20.

Deuteronomion הנץ 955: medius, וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר: Et facies juxta verbum, cap. 17. 10. Summa verſuum totius Pentateuchi 5845. In hac Summa in omnibus libris peccatum eſt, ut infrà in Caſtigationibus oſtendemus. Medius verſus totius Legis ſive Pentateuchi, וישם עליו את החשן Et impoſuit ei pectorale ſacrum, Lev. 8. 8. Sectionum majorum verſus etiam numerati ſunt & nudis literis numeralibus ſub finem ſectionis indicati, quibus nomẽ aliquod proprium, ut ſymbolum memoriale, plerumque adjungitur. Veluti Sectio prima *Bereſchith* habet verſus קמו 146: ſymbolum אֲמַצְיָה, item יְחִזְקִיָּהוּ, quæ ſingula eundem numerum exprimunt. Sectio ſecunda *Noach* habet verſus קנג 153. Symbolum בְּצַלְאֵל. Item אֲבִי יִסְכָּה לוט, quæ ejuſdem numeri ſunt. De jiſca vide Gen. 11. 29. Sic deinceps per totam Legem.

Joſua habet verſus נ׳ום 656: medius, ומחשבון עד רמת המצפה׃ Et à Chesbon uſque ad Ramat Mitzpe Joſ.13. 26. Vide Caſtigationes noſtras.

Judicum, ח׳ים, 618. Medius, וירעצו וירצצו Et confregerunt, & conquaſſarunt, cap.10.8.

Samuelis bini pro uno computati, א׳תך, 1506: Medius, ולאשה עגל מרבק Mulieri iſti erat vitulus ſaginatus, 1.Sam.28.24.

Regum bini אה׳לד, 1534, ubi litera ה inter millenarium & denarium valet quingenta: medius verſus, ויקבץ מלך ישראל את הנביאים׃ Et congregavit rex Iſrael prophetas, 1.Reg.22.6.

Jeſajas, אר׳צה 1295: medius verſus, כי אם שם אדיר יהוה לנו׃, Sed ibi magnificus erit Dominus nobis, cap.33.21.

Jeremias, אש׳סה 1365: medius verſus, ויאמר חנניה Et dixit chananja, cap.28.11.

Ezechiel אר׳עג 1273: medii verſus notatio in fine hujus libri omiſſa eſt, ſed in Maſora parva deſignatur ad ויהי בעשתי עשרה שנה Et fuit in undecimo anno, cap.26.1.

Duodecim prophetæ minores pro uno libro computati, א׳נ 1050: medius verſus, לכן בגללכם Idcirco propter vos, Mich.3.12. Vide Caſtigationes noſtras.

Pſalmorum liber, א׳א כ׳ךָ 2527, ubi unum quodque א pro mille ponitur, & ך finale pro quingentis, unde melius ponerentur literæ hæ א׳אך כז, ut millenarii centenarium rectà præcederent: medius verſus, ויפתוהו בפיהם Et deceperunt ipſum ore ſuo, Pſal.78.36.

Proverbia, תת׳קטו, 915, ubi tres centenariæ literæ

Digitized by Google

ſunt inter ſe addendæ: medius, לפני שבר גאון Ante contritionem eſt elatio, cap.16.18.

Jobus, א׳ע 1070: medius אשר קמטו ולא עת Qui exciſi ſunt cùm nondum eſſet tempus, cap.22.16.

Canticum canticorum ק׳י, 117: medius verſus נרד וכרכם׃ Nardus & crocus, cap.14.14.

Ruth פ׳ה, 85: medius verſus, ותאמר רות המואביה Et dixit Ruth Moabitis, cap.2.21.

Lamentationum liber non habet aſcriptum numerum verſuum, aſcribi autem in poſterum poſsit, ut ſit totius Maſoræ in hac affectione convenientia. Habet autem verſus 154: medius in Maſora parva notatus eſt, לדכא תחת רגליו Conterere ſub pedib. ſuis, cap. 3.34. Unde apparet, à Maſorethis verſus fuiſſe numeratos, ſed à librariis in fine hujus libri non aſcriptos.

Eccleſiaſtes, ר׳כב 222: medius verſus, מה שהיה כבר נקרא שמו׃ Quicquid eſt, jam nominatum fuit nomen ejus, cap.6.10.

Eſther, ק׳סו 166: medius verſus, ותען אסתר Et reſpondit Eſther, cap.5.ver.7.

Daniel, ש׳נז, 157: medius verſus בה בליליא קטיל בלשאצר׃ In ea ipſa nocte occiſus fuit Belſchazar, cap.5.30.

Eſdras & Nehemias pro uno libro cõputati, תר׳פח 688: medius, ובין עלית הפנה Et inter aſcenſum anguli, Neh.3.32.

Chronicorum liber uterque 1763: medius, ועל אצרות המלך׃ Et ſuper theſauros regis, 1.Chron.27.25. Vide Caſtigationes noſtras. Hi verſus omnium librorum totius Scripturæ inter ſe ſi addantur, erit numerus

merus omnium in unam ſummam collectus 23206. Hanc ſepem Maſorethæ primi, Viri ſynagogæ magnæ, non Tiberienſes Eliani, ſacræ Scripturæ obducere voluerunt, ne vel incuria vel dolus cujuſquam hominis, verſum aliquem è toto corpore interverteret, corpusq́ue ſacrum vel minimo membro luxatum profanaret.

Hactenus de verſibus ſingulorum librorum.

Secundò Verſus conſiderati fuerunt juxta varias ipſorum affectiones in vocibus & literis.

Unus verſus notatus eſt, conſtans ex quadraginta duabus vocibus, quæ habent literas centum & ſexaginta. Is legitur Jerem.21.7.

Duo verſus tantùm in Lege ſunt, qui incipiunt à litera ס, nempe Exod.32.8. Num.14.19. Duo verſus ſunt in Lege, quorum ſingulę voces exeunt in ם, nempe Gen.32.14. Num.29.33. Duo verſus ſunt, in quibus quater eſt וַיֹּאמֶר, nempe Gen.22.7. 1.Reg.20.14.

Tres verſus ſunt, quorum ſinguli habent octoginta literas, ut notatur unus in Maſora Num.36.8. Tres verſus ſunt, in quibus ſingulis extat ſemel לֹא & quater וְלֹא, ut Num.11.19, ubi alii duo recenſentur. Tres verſus ſunt, in quibus ſingulis ter legitur אֵת & ter וְאֵת, ut Exo.29.5. ubi reliqui duo adducuntur. Tres verſus ſunt in Lege, qui incipiunt à ש & deſinunt in ש, ut Exo.29.30, ubi alii duo citantur. Tres verſus ſimiles ſunt, in quibus primò legitur אֶל, deinde quater וְאֶל, tum rurſus אֶל, ut Jerem.27.2, ubi alii duo afferuntur. Tres verſus ſunt, quos incipit & finit nomen divinũ יהוה, quod vocãt אַזְכָּרָה, Memoriale Dei ęternę eſſen-

eſſentiæ, ut Deut.31.3, ubi alia duo Maſora affert.

Quatuor verſus ſunt, in quibus ſingulis ſemel eſt עַל & ter אֶל, ut Ezech. 10.2, ubi reliqui enumerantur. Quatuor ſunt verſus, in quibus ſingulis quinquies extat vocula אֶת, ut Exo.40.18, ubi Maſora omnia loca adducit. Quatuor ſunt verſus, in quorum ſingulis vocibus eſt litera שׁ, ut Num.26.24, ubi vide Caſtigationes noſtras.

Quinque ſunt verſus, in quibus ſingulis ſunt quinque voces continuæ, ex duabus literis conſtantes, ut גַּם לִי גַּם לָךְ לֹא, 1.Reg.3.26, ubi reliqui citantur.

Sex verſus ſunt, in quibus ſingulis ſunt aliquot voces nominibus ſimiles ſed literis diverſæ, nempe quæ diverſimodè copulam ו præfixam habent, ut Num. 26.33, ubi omnes adducuntur.

Septem ſunt verſus, in quibus ſingulis extant quindecim voces, ſeptem hinc & ſeptem illinc, media autem eſt diverſæ ſcriptionis & lectionis, ut 1.Sam.13.19, ubi Maſora adducit reliquos.

Octo verſus ſunt, in quibus Nomen חַטָּאָה Peccatum, conſtruitur cum Verbo עָשָׂה Facere, ut Ezech.18.21.

Novem ſunt verſus, in quibus ſunt duæ voces ſynonimæ conjunctæ, quarum interpretatio una eſt, quales זָקַנְתִּי וָשַׂבְתִּי Senui & canui, 1.Sam.12.2.

Decem verſus ſunt, in quibus ſingulis extat וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר, ut 1.Reg.7.20, ubi reliqui adducuntur. Decem verſus ſunt, in quibus ſingulis legitur וַיֹּאמֶר & וַיֹּאמֶר, ut Geneſ.33.5. Decem verſus in Lege ſunt, quorum prima & ultima vox, eadem eſt, ut Levit.7.19.

Unde-

Undecim verſus ſunt, quorum prima & ultima litera eſt נ, ut Levit.13.9. Pſal.77.ver.ult.

Quatuordecim verſus ſunt, qui conſtant duntaxat ex tribus vocibus, ut Gen.5.6. Exo.28.13, ubi reliqui afferuntur.

Viginti duo verſus ſunt, in quibus occurrit לא אָרִיךְ וְלָא זְעִיר neque longus neque brevis, id eſt, neque litera ו neque litera י, ut Numer.7.ver.14.21, ubi reliqui citantur.

Viginti ſex verſus ſunt, in quibus ſingulis omnes literæ Alphabethi extant, ut Ezech.38.13, ubi reliqui verſus recenſentur. Inter hos eſt verſus unus, qui non tantùm omnes alphabethi literas ſimplices habet, ſed & quinque finalibus ditatus eſt, nempe Soph.3.8. Caveant verò, qui editiones Venetas Bibliorum habent, ne in verſibus inquirendis ſe nimio plus fatigent: ſunt enim in illis aliquot falſi verſus adducti, quos nos in noſtra editione emendavimus.

Quadraginta ſeptem verſus ſunt, in quibus ſingulis ter legitur לא, ut Gen.21.26.

Centum viginti tres verſus ſunt, in quibus ſingulis bis legitur: וְלא, ut Gen.13.6.

Hujus generis innumera alia ſunt, quæ in verſibus examinandis Maſorethæ annotarunt: ea quilibet Lector ulteriùs obſervare per ſe poterit.

CAPUT XIII.

De Cenſura Maſoretharum circa Voces.

IN VOCIBUS Maſorethæ notarunt, *primò* genuinam ipſarum ſcriptionem & lectionem, ubi diverſitas aliqua occurrebat: *ſecundò*, ubi cum literis quieſcentibus fuerunt ſcriptæ plenè, vel abſque iis defectivè: *tertiò* ſitum & locum ipſarum in principio, medio vel fine verſus, & quam formam vel per ſe, vel propter accentum aliquem habuerunt: *quartò*, ſtructuram & conjunctionem ipſarum cum aliis vocibus, vel compoſitionem cum literis ſervilibus: *quintò*, ſignificationem, ubi amphibolia & ambiguitas id requiſivit: *ſextò* ſæpè notarunt voces vocalibus & accentibus differentes, ubi peculiaris quædam obſervatio aut differentia id poſtulare videbatur. Omnibus autem his & numerum, quoties; & locum, ubi ſingula extent, adjecerunt.

Scriptio & lectio, dicitur Maſorethis כְּתִיב וּקְרִי, vel verſim קְרִי וּכְתִיב, quando vox aliter in textu per literas ſcripta fuit, & aliter legenda per vocales in margine notata, aut vox in textu abundanter eſſet ſcripta, & in legendo omiſſa, aut contrà, planè non eſſet in textu ſcripta, & tamen legenda fuit, unde plures & variæ hujus capitis natæ ſpecies. Veluti, aliquando litera in voce defecit, aliquando abundavit; interdum litera una in aliam commutata, aliquando tranſpoſita fuit. Itidem in vocibus quandoque aliqua in textu defuit, quandoque redundavit; interdum vox diviſa in duas, quæ legenda per unam, & contrà, quandoque duæ ſcriptæ ut una, quę legi debebant diviſim per duas: quandoque etiam vox in textu ſcripta, pro qua legitur vox alia. Hinc Elias Levita ſcribit, ſe obſer-

ſervaſſe omnes voces, quæ ſunt diverſæ ſcriptionis & lectionis, eſſe numero 848, quarum ſymbolum memoriale dedit קְרָיָן וְכַתְבָן, quæ eundem numerum continent. Ex illis, inquit ulteriùs, 65 ſunt in Lege: 454 in prophetis, 329 in Hagiographis. Sed nos obſervavimus eſſe multo plures, ut aliquando ſpeciatim declarabimus, ſi Deo placuerit. Paucula hîc proponemus. ה tredecim locis deficit ab initio, tribus in medio, viginti novem à fine: ſic aliæ literæ plures. א duodecies ſcribitur in fine vocum abundanter: ב quater redundat ab initio: ה ſepties redundat ab initio: י 43 locis redundat in fine. ב 11 ab initio ſcribitur, & legitur pro eo כ: 22 voces ſunt, quæ ſcribuntur cum י ab initio, & leguntur cum ו: 76 voces ſcriptæ ſunt in medio cum ו, & lectæ per י: 56 voces ſcriptæ ab initio cum ו, & lectæ per י: 62 voces ſunt, in quibus litera ו tranſpoſita eſt: 10 voces non ſunt ſcriptæ in textu, & tamen leguntur: 8 voces ſcriptæ ſunt, ſed non leguntur, & hujuſmodi varia, quæ ſingula in Maſora ſunt numerata & ſuis locis annotata. Semel & vigeſies in Lege ſcribitur הַנַּעַר & legitur הַנַּעֲרָה, ſub quibus & לַנַּעַר comprehenditur: Semel tantùm plenè ſcriptum reperitur הַנַּעֲרָה Deut. 22. 19, quod ſimiliter in ſpecie Maſora annotavit. De cauſa hujus ſcriptionis inter Hebræos non certò conſtat. Author libri מְאוֹר עֵינַיִם Parte tertia, cap. 28, alterius cujuſdam ſententiam adducit, inquiens: כָּל נַעֲרָה שֶׁלֹּא בָגְרָה כּוֹתְבִין בְּחוּמָשׁ נער וְנִקְרָא נַעֲרָה: *Omnis puella, quæ nondum pubertatis annos ingreſſa eſt, ſcribitur in Pentateucho* נער *&* *legitur*

נערה. Alii putant, De Rebecca ſic ſcriptum laudis causâ, quòd cauta & provida fuerit, inſtar נַעַר, Geneſ.24: De Dina vituperii causâ, quòd deambulatio ejus, cauſam dederit ſtupro, Geneſ.34, de deſponſata, & marito ſuo exosâ, ſimiliter vituperii causâ, Deuteronom.22, quæ per juris ſententiam integritati ſuæ reſtituta, perfectè dicebatur & ſcribebatur נַעֲרָה.

II. Plenè vel Defectivè ſcriptæ dicuntur voces, quæ cum literis ו vel י vel abſq; illis ſcriptæ ſunt: rariùs autem de א vel ה dicitur: ut, וַתּוֹצֵא Gen.1.12. ter in Scriptura legitur, bis plenè, ſcilicet cum ו in medio, ut hoc loco, & ſemel defectivè, וַתֹּצֵא ſine ו in medio, quod Maſora citat ex Ruth 2.18, quod tamen hodie in impreſsis libris plenum eſt, contra Maſoram. Item מְאֹרֹת Gen.1.14, bis reperitur utrinque defectivè ſcriptum, ſcilicet cum ו in media & ultima ſyllaba. Item וַיִּיצֶר Gen.2.7, ſcribitur plenè cum duplici י, quod notarũt expreſsè, nam aliâs ſemper וַיִּצֶר: item מוֹצָאֵי Num.14.37, Maſora notat non ſcribi ampliùs defectivè, ſine ו in medio, & decem eſſe talia iſtius verbi in iſta conjugatione defectiva. Non tamen Maſorethæ ad omnes voces, quæ plenè vel defectivè ſic ſcribuntur, tales Notas adjecerunt, ſed ad eas maximè, quæ ex communi ſuo uſu ſolent ſcribi plenè, & interdum rariusque defectivè ut antea מוֹצָאֵי, tunc notarunt eas, quæ defectivè ſcribuntur, & contrà, quæ communiter ſcribuntur defectivè, ut antea וַיִּצֶר, & interdum plenè, tunc notarunt plena, ut ſic genuina

& au-

& authentica ſcriptio perpetuò conſervaretur. Hinc iſta Eliæ Levitæ regula in libro Maſoreth Sermone primo, cap. 1. his verbis: כָּל מִלִּין שֶׁהַמְּלֵאִים מְרוּבִּין עַל הַחֲסֵרִים הֵם מוֹנִים אֶת הַחֲסֵרִים וּכְשֶׁהַחֲסֵרִים מְרוּבִּים עַל הַמְּלֵאִים הֵם מוֹנִין אֶת הַמְּלֵאִים׃ Id eſt, *Quandocunque plenæ dictiones fuerunt plures, quàm deficientes, tunc numerarunt deficientes: quando autem deficientes excedebant numerum plenarum, tunc numerarunt plenas.*

III. Locus vocum in verſibus notatus: & primò in principio verſus: ut, ad וְהָאָרֶץ Gen. 1. 2, notatum, Octies eſſe initium verſus, quorum loca ſtatim adducuntur: וּלְכָל Gen. 1. 30, notarunt, Quater verſum incipere, quorum loca afferuntur in fine Deuteronomii. Sic innumera alia notarunt, in primis tamen ea, quæ rariùs verſum inchoant. Frequentiſsimè etiam indeclinabiles quaſdam particulas notarunt, veluti מִן, כָּל, גַּם, אֶת, אֶל, אֲשֶׁר׃ & ſimiles, quas etiam interdum in ſingulis libris biblicis ſpeciatim numerarunt, in eum finem, ne verſuum principia mutarentur. Sic אֶת decies eſt initium verſus in Deuteronomio, quater in Jeremia: וְאֵל quinquies eſt initium verſus: וְאַךְ bis, ut Geneſ. 9. 5: מִן Ter in Lege, ut Geneſ. 10. 5: וְגַם Tredecies verſum inchoat, ut Gen. 13. 5. Sic alia. In medio verſu, id eſt, quæ inter primam & ultimam ſunt, voces quælibet numeratæ ſunt, quam formam quoque loco, vel ſæpiùs, vel nunquam aliâs habebant. Sæpè etiam ſpeciales quædam voces obſervatæ ſunt, ut אַחֲרֵי־כֵן Ter reperitur in medio verſu, ut notat Maſora Geneſ. 6. 4. Undecim verſus ſunt, quo-

rum principium & medium eſt וְכָל, Geneſ. 2. 5. Duodecim verſus ſunt, in quorum principio & medio eſt וְאִם, Exod. 21. 3: rurſus totidem verſus ſunt, in quorum principio & medio eſt אִם, Exod. 22. 22. Obſervatum etiam ubique, quando Pathach & Sægol juxta Athnach immutata manſerunt. Sic Geneſ. 3. 6, Maſora notat, וַיֹּאכַל, וַתֹּאכַל, וַיֹּאמַר, וַתֹּאמַר, וַיֵּלַךְ, וַיֵּרַד ſemper eſſe juxta Athnach & Sophpaſuk cum Pathach. Ratio additur דְּתִקְנְתָּא לְתִקְנְתָּא לָא עָבְדִינַן *Quòd correctionem correctioni non facimus*. Nempe Voces hæ abſolutè ſcribuntur in fine cum Tzere, quod propter hos accentus mutatur in Pathach, vocalem latioris ſoni, qualem pauſæ requirunt. Si jam hoc Pathach rurſus produceretur in Kametz, tunc una correctio fieret ſuper alteram, id eſt, duplex mutatio ejuſdem vocalis propter cauſam eandem, quod eſt abſurdum & inconveniens. Aliâs Pathach & Sægol, quando per ſe & regulariter in ultima & penultima vocis ſunt, tunc per hos accentus mutantur in Kametz: ſi quando id non fit, hoc à Maſorethis notatum eſt, & in ſingulis libris numeratum. Sic Gen. 21. 8. ad וַיִּגָּמַל notatum: Eſt unum ex duodecim, quæ habent Pathach juxta Athnachta in Geneſi. Ex illorum numero quoque eſt בֶּטַח, Gen. 34. 25. Sic Num. 27. 9, ad בַּת notatur: Eſt unum ex ſeptem, quæ retinent Pathach juxta Athnach in Numerorum libro. Accentus Zakephcaton ſolet etiam quandoque mutare Pathach in Kametz, id quando in aliqua voce rariùs factum, tum ea numerarunt. Sic de Sophpaſuk in fine vocis.

IV. Stru-

IV. Structura in Verbis notata, quando Verbum cum peculiari Nomine, aut cum Præpoſitione certa aliqua jungitur, cum qua communiter jungi non ſolet: ut, Verbum אָמַר Dicere, cum אֶל אֱלֹהִים pro, *Dicere ad Deum*, novies junctum reperitur, quorum loca citantur in Maſora magna, in voce אֱלֹהִים. Sic Verbum יָרֵא cum אֶת הָאֱלֹהִים, pro *Timere Deum*, ſepties reperitur, quorum loca recenſet Maſora Gen. 42.18. Verbum נִשְׁבַּע cum בֵּאלֹהִים conjunctum, pro *Jurare per Deum*, quater reperitur, quorum loca traduntur 1.Sam. 30.15. Verbum עָלָה cum אֶל הָאֱלֹהִים, pro *Aſcendere ad Deum*, ter legitur. Loca citantur in Maſora finali, in Nomine אֱלֹהִים. Verbum שָׁמַע cum Præpoſitione עַל conſtruitur duodecies, aliâs ſemper cum אֶל. Loca adducuntur 2. Reg. 20. Idem Verbum שָׁמַע cum לְקוֹל, pro *Auſcultare voci*, deciesſepties legitur, aliâs ſemper cum אֶת קוֹל, vel בְּקוֹל, vel אֶל קוֹל aut ſimpliciter cum קוֹל conſtruitur. Loca recenſentur Pſalm. 58. Sic quàm plurima alia numerarunt. Voces peculiariter conjunctæ, infinitæ notatæ ſunt, prout textus eas paſſim offert. Sic & voces cum literis ſervilibus conjunctas, numerarunt, ſed Nomina maximè cum literis כלב ab initio, quando vel cum Scheva vel cum Pathach punctatæ fuerunt, ſequente Dageſch. Formam cum Scheva appellant *Raphe*, Lenem, reſpectu abſentis Dageſch, alteram vocant *Dageſch*: ut Geneſ. 9.15, ad לְמַבּוּל notant, Non reperiri ampliùs raphe ſive lene, id eſt, cum Scheva; & unum eſſe Dageſſatum, לַמַּבּוּל. Item Geneſ. 40.5, ad בְּלַיְלָה notarunt, Ter eſſe Raphe ſive lene: at בַּלַּיְלָה

non numerarunt, quia ſæpiùs & communiter ſic uſurpatur. Geneſ.1.22, ad בַּיַּמִּים notant, Tria eſſe dageſſata, id eſt, cum Pathach ſub ב ſequente Dageſch. Geneſ.9.10 ad בַּבְּהֵמָה notant, Sex dageſſata eſſe, & quatuor Raphata ſive lenia, hoc eſt, cum Chirek ab initio propter ſubſequens Scheva, nempe בִּבְהֵמָה, Levit.7.21. Pari ratione literam ו Verbis Futuri Temporis cum Scheva præfixam, vocant Raphe, & numerarunt, quia rariùs venit, at cum Pathach ſequente Dageſch, propter multitudinem neglexerunt: ut Geneſ.1.9, ad וְתֵרָאֶה notarunt, Non legi amplius, & eſſe lene, id eſt, cum Scheva ab initio. Sic וִיהִי Triginta duo ſunt lenia; at וַיְהִי quia innumera ſunt, prætericrunt. Sic וּתְהִי Quatuordecim lenia ſunt: וִהְיוּ Undecim lenia ſunt, & ſimilia multa.

V. Significatio in ambiguis notata: ut, Geneſ.6.11. ad עָלֵה in Maſora notatum, ו׳ בְּאַטְרוֹפֵי Sex ſunt pro Foliis, ſignificatione Folii. Nam aliâs עֲלֵה eſt Aſcende. Gen.19.8, ad הָאֵל notatum, ח׳ לְשׁוֹן חוֹל Octo ſunt in ſignificatione profana, ſive communi, nempe pro Pronomine uſurpata, cùm aliâs iſta vox Deum ſignificet. Gen.30.24, ad יֹסֵף Maſora tradit; י״א בִּלְשָׁנָא אוֹסוּפֵי Undecim ſunt ſignificatione Addendi defectiva, præter tria plena, quæ ſcilicet ſunt ad diſtinctionem Nominis proprii יוֹסֵף Joſeph. Gen.29.10 ad וַיָּגֶל Maſora tradit: ב׳ בִּתְרֵי לִשָּׁנֵי Duo ſunt in duplici ſignificatione. Hoc enim ſignificat, *Et devolvit*, à Radice גָּלַל. Alterum eſt וַיָּגֶל כְּבוֹדִי *Et exſultet* gloria mea, Pſalm.16.9. Gen.29.9, ad רֹעָה traditur: Tria ſunt in triplici ſignificatione, nempe hîc ſignificat Paſcere: ſecundò,

רֹעָה הִתְרֹעֲעָה הָאָרֶץ Confringendo confringitur terra, Jeſa.29.19. Tertiò, שֵׁן רָעָה Dens malus, vitiatus, Prov. 29.19. Gen.26.12, ad שְׁעָרִים, Maſora notat: *Non reperitur ampliùs eâ ſignificatione.* Nam aliâs שְׁעָרִים *Portæ*. Geneſ. 26.21, ad שִׂטְנָה *Sitna*, quod ibi eſt nomen Putei, de quo altercati fuerant paſtores, maſora notat: *Duo ſunt in duplici ſignificatione* Nempe hîc eſt nomen proprium; alibi, כָּתְבוּ שִׂטְנָה *Scripſerunt accuſationem*, Eſræ 4. 6. Gen.26.26, ad אֲחֻזַּת *Achuſat*, maſora notat: לית שום בר אנש *Non reperitur ampliùs pro nomine proprio hominis.* Nam aliâs eſt nomen appellativum, & alterius ſignificationis, ut in illo, תִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזַּת נַחֲלָה *Dabis ipſis poſſeſsionem hæreditatis*, Num.27.7. Pſalm.22.17, ad כָּאֲרִי maſora notat: *Duo ſunt cum Kametz in duplici ſignificatione.* Nempe Jeſaiæ 38.13, ſignificat *Leonem* extra controverſiam, unde ſequitur in Pſalmo ipſos accepiſſe illud in alia ſignificatione, quæ alia eſſe non poteſt, quam *Foderunt*, ut Græci interpretati ſunt, & Chaldæus נָכְתִין *Mordent.* Sic infinita alia, quæ inſignem uſum habent.

Huc referri poſſunt *Opinione ambigua*, quæ primo intuitu lector opinatur debere vel poſſe aliter legi, cùm vel ſenſus videatur ſic poſtulare, vel quòd alibi ſic legantur, nec tamen aliter legenda ſunt. Ad has Maſorethæ notarunt סְבִירִין *Putantur*, *Exiſtimantur*, ſcilicet ſic vel ſic eſſe debere: ut, הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל הָאָרֶץ *Sol prodibat ſuper terram*, Geneſ.19.23. Hîc ad יָצָא notatum: ג׳ סְבִירִין יָצְאָה Tria putantur eſſe debere יָצְאָה. Ratio, quia שֶׁמֶשׁ plerumque uſurpatur fœminine, ut alibi, בָּאָה שִׁמְשָׁהּ *Occumbet ſol ejus*, Jerem 15.9, item

אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו׃ *Si ortus fuerit ſol ſuper eo*, Exo 22 3. Alterum eſt, כִּי אֵשׁ יָצָא *Nam ignis egredietur è Chesbon*, Jer.48.45. Ratio ejus, ut præcedentis, quia אֵשׁ communiter fœmininum eſt. Tertium, יָצָא קֶרֶן אַחַת *Egrediebatur cornu unum*, Dan.8.9. Hîc קֶרֶן fœmininum eſt, ut liquet ex ejus Adjectivo אַחַת, & יָצָא maſculinum. Hæc ergo obſervarunt & notarunt, poſſe exiſtimari legenda יָצְאָה: ſed iſtâ notâ voluerunt ſignificare, non eſſe aliter legenda, quòd Nomina iſta ſint generis communis, & rectè ſic quoque יָצָא illis ſit appoſitum maſculinè. Temeritatem ergo correctionis præcavere voluerunt, ne quiſpiam ſciolus audaciùs quicquam in ſacra Scriptura mutare attentet. Exod.4.19, ad לֵךְ שֻׁב מִצְרָיִם *Ito, redito in Ægyptum*, hîc notatur: *Quinque ſunt, quæ putantur eſſe debere* מִצְרַיְמָה. Sic enim aliâs dici ſolet, quando notatur motus ad locum, ut Grammatici loquuntur. Levit.6.8, ad מִמֶּנּוּ notatum: *Sex putantur eſſe debere* מִמֶּנָּה, genere ſcilicet fœminino, quia ſermo eſt de מִנְחָה, quod verſu præcedenti uſurpatur genere fœminino. Num.9.6. ad וַיְהִי notatum: *Quatuor putantur eſſe debere* וַיִּהְיוּ *Et fuerunt*, ſequitur enim הָאֲנָשִׁים *Viri*, quod plurale. Deut. 16.19, לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תַכִּיר פָּנִים *Non pervertes judicium, non habebis rationem perſonarum*; hîc ad alterum לֹא notarunt: *Tria judicantur eſſe debere* וְלֹא *Et non.* Sic utique aliâs in eodem verſu duo membra copulari ſolent per ו. Sic alia ſimilia permulta. Non ſemper communem loquendi modum Scriptura ſervat, nec etiam quæ genere & numero diſcrepant, communi loquendi conſuetudini adverſantur. Habent & hæc ſuas

ſuas rationes & cauſſas, & emphaſin ſæpè ſingularem, unde monere hi authores voluerunt, ſic textum habere authenticum, eumque minimè mutandum eſſe, etſi exiſtimari prima fronte poſsit aliter eſſe debere.

VI. Vocales & Accentus à Maſorethis obſervati. In Maſora magna Vocales duntaxat nominant Kametz & Tzere, ubi ſub Kametz etiam Pathach, & ſub Tzere Sægol comprehenditur, quæ poſteriores Rabbini, qui Maſoram parvam ex magna collegerunt, diſtinctionis causâ vocarunt *Kametz parvum* & *Pathach parvum.* Maſora parva interdum nomen harum & aliarum quarundam vocalium exprimit, interdum figuram ſimpliciter ponit. Id autem tunc tantùm & ad eas voces, quando & in quibus periculum videbatur futurum erroris in legendo, vel quòd non ampliùs occurrerent ſic, vel ut diſtinguerentur ab aliis locis, ubi per aliam vocalem legebantur. Exempli causâ, Gen. 16.13, in Maſora parva ad רֳאִי traditur, לֵית חָטֵף קָמֵץ *Non extat ampliùs cum Chatephkametz.* Hoc ideo, quia irregulare videbant eſſe, talem vocalem ſub litera non gutturali poni, quibus Scheva compoſitum propriè competit. Gen. 1.5, ad לָאוֹר Maſora magna notat, ז׳ קָמְצִין, *Septem ſunt cum Kametz,* quorum loca adducit. Nempe ut hæc diſtinguerentur à לְאוֹר, quorum tredecim ſunt. Gen. 1.10, ad לַיַּבָּשָׁה maſora parva tradit, לַ וְחַד לְ, id eſt, *Non reperitur ampliùs cum Pathach ſub* ל, *& unum eſt cum Scheva ſub* ל, לְיַבָּשָׁה, quod extat Pſal. 66.6. Gen. 2.9, ad וַיַּצְמַח maſora parva notat, וַיַּצְמַח וְחַד וַיַּצְמִח *Vajatzmach legitur, &*

unum eſt Vajitzmach, quod extat Ezech.17.6. Gen.2.21, ad וַיִּישַׁן maſora magna notat: *Tria ſunt, duo cum Kametz & unum cum Pathach.* Alterum legitur Gen. 41. 5. Tertium cum Pathach, 1.Reg.19.5, ubi maſora parva notat, *Non reperitur ampliùs cum Pathach & accentu Sakephkaton.* Abſque hac nota facillimum fuiſſet & hîc Kametz ſcribere, maximè cum accentu tali, qui ſæpiſsimè ſolet Pathach in Kametz producere. Gen. 2.22, ad הַצֵּלָע maſora parva tradit: *Sic jus ejus eſt, Kametz parvum & Pathach magnum*, id eſt, forma ejus juſta & legitima eſt Tzere & Pathach. Nempe proclive fuiſſet ſcribere cum Sægol ab initio, ut alibi ſæpe ſcribitur, juxta formam שֶׁבַע, רֶשַׁע & ſimilium, quæ tertiam habent gutturalem ח vel ע. Geneſ.3.6. utraque maſora ad לָעֵינַיִם tradit: *Quatuor ſunt, duo cum Kametz, duo cum Pathach.* In locis diſtinctè obſervanda, quæ cum Kametz ſint, & quæ cum Pathach. Abſque hac cenſura plus quàm facilè fuiſſet hæc in ſcribendo confundere. Geneſ.3.22. in maſora utraque ad כְּאַחַד traditur: *Duodecim ſunt cum Pathach*, nempe, ne quis unquam hæc confunderet cum כְּאֶחָד, quorum ſeptem ſunt, ut tradit maſora Jeſajæ 65. in fine. Utriuſque formæ omnia numerarunt, quia pauca fuerunt, & uſu diſtincta. Ibid. ver. ſeq. maſora magna ad לָקַח tradit: *Quinquies reperitur, bis cum Kametz & ter cum Pathach*, ſcilicet ſub ק. Gen. 4.20, maſora parva ad וּמִקְנֶה׃ tradit: ו׳ גֶ׳ וגֵ׳ id eſt, *Sexies legitur, ter cum Sægol & ter cum Tzere.* Maſora magna hîc nomina harum vocalium integrè ponit. Ex his reliqua per totam Scripturam æſtimare licet, unde patet, quàm ex quiſi-

tum horum Criticorum circa ejus lectionem fuerit ſtudium, & quàm provida cura, ne vel minimus apex aut punctum in ea intercideret vel mutaretur unquam.

Accentuum quoque uſus ſæpè in vocibus obſervatus & notatus eſt, ſed non tam frequenter, cùm ad ſignificationem ipſarum nihil facerent, ſed legitimæ aut ſuaviori pronunciationi tantùm, vel cantui inſervirent. Senſum quidem per membra ſententiæ accentus indicant, ſed de eo nihil monuerunt; quatenus autem vocales per accentus diſtinguentes mutarentur aut non mutarentur, id notaſſe ipſis interdum ſtudio fuit, quando peculiaris aliqua ratio vel obſervatio ſuberat, à communi uſu aliquid peculiare obtinens. Veluti, Gen.3.11, ad לְךָ utraque Maſora notat: *Quatuordecim ſunt cum accentu Sakeph in Lege.* Quorſum hoc? nempe, ut ſciretur, iſtis quatuordecim locis dici לְךָ, non autem לָךְ, ut aliâs uſus in pauſis poſtulat, ut in illis נֹתֵן לְךָ Deut.7.16.& 16.14, cum eodem accentu Sakeph, & לְךָ cum Tiphcha, Deut. 26.2. Sic בְּךָ cum eodem accentu paſsim, aliâs בָּךְ. Sic אוֹתְךָ & אוֹתָךְ & ſimilia. Deinde quando vox aliqua vel locutio, ſæpiùs cum aliquo accentu eſt, & minus ſæpè peculiarem alium habet, tum eum annotarunt: ut Gen.5. & 11. in hiſtoria vitæ Patrum, ſæpè ponitur וַיְחִי *Et vixit*, ſequente nomine proprio, tunc communiter nomen illud proprium per Makkaph præcedenti וַיְחִי conjunctum, habet accentum Revia vel Sakeph. At quinquies tantum habet Sakephgadol, quod notarunt, ne fieret hic commutatio. Iſtorum quinque lo-

corum ponitur ſymbolum memoriale שִׁילְנַע, Geneſ. 5.6, ubi literæ ſingulæ valent nomina propria, Schet, Jered, Lemech, Noach, Eber ab ע incipiens. Hîc obſervandum primò exemplum Noach, ver.32, hîc videri alienum, quod ante ſe habeat וַיְהִי non וַיְחִי, unde ibi alia Nota maſorethica apposita, וַיְחִי נֹחַ גִּמְגּוּם, Vajechi Noach balbuties eſt, id eſt, qui legunt וַיְחִי balbutiunt, id eſt, errant. At prior Nota maſorethica hoc exemplum reliquis quatuor appoſuit propter conformitatem accentus in conformi hiſtoria, non propter eandem lectionem vocum. Deinde exemplum עֵבֶר longiùs ab hac hiſtoria remotum eſt: extat autem cap.11.16, ubi etiam vita Patrum deſcribitur. Sic ad וְהוּא יֹשֵׁב Gen.14.12, notatur: *Quinque ſunt cum iſto accentu in Lege.* Nempe, quia aliâs alios accentus habent, ut Gen.18.1. Num.33.40. Sic ſæpè numerarunt vocis alicujus accentum in toto aliquo libro, ut conſtans ejus ſemper maneret notatio, nec mutaretur. Præterea, quando vox aliqua contra naturam accentus fuit punctata, tunc accentum & vocalem ſimul commemorarunt, ne quis errorem putaret, ac ſcriptionem mutaret. Sic natura accentus Athnach eſt, Pathach & Sægol convertere in Kametz: quando id non factum, tunc id notarunt. Inde ad וַיִּצְחַק Geneſ.17.17, notatum, eſſe unum ex duodecim, quæ in Geneſi retinent Pathach cum Athnach. Nomen בֵּן cum accentu ſemper habet Tzere, & accentu privatum ac cum Makkaph ſequenti voci conjunctum, habet Sęgol. Septies tamen Maſorethæ invenerunt extare hanc vocem cum accentu Sægol, ut Geneſ.17.17, ubi

idcir-

idcirco notatum, Septem eſſe cum Pathach, (ſcilicet parvo, nempe Sægol, ut ſuprà dictùm) & accentu iſto: contrà quater cum Tzere & Makkaph, contra uſum communiſsimum: ut בֵּן־שִׁשִּׁי *Filius ſextus*, Gen. 30.19, ubi Maſora notat; Eſt unum ex quatuor cum Kametz (ſcilicet parvo, id eſt, Tzere) & Makkaph. Quis hęc non judicaſſet mendoſa, niſi Notam hi Critici appoſuiſſent? Poſtremò Voces, quæ communiter ſunt *Milhel*, id eſt, penacutæ ſive cum accentu in penultima, & interdum *Milra* ſive acutæ, hoc eſt, cum accentu in ultima, & contrà, tunc forma rarior annotata eſt: ut, אָנֹכִי extra pauſas majores communiter eſt Milra, unde ubi Milhel eſt, id notarunt: ut, Gen.3.10, ad אָנֹכִי cum accentu Tiphcha in penultima, notatur: Octo ſunt Milhel, nempe extra pauſas majores, Athnach, Sakeph & Sophpaſuk, in quibus ſemper eſt Milhel. Id niſi fuiſſet notatum, facilimè potuiſſent iſta octo reduci ad formam communem Milra. Sic אַתָּה communiter eſt Milra, unde Maſorethæ obſervarunt, quæ ſunt Milhel: ut Gen.3.19, ad אַתָּה cum accentu Sakeph in penultima, Maſora notat, Duodecim eſſe Milhel. Libri, qui hîc accentum habent in ultima, peccant contra Maſoram. Nomen אֱלֹהֵי naturâ ſuâ eſt Milra, unde quæ aliter ſunt, ea Maſora notavit: ut Gen.9.26, ad אֱלֹהֵי שֵׁם Maſora tradit, Tria eſſe Milhel. Infinita alia ſunt, quæ numerarunt & notarunt, quoties cum hoc vel illo accentu occurrant, quorum omnium cauſa etſi non ſemper nobis appareat, ipſis tamen authoribus evidens & digna notatu ſemper fuit. In omnibus his & ſimilibus unicus &

cus & communis ipſorum ſcopus nobis ſatisfacere debet, qui eo ſemper deſtinatùs fuit, ut omnia legitimam & genuinam ſuam formam, quam ipſi in libris inveniebant & habebant authenticam, conſervarent, & mutationi aut corruptioni in qualibet vocum affectione, locus nullus apud poſteros relinqueretur.

CAPUT XIV.

De Cenſura circa Literas, & primùm Majuſculas.

LItera etſi pars minima vocis ſit, tamen eam Maſorethæ minimè indignam judicarunt, circa quam etiam ſtudium ſuum enixè collocarent, uſque adeo ſoliciti, ut nedum litera una, ſed ne minimus quidem literæ apex periret aut mutaretur.

Literarum ergo primùm notata qualitas in *Figura,* ſecundò quantitas in *Numero.*

Figura literarum deprehenſa in quibuſdam extra communem uſum aut *Majuſcula* vel *Minuſcula*: aut *Inverſa* vel *Punctata* extraordinariè.

Cauſę hujus diverſitatis, non eſt dubium, quin priſcis illis Sapientibus dignæ & juſtæ fuerint, ſed quas exilia varia & calamitates graviſsimæ poſterorum, vel oblivione deleverunt, vel in commenta varia & inania myſteria ferè converterunt. In genere tamen illa talia monuerunt ad majorem & accuratiorẽ præſentis rei conſiderationem, & arcanum quendã ſenſum, cujus notitia orali traditione propagata inter priſcos illos fuit, donec ſcholæ meliores everſę, & doctiores

ctiores fugati, diſtracti & penitùs tandem ſublati fuerunt, ut ſic iſta doctrina ſcripto non comprehenſa, tota ferè interciderit. Figuræ tamen iſtæ diverſæ conſervatæ fuerunt, ceu priſcæ ſapientiæ æterna monumenta & teſtimonia. Nos monebimus de illis pauca, quæ inter alia Hebręorum gloſſemata, ſaniora & magis ſobria judicavimus.

Mājuſcularum literarum integrum Alphabetum eſt, literis tamē quibuſdam geminis, quarum omniū catalogus recenſetur in principio libri Moſis, & in principio Chronicorum, ſed differenter. Litera ו bis reperitur majuſcula, una ponitur in principio Geneſeos, altera in principio Chronicorum. Litera ט ſimiliter bis extat, & diviſim ſic adducitur. ל majuſculum in textu ſcribitur Levit.11. 30, quod Maſora parva notavit, ſed Maſora magna in neutro Alphabeto recenſuit. נ majuſculum Exod. 34. 7, & ן finale majuſculum, in principio Chronicorum omiſſum eſt. ס majuſculum Num.13. 30, exemplaria pleraque exhibent, ſed in neutro Alphabeto recenſentur. ף finale in Alphabeto Chronicorum omittitur. Denique ת geminum, diviſim quoq; citatur, unum hîc, alterum illic.

Cæterùm & hujus ſcriptionis uſus antiquiſsimus eſt, diu ante Talmud in Maſora annotatus, & non primùm à Tiberienſibus pòſt-Talmudianis inventus. Ejus enim mentio in Tractatu Talmudico סוֹפְרִים *De Scribis*, in quo cap.9. de ל majuſculo Deut.29. 28, ſcribitur: לָמֶ״ד דְּוַיַּשְׁלִכֵם צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא אָרוּךְ: *Lamed in voce* וַיַּשְׁלִכֵם *opus eſt ut ſit longum*, id eſt majuſculum. Sic de aliis ibidem monetur, quomodo in libro Legis ſacro juxta

præſcriptum Maſoræ & traditionem Majorum ſint ſcribendæ. Sed jam ordine ſingulas perſequemur.

א majuſculum extat in voce אָדָם *Adam*, 1. Chron. 1. 1, ut eſſet memoriale primi & unici hominis, unde generis humani primordia ducere, ejusq; hiſtoriam pertexere ibi author ſtatuebat. Propter libri principium id factum eſſe, ut quidam volunt, eo minùs veriſimile eſt, quòd in aliorum librorum principiis id rariſsimè obſervatum ſit.

ב in voce בְּרֵאשִׁית *In principio*, Gen. 1. 1. ad conſiderandam magnitudinem & ſublimitatem operis creationis, quod duplex judicatum, Cæli ſcilicet & terræ, quod ſimul litera ב indicat valore numeri ſui.

ג in voce וְהִתְגַּלָּח *Et raditur*, Levit. 13. 33. Quidam volunt eſſe memoriale trium, qui radi tenebantur; primò Majorennis, qui decimum tertium annum exceſſerat: ſecundò Naziræus præſentiâ corporis mortui pollutus. Vetitum ipſi erat toto tempore nazyræatus ſui cadaver mortui accedere, Num. 6. 6. Unde ver. 9. ibidem ſubjicitur: *Quòd ſi quis repentino caſu juxta eum mortuus fuerit, itáque polluerit nazyreatum capitis ejus, tunc radet caput ſuum die purgationis ſuæ, die ſeptimo radito illud.* Tertiò Levitæ.

ד in voce אֶחָד *Unus*, Deut. 6. 4, in illuſtri ſententia, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ יְהֹוָה אֶחָד *Audi Iſrael Dominus Deus noſter, Dominus unus eſt.* In hac ſententia & litera ע majuſcula eſt. ד quidem, ad indicandum, Dominum illum æternum eſſe Deum unicum in quatuor mundi partibus, id eſt, in toto mundo, & in cælo & in terra, nec alium eſſe Deum in ulla mundi parte præter

ter ipſum. Nā litera ד *Quatuor* in numeris valet. Duæ majuſculæ in hac ſententia conjunctæ, conſtituunt vocem עד *Teſtis*, quaſi monere eo voluerint, & dicere: Audi Iſrael & Teſtis mihi eris, me de unico vero & æterno Deo te ſeriò monuiſſe, juxta illud: *Vos teſtes mei eſtis, inquit Dominus*, Jeſa.43.10. Item, *Nunquid ab eo tempore annunciavi tibi atque indicavi, et vos teſtes mei eſtis*, Jeſa.44.8. Viciſsim Deum futurum teſtem contra ipſos, ſi non audiant, juxta illud: *Eroq́ teſtis velox*, Mal.3.5. Item, *Conteſtando conteſtatus ſum Majores veſtros, quo tempore eduxi vos ex terra Ægypti uſque in diem hunc*, Jer.11.7. Item, *Ego verò ſum iſtorum cognitor & teſtis, inquit Dominus*, Jer.29.23. Item, *Sitq́ Dominus Deus contra vos teſtis*, Mich.1.2.

ה in voce הַלְיהוָה ubi dicitur, *An Domino rependitis talia, popule ſtulte & inſipiens?* Deut.32.6: ad excitandam majorem admirationem, quòd iſti Domino, Patri, Redemptori, Factori & Gubernatori ipſorum, tam malam referrent gratiam, exhibendo ſe quintuplici benefactori ſuo, quintupliciter (quod litera ה ſimul denotat) malos, nempe Corruptos, Perverſos, Contortos, Stultos & Inſipientes, ut hæc omnia textus commemorat.

ו bis reperitur, primùm in voce גחון *Venter*, Levit. 11.42, ad monendum Lectorem, eam literam eſſe mediam totius Legis: ad inculcandam magnitudinem abominationis iſtorũ reptilium, quæ ſuper ventrem gradiuntur. Alterum extat in Nomine proprio וַיְזָתָא, Eſth.9.9, qui fuit filius decimus impii Haman, ad indicandum, quòd natu quidem minimus filius Hama-

nis fuerit, ſed odio & malitiâ contra Judæos omnium ſuorum fratrum maximus. Quidam putant eum fuiſſe Sextum (quod numerus literæ ו indicat) in ordine fratrum, ſed viliſsimum, ac idcirco ultimo loco poſitum.

ז in voce זִכְרוּ, *Recordamini Legis Moſis ſervi mei*, Mal.3.22, ad excitandam memoriam populi Judaici, ne Legis Moſis, etiamſi prophetæ mox deſituri ſint, propterea obliviſcantur, ſed tenaci memoria contineant uſque ad adventum Eliæ iſtius prophetæ novi, qui ſit converſurus cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres ipſorum, ut Deus ulteriùs ibi loquitur. Vel, ut quibuſdam placet, Ut recordentur Quinque librorum Moſis, libri Prophetarum & libri Hagiographorum, quibus quaſi ſeptem partibus, tota Scriptura continetur. Nam litera ז ſeptem valet.

ח in voce חור *Candidum*, Eſth.1.6, ad indicandum ſummum & excellentiſsimum candorē iſtorum aulæorum, quibus atrium palatii regii in apparatū convivii erat ornatum: aut quòd Octo genera, (juxta numerum literæ ח) aulæorum & reliquorū ornamentorum ibi commendentur.

ט bis majuſculum reperitur, primū in voce שִׁבְטוֹ, ubi legitur, יָסֵר מֵעָלַי שִׁבְטוֹ *Removebit à me virgam ſuam*, Job.9.34, ad indicandum novem calamitates, quas vel maximè Job paſſus erat, & removeri à ſe petebat. Nam litera ט Novem ſignificat. Alterum extat in voce prima טוֹב, ubi legitur טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב *Melius eſt nomen bonum, quàm unguentum pretioſum*, Eccleſ.7.1, ad indicandum ſtudium comparandi nominis boni, ejúſque

que præſtantiam commendandam.

י in voce יִגְדַּל ubi legitur, יִגְדַּל נָא כֹּחַ אֲדֹנָי *Magnificetur nunc virtus Domini*, Num. 14. 17, ad indicandū, quòd ſi vel *Decem* (quod litera י valet) tentationibus populus Deum tentaret, aut decuplo plus adverſus eum murmuraret, tamen Dei clementiam & gratiam vel decies debere ſuperare populi ingratitudinē, ne eum in deſerto occidat, habeantq́ue Ægyptii occaſionem calumniandi, quaſi Deus non potuerit populum tam numeroſum in terram Canaan introducere, ideoq́ue eum in deſerto occidiſſe.

כ in voce וְכַנָּה ubi legitur, וְכַנָּה אֲשֶׁר נָטְעָה יְמִינֶךָ *Et ſurculum quem plantavit dextera tua*, Pſal. 80. 16, ad recordandum perpetuò Magnificētiæ iſtius ſurculi, quem ex terra Ægyptia translatum, in tam nobilē vineam terræ Canaan Deus propagaverat, utq́ue Deus ejus Amplitudinem cōſervare porrò clementer velit, nec pati ut à porco ſylveſtri penitùs evertatur & vaſtetur. Quidam addunt, literam כ majuſculam curvam, indicare ſimul, curvaturam & depreſsionem iſtius ſurculi per calamitatum tempeſtates.

ל in voce וַיַּשְׁלִכֵם ubi legitur, וַיַּשְׁלִכֵם אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת *Et disjecit eos in terram aliam*, Deut. 29. 28, ad deſignandam magnitudinem & gravitatem hujus projectionis in terram alienam, tum etiam, quòd abjecturus eſſet eos *in æternum*, (quaſi ל majuſculum denotet tacitè לְעוֹלָם) ſi non agant pœnitentiam. Scribitur etiam eadem vox defectivè in medio, ſine י, quæ in numeris *Decem* ſignificat, ad indicādum, quòd Deus aliquando à populi corpore Decem tribus avulſurus ſit, &

propter defectionẽ ſceleratiſsimam, & idololatriam immanem, in terrã alienam disjecturus, ut reliquum populi corpus ſit perpetuò luxatum, mancum & defectum manſurum. Alterum ל majuſculum Maſora parva notat in voce וְהַלְּטָאָה, Levit.11.30, quam alii *Lacertam*, alii *Stellionem* reddunt. Litera autem majuſcula denotat, inter reliqua reptilia vel maximè ab hoc reptili cavendum eſſe.

מ in voce מִשְׁלֵי in principio Proverbiorum Salomonis, non tam ob principium libri, quàm ad conſiderandum מַעֲלַת הַחָכְמָה הַקְּדוּמָה excellentiam Sapientiæ priſcæ cùm humanæ, tum divinæ & æternæ, per quam ex nihilo creatum eſt aliquid, quæ hoc libro deſcribitur.

נ in voce נֹצֵר, ubi legitur, נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים *Servans clementiam millibus*, Exo.34.7, ad conſiderandam magnitudinẽ gratiæ Dei, quæ ſe in millena millia, id eſt, in infinitum extendit erga eos, qui fœdus ipſius conſervant, juxta illud: *Omnes viæ Domini ſunt* חֶסֶד וֶאֱמֶת *benignitas & veritas erga eos, qui cuſtodiunt fœdus ejus & teſtimonia ejus*, Pſal.25.10. Alterum נ majuſculum notatur in voce לִינִי *Pernocta*, Ruth.3.3. In majoribus tamen Bibliis non נ ſed ל majuſculâ formâ expreſſum eſt, & appoſita Nota maſorethica, לְמַדִּנְחָאֵי *Orientalibus* Judæis, id eſt, Babyloniis ſic ſcribi. Per majuſculam formam, ſive hujus ſive illius literæ ſit, notata fuit attentio, honeſtas ſcilicet Boazi, quâ Rutham ſine viro pernoctare & expectare juſsit, donec propinquior aliquis vindex, juxta Legem, accederet, quo deficiente, ſe futurum legitimum vindicem. Tertiò ן finale majuſculum

juſculum notatũ in voce מִשְׁפָּטָן, ubi legitur וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי יְהוָה׃ *Et retulit Moſes cauſam earum coram Domino*, Num. 27. 5, ad cõmendandam prudentiam filiarum Tzelophchad, quæ petiverunt hæreditatem paternam maſculis deficientibus, & cauſas ſuæ petitionis prudẽter excogitatas, Moſi propoſuerunt, qui, cùm antea nihil adhuc juris de iſto hæreditatis caſu eſſet latum, eas ad Deum retulit, reſponſi impetrandi causâ. Alii dicunt, quòd ן majuſculum denotet נֶאֱמָן, quòd ſcilicet cauſa & petitio ipſarum ſit מִשְׁפָּט נֶאֱמָן cauſa juſta, & tandem ipſas obtenturas fuiſſe, id quod petiverint.

ס in voce סוֹף, ubi ſcriptum eſt, סוֹף דָּבָר *Summa rei*, Eccleſ. 12. 13, ad excitandam majorem attentionem, quòd illic brevi dicto ſacræ Theologiæ Summa proponatur. Alterum ס majuſculum libri multi oſtendunt in voce וַיַּהַס *Et ſilere fecit Caleb populum*, Num. 13. 30, ad indicandam difficultatem compeſcendi populum à clamore & contradictione, poſt famam malam per exploratores terræ diſſeminatam. Maſora hoc ס non notavit.

ע in voce שְׁמַע *Audi Iſrael, Dominus Deus noſter, Dominus unus eſt*, Deut. 6. 4, ad excitandos animos ad magnæ iſtius doctrinæ conſiderationem. Quidam dicunt, ע denotare *Septuaginta*, nempe quòd ſi non auſcultaverint, futurum ſit, ut ע עַמִּים Septuaginta populi extranei & gentes exteræ, aures adhibituræ ſint, ac Deum agnituri, unde Jeſaias dixit: *Accedite gentes ad audiendum, & nationes attendite, audiat terra, & quæ implent eam*, Jeſa. 34. 1.

פ poſterius in voce שְׁפַרְפָּרָא ubi legitur, בֵּאדַיִן מַלְכָּא בִּשְׁפַרְפָּרָא יְקוּם *Tunc rex ſummâ aurorâ ſurrexit cum luce, & cum perturbatione ad foveam leonum profectus eſt*, Dan. 6.20. Geminatio literarum in voce, ſignificationem ejus augere ſolet, ad quam hîc accedit, literæ majuſculæ notatio. Indicatur ergo hîc ingens & acceleratum ſtudium Regis, de Danielis ſalute ſoliciti, ad quem viſitandum primâ aurora lucente, perturbato animi affectu properavit, quod ipſum vocis quaſi perturbatâ formâ ſignificatur. ף finale majuſculum notatum in voce וּבְהַעֲטִיף, ubi dicitur, וּבְהַעֲטִיף הַצֹּאן לֹא יָשִׂים *Et dum ſerò coirent greges, non ponebat virgas*, Gen. 30.42, ad cõſiderandam aſtutiam Jacobi, quâ effecit, ut honeſto pacto interveniente, liberalem pro multorum annorum præſtita ſocero ſuo opera, compenſationem acquireret. Ultimum פ ſcriptione auctum, indicat, finem operę illius amplè teſtaturum de principio. Item פ notat פֻּרְעָנוּת *Vindictam*, nempe, illud opus, futurum vindictam ingratitudinis Labanis.

צ in voce צֹפָו, ubi ſcriptum eſt צֹפָו עִוְרִים *Speculatores ejus cæci ſunt*, Jeſa. 56.10, ad indicandum, Permagni intereſſe, ut populus Iſraeliticus conſideret, quos ſpeculatores & cuſtodes habeat. Eſt autem ſpeculatoris accurata ſpeculatione obſervare hoſtis adventum, & clamore vel alio edito per cornu aut buccinam ſigno, populum præmonere. In ſpeculando erant cæci, in clamando canes muti, unde magnoperè ipſis cavendum, ne cum ducibus cæcis in foveam exitii præcipites ruerent. צ etiam, juxta quoſdam, denotat צְפוּנִים, q.d. Speculatores ejus abſconditi ſunt, latent,

non

non ſunt in ſpecula conſtituti, non funguntur officio ſpeculatorum & epiſcoporum. Deficit etiam in voce litera י multitudinis nota, ad indicandum, omnes in univerſum ſpeculatores deficere luce animi, non eſſe vel unum, qui officium faciat.

ק in voce קֵן ubi ſcribitur, גַּם צִפּוֹר מָצְאָה בַיִת וּדְרוֹר קֵן לָהּ: *Etiam paſſer invenit domum, & hirundo nidum ſibi*, Pſal.84.4, ad indicandum, magnifaciendam eſſe Dei providentiam, quæ ſe etiam ad minimas aviculas extendit, quibus induſtriam nidum & domum ſibi parandi ubertim largiri, multo magis piis largiturum, ut in domo Dei habitent, etiamſi ex ea, ut avicula ex nido, quandoque evagentur, ab hoſtili milvo expulſi. Hoc tamen ק majuſculum non in omnibus libris hodie expreſſum reperitur.

ר in voce אַחֵר ubi dicitur, לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר *Non incurvabis te coram Deo alieno*, Exod.34.14, ad indicandam gravitatem peccati, Deo alieno ſervire, & conſiderandam differentiam inter אַחֵר & אֶחָד, ut in illo, *Audi Iſraël, Dominus Deus noſter, Dominus* אֶחָד *unus eſt*, unde ſtudioſiſsimè cavendum, ne ſerviant Deo אַחֵר alieno & ficto.

שׁ in voce שִׁיר in principio Cantici canticorum, ad indicandum, quòd ſit הַמְשׁוּבָּח וְהַמְעוּלֶּה שֶׁבְּשִׁירִים laudatiſsimum & excellentiſsimum omnium canticorũ.

ת in voce תָּמִים ubi ſcriptum eſt, תָּמִים תִּהְיֶה עִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: *Integer eſto cum Domino Deo tuo*, Deut.18.13. ad indicandum, quod hac litera & voce comprehenditur Summa & fundamentum totius Legis, ut qui univerſam Legem ſcriptam, à litera א uſque ad ת ſer-

vat, aut qui toto animo & omnibus viribus eam ſervare ſtudet, is demum & verè ſit תָּמִים Integer cum Deo. Alterum ת majuſculum legitur in voce וַתִּכְתּוֹב *Et ſcripſit Eſther regina*, Eſth. 9. 29, ad amplificandam authoritatem & urgendã perpetuam obſervationem mandati iſto ſcripto compreheſi, de inſtituendis annuis hilariis Purim ſive Feſti ſortium, quæ in liberationem populi Judaici, & in exitium hoſtium Judęorum, ceciderant.

CAPUT XV.

De Cenſura circa literas minuſculas.

LIteræ minuſculæ ſunt, quæ communi formâ minores ſunt. Forma minuta, in genere rei de qua agitur, diminutionem denotat, quandoq; etiam contemptum. In eo minutius inveſtigando, non opus eſt, magnopere eſſe ſolicitum, cùm plerique interpretes id taceant. Loca duntaxat ex Maſora afferemus, ut cuique ſit liberum de iis judicare. Sunt autem literæ minuſculæ triginta tres, in ordinem alphabeticum collectæ, quibuſdã duplicatis vel triplicatis, & recenſentur in veſtibulo Levitici, & in principio Maſoræ magnę finalis, ſed differenter, quibuſdam hîc, quibuſdam illic omiſſis, ut & ſuprà in literis majuſculis factũ fuiſſe, monuimus capite pręcedenti. Harum vero etiã apud Talmudicos mentio fit in מַסֶּכֶת סוֹפְרִים Tractatu de Scribis, ubi dicitur: יוד שֶׁל תֶּשִׁי צָרִיךְ לִהְיוֹת קָטָן מִכָּל יוד שֶׁבַּמִּקְרָא: *Jod in voce* תֶּשִׁי *opus eſt ut ſit minus præ omnibus Jod quæ ſunt in Scriptura.* Vox iſta extat Deut. 32. 18. Fuit ergo & hæc Maſora ante Talmud.

א minuſculum extat in voce וַיִּקְרָא, ubi legitur, וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה *Et clamavit ad Moſen, & locutus eſt Dominus ad eum*, Levit.1.1. ad indicandum, ut Hebræis placet, ex accidente hanc compellationem factam fuiſſe, quaſi primò voluerit ſcribere וַיִּקָּר *Et accidēter obviam factus eſt Moſi*, prout de Bilhamo ſcribitur, וַיִּקָּר אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם *Et accidit, ut obveniret Deus Bilhamo*, Num.23. 8. At quia ex improviſo Deus Moſen alta voce compellavit, ſcripſit א minutum, ut utrumq; exprimeret.

ב in voce הַב ubi ſcriptum eſt, לַעֲלוּקָה שְׁתֵּי בָנוֹת הַב הַב *Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ*, nomine *Da Da*, Prov.30.15. Sanguiſuga hominis avari ſymbolum eſt, cujus filiæ quibus elocātur, eorum facultates exſuguntur & minuuntur. Si quando tenuiori benefacit, nunquā gratis id facit, ſed ſemper per filias Da Da, duplum repetit, donec ille ad extremam diminutionem redigatur, quod litera minuta denotat.

ג in voce גּוּשׁ, ubi dicitur, לָבַשׁ בְּשָׂרִי רִמָּה וְגוּשׁ עָפָר *Induit caro mea vermes & glebam pulveris*, Job.7.5, ad indicandum minutiſsimas partes pulveris, in quas corpus poſt mortem redigitur, quaſi dicas in nihilum.

ד in voce אָדָם ubi ſcriptum eſt, אָדָם עָשֻׁק בְּדַם נָפֶשׁ *Homo oppreſſus propter ſanguinem vitæ alicujus*, Prov.28. 17, ad indicandum miſeriam ejus, qui tenuiores fraude aut vi oppreſsit, vel reatu effuſi ſanguinis innocui tenetur, indignum eum eſſe qui vocetur אָדָם Homo, aut ſit יְלִד אֵם natus matris, aut (literâ ד ſublatâ) אֵם mater nunquam peperiſſet eum.

ה in voce בְּהִבָּרְאָם *Quando creata fuerant illa*, nempe, cœlum & terra, Gen.2.4, ad indicandum, fore ut o-

mnia creata minuantur & intereant: & ut litera ה conſtat ex lineis diſſolutis & ab invicē ſeparatis, ſic creata cuncta diſſolventur, ſicut ſcriptum eſt: *Cœli velut fumus evaneſcent, & terra ut pannus veteraſcet, & habitatores ejus ſimiliter morientur*, Jeſa. 51. 6. Hebræi literarum myſteria ſectantes, notant innui tranſpoſitionem hujus literæ, ut ex בְּהִבָּרְאָם fiat בְּאַבְרָהָם *Propter Abrahamū*, id eſt, propter fideles creatum eſſe mundum: illi enim ſoli Deum propter admirāda creationis opera laudāt.

ו in voce שָׁלוֹם ubi dicitur, הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם *Ecce do illi fœdus meum, fœdus pacis*, Num. 25. 12, ad minuendum timorem Pinchaſo ob interfectum Zimri, q. d. nihil eſſe quod metuat ſibi à Zimri liberis, vel à litibus cum ipſis, cùm hoc ipſo facto fœdus pacis cum Deo impetrarit, quod non tantùm eſt fœdus שָׁלוֹם pacis, ſed etiam (literâ ו minutâ quaſi ex voce ſublatâ) בְּרִית שָׁלֵם Fœdus integrum & perfectum cum ipſo & ejus liberis, quibus propterea etiam jus ſacerdotii perpetuum ſit promiſſum & adjudicatum. Aliud etiam ו minuſculum eſt in voce לַשָּׁוְא, ubi dicitur לֹא נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשׁוֹ *Non effert in vanum animam ſuam*, Pſalm. 24. 4. Ad hoc exemplum maſora parva nihil annotavit. Indicatur autem, ne minimam quidem vanitatem ſectandam, qui in montem Domini ſanctā cupiat aſcēdere.

ו in nomine proprio filii improbi Haman, וַיְזָתָא *Vajeſata*, Eſth. 9. ver. 9, contemptus causâ, quòd minimus quidem eſſet annis, ſed improbitate reliquis par.

ח in voce חַף, ubi dicitur, חַף אָנֹכִי וְלֹא עָוֹן לִי *Nudus ego ſum, neq; ineſt mihi peccatum*, Job. 33. 9. Verba ſunt Jobi juſtitiam ſuam aſſerentis, ſed Elihu illa probroſè

objecit

objecit Jobo, contra eum oſtendens, ipſum *minimè nitidum* & purum eſſe, prout ipſe aſſerat. Sic in contemptum Jobi literam minuſculam poſuit. Neque hanc literam maſora parva notavit.

ט in voce טָבְעוּ ubi dicitur, טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ, *Demerſæ ſunt in terram portæ ejus*, Thren.2.9, ad indicandum parum ſupereſſe de portis quod emineat, hoc eſt, exiguã ſpem reſtitutionis in integrum. Aliud ט minuſculũ notatur in וּטְהַרְתֶּם *Et mundi eritis*, Num.31.24, ſed maſora parva nihil aſcripſit.

י in voce תֶּשִׁי ubi dicitur, צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי *Rupis quæ genuit te, oblitus es*, Deut.32.18, ad indicandum, abominabilem eſſe hanc oblivionem, quæ tanta, ut vix exigua Rupis illius memoria in populo extaret. Simul etiam denotatur per י Decem tribuum defectio, quę in perpetuum Dei ſui oblitæ ſunt.

כ in voce וְלִבְכֹּתָהּ ubi dicitur, לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ *Ad plangendum Saram & ad deflendum eam*, Gen.23.2, ad indicandum, planctum & luctum propter mortuos, viris minuendum eſſe, ne modum excedat, quod & Abrahamum feciſſe, externo literæ ſigno indicatũ fuit.

ל in voce לוּא, ubi dicitur, לוּא אֲלֵיכֶם כָּל־עֹבְרֵי דֶרֶךְ *Nihil ne ad vos ſpectat, ô viatores omnes?* Thren.1.12, ad indicandum extremam ſecuritatem & inhumanitatem vicinarum gentium, quæ non tantùm non commovebantur aliquo miſericordiæ affectu erga Judæos, ſed & atrociam omnem exercuerunt in eos, & ipſorũ calamitates magis magiſque augebant.

מ in voce מַמְרִים, ubi ſcriptum eſt, מַמְרִים הֱיִתֶם עִם יְהוָֹה *Rebelles fuiſtis contra Dominum*, Deut.31.27, ad no-

tandam perpetuam ignominiam Iſraelitarum, quòd ipſo Moſe, qui adeo miraculosè ipſos ex Ægypto eduxerat, vivo & præſente, tantam Deo ingratitudinẽ exhiberent, præſtando ſe non tantùm מַמְרִים rebelles, ſed & מָרִים acerbos omnib. modis, unde alterum מ minuſculè ſcriptũ, quaſi adeſſe & abeſſe poſſet, & utrũq; eodem vocabulo exprimeretur. Alterũ מ minuſculum notatur in maſora magna in voce מוֹקְדָה, Lev.6.2. Tertiò ם finale in voce וְטִהַרְתִּים ubi ſcribitur, וְטִהַרְתִּים מִכָּל נֵכָר *Et mundavi eos ab omni alieno*, Nehem.13.30. Ad tria hæc מ maſora parva nihil notavit, neque etiã formâ minuſculâ in noſtris libris expreſſa ſunt, tertium quoque in principio Levitici deſideratur.

נ in voce נָעוּ, ubi legitur, נָעוּ עִוְרִים בַּחוּצוֹת *Vagantur cæci in plateis*, Thren.4.14, ad indicandã ignominiam ipſorum in luxu inter tot calamitates. Hoc exemplũ in principio Levitici omiſſum eſt. Nun finale ter notatur, in maſora magna, eſſe parvum, Jerem.39, nempe, נָטַע אֹרֶן *Plantavit ornum*, Jeſa.44.14, contemtus causâ, quod ex exiguo & vili ligno facerent ſibi magnum Deum. Alterum, in וּנְבוּשַׁזְבָּן Jerem.39.13, itidem contemptus causâ. Tertium in נִרְגָּן *Suſurro*, Prov.16.28, ad indicandum, pro minimo ſeu nihilo habenda ſuſurronis verba.

ס in voce בְּסוּפָה ubi legitur, בְּסוּפָה וּבִשְׂעָרָה דַּרְכּוֹ *In tempeſtate & procella via ejus*, Nah.1.3, ad minuendum timorem piis, ne propterea terreantur. Præceſsit enim, *Longanimis eſt & multæ virtutis Dominus*. At impiis, ſic adventante Domino, imminet inde סוֹף finis & exitium. Alterum in בְּסֻכֹּה ubi dicitur יִצְפְּנֵנִי בְּסֻכֹּה *Abſcondet*

det

det me in tabernaculo ſuo, Pſal.27.5, ad indicandum, minimum etiam tuguriolum Dei, ſufficientiſsimũ eſſe ad abſcondendos & protegendos pios.

ע in לְעַוֵּת ubi dicitur, לְעַוֵּת אָדָם בְּרִיבוֹ *Pervertere hominem in lue ſua*, Thren.3.36, ad indicandum, nullo modo id decere pios.

פ prius in voce בִּשְׁפַרְפָּרָא *In ſumma vel prima aurora*, Dan.6.20, ad indicandum ad primam & vix parũ lucentem auroram, regem magno deſiderio ſurrexiſſe. Vide capite præcedenti ad literam פ.

צ in voce צְוָחַת ubi dicitur, וְצִוְחַת יְרוּשָׁלַםִ עָלָתָה *Et clamor Jeruſalem aſcendebat*, Jer.14.2, ad indicandũ, quòd צְעִירִים parvi, tenues, pauperes, (quos per צ minutum innuit, & verſu ſequenti nominat) querelas ſuas ad Deum quidem effundunt, ſed id adhuc parum eſſe. Nam & אַדִּירִים *magnifici* ipſorum, (ut verſu ſequenti ſcribit) in iiſdem calamitatibus conſtituti, multò etiã vehementius quiritaturi ſint. ץ finale in voce פָּרֶץ, ubi dicitur, יִפְרְצֵנִי פֶרֶץ עַל פְּנֵי פָרֶץ *Diſrumpit me rupturâ unâ coram ruptura alia*, Job.16.14, ad indicandum, graviſsimas quidẽ eſſe calamitates, quas Job patiatur, & quas probroſè ipſi objiciebant adverſarii ejus, ſed ſibi eas exiguas videri, quòd confidat, Deum omnia iſta in ſalutem & bonum ejus converſurum.

ק in voce בְּקָמֵיהֶם ubi legitur, לְשִׁמְצָה בְּקָמֵיהֶם *Ad ignominiam inter adverſarios ipſorum*, Exo.32.25, ad indicandum, fore ut & ipſi adverſarii Iſraelitarum propter inſolentiam ſuam aliquãdo viciſsim diminuantur. Alterum etiam notatum, & in maſora parva obſervatũ in voce קַצְתִּי, ubi dicitur, קַצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת *Tædet me*

vitæ

vitæ meæ propter filias Chet, Gen.27.47, ad indicandū, fore ut vel vita ejus diminuatur, ſi Jacob exēplo Eſavi fratris, conjugium cum filiabus Chittæis ineat.

ר in loco, רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ *Primum de primitiis terræ tuæ*, Exo.23.19.& 34.26. Hoc exemplum in maſora finali adducitur, ſed maſora parva ad neutrum locum notat, utrum ſit, quod in duabus iſtis vocibus legitur. Neq; etiam in principio Levitici adducitur, ſed aliud ibi pro eo ſubſtitutum, nempe יַעְרֵי אֹרְגִים quod eſt proprium nomen, 2.Sam.21.19, ad quod ſimiliter maſora parva nihil notat. Alterum ר etiam in quibuſdā Notis maſorethicis notatum in nomine proprio filii Haman פַּרְמַשְׁתָּא Eſth. 9. 9, ut Maſora tradit in principio Levitici.

ש in voce פַּרְשַׁנְדָּתָא, qui etiam fuit filius Haman, Eſth.9.7.

ת in nomine פַּרְמַשְׁתָּא quod paulò antè poſitum. In his Hamani liberis, mutatio literarum facta putatur contemtus & ignominiæ causâ. Sic eſt alphabetum literarum minuſcularum.

Cæterùm quidam, qui literas & numeros penitiùs ſcrutati ſunt, aliam cauſam literarum majuſcularū & minuſcularum dederunt, eſſe ſcilicet quamlibet literam terminum certi numeri literarum vel à præcedenti majuſcula, aut à principio libri, vel alio loco olim ex peculiari indice noto. Veluti, ה minuſculum in voce בְּהִבָּרְאָם Gen. 2. eſſe terminum numeri à principio libri, quòd ſcilicet ſint hucuſque literæ 1112. Sic & כ minuſculum in וְלִבְכֹּתָהּ Gen. 23. certi numeri, olim noti, terminus fuit. Item litera ו in voce גָּחוֹן Lev.11.42, media

media litera eſt totius Pentateuchi: Item, Ab hac litera usque ad ג majuſculum in voce וְהִתְגַּלָּח ſunt literæ 1600, unde illud ג majuſculè ſcriptum fuit. Littera ע juxta Talmudicos, media eſt litera libri Pſalmorum, ubi ſcriptum מִיַּעַר qua de cauſa ſurſum in voce ſuſpenſa eſt. Sic de reliquis omnibus. Quod ſi autem hac de re certæ priſcorum ſupereſſent concordantiæ, ſuſcipi poſſet. Experientia nova teſtis eſto.

CAPUT XVI.

De litera נ *inverſa, & quatuor ſuſpenſis.*

DE litera נ inverſa legitur maſora Num. 10. 35, ad vocem בִּנְסֹעַ *In proficiſcendo*, his verbis: ט׳ פסוקין אית בהון הָדֵין סִימָן נון הֲפוּכָה, id eſt, *Novem verſus ſunt, in quibus eſt hujusmodi ſignum Nun inverſi,* qui verſus ſtatim adducuntur. Et ſunt hi: וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן *Fuit autem cum proficiſceretur arca, ut diceret Moſes: Surge Domine & diſpergantur inimici tui, fugiantq; oſores tui à facie tua*, Nu. 10. 35. Hîc נ inverſum putatur, ad innuendum, ut ſic retrorſum agantur omnes hoſtes Iſraelitarum. Secundus, וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים *Et fuit populus queritantes*, Num. 11. 1. ubi Nun inverſum, ut eſſet ſymbolū perpetuum perverſitatis populi, inter tot illuſtria ſigna liberationis & maximorum beneficiorum Dei acerbè quiritantium, ad declarandam ingratitudinem & contumaciam ſuam. Reliqui ſeptem verſus adducuntur ex Pſa. 107, ubi ad illos in Bibliis majoribus Venetis in margine notatur נ inverſum. Maſora ibi aliter concepta eſt, his verbis: ח׳ נונין מְנוּזָרוֹת, *Octo Nun ſunt ſeparata*, ſcil. per inverſam formā à reliquis literis ſejūcta & diſtin-

cta. Hîc ח׳ *Octo*, ſine dubio mēdoſum eſt, pro ט, ut habet maſora in Numeris. Verſus autē hi ſunt: יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת *Deſcendentes in mare navibus*, ver.23; הֵמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בִּמְצוּלָה׃ *Ipſi viderunt opera Domini, & mirabilia ejus in profundo*, verſ.24: וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו *Et dixit, & conſtituit ventum procelloſum, qui elevavit fluctus ſuos*, verſ.25, in quo nullū Nun: יַעֲלוּ שָׁמַיִם יֵרְדוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוֹגָג *Aſcendunt ad cælum, deſcendunt ad abyſſos, anima ipſorum in malo diſſolvitur*, verſ.26: יָחוֹגּוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר, *Titubant, vagantur ſicut ebrius*: verſ.27: וַיִּצְעֲקוּ אֶל יְהוָה בַּצַּר לָהֶם וּמִמְּצוּקֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם *Et clamarunt ad Dominum in oppreſſione ſua, ex anguſtiis ipſorum eduxit eos*, verſ.28, in quo etiam nullum Nun extat: שֹׁפֵךְ בּוּז עַל נְדִיבִים וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא דָרֶךְ׃ *Effudit contemptum ſuper principes ipſorum, fecit errare eos per inanitatem aviam*, v.40. Si maſora loquitur de litera Nun, quare ea hîc, ut in libro Numerorum, non eſt inverſa, quod facilè fieri potuiſſet? Et quare citantur duo verſus, in quibus nullū Nun? Et quare in Pſalmo litera ר inverſa eſt in margine, quæ etiam in textu facilè inverti potuiſſet? Quærendū id ampliùs ex libris maſorę manuſcriptis.

Legitur adhuc alia Nota maſorethica in maſora parva, Ex.3.19, ubi ſcriptū, וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ *Ego autem ſcio, quod non permiſſurus eſt vobis rex Ægypti diſcedere*, ubi in maſora parva ad וַאֲנִי notatum: נוּן עֲקוּמָה *Nun intortum*, quod ſignificare videtur, non inverſam figuram, ut ſuprà, ſed quaſi in obliquuum contortam, ad ſignificandum contortum cor Pharaonis, per quod adduci non potuit, ut dimitteret populum, niſi extremè coactus, etſi eos nunc etiam

tiam nonniſi fraudulenter dimitteret, cupiens eos in mare abigere, ut ibi ſubmergerentur.

Literæ ſurſum in voce ſuſpenſæ ſunt quatuor, de quibus maſora extat Jud. 18. 30, his verbis: ד׳ מִלִּין דְּאִית בְּהוֹן אוֹת תָּלוּי *Quatuor ſunt voces, in quibus eſt litera ſuſpenſa.* Et Pſalm. 80. 14, ad מִיַּעַר notatum: חַד מִן ד׳ מִלִּין בִּקְרִיאָה דְּתָלֵי בְּהוֹן אוֹת *Una eſt ex quatuor vocibus, in quibus ſuſpenſa eſt litera.* Sunt autem literæ hæ:

Prima, נ in nomine מְנַשֶּׁה ubi ſcriptum eſt: וִיהוֹנָתָן בֶּן גֵּרְשׁוֹם בֶּן מְנַשֶּׁה *Et Jehonathan filius Gerſomi, filii Menaſſis,* Jud. 18. 30. De cauſa ſuſpenſæ hujus literæ legitur aliquid apud Talmudicos, his verbis: וְכִי בֶּן מְנַשֶּׁה הוּא וַהֲלֹא בֶּן מֹשֶׁה הוּא דִּכְתִיב בְּנֵי מֹשֶׁה גֵּרְשֹׁם וֶאֱלִיעֶזֶר אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁעָשָׂה מַעֲשֵׂה מְנַשֶּׁה תְּלָאוֹ הַכָּתוּב בִּמְנַשֶּׁה id eſt, *An* (Gerſom) *filius Menaſſis fuit, & non potius Moſis? ſicut ſcriptum eſt: Filii Moſis fuerunt Gerſom & Elieſer,* 1 Chron. 23. 14, *ſed propterea quòd fecit opera Menaſſis* (filii Chiskiæ regis Jehudæ, maximi idololatriæ propagatoris, 2. Reg. 21.) *appendit eum Scriptura (familiæ) Menaſſis,* Bava bathra fol. 109. 2. Voluit hîc Rabba bar bar Channa, cui hæc objectio propoſita fuit, prophetam ſtudio noluiſſe Gerſomum appellare filium Moſis, quia ignominioſum fuiſſet id Moſi, habuiſſe filium impium, ſed vocat eum filium Menaſſis, literâ tamen נ ſurſum elevatâ, in ſignum eam adeſſe vel abeſſe poſſe, & ſit vel filius מְנַשֶּׁה Menaſſis, vel משה Moſis. Menaſſis, ſtudio & imitatione impietatis; Moſis, proſapiâ.

Altera litera ſuſpenſa, eſt litera ע, & quidem tribus locis, unde quatuor dicuntur literæ ſuſpenſæ, quòd quatuor locis ſuſpenſio reperiatur. Primus lo-

cus Pſal.80.14, in voce מִיַּעַר, ubi ſcriptum eſt, יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיַּעַר *Suffodiet eam* (vineam) *porcus ſylveſtris.* Talmudici in libro kidduſchin fol.30.1. videntur innuere, ſuſpenſum eſſe ע, quòd ſit media litera Legis. Locus ſuprà eſt adductus. In Medraſch Tehillim allegoricè explicatur, quod Rabbi Salomon, & alii commentatores imitantur. *Si*, inquiunt, *digni fuerint Iſraelitæ erunt inimici ipſorum ſicut animalia maris, quibus non eſt facultas aſcendendi in aridam, aut ſi aſcenderint, ſtatim moriuntur: ſi non fuerint digni,* (propter impietatem,) *erunt inimici ipſorum ſicut beſtiæ deſerti & ſylveſtres, quæ perdunt & occidunt*, quaſi dicat, ſuſpenſum ע denotat, abeſſe vel adeſſe poſſe. Si pii fuerint Iſraelitæ, aberit iſta litera, & erunt inimici ſicut חֲזִיר מִיאֹר porcus marinus, qui in terra nocere non poteſt: ſi impii fuerint, aderit litera iſta, eruntque inimici ſicut חֲזִיר מִיַּעַר porcus ſylveſtris, omnia potenter vaſtans. Rabbi Bechai in libro כַּד הַקֶּמַח, cap.1. quod incipit גְּאוּלָּה, ſcribit: וְהָעַיִן הַתְּלוּיָה כִּי כֵן הֵם עוֹבְדֵי הַתָּלוּי *Litera Ain ſuſpenſa eſt, nam ſic ſunt cultores ſuſpenſi illius*, id eſt, Chriſti, quem ſic ſolent malitioſè nominare, quaſi dicat litera Ain ſuſpenſa eſt, in ſymbolum, ut per חֲזִיר מִיַּעַר intelligatur Chriſtus ſuſpenſus in cruce, quem ſic ſuſpenſum Chriſtiani colunt & adorant. Chriſtiani enim, id eſt, Romani, vineam Iſraelis, Templum ſcilic. Hieroſolymitanum, vaſtarunt.

Tertia litera ſuſpenſa, rurſus eſt ע in voce רְשָׁעִים, ubi ſcriptum, וְיִנָּעֲרוּ רְשָׁעִים מִמֶּנָּה *Et excutientur improbi ex ea*, Job.38.13, quaſi dicat inſtar עָפָר pulviſculi in altũ excuſſi, peribunt, ut nõ agnoſcatur locus ipſorum.

Quar-

Quarta, itidem litera ע in eadem voce, ubi legitur, וְיִמָּנַע מֵרְשָׁעִים אוֹרָם *Et cohibebitur ab improbis lux ipſorum,* Job. 38 15. De hoc legitur apud Talmudicos: מִפְּנֵי מָה עַ״יִן שֶׁל רְשָׁעִים תְּלוּיָה כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה רָשׁ לְמַטָּה נַעֲשָׂה רָשׁ מִלְמַעְלָה *Quare litera* ע *vocis* רשעים *ſuſpenſa eſt? quum homo fit* רָשׁ *pauper infrà, fit etiam* רָשׁ *pauper ſuprà,* Sanhedrin fol. 103 2, hoc eſt, quãdo רָשָׁע improbus ob improbitatem ſuam exoſus fit in hoc mundo inferiori probis, exoſus fit quoque in mundo ſuperiori Deo, quod ע ſublatum denotat, & ſic manet רָשׁ *Pauper*, privatus unico & vero bono Lucis cæleſtis in qua pii vivunt & gaudent æternùm. Notandum hîc, ſcripturam ſuſpenſam harum literarum jam ante Talmud fuiſſe uſitatam, nec à maſorethis poſt Talmud demum eſſe effictam, ut quidam volunt.

Hactenus de Figura literarum inverſa: ſequitur de literis extraordinariè punctatis.

CAPUT XVII.

De Literis punctatis.

UT Maſorethæ ne minimum quidem, immò nihil omnino intactum relinquerent, quod ad ſacri textus conſervationem, & genuinæ ejus formæ notationem pertineret, ſic huic operi intenti, invenerunt in univerſo textu ſacræ Scripturæ quindecim voces, in quibus litera una vel altera extraordinariè punctis quibusdam ſupernè fuerunt notatę, non quidem vocalibus ſive vocalium notis, ſed ſymbolicis, quæ ſenſus alicujus arcani ſymbola fuerunt & ſigna, quarum explicatio oraliter tradita & propagata, pri-

mis illis & ſubſequentibus temporibus nota fuit, ac apud poſteros propter bella & perſecutiones ex notitia in oblivionem abiverunt. Cùm verò Maſorethæ facilè judicare poſſent, non fruſtra ea appoſita olim fuiſſe, ſed alicujus arcanæ priſcorum ſapientiæ eſſe monumenta, exſtirpare ea ex ſacro textu minimè voluerunt, ſed potiùs annotare, ut poſteritatem in officio meditationis continerent. Antiquitas horũ punctorum eadem, quæ reliquæ Maſoræ ante Talmud ſcriptæ. Nam iſtorum in Talmud mentio diverſis locis, & aliis antiquiſsimis libris ut Bereſchit rabba, cujus authorem Hebræorũ Chronica referunt fuiſſe electum Rectorem Academiæ Pumbeditanæ in Babylonia circa annum Chriſti 300, item in zohar, libro juxta Hebræos ipſo Talmud antiquiore. Unde non mirum D. Hieronymum etiam hæc puncta in libris obſervaſſe, ut mox videbimus. In cauſis horum punctorum explicandis, Hebræi fabuloſi ſunt, quorum commenta idcirco nonniſi parcè attingemus.

Punctatę voces ſunt in univerſum quindecim: decẽ in Lege, quatuor in Prophetis, una in Hagiograph.

Prima, וּבֵינֶיךָ, ubi legitur יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ *Judicabit Dominus inter me & inter te*, Gen. 16.5, quæ ſunt verba Saræ ad Abrahamum maritum. Maſora notat: *Punctum eſt ſupra* י *poſterius, & eſt unum ex decem punctatis in Lege, & quatuor in Prophetis & uno in Hagiographis.* Vox בֵּינֶיךָ non ſcribitur plenè cum utroq; י in tota Lege, niſi hoc loco, unde poſterius י puncto notatũ, ad monendum, non fruſtra illud hoc loco poſitum. Quum ergo diceret Sara ad Abrahamum: *Judicabit Deus inter*

me

me & inter te, ſimul עַיִן הָרַע oculum malum & invidum conjecit in Hagaram ancillam præſentem, jam ex Abrahamo gravidam, ac propterea heram ſuam deſpicientem, tacitè ſecum in animo dixit, judicabit Deus inter me וּבֵנֶיךָ & filium tuum, quem in utero fers. Scriptum ergo plenè cum י poſteriori, contra uſum totius Legis, quia externa vox Saræ וביניך Abrahamum alloquebatur, ac interna vox animi Hagarã intelligebat, וּבְנֶיךָ & inter filium tuum, & eatenus alterum י fuit inſertum, & propterea punctatum, quod in eo eſſet myſterium. Vide Bereſchit rabba, item R. Salomonem, Haskuni, R. Rechai in hunc locum. Haskuni autem inter alia quoq; ait, jam tempore Eſræ hoc punctum fuiſſe, & ab ipſo, Moſe aſcriptum.

Secundum, אֵלָיו, in loco, וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ *Et dixerunt ad eum: Ubi eſt Sara uxor tua*, Gen. 18. 9. Maſora: נָקוּד עַל איו *Punctatum ſuper literas* איו. In Bereſchit rabba ad hunc locum: אלף יוד ויו נָקוּד למד לא נָקוּד׃ אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר בְּכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא כְּתָב רַבָּה עַל הַנְּקוּדָה אַתָּה דוֹרֵשׁ אֶת הַכְּתָב נקוּדָה רַבָּה עַל הַכְּתָב אַתָּה דוֹרֵשׁ אֶת הַנְּקוּדָה׃ כָּאן שֶׁהַנְּקוּדָה רַבָּה עַל הַכְּתָב אַתָּה דוֹרֵשׁ אֶת הַנְּקוּדָה איו אַבְרָהָם׃ id eſt, *Aleph, Jod, Vau punctatum eſt, Lamed non eſt punctatum. Dixit R. Schimeon ben Elieſer, In quocunque loco inveneris ſcripturam literarum ampliorem ſua punctatione, interpretaberis ſcripturam: Punctationẽ ampliorem ſcriptura, interpretaberis punctationem. Hîc quia punctatio amplior eſt ſcripturâ, interpretaberis punctationem, nempe* אַיּו *Ubi eſt Abraham.* Senſus, Puncta ſuper tres iſtas literas indicant, tres iſtos angelos non tantùm quæſiviſſe אַיֵּה שָׂרָה *Ubi eſt Sara uxor tua*, ſed & poſtea ex Sara quæſiviſſe,

אַיֵּה אַבְרָהָם Ubi eſt Abraham. Vide hîc R.Salomonem, R.Bechai,Haskuni.

Tertia, וּבְקוּמָהּ, ubi legitur, וְלֹא יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ *Neq; cognovit cum decumberet illa, aut dum ſurgeret*, Gen. 19.33. Maſora: נקוד על ו׳ *Punctatum eſt ſupra literam* ו. Apud Talmudicos: לָמָּה נָקוּד עַל וָי״ו וּבְקוּמָהּ שֶׁל בְּכִירָה לוֹמַר שֶׁבְּשִׁכְבָתָהּ לֹא יָדַע אֲבָל בְּקוּמָהּ יָדַע id eſt, *Quare eſt punctum ſupra literam* ו *in* וּבְקוּמָהּ *de primogenita? ad indicandū, quòd cum decumberet, non cognoverit, at dum ſurgeret, noverit*: libro נָזִיר De Naziræis, cap.4.fol.23. Hinc D.Hieron. in Quæſtionibus in Geneſin: *Appungunt deſuper, quaſi incredibile, & quod rerum natura nō capiat, coire quempiam neſcientem*. Vide R.Salomonem, Hascuni & ibi Baal hatturim: Tanchuma, Jalkut,qui alias atque alias rationes afferunt.

Quarta, וַיִּשָּׁקֵהוּ ubi legitur de Eſau, וַיִּפֹּל עַל צַוָּארָיו וַיִּשָּׁקֵהוּ *Et irruit in collum ejus & oſculatus eſt eum*, Ge.33.4. Maſora, ט״ו מִלִּין נְקוּדוֹת בִּקְרִיאָה *Quindecim dictiones punctatæ ſunt in Scriptura*. Variant interpretes: alii dicunt denotare, שֶׁלֹּא הָיְתָה נְשִׁיקָה שֶׁל אֱמֶת quòd non fuerit oſculum veritatis, ſed fictum & ſimulatum וּבִקֵּשׁ לְנַשְּׁכוֹ ſed quæſierit mordere ipſum, morſu hoſtili ignominioſè ipſum notare: alii contra, quòd notanda ſit in Eſavo naturæ converſio, ut qui antea oſor & hoſtis Jacobi fuerit, וְנִשְּׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ nunc oſculatus ſit ipſum ex toto corde, Deo fraternæ charitatis affectū in ipſo cōmovente. Vide Bereſchit rabba. Tanchuma & R.Salomonem. In zohar hoc loco legitur: וַיִּשָּׁקֵהוּ נָקוּד עֵלֵּיהּ לְעֵיל בְּגִין דְּלָא נַשְּׁקֵיהּ בִּרְעוּתֵיהּ *Vocabulum Vajiſchakehu punctatū eſt ſuperne, propterea quia nō oſculabatur eū ex animo*.

Quin-

Quinta, אֶת, ubi legitur, וַיֵּלְכוּ אֶחָיו לִרְעוֹת אֶת צֹאן אֲבִיהֶם *Et iverunt fratres ejus ad paſcendum gregem patris ſui*, Geneſ. 37.12. Maſora, חַד מִן י׳ נְקוּדוֹת בַּתּוֹרָה *Eſt unum ex decem punctatis in Lege*. Pro י׳ 10, pravè in Venetis Bibliis legitur ט״ו 15, aut pro בתורה *In Lege*, legendum בַּקְּרִיאָה *In Scriptura*. In Bereſchit rabba in hunc locum notatur: נָקוּד עַל אֶת לוֹמַר שֶׁלֹּא הָלְכוּ אֶלָּא לִרְעוֹת אֶת עַצְמָן *Punctum eſt ſupra vocabulum ET, ad indicandum, quòd non iverint niſi ut paſcerent ſeipſos.* Nempe non gregis causâ principaliter, ut quidem prætendebant, ſed ut paſcerent ſeipſos, & libidinẽ ſuam ſanguine fratris Joſephi, quem quærebant occidere, ut dicitur verſu 18, cujus etiam tunicam ſanguine hœdi tinctam, patri obtulerunt, quaſi fera occidiſſet eum. Vide & R. Salomonem, & Zohar hoc loco aliam cauſam afferentem, & Bemidbar rabba, Sect. 3.

Sexta וְאַהֲרֹן ubi legitur, כָּל פְּקוּדֵי הַלְוִיִּם אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל פִּי יְהוָה׃ *Omnes cenſus Levitarum quos recenſuit Moſes & Aharon juxta os Domini*, Num. 3.39. Maſora, י׳ נְקוּדוֹת בַּתּוֹרָה *Decem voces punctatæ ſunt in Lege*. In Bereſchit rabba in hunc locum, וָאו שֶׁל וְאַהֲרֹן נָקוּד עַל שֶׁלֹּא הָיָה אַהֲרֹן מִן הַמִּנְיָן׃ *Vau vocis* וְאַהֲרֹן *punctatum eſt (ſupernè) propterea quòd Aharon non fuit ex numero vel cenſu iſto*, ſcil. Levitarũ, ut R. Salomon ad hanc Gloſſam addit.

Septima, רְחֹקָה ubi legitur, אוֹ בְדֶרֶךְ רְחֹקָה *Aut in via remota fuerit*, Num. 9.10. Maſora, נָקוּד עַל הַהֵ״א *Punctatum eſt ſuper* ה, *eſtque unum ex decem vocibus punctatis in Lege*. In Bemidbar rabba, Sect. 3, legitur: נָקוּד עַל ה׳ שֶׁל רְחוֹקָה מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הָיָה דֶרֶךְ רְחוֹקָה אֶלָּא מִן אִסְקוּפַּת הָעֲזָרָה וְלַחוּץ׃ *Punctatum eſt ſuper* ה *vocis* רְחֹקָה *ad indicandum, non fuiſſe*

viam remotiorem niſi à limine atrii foras uſque. Vide R. Salomonem. Senſus, Pollutum, non tantùm in via remota, ſed & in via proxima, ſi tantummodo extra atrium Templi ſit, poſſe celebrare Paſcha.

Octava אשר ubi legitur, ונשים עד נפח אשר עד מידבה *Et deſolavimus uſq; ad Nophach, quod pertigit Medebam uſque*, Num. 21. 30. Maſora, י׳ נקודות בתורה *Decem voces punctatæ ſunt in Lege*. In Bemidbar rabba, Sect. 3: נקוד על ריש שבאשר שאף מלהלן היה כן׃ ויש אומרים מלמד שלא החריבו האומות אלא מדינות׃. Non placet. Agitur in textu de deſolatione urbium, quas vaſtarunt in occupatione terræ Canaan: unde in Notis Baal hatturim marginalibus ad hunc locum notatur: רי״ש נקודה ונשאר אש כי שרפה באש ונטל ראש שלה׃ id eſt, *Litera* ר *punctata eſt, & relinquitur* אש *Ignis, nam combuſta fuit igne, & ablatum caput ejus*. Senſus, ר in voce אשר punctatum eſt, quaſi ad vocem non pertineat: eâ ablatâ, remanet אש quod *Ignẽ* ſignificat, unde iſta punctatione tacitè indicare voluit deſolationis ſpeciem, nempe urbem נפח igne exuſtam fuiſſe, cujus flãma inde Medebam uſque porrò debacchata ſit. Inde nomen urbis, quòd igne non ſufflato abſumpta ſit, à נפח, unde Hebræorũ gloſſa, ונשים עד נפח id eſt, עד שתבוא אש שאינה צריכה נפוח *Uſq; dum veniat ignis qui non opus habet exſufflatione*.

Nona, ועשרון, ubi legitur, ועשרון עשרון לכבש האחד *Et decimam decimam pro agno unoquoque*, Num. 29. 15. In Bemidbar rabba, Sect. 3: מלמד שלא היה שם אלא עשרון אחד בלבד׃ *Docet punctum, quòd non fuerit niſi decima una ſolummodo*. Nempe, ne quis duas neceſſarias judicet, quòd dicatur bis, Decima Decima. Maſora hîc

hîc eadem, quæ in præcedentibus.

Decima, לָנוּ וּלְבָנֵינוּ ubi legitur, וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם *Et quæ revelata ſunt, nobis & liberis noſtris in ſeculum ſerviunt*, Deut.29.29. Maſora eadem, ut in præcedentibus. In Bemidbar rabba, ſect. 3: Punctatum eſt ſuper Lanu ulebanenu, ac ſi diceret: עֲשִׂיתֶם נִגְלוִים אַף אֲנִי אוֹדִיעַ לָכֶם אֶת הַנִּסְתָּרוֹת׃ *Feciſtis manifeſta, unde etiam ego nota faciam vobis occulta.* Vide hîc ulteriùs, & R.Salomonem, & R.Bechai, qui hîc prolixus eſt, Haskuni & R. Bechai. Sed & Talmudici hujus punctationis meminerunt in libro Sanhedrin cap.6. fol.43, ubi & prolixa R. Salomonis gloſſa eſt, ſed cùm infirmo nitantur fundamento, ea omnia prætereo. Notant etiam iidẽ, literam ע in voce עַד ſuperioris loci, punctatum eſſe, de quo Maſora nihil tradit. Hæ decem punctatæ voces citantur in libro Talmudico, Maſſechet Sopherim, cap.6.

Undecima, יָצָא, ubi legitur, בַּיּוֹם אֲשֶׁר יָצָא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ מִירוּשָׁלָֽם׃ *In die quo egreſſus eſt dominus meus rex ex Jeruſalem*, 2.Sam.19.19.

Duodecima, הֵמָּה ubi legitur, וְעֵדֵיהֶם הֵמָּה *Et teſtes ipſorum ſunt ipſa*, Jeſa.44.9, ſcil. idola vel ſculptilia. Maſora notat, Quindecim eſſe punctata in Scriptura.

Decimatertia, הַהֵיכָל, ubi legitur, וְקִיר הַהֵיכָל *Et paries templi*, Ezech.46.22. Maſora notat, Quatuor eſſe punctata in prophetis. Vide hîc Kimchiũ in Cõmentariis.

Decimaquarta, מְהֻקְצָעוֹת, ubi legitur, לְאַרְבַּעְתָּם מְהֻקְצָעוֹת *Ad quatuor ipſorum angulata*, Ezech.46.22.

Decimaquinta, לוּלֵא ubi legitur, לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב יְהוָה בְּאֶרֶץ חַיִּים *Niſi crediдiſſem me viſurum bonitatem*

Domini in terra viventium, Pſal.27.13. Maſora, ד׳ כְּתִיב כֵּן לֵית בִּכְתוּבִין נָקוּד וְהוּא נָקוּד לְמַטָּה וּלְמַעְלָה׃ *Quatuor ſic ſcripta ſunt* (cum א) *neq; eſt in Hagiographis aliud punctatum, & hoc quidem eſt punctatum infrà & ſuprà.* Meminerunt Talmudici hujus punctationis in libro Berachoth, cap.1.fol.4. Dant autem טעם בלא טעם rationem inſipidam, quam idcirco negligo.

De his punctatis vocibus in genere legitur aliquid in libro עקרים *Ikkarim*, Orat.3.cap.22.in fine, quod breviter aſcribam: וְכֵן הַנְּקוּדוֹת עַל תֵּיבַת וְאַהֲרֹן בְּפָסוּק כָּל הַפְּקוּדִים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְעַל לָנוּ וּלְבָנֵינוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם הַטַּעַם בָּזֶה הוּא כִּי הַנְּקוּדָה עַל הַתֵּיבָה עִם שֶׁתִּשָּׁאֵר כְּתוּבָה הִנֵּה הִיא בְּאֶמְצָעוּת בֵּין כְּתִיבַת הַתֵּיבָה וְהַעֲדָרָה כְּאִלּוּ יֹאמַר כִּי אַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הָיָה הַמּוֹנֶה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הָיָה טָפֵל לוֹ אֶלָּא שֶׁנִּכְתַּב דֶּרֶךְ כָּבוֹד כִּי מֹשֶׁה בִּלְבַד הָיָה הָעִקָּר׃ וְכֵן עַל לָנוּ וּלְבָנֵינוּ לְהוֹרוֹת כִּי אֵין חִיּוּב הַבָּנִים עַל פִּי הָאָבוֹת כָּל כָּךְ כְּחִיּוּב הָאָבוֹת עַל עַצְמָם אַף עַל פִּי שֶׁהַבָּנִים מִתְחַיְּבִים עַל פִּי הָאָבוֹת וְכֵן כּוּלָּם עַל זֶה הַדֶּרֶךְ׃ Id eſt, *Et ſic puncta ſuper dictionem* וְאַהֲרֹן *in verſu*, Omnes recenſiti quos recenſuit Moſes & Aharon, *Item ſuper* לָנוּ וּלְבָנֵינוּ, *& iſtis ſimilia, de quibus ratio dari poteſt, nempe quòd punctum ſuper dictione cum eo quod relinquitur ſcriptum, eſt in medio inter ſcriptionem vocis & ſpacium vacuum, ac ſi diceres, Etiamſi ſcriptum eſt*, Quos recenſuit Moſes & Aharon, *fuit tamen cenſor primarius Moſes, Aharon verò adjunctus ipſi, & nonniſi honoris causâ aſcriptus, cùm Moſes fuerit principalis. Sic puncta ſuper* לָנוּ וּלְבָנֵינוּ & cęt. In Zohar in Bemidbar, ad vocem רְחֹקָה Num.9.10, ſcribitur: דָּא אִיהוּ חַד מֵעַשְׂרָה דְּאִנּוּן נְקוּדִין דְּאוֹרַיְתָא וְכֻלְּהוֹן אַתְיָין לְאַחֲזָאָה מִלָּה׃ *Hæc eſt una ex decem quæ ſunt punctata in Lege, & omnia iſta veniunt ad notabilem reddendam dictionem.* Sic

eſt:

eſt: aliquid certi denotaſſe, non eſt dubium; quid autem denotaverint, de eo ſunt palpitantia Hebræorum judicia, ut cæcorum in tenebris. Sed nec iſtud inveſtigare, nobis fuit propoſitũ. Maſoræ hiſtoriam perſequimur. Quicquid Maſorethæ circa textum Hebræum notatu dignum invenerunt, id ad poſteritatis memoriam notarunt. Sic cùm hæc puncta extraordinaria ad voces aſcripta viderent, non modò non eradenda judicarunt, ſed potiùs digna, quæ poſterorũ conſiderationi commendarentur. Patet verò ex ſuperioribus abundè, non proveniſſe iſta à Maſorethis iſtis Tiberiẽſibus poſt-Talmudianis, ab Elia adornatis, ſed longiſsimo tempore ante Talmud extitiſſe, & & ſine dubio ab iſtis iiſdem, à quibus reliqua eſt Maſora, nempe à Viris Synagogæ magnæ, fuiſſe obſervata, quod unicum indagare, noſtri hîc fuit conſilii.

CAPUT XVIII.

De Cenſura circa numerum literarum.

H*Actenus qualitas literarum in figura examinata fuit: quantitas in numero ſequitur.*

Maſorethas numero certo etiam literas omnium librorum ſacræ Scripturæ comprehendiſſe, ex reliquiis quibuſdam, quæ hodie de iſta Maſora proſtant, ſatis patet. Nam Levit.11. 42, ad literam ו in voce גָּחוֹן Maſora notat וָ֗יו דְגָחוֹן חֲצִי הַתּוֹרָה בְּאוֹתִיּוֹת *Litera* ו *vocis* גָּחוֹן *eſt medietas Legis in literis.* Hæc maſora à Talmudicis confirmata eſt in libro Kidduſchin, ut ſuprà capit.8.propoſitum. Ibidem ex Talmudicis adductum,

literam ע in voce מִיַּעַר Pſalm.80.14, eſſe mediam literam in libro Pſalmorum. In fine Geneſeos poſt Verſuum ejus libri numerum, ſubjicitur: וְאוֹתִיּוֹתָיו ד׳ אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעִים וַחֲמִשָּׁה׃ *Et literæ ejus ſunt quater mille trecentæ & nonaginta quinque.* Id verò intelligendum de ultima iſtius libri ſectione, non de literis totius libri. Elias Levita præfat. 3. libri Maſoreth ſcribit, Literas totius Legis ſexaginta myriadas & quadraginta quinque, id eſt, ſexagies millena millia quadraginta quinq; eſſe. Ibidē porrò ait, Sectionis primæ Bereſchit literas eſſe אץ׳ טו׳ 1915, id omnino falſum eſt. Putamus plures eſſe quàm quinquies mille. Ita conſequenter in omnibus libris biblicis factum eſſe, non eſt dubitandum, etiamſi in publicum hæc maſora non ſit producta. Fuiſſe autem hanc ſtudii Maſorethici partem, in certa librorū maſorethicorum loca relatam, ac proinde ad poſterorum notitiam delatam, docet Carmen quoddam, quod curioſâ operâ exhibet numerum, quoties quælibet Alphabeti litera in tota Scriptura contineatur. Author iſtius ſtatuitur ab Elia Raf Saadia Gaon, qui fuit Caput Academiæ Soriang in Babylonia, circa annum Chriſti 927, propterea quòd ſtylum loquendi habet difficilem, utens multis peregrinis vocibus & obſcuris, & à populari ſermone multùm remotis, qualis ſtylus etiam eſt בְּסֵפֶר אֱמוּנָה׃ *in libro Fidei,* cujus idem Saadia putatur eſſe author. Ejus memoria ut conſervetur, placet illud hoc loco ex Elia proponere, & modum colligendi numeri explicare, qui ſine interprete eſt difficillimus.

לדעת מנין כל אות ואות׃ אשר בכל המקרא נמצאות׃
תקרא את כל דברי השירה הזאת׃

אהל מכון בניני
הקהל עשו קרבני
כל הקהל כאחד ארבע רבוא
אלפים שלש מאות וששים׃

ששם עלו זקני
ולזבח תודה באו בני
ולזבח השלמים בקר שנים אילים
חמשה עתודי׳ ה׳ כבשי׳ בני שנה חמשה

בני לא חוברים
בנימין וסננים דברים
פקודיהם למטה בנימין חמשה
ושלשים אלף וארבע מאות׃

רגמתם יאספו חברים
פחת השני גברים
בני פחת מואב לבני ישוע יואב
אלפים ושמנה מאות ושמנה עשר

גברים כעצם טוהר
כל פקודי היצהר
כל פקודי הלוים אשר פקד משה
ואהרן על פי ה׳ למשפחותם כל זכר
מבן חדש ומעלה שנים ועשרים אלף

דׄ כן להם זוהר
מלבד הראשון דהר
מלבד עבדיהם ואמהותיהם אלה
שבעת אלפים שלש מאות שלשים
ושבע משוררים ומשוררו׳ מאתים׃

דהר לבא בשלום
ומן הדני בבשן והלום
ומן הדני עורכי מלחמה
עשרים ושמונה אלף ושש מאות׃

דׄ כתשועתם לעילום
סנאה ישוב עמו הלום
בני סנאה שלשת אלפים תשע
מאות ושלשים

הלום מכל זויות
ראובן יטרוף אריות
פקודיהם למטה ראובן ששה
וארבעים אלף וחמש מאות

זׄ נקבצו נטעי דליות
עילם ואשור ומלכיות
בני עילם אלף ומאתים
חמשים וארבעה׃

ומלכיות עצר ופחת
יהודה נא אל תשחת
פקודיהם למטה יהודה ארבעה
ושבעים אלף ושש מאות׃

זׄ צורנו כעשותו בחת
עזגד שני ובן צוחת׃
בני עזגד אלפים ושלש מאות
עשרים ושנים

זוחת כגפן בקוק
ומן בני אפרים כחבקוק
ומן בני אפרים עשרים אלף
ושמנה מאות גבורי חיל

פׄ פרי שריגיו זקוק
בגוי השני חקוק
בני בגוי אלפים ששים ושבעה׃

חָקוּק כִּתְבוּאַת גֶּרֶשׁ
שִׁמְעוֹן שֵׁנִי יַךְ שֹׁרֶשׁ
אלה משפחות השמעוני
שנים ועשרים אלף ומאתים :

תְּבוּסַת מְלִיטֵי זֶרֶשׁ
פַּשְׁחוּר לַעֲבוֹר טֶרֶשׁ :
בני פשחור אלף ומאתים
ארבעים ושבעה

טֶרֶשׁ יִמָּלְאוּ אֲסָמָיו
חַיִּים לִמְסוֹךְ נְעִימָיו
ועשרת אלפים חיים שבו בני
יהודה

נְטִישׁוֹתָיו בִּתְחוּמָיו
אִימֵּר לְהַרְבּוֹת יָמָיו
בני אימר אלף חמישים
ושנים :

יָמָיו שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן
בִּכְתָם הָאַלוֹן חָסוֹן
והב דרכמונים שש רבאות ואלף
וכסף מנים חמשת אלפים וכתנות
הכהנים מאה

תוֹלְלֵיהֶם כְּקִמְּשׁוֹן
חָרִים הָרִאשׁוֹן כְּמִסוֹן :
בני חרים שלש מאות
ועשרים

כְּמִסוֹן לֹא זְעוּכָה
וְהַבָּקָר לְעוֹלָה לִסְמִיכָה
והבקר ששה ושלשים אלף ומכסם
לי׳ שנים ושבעים

רִבְצוּ עֲדָרִים בְּתוֹכָהּ
כַּרְמֵי נֵם לְאֵל אֵין כָּמוֹכָה
כרמי שלי לפני האלף לך שלמה
ומאתים לנוטרים את פריו :

כְּמוֹךְ יֶחְדָּלוּן
חַיִּים כַּמֵּתִים יִדְלוּן
ועשרת אלפים חיים שבו בני יהודה

ז׳ צוּרַת פֶּסֶל אוּמְלָלוּן
סוּסֵיהֶם נָטָה לָלוּן
סוסיהם שבע מאות ושלשים וששה
פרדיהם מאתים ארבעים וחמשה

לָלוּן מְלוֹן אוֹרֵחַ
אֶפְרַיִם דּוֹר אֹרֵחַ
פקודיהם למטה אפרים
ארבעים אלף וחמש מאות

ד׳ כַּבֹּקֶר יָאִיר זֹרֵחַ
חָרִים שֵׁנִי לוֹ לְהָסִיר מְשׂוֹרֵחַ
בני חרים אלף שבעה עשר

מְטוֹרַח נָשְׂאוּ בֵּיתָם
גָּד נִצָּבִים לְנַחוֹתָם
פקודיהם למטה גד חמשה וארבעים
אלף ושש מאות וחמשים :
משכנותם

ף׳ פֵּירוֹתָם הִתְמַהְמְהוֹתָם
גְּמַלֵּיהֶם לָבֹא מִשְׁכְּנוֹתָם
גמליהם ארבע מאות ושלשים וחמשים
וחמורים ששת אלפים שבע מאות
ועשרים :

משכנותם כמו דשאו
המתים לפינחס נבראו
ויהיו המתים במגפה ארבעה
ועשרים אלף

ז̊ צופיהם עוד נאו
לבית ישוע כי נבאו
הכהנים בני ידעיה לבית ישוע
תשע מאות שבעים ושלש

נבאו לברכות בחשבון
מנשה ישה עצבון
פקודיהם למטה מנשה שנים
ושלשים אלף ומתים :

ז̊ צמחיה עלי זרבון
למך בניהומיו נבון
ויהיו כל ימי למך שבע ושבעים
שנה ושבע מאות שנה

נבון חכמתיו
ויהיו על פי דברותיו
ויהיו פקודיהם שמונת אלפים
וחמש מאות ושמנים

ז̊ נטו יושר טירותיו
השערים חנו סביבותיו
בני השוערים בני שלום בני אטר בני
טלמון בני עקוב בני חטיטא בני
שבי מאה שלשים ותשעה :

סביבותיו יבאו נדודים
בהצותו את הבונרים
בהצותו את ארם נהרים ואת
ארם צובה וישב יואב ויך את
אדום בגי מלח שנים עשר אלף :

ד̊ כמרכבות פרדים
ומקצת לפניו עומדים :
ומקצת ראשי האבות נתנו למלאכה תו'
זהב דרכמונים אלף (מאו'
מזרקו' חמשי' כתנות כהנים שלשי' וחמש

עומדים במחלקותיהם
בארך ורחב להם
והנותר באורך לעומת תרומת הקדש
עשרת אלפים קדמה ועשרת אלפים ימה

קציני עדה הם
אברהם לזכרון בפיהם :
ואלה ימי שני חיי אברהם מאת שנה
ושבעים שנה וחמש שנים

פיהם כעורף
סביב נפשטה ונטרף
סביב שמנה עשר אלף :

ז̊ ניבו נצרף
תחת יריעותיו פרף
ויהיו פקודיהם למשפחותם
אלפים שבע מאות וחמשים

פרוף אריגנו
האלף וצלע ניהוגנו
ואת האלף ושבע המאות וחמשה
ושבעים עשה ווים לעמודים

ז̊ צדק ענה הגיגנו
לעתים ירדכו ציגנו
ומבני יששכר יודעי בינה לעתים
לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם
מאתים וכל אחיהם על פיהם

צינגו יצנוף ויצץ
ונפש עוד לא יקצץ
ונפש אדם ששה עשר
אלף :

ץ׳ צורדינו נרצץ
נח סופו ויצץ ציץ
ויהיו כל ימי נח תשע מאות
שנה וחמשים שנה וימת :

ציצדי פרקיו
תוצאות חקיו
ואלה תוצאות העיר מפאת
צפון חמש מאות וארבעת
אלפים מדה

ף׳ פז עבר ברתוקיו
שופטיה נטה קו :
בני שופטיה שלש מאות
שבעים ושנים :

קו כונן בצרף
ומן בני אפרים צר רורף
ומן בני אפרים עשרים אלף
שמנה מאות

ץ׳ צבי עדיו בנרף
פרעוש בניו רורף :
בני פרעוש אלפים מאה
שבעים ושנים

רורף כרות בגבורה
שנאן הגלגל קרא
רכב אלהים רבותים אלפי
שנאן ה׳ בם סיני בקדש :

קול משמיע זמרה
יעקב כן ייטיב שירה :
ויחי יעקב בארץ מצרים שבע
עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני
חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה

שירה לנצח במחולות
מן הנשים נתעלות
מן הנשים אשר לא ידעו משכב
זכר כל נפש שנים ושלשים אלף :

קנויה מושיעה חולות
המשוררים עוז תהלות :
המשוררים בני אסף מאה
ארבעים ושמנה :

תהלה לשמו ותפארת
ובקר כליל מקטרת
ובקר וששה ושלשים אלף

קמה משוררת
איוב תמתו תותרת :
ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים
שנה וירא את בניו ובני בניו ד׳ דורות :

תותרת כבדה גשה
זכר המליטה כי חשה
ויהי כל בכור זכר במספר שמות
מבן חדש ומעלה לפקדיהם שנים
ועשרים אלף שלשה ושבעים ומאתים

רעננה נרשה
ארם האבן הראשה :
ויהיו כל ימי אדם אשר חי
תשע מאות שנה ושלשים שנה וימת :
סליק וסימנך כי זה כל האדם : סליק

Explicatio.

Verbalis interpretatio nec utilis nec grata, nec ſine prolixa paraphraſi dari poſſet, cùm Carmen non tam ad continuatum ſenſum ſit accommodatum, quàm ad concludendum & exprimendum numerum cujuſque literæ, unde ſermo coactus, vocabulis quibuſcunque & qualicunq; modo arreptis, ut rhythmum propoſito ſuo convenientem, conſtituerent. Eſt autem numerus hic literarum ſine dubio ex Maſoræ libris collectus, ubi longè ſatiùs & fideliùs eſſet, nos ipſamet Maſoretharum verba habere, & maſoram planam dilucideque loquentem, quàm hoc ænigmaticum, ligatum & intricatum dicendi genus. Sed præſtat cibo quovis appoſito uti, quàm omni cibo prorſus carere.

Primò, Diſtycha quæque juxta ordinem alphabeticum ſunt propoſita, ita ut prima cujuſque diſtychi litera, eam literam alphabethi ponat, cujus numerus inquiritur. Hæc idcirco majuſculâ formâ expreſſa eſt.

Quodque diſtichon conſtat quatuor verſibus.

Verſus primi litera initialis, alphabethi duntaxat literam ſignificat, de cujus numero quæritur: ſecundæ autem & tertiæ vocis literæ capitales, millenarios numeros denotant.

Verſus ſecundi literæ initiales, reliquos numeros exprimunt, centenarium, denarium & monadicum. Prima autem ſi ſit ex duplicibus מנצפך, tunc centenarium ſignificat ſuæ finalis, quæ idcirco ipſi ad latus

ſemper appoſita eſt, nēpe כ 500, מ 600, נ 700, פ 800, צ 900, ut ipſarum finales.

Verſus tertius & quartus continent quiſque vocem quandam, quæ verſum biblicum ſub quoq; verſu poſitum, indicat, quam idcirco diverſo charactere in Latino expreſsimus. Hi verſus biblici eo fine adducti ſunt, ut eundem numerum, quem literæ antea ſignificarunt, integris vocibus exprimant. Utriuſque autem verſus numeri inter ſe addi debent ad totum numerum conſtituendum. Hoc totum ut clariùs intelligatur, cujuſque literæ numerum juxta ordinem carminis, nudè proponemus, deinde ſubjectos locos biblicos explicabimus.

א 42377. Nempe prima litera vocis אֹהֶל literam alphabethi per ſe denotat. Sequentium duarum vocum, מְבוֹן כְּנָיִי literæ initiales conjunctæ מ״ב, quadraginta duo millia ſignificant. Secundi verſus literæ initiales ſunt שׁ״ע, quæ valent 377. Hi duo conjuncti, ſuperiorem numerum ponunt. Eundem numerum verſus duo biblici ſubjecti, comprehendunt. Primus כָּל הַקָּהָל, Tota hæc cōgregatio erat quadraginta duorum millium, trecentorum & ſexaginta, Nehem. 7. 66. Hunc verſum notat vox הַקָּהָל tertii hemiſtichii. Alter, וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים Et pro ſacrificio pacificorum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque Num. 7. 17. Horum duorum verſuum numeri conjuncti, ſuperiorem numerum literæ א præcisè comprehendunt nempe 42377. Sic omnes deinceps literæ examinandæ ſunt.

ב 38218. Num. 1. 37, Numerati eorum ex tribu

Benja-

Benjamin, quinque & triginta millia, & quadringenti. Nehe. 7.11, Filii *Pachat*, Moab filiorum Jeſchua Joab, duo millia octingenti & octodecim.

ב 29537. Numer. 3.39, *Omnes numerati* Levitarum, quos numeravit Moſes & Aharon juxta ſermonem Domini per familias ipſorum, omnis maſculus à filio menſis & ſuprà, duo & viginti millia Eſræ 2.65, *Præter* ſervos eorum & ancillas eorum, ſunt ſeptem millia, trecenti triginta & ſeptem, erantque eis cantores & cantatrices ducenti.

ד 32530. 1. Chron. 12.35, *Et è Danitis* inſtructi ad bellum, viginti octo millia ſexcenti. Nehem. 7.38, Filii Senaa, ter mille nongenti triginta.

ה 47754. Num. 1.21, Numerati eorum è tribu *Ruben* quadraginta ſex millia quingenti. Neh. 7.34, Filii Elam mille ducenti quinquaginta quatuor.

ו 76922. Num. 1.27, Numerati eorum de tribu *Juda* ſeptuaginta quatuor millia ſexcenti. Nehe. 7.17, Filii *Aſgad* duo millia trecenti viginti duo. Nota, ש hîc idem valet in numero quod ס, 60.

ז 22867. 1. Par. 12.30, E filiis *Ephraim* viginti millia octingenti valentes robore. Neh. 7.19, Filii *Begvai* duo millia ſexaginta ſeptem.

ח 23447. Num. 26.14, Hæ ſunt familiæ de ſtirpe *Schimeon* viginti duo millia ducenti. Neh. 7.41, Filii *Paſchur* mille ducenti quadraginta ſeptem.

ט 11052. 2. Par. 25.12. Decem millia *vivorum* captivos ceperunt filii Jehudæ. Neh. 7.40, Filii *Emer* mille quinquaginta duo.

י 66420. Eſræ 2.69, Auri drachmas ſex myriadas

& mille,& argenti pondo quinquies mille,& tunicas ſacerdotum centum. Neh.7.35. Filii *Harim* trecenti viginti.

ב 37272. Num.31.38, *Et de bobus* triginta ſex millia, portio eorũ pro Domino, ſeptuaginta duo. Cant. 8.12, Vinea mea coram me eſt: mille tibi ſunt, ô Salomon,& ducenti his qui cuſtodiunt fructum ejus.

ב 10981. 2.Par.25.12, Decem millia vivorum captivos ceperunt filii Jehudæ. Eſræ 2.66, *Equi eorum* ſeptingenti triginta ſex: muli eorum ducenti quadraginta quinque.

ל 41517. Num.1.33, Numerati eorum de ſtirpe *Ephraim* quadraginta millia quingenti. Neh.7.42, Filii *Charim* mille ſeptendecim.

מ 52805. Num.1.25 Numerati è ſtirpe *Gad* quadraginta quinque millia ſexcenti quinquaginta. Eſr. 2.67, *Cameli* eorum quadringenti triginta quinque: aſini ſex millia ſeptingenti viginti.

מ 24973. Num.25.9, Et *fuerunt mortui* plagâ illâ viginti quatuor millia. Eſr.2.36, Sacerdotes filii Jedaja domui Joſchua nongenti ſeptuaginta tres.

נ 32977. Num.1.35, Numerati eorum de tribu *Menaſſe* triginta duo millia ducenti. Geneſ. 5.31, Et fuerunt omnes dies *Lemech* ſeptingenti ſeptuaginta ſeptem.

נ 8719. Num 4.48, Et fuerunt *numerati eorum* octo millia quingenti octoginta. Eſr.2.42, Filii *Janitorum* filii Sallum, filii Ater, filii Talmon, filii Akuf, filii Chatita, filii Soba, omnes centum triginta novem.

ס 13580. Pſalm.60.2, *Cum rixaretur* cum Aram naharaim,

haraim, & cum Aram Soba, & reverſus eſt Joab, & percuſsit Edom in valle ſalis, duodecim millia. Neh. 7.70, *Nonnulli* è principibus dederunt in opus: Tharſata dedit in theſaurum auri drachmas mille, crateras quinquaginta, tunicas ſacerdotum triginta & quingentas.

ע 20175. Ezech 48.18, Et quod reliquum fuerit *in longitudine* è regione oblationis ſanctæ, decem millia ad orientem, & decem millia ad occidentem. Gen. 25.7, Et iſti ſunt dies annorum vitæ *Abrahami* quos vixit, centum anni & ſeptuaginta quinque.

פ 20750 Ezech. 48 35, Per *circuitum* octodecim millia. Num. 4.36, Et fuerunt numerati eorum per familias ſuas duo millia ſeptingenti quinquaginta.

פ 1975. Exo 38 28, Et ex *mille* & ſeptingentis & quinque & ſeptuaginta ſiclis fecit uncinos columnis. 1.Par.12.32, Et de filiis Iſaſchar periti & intelligentes, ad ſciendum quid facere deberet Iſrael, principes eorum ducenti, & omnes fratres eorum erant ad nutum eorum.

צ 16950. Num 31. 40, Et *animæ* hominum ſedecim mille Geneſ 9 29, Et fuerunt omnes dies *Noæ* nongenti quinquaginta anni, & mortuus eſt.

צ 4872. Ezech. 48 30, Hi ſunt *exitus* civitatis à plaga aquilonari quatuor millia quingenti. Eſr 2.4, Filii *Schophatja* trecenti ſeptuaginta duo.

ק 22972. 1.Par.12.30, *Et ex filiis Ephraim* viginti mille, octingenti. Eſr.2.3. Filii *Parhos* Bis mille centum ſeptuaginta duo.

ר 22147. Pſal.68.18, *Curruum* Dei duæ myriades, (id eſt,

(id eſt, viginti millia:) Dominus cum illis eſt, Dominus Sinai in ſanctuario habitans. Geneſ.47.28, Et vixit *Jacob* in terra Ægypti ſeptendecim annos, & fuerunt dies Jacobi anni vitæ ejus centum quadraginta ſeptem.

ש 32148. Num.31.35, Et animæ hominum è *mulieribus*, quæ non cognoverunt maſculum, omnes animæ triginta duo millia. Neh.7.44, *Cantores* filii Aſaphi centum quadraginta octo.

ת 36140, Num.31.44, *Et boves* triginta ſex millia. Job.42.16, Et vixit *Job* poſt hoc centum quadraginta annos, & vidit filios ſuos & nepotes ſuos quatuor generationibus.

ת 23203. Num.3.43, Et fuit omnis primogenitus maſculus ſecundum numerum nominum à filio mēſis & ſuprà, ſecundum numeratos eorum, viginti duo millia ducenti ſeptuaginta tres. Geneſ.5.5, Et fuerunt omnes dies *Adami*, quibus vixit nongenti triginta anni, & mortuus eſt.

Ex his luculenter perſpicitur, quanta horum hominum fuerit induſtria, quàm laborioſum ſtudium, quantusque zelus, ut integritatem Scripturæ in omnem poſteritatem vel in minimo apice inviolatam conſervarent.

Sequitur nunc, ut de cauſa formali etiam quędam dicamus.

CAPUT XIX.

De forma Maſoræ.

Forma & methodus Maſoræ, qualis hodie eſt in

libris

libris impreſsis, non eadem eſt, quæ fuit olim in manuſcriptis. Nam ad Biblia ſive ſeparatim, ſive ad textum ſparſim, hic labor primitùs non fuit aſcriptus, ſed inſeparata folia & in libros ſeparatos, quos docebant & explicabant in Scholis publicè, ut omnes Artis hujus Maſorethicæ uſum intelligerent, ac modum perciperent accommodatiſsimè, quo textum ſacrum Scripturæ ſacræ ab omni corruptione conſervarent inviolabiliter. Etenim materia Maſoræ longè erat amplior & copioſior, longeq́ue uberior & fertilior, quàm ut vel margo Bibliorum, vel ulla area, locus capacior & patētior eam capere potuiſſet, tum etiam quòd longè commodiùs & utiliùs, ex libris ſeparatis ad Biblia applicari, cum notatis locis conferri, à pluribus fructuoſiùs legi, intelligi & uſurpari ſic potuerit. Hæc indicavit Elias Præfat. tertiâ libri ſui Maſoreth, circa finem, ubi ita ſcribit: וגם מה שנמצא כתוב בגליונות הספרים אינו אלא קצור מהמסרה הגדולה כי ודאי בעלי המסורת לא כתבו דבריהם סביב הגליונות כי קצר המצע מהשתרע והיריעה קטנה מהכיל את־כל־דבריהם : אך כתבו דבריהם קונטרס קונטרס ולמדום ברבים ונתפשטו העתקות ההם הנה והנה : id eſt, *Præterea quod reperitur ſcriptum in marginibus librorum* (biblicorum) *non eſt niſi compendium ex Maſora magna. Conſtat enim authores Maſoræ non ſcripſiſſe verba ſua circa marginem, cùm brevius ibi fuerit ſtratum, quàm ut extendere ſe in eo poſſent, & cortina minor, quam ut continuiſſet omnia verba ipſorum, ſed ſcripſerunt iſta in ſeparatos quaterniones ſive ſeparata folia, docueruntq́; ea publicè, donec diffunderentur exemplaria iſta ultrò citroque inter plurimos.* Quippe adeo læta, adeo fertilis luxuriansq́ue in hoc

campo proveniebat ſeque oſtentabat ſeges, ut per cō-plures annos, immò ætates & ſecula integra in meſ-ſem infinitam propagaretur & excreſceret, cujus lati-tudo in immenſo permanſit, nec dum in hunc diem finem perfectum conſecuta eſt. Id innuit Elias in Præ-fat. prima rhythmica prædicti libri Maſoreth, ubi ait:

שום שכל הבין במקרא *Appoſuit* (Eſra) *ingenium, intellexit Scripturam*
בכתיבה זו המאושרת *Scripturam hanc ſacratam*
קוצים כלה מכל מלה *Spinas ſuſtulit ex omni dictione*
החזיר אל יושנה העטרת *Reſtituit priſco nitori coronā* (Legis)
אחריו לאלפים ורבבות *Poſt eum ad millia & myriadas*
עשו משמר אל משמרת *Fecerunt cuſtodiam ad cuſtodiam.*

id eſt, Eſra Sacerdos & Doctor, Scribarum pater, ma-ter Bibliorum & Maſoræ, primus Maſoram incepit, reſtituendo veram & genuinam ejus lectionem, & o-mnem varietatem in ea diligenter annotando; poſt eum verò innumeri alii cæptam ab ipſo Maſoræ te-lam pertexuerunt, novas obſervationes & Notas ad-dendo. Et Præfat. tertiâ ejuſdem libri: והאמת כי בעלי המסורת היו למאות ולאלפים דור אחר דור כמה שנים ולא נודע לנו זמן התחלתם גם זמן התמתם׃ id eſt, *Veriſſimum eſt, authores maſoræ fuiſſe, quaſi centenos & millenos in ſingulis generationibus per annos multos, etſi non conſtet nobis de tempore principii aut finis ipſorum.* Et paulò poſt: והנה דע לך כי המסרה הגדולה הנמצאה כמעט אין לה קץ והאמת ששערתי אני שאם היו כל דברי המסורת הגדולה אשר ראיתי אני בימי כלם כתובים וקשורים יחד על ספר ירבה כמותו ככמות כל העשרים וארבע׃ id eſt, *Scito præterea, quod Maſora magna quæ extat, propemodum infinita eſt, & ut ego exiſtimo, quòd ſi omnia*

ſi omnia verba Maſoræ magnæ, quæ ego vidi diebus meis, conſcriberentur & ligarentur pariter in unum librum, excederet quantitas ejus quantitatem univerſorum bibliorũ. Cæterùm hanc primam fuiſſe Maſoræ formam in ſeparatos libros conſcriptam, docent etiamnum hodie antiquiſsima ejus in pergameno manuſcripta exemplaria, quæ apud Judæos viſuntur, & quibus ſub principiũ ſuperioris ſeculi uſus fuit R. Jacob ben Chajim, qui impreſſam Maſoram in Bibliis Venetis majoribus, ex iis in hodiernam formam collegit. Talibus etiam Elias Levita ſe uſum eſſe fatetur, cùm librum ſuum Maſoreth conſcriberet: tale etiam eſt Exemplar Bibliothecæ Palatinæ, in quo utraque Maſora ſeparatim in libros biblicos deſcripta eſt.

Ne verò ipſe textus biblicus omni planè Maſorâ ejuſque uſu in univerſum deſtitueretur, extraxerunt iidem Maſoræ authores ex magno iſto ſuo Maſoræ Opere Notas breviſsimas, quæ partim per nudas literas numerum exprimerent, quoties vox aliqua extaret, partim per voces à fine decurtatas, partim per Sigla ſive Abbreviaturas, quaſi nutu mentem majoris Maſoræ ſignificarent, partim denique per ſymbola peculiaria in lingua SyroHieroſolymitana propoſita, quæ quaſi ænigmaticè loca ſive verſus indicarent, quibus vox aliqua ſæpiùs occurrebat. Ad quam autem ſive quas voces in textu hæ Notæ referri deberent, ſuper eas circulũ in textu aſcripſerunt: ſi ad duas pluréſve vocis conjunctim referenda Nota eſſet, tunc circulum poſuerunt ad medium iſtarum vocum. Hæ Notæ laterales à poſteris vocatæ fuerunt מָסֹרָה קְטַנָּה

Maſora parva ſive minor. Elias Præfat. 3. circa finem ait: אָכֵן בְּגִלְיוֹנוֹת שֶׁבְּצִדְדֵי הַסְּפָרִים וּבֵין הָעַמּוּדִים כָּתְבוּ הָרְמָזִים וְהַסִּימָנִים וּסְכוּם הַמִּלּוֹת וְהָעִנְיָנִים בְּקִצּוּר מוּפְלָג בְּרָאשֵׁי תֵיבוֹת וּבְנוֹטָרִיקוֹן וְהוּא הַנִּקְרָא מָסֹרָה קְטַנָּה׃ *Aſt in marginibus, qui ad latera librorum biblicorum & inter columnas ipſas, ſcripſerunt indicia & ſigna & numerum dictionum & rerum, brevitate miranda per abbreviaturas & Notariacum, & id vocatur Maſora parva.*

Quum autem Maſora magna publicè innoteſcere cœpiſſet, & exemplaria ejus in plurimis locis, diverſa plurimaque extarent, factum ut ſcribæ librorum biblicorum, ſcientiâ maſorethica tumidi & ſuperbientes (ut natura gẽtis Judaicæ ſemper fuit & etiamnum eſt ſibi placens, & de ſuis virtutibusglorioſiſsima) cœperint Maſoram particulatim ſingulis paginis librorum biblicorum aſcribere, non tam boni publici cauſâ, quàm ut ſcientiam ſuam inanibus bullis in publicũ proflarent, & externam ſcripturæ ſuæ ſpeciem variis figuris, imagunculis & floſculis exornatam, populo oſtentarent, & liberaliori argento emungerent. Ferè autem nonniſi tres lineas ſupra textum, & totidẽ infra ſcripſerunt, aliquando etiam quędam ad latera, appoſuerunt prout illud materiæ neceſsitas, cohærentia & prolixitas requirebat, ſicut illud adhuc hodie in antiquis manuſcriptis viſitur, & in impreſsis quoque communiter id obſervatum cernitur. Hoc ipſo autem infinitos errores in Maſoram introduxerunt, cohærentia divellendo, diverſa uniendo, nativa unius loci in alienum ſolum transplantando, detrahendo, addendo, commutãdo, ut Elias Levita id optimè animadver-

madvertit, & nos id nunc Caſtigationib. noſtris manifeſtè cõprobamus. Sed fidei melioris causâ audiamus ipſum Eliam loquentem. Is in præfatione ſecunda rhythmica ſic ſcribit:

חוץ ממה שנרשם	*Excepto eo, quod inde ſignatũ eſt*
זער שם זער שם	*Parum hîc, parum illic*
סביב הספרים בגליונות	*Circa librorum margines (biles.*
ובהם חסרון לא יוכל להמנות	*In quibus defectus ſunt innumera-*
כי הסופרים הזידו	*Etenim ſcribæ ſuperbientes*
ועל המסורת לא הקפידו	*De Maſora parum fuerunt ſoliciti*
רק עקר חשיבותם	*Sed principalis cura ipſorum fuit*
ליפות את כתיבתם	*Decoram efficere ſcripturã ſuam*
ולכון את השורות	*Et rectas facere lineas*
שלא ישנו את הצורות	*Ut non mutarent formas (ginis:*
ותהינה שוות מכל הדפין	*Sed ut eſſet æquales in omnib. pa-*
ועוד אותן מיפין	*Immo etiam ut eos exornarent*
בתמונות וציורים	*Imaginibus & figuris*
בסכסוכין וקשורין	*Implicationibus & corollis*
ובציצים ובפרחים	*Floribus & floſculis.*
ועל כן הם מוכרחים	*Hinc factum ut coacti fuerint,*
לפעמים לקצר	*Quandoque abbreviare,*
ולפעמים לבצר	*Quandoque munire*
חומות הציורים	*Muros* (margines) *figurarum*
בדברים האמורים	*Rebus jam dictis*
במקומות אחרים	*In locis aliis*
והם פה יתרים	*Quæ hîc erant ſuperflua*
ואין כאן מקומם	*Nec fuerat hîc locus eorum,*
ולפעמים רשומם	*Interdũ quoq; fuit notatio eor*
במקום הראוי לא נכר	*In loco convenienti, non alien*
ולא זכרום כלל ועקר	*Interdum non cõmemorarũt illa*
	ullo modo

כי המקום לא הספיק *Quòd locus non eſſet ſufficiens*
והוצרכו להפסיק *Unde coacti fuerunt ſubſiſtere*
באמצע הענין *In medio totius negotii* *(lud*
ולא נשלם הבנין *Sic itaq; non fuit completũ opus il-*
וחסורי מחסרים *Sed defectibus accumulatum.*

Et Præfatione tertiâ: והסופרים כותבי ספרי המקרא לקטו מהם איש כל הישר בעיניו וכתבום סביב הגליונות למעלה ולמטה יש האריך ויש קצר לפי גודל כרך הספר וקטנותו׃ id eſt, *Scribæ autem qui deſcribebant libros biblicos, excerpſerunt quiſque quod ſibi rectum videbatur, conſignantes illud circumcirca in marginibus ſuprà & infrà, hic prolixè, alter breviter, juxta magnitudinem compacturæ libri & parvitatem ejus.*

Sic Maſora primùm in ſeparatis libris conſignata, poſtmodum verò per partes à Scribis ad textum aſſcripta fuit, ſed confuſè & defectè, in qua forma ſubſtitit, uſque ad publicam impreſsionem, quam ſingulari ſtudio & ingentibus ſumptibus ſub initium ſuperioris ſeculi inſtituit magnus ille, & omnium aliorũ diligentiam in excudendis Hebraicis libris ſuperans, DANIEL BOMBERGUS, Typographus Venetus. Is enim mox poſt primam impreſsionem Bibliorum Hebraicorum in folio majore à Felice Pratenſe adornatum, cogitavit eandem pluribus commentariis & Maſorâ locupletare. Ad id conduxit perdoctum Hebræum Afrum Tunetanum, cujus nomen R. Jacob ben Chajim, qui tunc Venetiis exul erat, eique Maſoræ adornandæ, & in cõmodum ordinem diſponendæ curam, quanto potuit ſtudio commendavit. Hic ergo Hebræus conquiſitis per Bombergum magno

pretio

pretio variis Maſoræ manuſcriptis libris, ingenti labore, ſtudio immani & vigilãtiâ horribili, Maſoram magnam ex tanta cõfuſione, in eum ordinem, quem hodie in impreſsis libris videmus, digeſsit, & ad textum ſingularum paginarum diſpoſuit. Induſtria quidem hominis & diligentia neutiquam improbanda, quòd tantam adhibuerit, quantam in re tam difficili, intricata ac confuſa materia potuerit, judicium tamẽ & meliores animi conatus rei difficultas & moleſtia ſæpè vicit, ita ut & in hoc labore innumeri errores permanſerint, quorum magnam partem hac noſtra editione correximus.

Cæterùm ordo & forma Maſoræ in impreſsis Bibliis Venetis talis hodie cernitur.

Maſora duplex eſt: *Magna & Parva.*

Maſora magna eſt, quæ totam Criticen comprehendit, cum plena locorum Scripturæ enumeratione, quam quęque Nota Critica ſuo numero deſignat, & Hebræis dicitur מְסוֹרָה גְּדוֹלָה vel מְסֹרָה רַבְּתָא. Hæc vel ſeparatim extra textum Scripturæ in fine Bibliorum, vel conjunctim cum ipſo textu in ſuperiore vel inferiore margine ejus proponitur. Quæ in fine Bibliorum eſt, *Maſora finalis* appellatur; quæ ad textum, *Maſora textualis*.

Maſora magna finalis ordine alphabetico procedit, propoſitis vocibus, prout à duabus primis in Radice ſua literis incipiunt. Priùs tamen in unaquaque alphabeti litera generalia & cõmunia quædam proponuntur, quæ duntaxat ad iſtam literam ejuſque affectiones communes ſpectant. Deinde progreſſus fit

ad

ad voces ipſas, quæ à quaq; alphabeti litera incipiunt ſecundùm formam Radicis, etſi ſæpè hîc ſit peccatū, vocibus quibuſdam non ſecundum formam Radicis, ſed ſecundum formam derivativam in aliena litera propoſitis.

Generalia & communia alicujus alphabeti literæ ſunt, veluti in litera א primò proponitur Alphabetū literarum majuſcularum, id eſt, catalogus vocum, in quibus litera aliqua figurâ majuſculâ expreſſa legitur, quæ ordine alphabetico recenſentur in veſtibulo libri chronicorum. Mox ſubjicitur Alphabetum literarum minuſcularum, id eſt, vocum, in quibus litera aliqua figurâ minori, quàm communis eſt, reperitur, quarum loca biblica proponuntur. Hîc verò obſervandum, in locorū recenſione nunquam proponi librum vel caput, in quo locus iſte legitur, ſed ſimpliciter verba quædam ex verſu exprimuntur, in quo vox iſta extat, de qua quæſtio eſt. Locorum autem ſedes nativa ex Concordantiis Hebraicis inveſtiganda eſt. Tertiò proponitur Alphabetum vocum, quarum prima incipit ab אא, ſecunda ab אב, tertia ab אג, quarta ab אד, quinta ab אה, & ſic per ordinem totius alphabeti, quæ voces nunquam ſic in Scriptura aliàs occurrunt. Quartò, ſeptendecim voces ſingulares, quæ inſolenter proferunt א: è cōtrario ſedecim voces, quę א præter morem non proferunt, & ſic plurima alia. Poſtea fit progreſſus ad voces ipſas ſecundùm formam Radicis, ex qua duæ primæ literæ formâ majuſculâ plerunque in media columna proponuntur, veluti אב, אג, אד, אה, & ſic deinceps, etſi per incu-

incuriam non ſemper id factum ſit, quod tamen ſi poſteritas correxerit; rectè fecerit. Nos inter excudendum, feſtinante prælo non omnia animadvertere potuimus. In litera ב in genere proponitur, primò: Viginti novem ſunt voces ſingulares, quæ accipiunt ב ſervile ab initio, nec eſt eorum par, id eſt, non ſæpiùs reperiuntur. Secundò: Undecim paria vocum ſunt, quæ ab initio habent ב ſervile, quarum una eſt Milra, altera Milhel. Tertiò: Quatuor ſunt voces, quæ ſcribuntur ab initio cum ר, & leguntur cum ד, Quartò: Viginti novem ſunt voces cum ב ab initio, & accentu Paſer, & cæt. In litera ג ſcribitur, primò: Tria ſunt paria vocum ſingularium, ſive earundem, quarum prima ſimpliciter incipit à 'ג, altera à 'בג, veluti גָּרְזֶן & בְּגַרְזֶן, & ſic deinceps.

Poſt ordinem alphabethicum Maſoræ hujus finalis, aſperſa ſunt quædam miſcellanea, quæ Collectori hujus Maſoræ Jacobo Chajim inter laborandum, ſine dubio, exciderant, quæ tamen in poſterum ipſi corpori Maſoræ ſuis locis commodè inſeri poterunt. Deinde ſequitur catalogus vocum, in quarum lectione diſſentiebant duo magni Academiarum Judaicarum Rectores, Ben Aſcher & Ben Naphtali, quorum ille magiſtratum geſsit in terra Iſraelis, hîc in regno Babyloniæ. De his nos alibi. Tum ſequuntur voces, in quarum lectione differebant מדנחאים *Maddinchaim* .i. Orientales Judæi, h.e. Babylonii, & מערבאים *Maarvaim*, id eſt, Occidentales, hoc eſt, Judæi in terra Iſraelis, quæ Babyloniæ erat occidua. Poſtremò adjecta eſt שַׁעַר הַנְּגִינוֹת *Porta accentuum*, id eſt, Aditus brevis

& illuſtris in univerſam doctrinam accentuum. Tale eſt corpus Maſoræ magnæ finalis.

Maſora magna textualis eſt, quæ textui biblico cujusque folii aſperſa, ejus præcipuas quasdam voces recenſet. Occupat autem ſpacium proximè ſupra & infra textum, & quandoque ad latus, ubi gloſſa Rabbinica deficit. Loca biblica & hîc non ſemper adducuntur, ſed ſæpè in alium locum, aut ad Maſoram finalem remittuntur. Maſoræ, quæ circa primam vocem cujusque libri majuſculam, in quadrangularem figuram diductæ, proponuntur, non ſemper ad iſtius paginæ textum pertinent, ſed ſæpè cōtinent generalia & cōmunia quædā, elegantiæ & decoris causâ magis, quàm neceſſitatis ratione, principiū libri occupantia.

Maſora parva eſt, quæ literis numeralibus, vocibus decurtatis & ſymbolicis, ad latus textus, breviter & ſuccinctè deſcribitur. Locorum hîc recenſio nulla eſt, niſi quando vox aliqua bis occurrit, quod per literam 'ב deſignatur, tūc alter locus unâ alterave voce literę 'ב adjunctâ, indicatur. Major numerus quādoq; ſententiâ ſymbolicâ explicatur, & quidē linguâ Chaldaicâ, ubi ſingulæ voces ſingula loca biblica denotant, quæ in Maſora magna adducuntur. Cætera, quæ magis ſpecialia ſunt, in CLAVI MASORÆ infrà declarabuntur.

CAPUT XX.

De Fine Maſoræ.

UT nihil tam utile & laudatum, nihil tam perfectum & numeris ſuis abſolutum eſt, quod non ini-

iniquos cẽſores,immò & cõtẽptores habeat,maximè
verò ignorantes & imperitos,ſicMaſorę huic accidit.
Nã & hęc inter ipſos Hebręos,aliis celebrata,aliis ſpre
ta & contempta fuit. Unde eſt quod in libro כוזרי *Coſri*,
Orat.3. Sect.31, ſcriptum legitur, his verbis; הֲתִרְאֶה
שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם בָּזֶה לָרִיק וּלְבַטָּלָה אוֹ הִשְׁתַּדְּלוּת בְּדִבְרֵי חוֹבָה הָיָה
id eſt, *Nunquid vides quod opus ipſorum* (Scribarum &
Maſoretharum) *in hac re fuit inane & ſupervacuũ, aut oc-
cupatio in re culpabili & inutili.* Tales plures fuiſſe, qui
contemptim de Maſora judicarint, Commentator in
hunc locum ibidem ex Ephodeo monet, qui in Præ-
fatione ſua ita ſcribit: רב החכמים שראיתי ושמעתי מפחיתים
ומבהילים ומגנים את החקירה הזאת המיוחסת לסופרים והר״בע
המשילם למי שמונה העלין והדפין לספרי הרפואה כי לא יגהה מכל
זה מזור ולא השקיף לכונה זו והנביא האשים המבהילים האלה אמר
איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת יהוה אתנו אכן הנה לשקר עשה
עט שקר סופרים: עד כאן: id eſt, *Multi ſapientes, quos vidi &
audivi, traducunt, deſpiciunt & contẽnunt ſtudium hoc Scri-
barum* (Maſoretharum,) *Quin & ſapiens R. Aben Eſra
aſſimilat eos numeranti folia & paginas librorum medicina-
lium, qua re non ſanatur ullum vulnus. At non attendit ad id,
quòd propheta redarguit vanos hoſce contemptores, ubi ait:
Quomodo dicitis: Sapientes nos ſumus, & lex Domini penes
nos eſt: certè mendaciter agit calamus, mẽdaciter agunt ſcri-
bæ*, Jer. 8.8. Hucusque ibi. Hancce cavillam Aben Eſra
non ex ſuo, ſed aliorum irriſorum profert animo.
Longè alia ipſius de Maſorethis fuit mens, quæ mox
producetur. Inquirendũ ergo & probè cognoſcen-
dum fuerit, quo læto Numine, quo conſilio & quò fi-
ne tot volvere caſus inſignes doctrinâ & prudentiâ

viri voluerint, quid ipſos tot labores ſubire impulerit, quid tantam molem certis numeris diſtinguere commoverit. Sic utique certiùs patebit, utrum his an illis juſtior laudandi reprehendendive cauſa & occaſio fuerit. Ut autem punctorum vocalium & accentuum ad textum ſacrum Hebræum additio non ob aliam cauſam inſtituta fuit, quàm ut certa, conſtans & invariata textus ſacri lectio in æternum cōſtaret, ſic poſtſtea ſingularum & conjunctarum vocum juxta eandem vocalium & accentuum rationē, non raró etiam juxta ambiguam ſignificationem diſtinguēdam, cenſura & dinumeratio, non alio fine ſuſcepta, quàm ut eadē conſtans lectio perpetuò conſervaretur, nec ulli ulla unquam occaſio foret, vel vocem aut literam minimam in textu alterandi, commutandi, addendi vel ſubtrahendi. Quicunq; enim id tentare, aut præſumtuosè aut religiosè in animum induxiſſet, illicò manifeſtâ & expreſſa Maſoretharum cenſurâ convictus & repreſſus fuiſſet, ut ex ſequentibus manifeſtum fiet. Hunc ergo finem doctiores & ſaniores Hebræi optimè notarūt, Maſoram ſcil. fidum textus ſacri eſſe præſidium & ſeptum, in eum finem ipſi circumductū, ut eum contra omnes errores muniret & fortiter vallaret. Huc facit, quod ſapiens Coſri antagoniſtæ ſuo reſpondit, objicienti Maſoretharum ſtudium fuiſſe בדברי חובה in re damnabili aut inutili. *Atqui*, inquit, השתדלות בדבר חובה עם שמירת התורה שלא יהיה דרך לשנותה *ſtudium in re inutili fuit tali, cum qua conjuncta eſt conſervatio Legis, ne unquam eſſet occaſio quidquam in ea mutandi.* In eam quoq; ſententiam eſt, quod ſapiens Aben Eſra ſcri-

ſcribit in principio libri יסוד מורה, his verbis: האמת כי יש שכר לפעולות בעלי המסורת שהם כשומרי חומות העיר כי בעבורם עמדה תורת יהוה וספרי הקדש על מתכונתם בלי תוספת ומגרעת, id eſt, *Certè merces magna authoribus Maſoreth datur, qui ſunt quaſi cuſtodes murorum civitatis: propter eos enim perſtat Lex Domini & libri ſancti in forma ſua absq; ulla additione aut detractione.* Item Elias Levita Orat. 3. libri ſui Hammaſoreth ſcribit his verbis: והכלל כי הם העמידו התורה והמקרא על עמדם ובלי ספק לולי באו כבר כלתה החררה ונעשית התורה כשתי תורות ולא היו שני ספרים בכל ספרי המקרא שהיו מסכימים יחד כאשר קרה לשאר ספרי המחברים והלא תראה כמה חלופים ושנויים נמצאו בתרגום אנקלוס׃ ואע״פי שנעשה עליו ספר מסורת התרגום על התורה אבל אינו הולך בדרך המסורת של המקרא במספר התיבות והאותיות ודומיהן רק הוא מונה קצת מלות מיוחדות שהתרגום שנה לשונו בהם שלא כמנהג בשאר חבריהם כגון ידעתי י״א דמתורגמים ידענא וכל שאר ידעית וכו׳ id eſt, *Summa ſit: Illi* (Maſorethæ) *redegerunt Legem & totam Scripturam in formam ſuam ſtabilem, & absque omni dubio, niſi ipſi veniſſent, jam conſumpta eſſet placenta, & facta fuiſſet Lex quaſi duæ Leges, nec eſſent duo libri inter omnes libros Scripturæ, qui inter ſe concordarent, ſicut aliorum authorum libris accidit. Etenim quot mutationes, quot varietates reperiuntur in Targum Onkelos? etſi verò de iſta re ſcriptus ſit liber quidam, qui vocatur Maſoreth Targum ſuper Legem, tamen is non ſequitur eam maſoram, quæ ſcripta eſt ſuper textum Hebræum ſacræ Scripturæ, in numero dictionum, literarum & ſimilium, ſed numerat duntaxat peculiares quasdam dictiones, quas Targum diverſimodè reddit, contra conſuetudinem aliarum ſimilium vocum. Exempli causâ, verbum Hebræum* ידעתי *undecim locis in Targum*

trãſfertur per ידענא *Scio ego, & alibi ſemper per* ידעית *Scivi*, & cæt. Plura exempla ſimilia adducit Elias in Præfatione libri ſui Methurgeman, quem vide. Eſt autem ידענא Participium pręſens cum Pronomine, *Scio ego*, ידעית prima perſona Pręteriti kal, ut vel tyronibus hujus linguæ notum. Idem non longè poſt: אחר המעשה אשר עשו בעלי המסורת אי אפשר שנפל או שיפול חלוף או שנוי בשום צד בכל ספרי המקרא ולא לחנם אמרו רז״ל מסורת סיג לתורה וכן דרשו על פסוק איש חרבו על ירכו מפחד בלילות אלו המסורת והסימנים שלא תשתכח תורה בגלות, id eſt, *Poſt laborem illum, quem præſtiterunt Maſorethæ, impoſsibile eſt, quòd inciderit, aut incidere poſsit in poſterum varietas aut mutatio quædam ullo modo in ullis libris Scripturæ. Non enim fruſtra dixerunt Rabbini noſtri*; Maſora eſt ſepes Legis. *Sic quoq; commentantur ſuper illum verſum*: Cujusq; gladius erat ſuper femur ejus propter pavorem in noctibus, Cant. 3. 8, *iſta ſunt Maſoreth & ſigna ejus, ne oblivìam traderetur Lex in captivitate*. Pro confirmatione poſterioris hujus gloſſæ legitur in Cõmentario רנת דודים in eundem hunc verſum, his verbis: Edocti bello) מלחמתה של תורה, *Belli Legis*. Cujusq; gladius in femore ejus) אלו מסורת וסימנים להעמיד גרסתו בידו *Illa eſt Maſoreth & ſigna ejus, ad firmãdam lectionem in manu ſua*. Propter pavorem in noctibus) פן יבואו עליהם צרות וישכחוה *Ne ingruentibus in eos calamitatibus, obliviſcantur ejus*. Præterea huc facit, quod R. Jacob Ben Chajim ſcribit in Præfatione ſua in Biblia hęc magna, ubi poſt multa, quibus Maſorę uſum declaravit, ait: ואלולי אנשי כנסת הגדולה שהחזירו העטרה ליושנה כדכתיב ויקראו בספר בתורת האלהים וכו ודרשו בגדרים ס׳ אין בין המודר וכו׳ היינו הולכים בסומים

כסומים וכמוכים בסנורים ולא היה נמצא לנו ספר שיהיה מוגה
ולא ס״ת שנוכל להסמך עליו: דמיון זה אם מלה אחרת היא בו״יו או
בלא ו״יו כגון ולא בו״יו או לא בלא ו״יו לא הוינן ידעין לאוכוחי כמאן
אלולי המסרה כהא דכתבי התוספות ביבמות ס״פ מצות חליצה וכו׳

id eſt, *Niſi fuiſſent viri Synagogæ magnæ, qui reſtituerunt coronam (Legis) priſtino nitori, ſicut ſcriptum eſt: Et legerunt in libro Legis Dei,* & cæt. Neh.8, *& explicant in libro Nedarim (De votis) capite, Non eſt inter votivum,* & cæt. *fuiſſemus ambulantes ſicut cæci & quaſi percuſſi ſcotomate, nec fuiſſet repertus nobis liber aliquis correctus, neq; liber Legis, cui inniti potuiſſemus. Exempli causâ, an eſſet vox aliqua legenda cum Vau aut ſine Vau, ut* ולא *cum* ו *aut* לא *ſine Vau, non potuiſſemus demonſtrare quomodo ſe id haberet, niſi fuiſſet Maſora, ſicut notãt Additiones Talmudicæ in libro Jevamoth, in fine capitis, Mizvath chalitza,* & cæt. Suprà ex hujus authoris & aliorum Hebræorum ſententia demonſtratum eſt, Viros Synagogæ magnæ fuiſſe authores primos Maſoræ, unde, inquit, author antecedens, niſi hi authores fuiſſent, ſacræ Scripturæ textum hodie nõ haberemus integrum, & ſæpiſsimè dubium fuiſſet, an vox aliqua cum copula ו, aut ſine ea, aut alia qualibet litera ſervili legi debuiſſet. Hinc accidit, ut cum aliquando Rabbi aliquis in ſolenni libello repudii publicè prælegeret, ולא *Et non vult ducere me*, reprehenderetur ab alio, arguente eſſe ſimpliciter legendum לא *Non*, absque copula, juxta expreſſum textum Deut.25.7. Hanc lectionem Gloſſa Talmudica ſcribit confirmari per Maſoram, quæ notat Ter conjunctim in Scriptura reperiri לא אבה, inter quæ tria illud præcedens unum eſt, & idcirco nullo modo

iſti Rabbino erat legendum ולא. Proinde huic demonſtrationi idem R. Jacob mox ſubjicit: הנך רואה בעיניך שאלולי המסורת היינו מסופקים אי הוה קרינן לא אבה או ולא אבה ומדקא חזינן דבמסורת אמר דאנון ג׳ לא אבה ומני דין חד מנהון ידעינן בבירור דלא קרינן ולא אבה ודכותיה טובא לאין מספר: id eſt, *Vides ergo oculis tuis, quod niſi eſſet Maſora, dub taremus, utrum legendum nobis fuiſſet* לא אבה, *aut* ולא א״ה, *quandoquidem autem videmus, quod in Maſora dicitur, Ter reperiri* לא אבה, *& hoc ipſum inter tria iſta numeret, ſcimus certò non eſſe legendum* ולא אבה, *cui ſimilia ſunt quam plurima alia ſine numero.* Poſtremò minimè prætereundum, quod ſcribit celebris author R. Joſeph Albu in libro עקרים, Orat. 3. cap. 22. his verbis: ואם נמצאת התורה באומות אחרות על זולת הנוסח אשר בידינו או באיזה שנוי בקצת דברים הנה השנוי ההוא נפל מצד המעתיקים לאומות ההן שלא היו בקי׳ אין בה: וזה כי היהודים מדקדקים בתורה ובאותיותיה במלא וחסר: ומתפארין בידיעת מנין האותיות ופסוקי חטעמים עד שהם כותבים זה בגליוני ספריהם וקורין אותו מסורת מה שלא עשו כן שאר האומות: וכן אמרו למה נקרא שמם סופרים שהיו סופרים כל האותיות שבתורה וזה לאות כי הי שמורה בידם כמו שנתנה למשה בלי שנוי והראיה שהיא נמצאת היום ביד כל ישראל המפוזרי בכל העולם מקצת מזרח עד סוף המערב על נוסח אחר בלי שנוי, id eſt, *Quòd ſi reperitur Lex inter nationes alias diverſa ab exemplari, quod eſt in manibus noſtris, aut cum mutatione quorundam verborum, certè iſta mutatio incidit à tranſcriptoribus inter populos iſtos, qui non fuerunt exercitati in ea. At Judæi diligentes ſunt in Legis conſideratione & in literis ejus, in plenis & defectivis vocibus, & gloriantur quod ſciant numerum ſingularum literarum, verſuum & accentuum, ita ut etiam ſcribant illud in marginibus librorum ſuorum, vocantq́ illud*

illud MASORETH, *quod à nulla alia natione factum eſt. Inde etiam dicunt: Quare vocatur nomen ipſorum Sopherim, Numeratores? eò quòd numerarunt omnes literas quæ ſunt in Lege, quod certum indicium eſt, eam in manibus ipſorum conſervatam eſſe, ita ut ipſi Moſi data eſt absq; ulla imitatione, & argumentum, quod etiamnum hodie extat in manibus omnium Iſraelitarum diſperſorum in toto Mũdo, ab extremitate orientis usque ad finem occidentis, in uno exemplari absque ulla imitatione.*

Ex Chriſtianis agnoverunt hæc illi, qui hujus Artis cognitionem aliquam meliorem adepti fuêre. Benedictus Arias Montanus, Hiſpalenſis, ubi De varia in libris Hebraicis lectione, ac de Maſſoreth ratione atq; uſu agit, ita præfatur: *Magna*, inquit, *olim antiquis Iſraelitis ſacrorum librorũ lectionis conſervandæ religio magnaq; cura fuit, & ille ſibi divinitùs creditus & commendatus theſaurus, in quo vitæ æternæ myſteria continebantur, omni diligentia atq; cuſtodia digniſſimus habitus, atque ita converſari debere creditus eſt, ut ne quid non verbo tantùm, ſed nec minimorum etiam apicum detrimenti in eo fieret, omnibus modis & rationibus fuerit proſpectum.* Et inferiùs ibidem: *Cùm verò Hebræi omnes & Chaldæi, atque alii etiam, qui harum nationum linguas tamen degeneres, retulêre, ut Arabes, & Syri libros ſcriptaq; omnia ſua ſine vocalibus ſcribere conſueverint, atque adeo ſacra omnia tum Legis, tum Prophetarum & Pſalmorum volumina, hanc formam quondam tenuerint, nihil mirandum eſſet, ſi vel temporum injuriâ, vel hujusmodi tempeſtatum, in quas populus incidit, causâ, vel quorundam librariorum incuriâ, aliquid vitii in ſcripturam ſacrorum voluminum irrepſerit, quod poſtea per doctiſſimos*

viros, qualis ESDRAS, *& poſtea Gamaliel, Joſeus & Elieſarus, aliiq; magni nominis fuere, diligenter ut ſartum tectum redderetur, fuerit procuratum, ita ut cùm hujus linguæ uſus non jam vulgaris ut antea, ſed inter doctos tantùm contineretur, magno ſtudio communiter proſpectum fuerit, ut ſacra lectio quàm integerrima incorruptiſſimaq; conſtaret. Ex horũ autem virorum vel Collegio vel inſtitutione per diſcipulos, poſterioribus ſeculis acceptâ & excultâ, illum utiliſſimum Theſaurum ad noſtra uſq; tem*[illegible] *conſervatum extitiſſe arbitramur, qui quòd quærenti*[illegible] *varias Hebraicorum Bibliorum, quæcunq; unquam fuêre* [illegible]*nes abundè & fideliter tradat,* מָסוֹרֶת, hoc eſt, Tradit[illegible]l Traditionalis *eſt appellatus, idemq; tantâ diligentia*[illegible]*, tantâ curâ conſervatus & ſedulitate, ut nullam vel minimam in variis exemplaribus diſcrepantiam admiſiſſe, vel è diligentiſſimo & perſpicaciſſimo alicujus ingenio & judicio deprehenſus inquã fuerit,* & cæt. Marcus Marinus Brixienſis in Theſauro linguæ ſanctæ (ARCA NOE ipſi nomen) in Præfatione De Translationibus, hũc finem Maſoræ dignè commendat ubi ait: *Judæos autem depravatas Scripturas habere, & in aliquibus potiſſimùm locis ex ſcribarum inſcitia id provenire, ut dicerem, me compulit duorum ex ipſiſmet Judæis teſtimonium, etſi vix illud crederem, cùm nota ſit diligentia eorum propè nimia, pro conſervandis Bibliis incorruptis, in compilatione Operis illius, quod* MASORETH *nominant.* Primus horum eſt Abraham quidam Hiſpanus, qui citans ex Job. 7.1, קָצִיר, ubi hodie libri omnes habent שָׂכִיר. Alter, R. David kimchi, qui in libro Radicum aliquot loca aliter citat, quàm hodie libri excuſi habent. At verò talia plura apud Rabbinos inveniuntur,

tur, quæ, ſi illud argumentum valeat, totidem depravationum ſunt teſtimonia. Sed idem Marinus ſe revocās, mox adjicit: *Etſi excuſare poſſumus, Abraham illum & Davidem kimchium à memoria deluſos, illas ſententias adduxiſſe, quæ non inveniantur in Bibliis, vel aliter legantur.* Et mox in eodem loco idem Author: *Cæterùm*, inquit, *ne plura errata in Lege irreperent, proviſum eſt ab Hebræis Eſdræ tempore, Opere illo admirabili, quod* MASORETH *appellarunt, in quo ordine & modo propè divino, omnia quæ in Bibliis ſunt, enumerarunt, & quot, quoque modo ſcribantur, edixerunt.* Hugo Brugthon Anglus, in Commentario in cap.9. Dan. *Unum genus permagnum eſt, nempe illud Maſſoritarum, quorum diligentia textum Hebræum ſartum tectum conſervat æternùm.* Conradus G[illegible] Regiomontanus, in Præfatione Commentar[illegible] in cap.9. Danielis prophetæ ſcribit: *De eo jam nil [illegible]m, quod in Canone biblico conſervando tanta ab illis diligentia, tanta religio adhibetur, cui vix ſimile aliquid in rebus humanis invenias, de quo liber ille* MASORETH *abundè teſtari poterit.*

Nicolaus Fullerus Britannus in Miſcell. Theolog. lib.3.cap.13. *Quo conſilio (veritatem Hebraicam intemeratam cuſtodiendi) excogitata eſt à peritiſſimis Judæorum magiſtris, ſubtilis quædam ars & curioſa, quam* מסורת *dixerunt, hoc eſt, traditionem vel rationem accuratiſſimam tradendi per manus poſterorum, ſcripturæ ſanctæ canonem, purum ſemper integrumq́. Cujus beneficio non vocabula duntaxat, ſed ipſas etiam litteras in numeratò habent. Adeo ut nulla ne minima quidem mutatio invehi queat, ab hominibus aut indoctis aut oſcitantibus, aut temerariis, quin è veſtigio*

facilè deprehendatur. Unde non ineptè, ab ipſis dicitur סייג לתורה *quaſi ſeptum veteris inſtrumenti ad omnem inde labem mēdumq́ depravationis ſubmovendū & propulſandum.*

Johannes Reuchlinus in Speculo oculari ſcribit: *Non ſcio ullam nationem, quæ plus curæ & attentionis habet ſacram Scripturam purè & verè conſervandi, quàm Judæos. Sic enim ipſorum Biblia ad regulam ſunt examinata, ut conſtet quot verſus ſive cola, quæ* פְּסוּקִים *illi vocant, quilibet liber Biblicus in ſe contineat. Scitur etiam quoties & quo loco unaquæq; dictio in Bibliis extet: certa de illis in Bibliis melioribus eſt Maſoreth, quæ ſunt ſcholia quædam ex quibus conſtat num vel littera aliqua redundet, aut deficiat. Simile illi in nulla alia lingua unquam legi, nec ab ullo unquam homine audivi, & cæt.*

Atque hæc in genere de Maſoræ cauſis, Efficiente, Materia, Forma & Fine, dicta ſufficiant. Nunc ad ſpecialem ejus explicationem accedemus, & CLAVEM dabimus, quę intima quæque reſerabit, & arcanos reconditosque ejus ſenſus perſpicuè cognoſcendi, patentem liberumque exponet aditum, ut ignorantiæ prætextus excuſet neminem, deſidia autem & immane hactenus conceptum obſcuritatis præjudicium, accuſet & convincat omnes. Acrior nobis innata eſt cupiditas ignota cognoſcendi, quàm nota repetendi. Velle cognoſcere, cognitionis eſt initium. Bono ſuo conſtant omnia. Animus autem ſiniſtrè præoccupatus, in malum vertit, etiam quæ cum ſpecie optimi veniunt. ſed hæc hactenus.

FINIS LIBRI COMM. MASOR.

JOHANNIS BUXTORFI
Linguæ Sanctæ in Academia
Baſileenſi Profeſſoris
ordinarii

COMMENTARIUS MASORAE Didacticus,

Sive

מַפְתֵּחַ לְמָסוֹרֶת

CLAVIS MASORÆ.

CAPUT PRIMUM.

MASORA eſt Critice Hebræorum ſacra, à priſcis ipſorum Sapientibus prudenter & ingeniosè invēta, quâ traditur univerſa ſcriptionis & lectionis varietas, quoties, quo loco & quâ formâ, quæque dictio in textu ſacræ Scripturæ Hebræo inveniatur, ut ſic con-

ſtās & genuina ejus lectio, ab omni mutatione & corruptione immunis, æternùm conſervetur. Præterea etiam in vocibus ambiguis ſignificatio plerumq; diſtinguitur, veluti cùm una vox ſub eadem forma, diverſâ ſignificatione uſurpatur, ut יוסף aliquando eſt Verbum *Addet*, aliquando proprium nomen viri, *Joſeph*: בָּאֲרִי bis extat & ſub duplici ſignificatione, ſemel Pſalm. 22. 17, & iterum Jeſa. 38. 13, ubi cùm abſque ullo dubio & contradictione propriam ſignificationem, *Sicut leo*, obtineat, neceſſariò in Pſalmo aliam ſignificationem habebit, quod invictum eſt contra Judæos argumentum, aliquid peculiare ibi in iſta voce latêre, & aliter illic omnino explicandum eſſe quam in Jeſaia. In Verbis etiam diſtincta conſtructio notata eſt, veluti cùm Verbum aliquod nunc cum עַל, nunc cum אֶל conſtruitur, tunc numeratū eſt, quoties cum hac vel illa Particula reperiatur. In Nominibus obſervatum, quoties præpoſitiones כ׳ל׳ב cum Scheva illis præfigantur, aut cum Pathach propter excluſum articulum ה׳, veluti בַּמֶּלֶךְ & בְּמֶלֶךְ & huiuſmodi innumera alia. Numerati deniq; ſunt Verſiculi ſingulorū librorum, & quis in unoquoq; medius; itē literæ ſingulæ totius alphabethi per univerſa Biblia, ac in Pentateucho etiam ſeorſim, adeo ut conſtet ו׳ in voce גחון Levit. 11. 42, eſſe mediam literam totius Legis. Hæc omnia in eum finem, ut ne minimum quidem mutari, corrumpi, addi vel detrahi poſſet, ac ſi fieri id contingeret, ſtatim id ipſum per Maſoræ regulam corrigeretur.

Maſora

Maſora duplex eſt: *Magna & Parva*, quarum communis affectio eſt, numerorum per literas alphabeti numerales notatio.

Litera numeralis una, virgulâ unâ, duæ vel tres, duabus virgulis supernè notantur: ut א׳ 1, ב׳ 2, י״א 11, י״ב 12, קל״ד 134. Litera tamen una non ſemper numerum, ſed quandoque ſeipſam, quâ litera alphabeti eſt, denotat, quod ex ſenſu facilè colligi poteſt, ut Gen. 1. 21. ad הַתַּנִּינִם Maſora ſcribit, ג׳ חֲסֵרִים י׳ תִּנְיָן id eſt, *Tria ſunt defectiva Jod poſteriore*. Literæ cum duabus virgulis ſimiliter non ſemper numerum, ſed quandoque abbreviaturam denotant, quâ ſingulæ literæ ſingulas voces ſignificant, ut Gen. 1. 1, ad vocem textus, וְהָאָרֶץ Maſora notat, ג׳ ס״פ, *Tria ſunt finis verſus*, id eſt, hæc vox ter reperitur in fine verſus. Cæterùm literæ numerales per literæ nomen communiter legi & efferri ſolent, Beth, Gimel, Daleth, י״א Jod aleph, & ſic deinceps. Pro א׳ tamen ſimplici & ſolo, vulgò dicitur אֶחָד ſive חַד *Unum*. Quando autem duæ diverſæ & diſtinctæ literæ numerales ad unam vocem apponuntur, tunc ſecunda prioris diſtinctio & explicatio eſt, ut Gen. 1. 12, ad וַתּוֹצֵא Maſora notat, ג׳ ב׳ מְלֵאִים וְא׳ חָסֵר, id eſt, *Tria ſunt, quorum duo plena & unum defectivum eſt*, hoc eſt, Ter hæc vox occurrit, bis plenè cum ו, & ſemel defectivè ſine ו. ב׳ *Duo* denotat, ſive Bis eam vocem, ad quam notatur, reperiri. Si una vel altera vox ipſi adjecta ſit, ea vel *formam* notat, ut quando dicitur, ב׳ מְלֵאִים *Duo ſunt plena*, ב׳ חֲסֵרִים *Duo ſunt defectiva*: vel librum biblicum, ut ב׳ בַּתּוֹרָה *Duo ſunt in Lege*, ב׳ בִּנְבִיאִים *Duo ſunt in Prophetis*: vel denique alterum locum biblicum

blicum, ut Gen.4.6, ad חָרָה Maſora notat, ב׳ הֲהֵיטֵב *Duo ſunt, habetes*, id eſt, Bis vox חָרָה legitur, ſemel hîc, & ſecundò ubi cum ea legitur הֲהֵיטֵב, quod extat Jon.4.7, הֲהֵטֵב חָרָה לְךָ׃ *An benè excandeſcit tibi?* ט״ו valet *Quindecim*, ut ex Grammaticis notum. Sic autem componunt hunc numerum ex *Novem* & *Sex*, pro י״ה, quomodo juxta ordinem & formam reliquorum numerorum ſcribi debebat, & quia hæ duæ literæ principium ſunt Nominis divini tetragrammati יְהוָה, & per ſe integrum conſtituunt Nomen divinum יָהּ, idcirco ad prophanũ uſum eas adhibere noluerunt. ל in numeris valet *Triginta*, quo uſu in Maſora rariſsimè invenitur, veluti Gen.29.12, ad וַיַּגֵּד. Elias Levita aſſerit, pro ל quando Triginta denotat, integra voce ſcribi לָמֶד. Sic reperias Gen.18.29 ad וַיֹּסֶף. Cauſa eſt, quòd ſolum ל pro numero commodè uſurpari non poſsit, cùm aliàs communiſsimo uſu in Maſora denotet vocem integram לֵית *Non*, quâ utuntur ad eas voces, quę nonniſi ſemel in Scriptura extant, ut infrà dicetur. Quia autem ל cum apice ad ſiniſtram, ut aliæ literæ, commodè notari nequit, ideo punctum ei ſuperponitur. ט״ל in numeris valet *Triginta novem*. Ordo literarum numeralium poſtulabat ל״ט. At quia iſtæ literæ infauſtam conſtituunt vocem לָט, quæ ſignificat *Maledicere*, ideo literas invertunt in טַל, quæ vox *Rorem* ſignificat, qui in benedictione habetur, juxta illud: *Benedicta Domino ſit terra ejus à rebus pretioſis cæli, & à rore*, Deut.33.13. Hæc de communi notatione numerorum in utraque Maſora.

Maſora magna eſt, quæ Verſus, Voces & Literas

ſacræ

ſacræ Scripturæ numerat, earumque varias affectiones annotat.

Verſuum numerus in fine ſingulorum librorum, textui ſtatim ſubjectus eſt, & in Lege ſeu quinque libris Moſis, etiam ſingularum Sectionum majuſcularum numerus expreſſus eſt, primùm nudis literis numeralibus, deinde nomine aliquo proprio & cõmuni, ejuſdem numeri ſymbolo, veluti Sectionis primæ בְּרֵאשִׁית verſus ſunt קמ״ו 146, ſymbolum אֲמַצְיָה, item יְחִזְקִיָּהוּ, quæ duo nomina eundem numerum continent. Sectionis ſecundæ נֹחַ verſus ſunt קנ״ג 153, ſymbolum בְּצַלְאֵל, item אֲבִי יִסְכָּה לוֹט, & ſic deinceps. Præterea in fine Deuteronomii præter illius libri verſus, colligitur etiam Summa verſuum omnium quinque librorum Moſis, quod in fine Prophetarum & Hagiographorum factum non eſt. Nec tantùm Verſus omnium & ſingulorum librorum numerati ſunt, ſed & medietas ſeu medius cujuſque libri verſus ſeorſim notatus eſt, tum juxta ipſum textum, tum in fine cujuſque libri. Veluti, in fine Geneſeos notatur: *Numerus verſuum libri Geneſeos, mille quingenti triginta quatuor, ſymbolicè* אך״ל״ד ubi א 1000, ך finale 500 valet): וְחֶצְיוֹ: *Et medium ejus, Et gladio tuo vives,* Gen. 27. 40. Denique variæ verſuum affectiones circa voces & literas ipſorum, paſsim per totam Maſoram obſervatę ſunt, quarum quædam ſuprà cap. 12. indicatæ.

Literarum numerus duntaxat veſtigia quædam in impreſsis libris hodie nobis exhibet, veluti Levit. 11. 42, notatur litera ו in voce גָּחוֹן eſſe media litera totius Legis: in fine Geneſeos dicitur, Literas ultimæ iſtius

Sectionis (eò enim iſtam Gloſſam referendam puto) eſſe 4395. Elias Levita & alia quædam in libro Maſoreth notavit. Talmudici docent in libro קִדּוּשִׁים fol. 30, literam ע in voce מִיַּעַר Pſal. 80. 14, eſſe mediam literam in libro Pſalmorum. Reliqua relicta ſunt in libris Maſoræ manuſcriptis.

Vocum Maſora pleniſsimè tradita eſt, quæ tota illud continet, quod hodie ſub Maſoræ nomine in Bibliis magnis extat.

Maſora magna vocum, reſpectu loci, quem in impreſsis libris occupat, duplex eſt, *Finalis* & *Textualis*.

Maſora magna finalis eſt, quæ in fine magnorum Bibliorum collocata eſt, & voces ordine alphabetico, quomodo ſcil. à duabus primis in Radice literis incipiunt, proponit. Loca biblica vel ſtatim adducit, vel ad Maſoram textualem relegat. Locorum autem neque libri, neq; capita unquam citantur, ſed ea ex Concordantiis Hebraicis inveſtiganda ſunt. Non minima tamen in ordine vocum cõfuſio cernitur, nec Radicum ſimplicium ſemper ratio habita, ſed initii vocum, ſive eæ primitivæ ſint, ſive derivativæ. Veluti, ab initio ordinis alphabetici in litera א, primò ponitur Nomen אָב *Pater*, cum vocibus inde flexis, quod ratione originis pertinet ad Radicem אָבָה. Sic בֵּן *Filius*, non in Radice בָּנָה, ſed in ordine primarum duarum literarum בן recenſetur. Quieſcentia ſecundâ radicali, ſæpè ex ordine primæ & tertiæ radicalis proponuntur, veluti quę à מות *Mori* ſunt, ponuntur in ordine מת. Hæc & ſimilia, prudens & diligens lector, levi exercitatione facilè deprehendet & intelliget.

Sem-

Semper autem ante ſpecialium vocum tractationem, generalia & communia quædam in unaquaq; alphabeti litera præmittuntur, quæ ab iſtius literę affectione dependent.

Maſora magna textualis eſt, quæ ad textum cujuſque folii aſcripta eſt, cujus voces quaſdam præcipuas recenſet. Occupat autem locum proximè ſupra & infra textum, quandoque etiam ad latus, ubi Commentaria Rabbinica deficiunt. Hîc primò ponitur vox textus, deinde numerus, quoties reperiatur, tum ſubjiciuntur loca biblica, quæ indicantur per vocem decurtatam 'וסי vel 'וסימנ pro וְסִימָן *Et ſignum*, vel Chaldaicè & pluraliter וְסִימָנֵיהוֹן *Et ſigna aut ſymbola ipſorum*, id eſt, loca biblica. Si poſt hanc vocem ſequatur itidem vox decurtata 'וכו, quæ valet וְכוּלוֹ id eſt, *Et cætera*, tunc locorum recenſio intermittitur, & remittũtur ad locum alium. Quælibet autem gloſſa maſorethica duobus punctis clauditur. Quando plures voces duobus apicibus notatæ hîc accedunt, tunc apices iſti indicãt, ea eſſe verba Collectoris hujus Maſoræ R. Jacobi Chajim. Attamen maſora prolixior, quæ in veſtibulo ſingulorum librorum circa primam vocem majuſculã, in quadrum redacta eſt, non ſemper ad textum iſtum pertinet, ſed communia quædam plerumque continet, ornatus causâ ibi poſita.

Maſora parva eſt, quę literis numeralibus, vocibus decurtatis & ſymbolicis, ad latus textus interius, aut ad latus exterius, ſi paulo prolixior ſit, breviter & ſuccinctè deſcribitur. Vox textus, ad quam Nota maſorethica pertinet, circulo ſupernè notatur. Si plures

circuli ſint,tunc ordine Notæ ipſis reſpondent. Si ad medium duarum pluriumve vocum circulus poſitus ſit,tunc ad eas conjunctim maſora referenda eſt. Litera maſorethica cum ſubjecta vocali, ſignificat, toties vocem deſignatam cum iſta vocali reperiri. Vocalis autem iſta notatur,non quam regulariter habet, ſed vel irregulariter,vel pro qua aliàs aliam habet vocalem : ut,ad לָאִשָּׁה Gen.3.13,notatur, הָ׳,id eſt, *Quinque ſunt*,ſeu Quinquies vox iſta legitur *cum Kametz*, nempe ab initio ſub ל, nam aliàs dicitur לְאִשָּׁה cum Scheva. ק׳ ſolum & per ſe poſitum, non 100, ſed integram vocem denotat, nempe קְרִי, id eſt, *Legitur*, cujus uſus juxta voces diverſæ lectionis, quarum ea quæ eſt in textu,dicitur כְּתִיב *Scripta*, quæ in margine, קְרִי *Lecta*. Loca biblica poſitum numerũ confirmantia, hîc nulla adducuntur, niſi quòd literæ ב׳ ſæpè una aut altera vox biblica adjicitur, quæ alterum locum biblicum, ubi deſignata vox legitur,indicat,ut paulò antè declaratum. Major numerus aliquando ſymbolicâ ſententiâ Chaldaicè conceptâ, explicatur, hoc eſt, quando vox aliqua quater,quinquies aut ſępiùs reperitur, tũc pro ſymbolo locorum biblicorum, datur plerunque ſententia Chaldaica, cujus ſingulæ voces ſingula loca biblica denotant,quæ in Maſora magna adducuntur. Rariùs Hebraicè, quale illud Geneſ. 2.10, ad וְנָהָר ubi Maſora parva in margine exteriori notat, ד׳ וסי׳ מֵעֶדֶן יְסֹבְבֻנוּ וְנָשְׁתוּ אָזְלוּ *Quatuor ſunt, quorum ſymbolum, Ex Eden circuibit eum, ſed deficient, abibunt.* Hîc prima vox מֵעֶדֶן denotat locum, וְנָהָר יֹצֵא מֵעֶדֶן *Et fluvius egrediebatur de Eden*, Gen.2.10. altera vox יְסֹבְבֻנִי indicat locum,

יסבבני

וְנִשְׁתּוּ וְנָהָר יְסֹבְבֵנִי *Et fluvius circumdedit me*, Jon. 2. 4: tertia locum, וְנִשְּׁתוּ מַיִם מֵהַיָּם וְנָהָר יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ *Et deficient aquæ ex mari, & flumen exſiccabitur & areſcet*, Jeſa. 19. 5: quarta אָזְלוּ locum, אָזְלוּ מַיִם מִנִּי יָם וְנָהָר יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ *Abiverunt aquæ ex mari, & flumen exſiccatum fuit & exaruit*, Job. 14. 11. Symbola Chaldaica explicabuntur alibi.

Denique in genere obſervandum, ſtylum & ſermonem Maſoretharum eſſe plerumq; Chaldaicum, quomodo ex Babylonia reduces, poſtmodum Hieroſolymis linguam Chaldæam ſibi vernaculam & popularem reddiderant. Hujus ergo linguæ cognitio aliqua neceſſaria eſt ei, qui in Maſoræ ſtudio ſe exercere cupit. Hinc notandus literæ ד uſus ab initio vocum, quæ Chaldæis partim eſt Pronomen, *Qui, Quæ, Quod*, partim nota Genitivi caſus. Hinc דְּחָסֵר *Quod defectivum eſt*, דְּמָלֵא *Quod plenum eſt*, דְּנָסְבִין *Quæ accipiūt.* Item דְּעֶזְרָא *Eſræ*, quod in libro Eſræ eſt, דִּמְלָכִים *Regum*, quod in libro Regum eſt, דִּבְרֵאשִׁית Sectionis Bereſchit, quod in Sectione Bereſchit eſt, דְּרֵישׁ פָּסוּק Quod in initio verſus eſt, ſeu Quod initium verſus eſt, דְּהַצֶּלַע Vocis hatzela, quod cum voce *Hatzela* conjunctum eſt, & ſimiles locutiones plurimæ. Item, Pluralis numerus maſculinus in ִי frequentiſsimus pro plurali abſoluto in ִין. Obſervanda item locutio Rabbinica, quâ artificialiter Nomen uſurpant pro Verbo, veluti, כָּל נְתִינָה דִּמְלָכִים Omne Nethina libri-Regum, id eſt, omne Verbum נָתַן quod in libris Regum occurrit. Item שְׁאֵלָה בֵּאלֹהִים ז׳ id eſt, Verbum שָׁאַל cum Nomine Elohim conjunctum, ſepties legitur. Item, כָּל לְשׁוֹן עֲשִׂיָּה בְּמֶתֶג כְּמוֹ מוּנַּחוֹ, i.e. Omnis locutio Verbi עָשָׂה, ſive

Omnes Voces à Verbo עָשָׂה deſcendentes, cum Meteg notātur, exceptis quatuor, quę ſunt cum Munach. Item, שְׁמִיעָה עַל י״ב, i. e. Verbum שָׁמַע cum Præpoſitione עַל conſtructum, duodecies reperitur, & ſimilia. Deniq; nomina quorundã accentuum & vocaliũ, flectuntur in numerũ pluralẽ, ut קָמְצִין Sunt cũ kametz, פַּתְחִין Sunt cum Pathach, פָּזְרִין Sunt cum accentu Paſer, זָקְפִין Sunt cum accentu Sakeph, & ſimilia pauca.

Sed ut ad ſpecialem explicationem nunc deveniamus, & ad obſtruſos ac penitiores Maſoræ receſſus dextrè reſerandos, CLAVEM noſtram propiùs accommodemus, tres potiſsimùm deprehendimus difficultates, quibus omnis Maſoræ via hactenus intricata & impedita fuit, & quaſi inacceſſa adeuntibus ſemper viſa. *Prima*, Voces à fine deformiter ſæpè decurtatæ: *ſecunda*, Sigla & Abbreviaturæ: *tertia*, Voces peculiares Grãmaticæ inſolenter & obſcurè Maſorethis plerumque uſurpatæ.

CAPUT II.

De Vocibus decurtatis.

SOlent Maſorethæ voces quaſdam cõmunes & tritas, compendioſæ ſcriptionis causâ, à fine decurtare, quarum integra lectio inexercitatis obſcura eſſe poteſt. Earum ergo maximam partem, viſum eſt hîc annotare & complere, quarum plenior ſignificatio & explicatio in ſequentibus proponetur.

או׳, אורי׳, אוריי׳, id eſt, אוֹרַיְתָא Lex, Quinq; libri Moſis, quæ aliàs etiam dicitur תּוֹרָה, quæ eſt prima Pars ſacræ Scripturæ.

בט׳ ׳ בטע׳ id eſt, בְּטַעְמָא ׳ בְּטַעַם Cum accẽtu, vel, Cum hoc accentu, quem ſcil. ibi vox in textu habet.

בכתו׳, id eſt, בִּכְתוּבִים In Hagiographis ſcriptis vel libris, qui ſunt tertia Pars Bibliorum.

בלי׳ ׳ בליש׳, id eſt, בְּלִישָׁן ׳ בְּלִישְׁנָא In hac locutione vel ſignificatione.

במצ׳, id eſt, בְּמִצְיעוּת ׳ בְּמֶצְעוּת ׳ בְּמֶצַע In medio.

בנבי׳, id eſt, בִּנְבִיאִים In Prophetis, quę ſecunda Pars Bibliorum.

בס׳ ׳ בספ׳, id eſt, בְּסִפְרָא In libro hoc.

בסד׳, i. e. בְּסִדְרָא In hac Sectione, בְּסֵדֶר In Sectione.

בע׳, id eſt, בְּעִנְיָן In hoc capite.

בק׳ ׳ i. e. בְּקַרְיָא In Scriptura.

בתו׳, i. e. בְּתוֹרָה In Lege.

בתר׳, id eſt, בַּתְרָא Poſterius.

דא׳ ׳ דאו׳, i. e. דְאוֹרַיְתָא, Legis, Quod in Lege eſt.

דג׳, i. e. דָגֵשׁ Dages, plur. דָגְשִׁין Dageſſata.

דחס׳, i. e. דְחָסֵר Quod defectivum eſt.

דכו׳ ׳ דכוו׳, i. e. דִכְוָתֵיהּ Quod ſimile ipſi, vel pluraliter דִכְוָתְהוֹן Similia ipſis.

דמי׳, i. e. דַמְיָן Similes ſunt.

דסבי׳, i. e. דִסְבִירִין Quæ putantur, cenſentur, exiſtimantur.

דס׳, i. e. דִסְמִיךְ Quod conjunctum eſt, vel pluraliter, דִסְמִיכִין Quæ conjuncta ſunt.

דספ׳, i. e. דְסִפְרָא Libri hujus, Quod in libro hoc extat.

דקרי׳, i. e. דְקַרְיָן Quæ leguntur.

וא׳, i. e. וְאֶחָד Et unum, וְאָלֶף Et Aleph.

וכו׳, i. e. וְכֻלְּהוֹן Et cætera.

וחס׳, i. e. וְחָסֵר Et defectivum; & plur. וַחֲסֵרִים.

וסי׳

וסי׳, i. e. וְסִימָן Et ſignum, Symbolum, Locus Scripturæ; vel pluraliter, וְסִימָנֵיהוֹן Et loca ipſorum.

חס׳, i. e. חָסֵר Defectivum, & plur. חֲסֵרִים.

חס׳ דחס׳, i. e. חָסֵר דְּחָסֵר Defectvium defectivi, id eſt, totum defectivum.

כו׳ · כול׳, i. e. כּוּלָם · כּוּלְהוֹן Omnia iſta, Et cætera.

כתי׳, i. e. כְּתִיב Scriptum eſt.

מל׳, i. e. מָלֵא Plenum, pluraliter מְלֵאִים.

מל׳ דמל׳, id eſt, מָלֵא דְּמָלֵא Plenum pleni, totum vel omnino plenum, vel pluraliter מְלֵאִים דִּמְלֵאִים.

מלעי׳, i. e. מִלְּעֵל Milhel, Penacutum, vox cum accentu in penultima.

מלר׳, id eſt, מִלְּרַע Milra Acutum, Vox cum accentu in ultima.

ליש׳, i. e. לִשָּׁנָא Lingua, ſignificatio, plur. לִשְׁנֵי.

סי׳, i. e. סִימָן Signum, Symbolum, vel סִפְרָא Liber, vel pluraliter סִימָנֵיהוֹן Signa, Loca, exempla ipſorum.

סופ׳ id eſt, סוֹפְהוֹן Finis ipſorum.

פסו׳, i. e. פָּסוּק Verſus, & pluraliter פְּסוּקִים.

פת׳, i. e. פַּתַח Pathach vocalis, plur. פַּתְחִין.

קמ׳, i. e. קָמֵץ Kametz vocalis, plur. קָמְצִין.

קרי׳, i. e. קְרִיאָה · קְרָיָא Scriptura ſacra, Biblia.

רפ׳, i. e. רָפֵה Lene, ſine Dageſch, plur. רָפִין.

רישי׳, i. e. רֵישְׁהוֹן Principium ipſorum.

Atque hæc fragmenta extremo, quod ajunt, digito hîc tetigiſſe, & levi adhibita curâ redintegraſſe ſufficiat. Pleræque enim voces integræ, mox ſeorſim prolixiùs explicabuntur, & ſi quæ plura ſimilia occurrant, ex his dijudicabit Lector.

CAPUT III.

De Abbreviaturis Maſorethicis.

ABbreviaturæ ſunt initiales aliarum vocum literæ in formam vocis conjunctæ, & duobus apicibus ſupernè notatæ, quarum ſingulæ ſingulas alias dictiones denotant. Hinc ab Hebræis vocantur רָאשֵׁי תֵיבוֹת *Capita, Initia dictionum.* Hæ diverſis ſcriptoribus diverſæ ſunt, & ſic Maſorethis quædam peculiares & propriæ, quas ne longiùs quæras, en eas tibi ſub unum contuitum.

א״ב

אַלְפָא בֵּיתָא ׳ אָלֶף בֵּית Alphabethum, id eſt, voces certæ in ordinem alphabethicum collectæ. Cum ב ſervili, בא״ב, In alphabetho: vide mox infrà in lit. א.

א״ב א״ב א״ב

אֶחָד בַּתּוֹרָה ׳ אֶחָד בִּנְבִיאִים ׳ אֶחָד בִּכְתוּבִים Unum in Lege, unum in prophetis, unum in Hagiographis. Uſus ejus, quando vox aliqua nonniſi ter, & in his tribus ſacræ Scripturæ partibus, legitur. Breviùs etiam de tali loquuntur אנ״ך, de quo mox.

א״ח

אֶחָד חָסֵר Unum defectivum, id eſt, ſine litera quieſcente.

א״מ

אֶחָד מָלֵא Unum plenum, id eſt, cum litera quieſcente.

א״מת

אִיּוֹב ׳ מִשְׁלֵי ׳ תְּהִלִּים Job, Proverbia, Pſalmi. Cum ב ſervili ab initio, בא״מת In & cæt.

Digitized by Google

אנך

אוֹרַיְתָא · נְבִיאִים · כְּתוּבִים Lex, Prophetæ, Hagiographa: uſus ejus eſt, ut paulò antè in א״ב, quando vocabulum aliquod tantùm ter reperitur, ſemel in Lege, ſemel in Prophetis, & ſemel in Hagiographis.

אסף

אַתְנַחְתָּא · סוֹף פָּסוּק Athnach ſive Athnachta, Sophpaſuk. Duæ majores accentuum pauſæ ſunt, quæ ſolent vocales aliquot commutare.

אפס

אֶחָד פָּסוּק סִימָן Unus verſus ſymbolum eſt. Quando duę locutiones ſimiles ſunt, vocabulo tamen uno differentes, tunc verſum aliquem, in quo differentiæ iſtius ſignum aliquod eſt, pro ſymbolo memoriali annotant. Veluti Gen.47.15. legitur, נָמוּת נֶגְדֶּךָ *Et quare moriemur in oculis tuis?* & mox ver.19. legitur, נָמוּת לְעֵינֶיךָ *Quare moriemur in oculis tuis?* hujus differentis locutionis dant ſymbolum ex verſu, הֲלֹא נֶגֶד עֵינֵינוּ *Nunquid coram oculis noſtris*, Joel.1.16, ubi præcedit vox נֶגֶד, ſequitur vox עַיִן, & ſic in iſtis locutionibus in Geneſi. Communiter ab initio habet copulam ו׳.

אעפי

אַף עַל פִּי Etſi, Etiamſi.

א״ש

אֵלֶּה שְׁמוֹת Exodus, liber ſecundus Moſis à primis libri vocibus ſic dictus. Cum ב׳ ſervili, בא״ש In Exodo, וא״ש.

ב״א

בֶּן אָשֵׁר Ben Aſcher. Fuit unus ex celebrioribus Legispe-

giſperitis in terra Iſrael, plenè dictus R. Aharon, filius R. Moſis ex tribu Aſcher, & cōciſè vocatus *Ben Aſcher*, id eſt, Filius Aſcher. Hic in lectione ſacræ Scripturæ fuit exercitatiſsimus omnium, & in multarum vocum lectione diſſentiebat à doctis in Babylonia, quorum caput erat בֶּן נַפְתָּלִי Ben Naphtali, de quo infrà.

בֹּב

Sunt literæ numerales, quæ vulgò efferri ſolent בֵּית בֵּית, ſed Maſora pro iis dicit תְּרֵין תְּרֵין Duo duo, Bina, de duabus vocibus aliquid ſimile vel diſsimile habentibus. Ut, Sunt quatuor paria מִן בֹּב ex duabus vocibus, quarum prima profert א, ſecunda non profert. Sic, Eſt alphabethum מִן בֹּב ex binis vocibus, quæ ambæ ſunt diverſæ ſignificationis, veluti אוֹרֶה Ejaculabor, 1. Sam. 20. 20, & אוֹרֶה Docebo, Job. 27. 11.

במֹא : במֹב

בַּר מִן אֶחָד Præter unum, excepto uno, בַּר מִן בֵּית Exceptis duobus, vel בַּר מִן תְּרֵין, ubi תְּרֵין Chaldaicè *Duo* ſignificat. Sic deinceps, בֹּמג Exceptis tribus, ubi litera Gimel poteſt efferri per תְּלָת, quod *Tria* ſignificat: item במֹד Exceptis quatuor, בֹּמה Exceptis quinque, & cæt.

בֹּנ

בֶּן נַפְתָּלִי Ben Naphtali. Hic fuit caput Academiæ Judaicæ in Babylonia, diſſentiens in quibuſdam in lectione ſacri textus à Ben Aſcher (de quo paulò antè,) qui fuit caput Academiæ in terra Iſrael. Plenè dictus fuit R. Moſes filius David ex tribu Naphtali. De his duobus, & in quibus diſſenſerint, agemus, Deo volente, alibi.

בס״ד

בְּסַעֲדָא דִשְׁמַיָא Auxilio Dei.

נ״נ

Sunt literæ numeri, תְּלָת תְּלָת Tres Tres, id eſt Ternæ voces, ut antea ב״ב binæ. Sic eſt Alphabethum מן ג״ג ex tribus tribus, id eſt, ternis vocibus, quarum nulla habet ſimilem, id eſt, nullibi ſæpiùs reperitur.

רד״ע

דִּבְרֵי הַיָּמִים · דָּנִיאֵל · עֶזְרָא Liber chronicorũ, Daniel, Eſra. Cum ו copula ורד״ע.

ד״ה

דִּבְרֵי הַיָּמִים Verba dierum, Libri chronicorum, Paralipomena. Sæpe præcedit ד׳ ſervile, notans Genitivum caſum, ut ſuprà notatum.

רת״קע

דִּבְרֵי הַיָּמִים · תִּלִּים · קֹהֶלֶת · עֶזְרָא Liber chronicorum, Pſalmi, Eccleſiaſtes, Eſra. תִּלִּים contractè dicitur pro תְּהִלִּים.

ו׳

Quæ ab hac litera incipiunt, quære ſemper in litera proxima. Nam ו׳ ſervilis copula eſt, & quandoque etiam aliam ſervilem poſt ſe habet.

חמ״שת

Vox ſymbolica eſt, notans has quatuor voces, חֻקָּה · מִדָּה שָׁנָה תּוֹרַת. Uſus ejus eſt, quando dicunt: אַחַת ſexies habet Pathach cum accentu Sakephcaton (qui aliâs ſolet Pathach convertere in Kametz) & omnia חמ״שת ſunt ipſis ſimilia, excepto uno, id eſt, quandocunque voci אַחַת conjunguntur prædictæ quatuor voces,

voces, tunc quoq; habet Pathach, excepto uno loco, qui extat Deut.24.5, ubi dicitur אֶחָת.

יה״בי

יְקוּתִיאֵל הַכֹּהֵן בַּר יְהוּדָה Jekutiel ſacerdos filius Jehudæ. Scripſi librum Grammaticum de vera vocum punctatione & accentibus, cui titulus עֵין הַקּוֹרֵא. Meminit ejus Elias in libro Maſoreth, in Abbreviatura מס״ה, & in יה״בי.

י״ס

יֵשׁ סְפָרִים Sunt libri, Quidam libri. Cum ו ſervili, וי״ס. Uſus ejus in maſora parva, ubi aliorum exemplarium diverſa lectio citatur.

כ״כ

כֵּן כְּתִיב Sic ſcribitur vel ſcriptum eſt, plur. כֵּן כְּתִיבִין.

כ״ק

כָּל קְרָיָא vel כָּל קְרִיאָה Tota Scriptura ſacra.

ל׳

לֵית Non, ſcilicet legitur, extat vel reperitur aliâs.

לק״א

לָא קְרֵי אָלֶף Non legitur Aleph. Sic לק״ה Non legitur ה״א.

מ״ת

מִשְׁנֵה תוֹרָה Deuteronomion.

מ״פ

מְצַע פָּסוּק Medium verſus.

נ״א

נוּסְחָא אַחֲרִינָא vel נֹסַח אַחֵר Exemplar aliud.

נ״כ

נְבִיאִים, כְּתוּבִים Prophetæ, Hagiographa.

CAPUT IV.

De Vocibus Maſorethis peculiaribus & primùm de vocibus ארכרא: אוריתא: אות: אבא: אית: אלפא ביתא: אמצעי: אנדרונינוס: אריך: אשלמתא

MAſorethæ in artis ſuæ deſcriptione, utuntur vocabulis multis Grammaticis alio planè uſu, quã in communi lingua vel apud alios Scriptores ſumuntur, tùm etiam Chaldaicis quibuſdam & aliis dictionibus non ita frequenter obviis, atque adeo minùs in vulgus notis, quâ ipsâ causâ multi à diligentiori Maſoræ lectione hactenus fuerunt deterriti. Ut itaque aditum faciliorem & patentiorem in Maſoram paremus, voces iſtas ordine alphabethico perſequemur. Elias Levita in plurimarum explicatione facem nobis prætulit, ſed obſcurè ſæpè fumigantem: unde nos clarius ipſi lumen prępandemus, quod lætiore & pleniore fulgore accedentibus viam comiter monſtret. Multa etiam ab Elia fuerunt prætermiſſa, quæ non minùs rigidè hujus Artis diſcipulis obſtiterunt, & remoram fecerunt tam privatis, quam publicis ipſorum profectibus. Has ergo & nos adjiciemus, ut ne vel in minimis ampliùs benevolus lector in poſterum hæreat, ſed expeditus cuiq; inceſſus pateat. Nulla autem hîc Radicis ſive primitivæ vocis in ordine habebitur ratio, ſed prout in via nobis occurrentia quæque arripuimus, ita in publicum ſiſtemus, ac origi-

originis & ſignificati rationem primùm reddemus, deinde ejus uſum in Maſora exemplis breviter declarabimus.

אַדְכְּרָא ׳ אַזְכָּרָה

Unum eſt Nomen Chaldaicum, à Radice דְּכַר *Recordari, Meminiſſe*, alterū Hebraicum, à זָכַר unde Chaldæi pro more ſuæ linguæ, commutarunt ז in ד. Ergo utrumque idem quod *Memoriale*. Maſorethæ autem ſic vocant nomen divinum יְהוָה, eò quòd Memoriale eſt divinæ eſſentiæ, & quia Deus ipſemet Moſi dixit, hoc nomen ipſi referens, זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר וָדֹר *Hoc eſt nomen meum in perpetuum, & hoc eſt memoriale mei in quamque generationem*, Exo.3.15. Hinc in Maſora parva, Deut.31.3, ubi nomen יְהוָה verſum inchoat & finit: ג׳ פְּסוּקִין רֵישֵׁיהוֹן וסוֹפֵיהוֹן אַזְכָּרָה *Tres verſus ſunt quorum principia & fines ſunt nomen divinum* יהוה. Item, Prov.1.2, in maſora parva ad מוּסָר legitur: י״ב וְכָל דִּסְמִיךְ לְאַדְכְּרָא דִּכְוָתֵיהּ *Duodecim ſunt* (cum Pathach) *& quodcunque junctum eſt nomini divino, ſimile eſt ipſi*, id eſt, etiam cum Pathach. Vide plura in Maſora magna finali in Nomine אָרוֹן.

אוֹרַיְתָא

Nomen Chaldaicum eſt, reſpondens in Targum Nomini Hebræo תּוֹרָה *Lex*, unde pro Hebræo, תּוֹרָה אַחַת *Lex una*. Targum habet אוֹרַיְתָא חֲדָא Exod. 12. 49. Scribitur in medio cum Pathach & Kametz indifferenter. Hinc Maſorethis ſumitur pro Lege Moſis, ſeu quinque libris Moſis, qui ſynecdochicè appellantur *Lex*. Sic Gen.5.7, in maſora parva ad וּשְׁמֹנֶה notatur, כָּל אוֹרַיְתָא חָסֵר *Tota Lex eſt defectiva.* id eſt, iſta vox in

tota Lege ſcribitur defectivè, ſcil. ſine litera ו in medio.

אות · אָתִין

Nomen Hebræum eſt, idem quod *Signum*. Hinc Maſorethis & cõmuniter Grammaticis, *Litera*, quia eſt ſignum & character vocis. Plurale ejus ex forma Chaldaica mutuantur, maſculinè אָתִין, & fœmininè אָתָוָן, *Literæ*. Hinc 1.Sam.12.23, ad מֵחֲטֹו in maſora parva notatur, ג' וּמְשַׁנִּין בְּאָתְיהוֹן *Tria ſunt & diverſa in literis ſuis.* Nam præterea ſcribitur מֵחֲטוֹא & מֵחֲטוֹא Geneſ. 20.6. Pſalm.39.2.

אִיכָּא

Eſt, Sunt. Verbum Chaldaicum, idem quod אִית & יֵשׁ. Litera י inſeritur ipſi ad indicandum punctũ Chirek quod breve debet eſſe, ſequente Dages. Compoſitum videtur ex אִית כָּאן vel אִית כָּא. Hinc in Targum אִכָּא רְדַף בְּמִלּוֹי *Eſt qui inſectatur verbis*, Prov.19.7. Apud Maſorethas כָּל הֵיכָא דְאִכָּא Ubicunque eſt: אִכָּא דְאָמַר Eſt qui dicit.

אִית

Verbum Chaldaicum eſt, & defectivum, ab Hebræo יֵשׁ *Eſt, Sunt*, deflexum, & idem cum eo ſignificans, unde pro Hebræo יֶשׁ לְאֵל יָדִי *Eſt in facultate manuũ mearum*, Targum, אִית חֵילָא בִידִי *Eſt poteſtas in manibus meis*, Gen.31.29: יֵשׁ אֱלֹהִים *Eſt Deus*, Targum אִית אֱלָהָא Pſal.58.12. Hinc in Maſora, דְאִית בְּהוֹן *In quibus eſt.*

אַלְפָא בֵיתָא

Alphabetum. Primò in Maſora ſic vocatur Catalogus, Series, Ordo vocum plurium, juxta ordinem alphabeticum collectus & digeſtus. Sic eſt Alpbahetũ vocum, quæ ordine alphabetico incipiunt ab אא · אב

אג

אח · אר · אב &c. Secundò ſic vocatur Pſalmus 119, ab ordine alphabetico, quo eſt conſcriptus. Hinc Deut. 33.9, ad וְתוֹרָתְךָ in Maſora parva notatur, וְכָל אַלְפָא בֵּיתָא דִכְוָתוּת *Duo ſunt ſive Bis reperitur, & totum Alphabetum ipſi ſimile eſt*, id eſt, Bis duntaxat legitur, & aliquoties in Pſalmo 119, nempe quinquies, ut ibi Maſora notat.

אֶמְצָעִי אֶמְצָעוּת

אֶמְצָעִי *Medius*, cujus fæmininum אֶמְצָעִית, unde Gen. 27.12, in Maſora parva ad כִּמְתַעְתֵּעַ notatur ל׳ וְרָפֵי ת׳ אמצעית *Non reperitur amplius & lene eſt ת medium*. אֶמְצַע · אֶמְצָעוּת Medietas, Medium.

אַנְדְרוֹגִינוֹס

Vox Græca eſt *ἀνδρόγυνος Utriuſque ſexus*, utrumq; ſexum habens, Utriuſque naturæ, ac ſi dicas Marifæmina. Maſorethæ utuntur ea voce, ad indicandā formam trium Verborum, quæ habent ſignum maſculinum & fæmininum, nempe י formativum tertię perſonæ maſculinæ in Futuro, & terminationem fæmininam נה: ut וַיֵּחַמְנָה *Et conceperunt*, Gen. 30.38, וַיִּשַּׁרְנָה *Et rectà ibant*, 1. Sam. 6.12, יַעֲמֹדְנָה *Stabunt*, Dan. 8.22. De his legitur in Maſora parva Gen. 30, ג׳ מִלִּין אַנְדְרוֹגִינוֹס *Tria ſunt verba androgyna*.

אֲרִיךְ

Longum. Chaldaicæ formæ, & originis Hebraicæ ab אָרַךְ *Prolongari, Longum eſſe vel fieri*. Oppoſitū ejus eſt זְעִיר *Parvum, Breve*. In Maſora hæc duo vocabula dicuntur de literis ו & י, unde Num. 7. aliquoties legitur, כ״ב פסוקים לית בְּהוֹן לָא אֲרִיךְ וְלָא זְעִיר *Viginti duo verſus ſunt, in quibus neque longus, neque brevis eſt*, id eſt, neque ו neq; י. Sic Jeſa. 34.11, רַבָּא וּזְעִיר *Magnus & Parvus*.

אַשְׁלָמְתָּא

Perfectio, Completio. Vox eſt originis Hebraicæ, à שָׁלַם. Maſorethæ hoc nomine vocant Prophetarum libros. Prophetæ ipſis ſunt Priores & Poſteriores. Prophetæ priores ſunt Joſuæ, Judicum, Samuelis & Regum libri, qui cõmuniter dicuntur נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים, & Maſorethis quandoque אַשְׁלָמְתָּא קַדְמַיְתָא. Poſteriores ſunt, Jeſaias & reliqui, excepto Daniele, quem inter Hagiographos Scriptores referunt, qui communiter vocantur נְבִיאִים אַחֲרוֹנִים, & Maſorethis quandoque אַשְׁלָמְתָּא תִּנְיָנָא. Hinc in Maſora finali, in לא dicitur: *In toto Deuteronomio initium verſus eſt* לא*, exceptis ſeptẽdecim, qui incipiunt* וְלֹא; & mox, וְכָל אַשְׁלָמְתָּא קַדְמַיְתָא *Et in Prophetis priorib. ſimiliter initium verſus ſemper eſt* וְלֹא, *exceptis novem* לֹא. Et in ordine של poſt שלחו, ſcribitur: *In tota Lege* וְאַשְׁלָמְתָּא קַדְמַיְתָא *ſemper extat* שָׁלַחְתִּי *&* וְכָל אַשְׁלָמְתָּא תִּנְיָנָא, *excepto uno* וְשִׁלַּחְתִּי Lev.26.25, וְשִׁלַּחְתִּי *& omnes prophetæ poſteriores habent* שִׁלַּחְתִּי וְשִׁלַּחְתִּי, *exceptis duobus* וְשִׁלַּחְתִּי. Quare autem Prophetas ſic vocent, ignoro, ſcribit Elias in fine libri Maſoret.

CAPUT V. *De Vocibus*

בַּתְרָא: דָּגֵשׁ: דִּכְוָתֵיהּ: דַּמְיָן: דִּלוּג: דְעָלְמָא:

בָּתַר Vocabulum Chaldaicum eſt, reſpondens Hebræo אַחַר *Pòſt, Poſtea, Poſtquam*: ut, אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, Targum, בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין *Poſt res illas*, Gen.22,1: וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף, Targum, וּבָתַר־כֵּן קְרֵב יוֹסֵף *Et poſtea acceſſit Joſeph*, Gen.33.7. Hinc Maſorethis בַּתְרָא & בַּתְרַי, quod ſcribunt inſerto א ad indicandam vocalem בתראי, *Poſterior, Poſterius*, emphaticè בַּתְרָאָה, ut Gen.4.15. in ma-

ſora magna ad יָקָם notatur, קַדְמָאָה וּבַתְרָאָה קָמֵץ *Prius & poſterius habet kametz.* Aliquādo dicitur de accentu in ultima, unde Gen.6.18 ad וּבָאתָ notatur, ז׳ בְּטַעַם בַּתְרָא *Septem ſunt cum accentu poſteriore vel poſteriùs*, id eſt, in ultima ſyllaba, quod aliàs dicitur מִלְרַע.

דָּגֵשׁ

Dageſch, vocabulum Grammaticum notum. Inde ampliùs דָּגוּשׁ · מוּדְגָשׁ *Dageſſatum*, plur. דְּגוּשִׁים *Dageſſata*, הִדְגִּישׁ *Dageſſavit*, יֵשׁ מַדְגִּישִׁין *Quidam dageſſant Lamed, ſed errant*, Gen.20.3. in maſora parva ad לָקַחְתָּ. Maſorethæ eo utuntur, non de omnibus vocibus dageſſatis, ſed de iis, quæ interdum habent Dages, interdum nō habent, aut inſolenter & non de communi uſu: ut, Gen. 2.25, ad עֲרוּמִּים maſora notat: ב׳ מְלֵאִים וְדָגֵשׁ *Duo ſunt plena & habent Dages*, nempe hîc unum, & alterum Job. 22.6, ubi maſora magna textualis notat, ב׳ דְּגֵשִׁין וב׳ רָפִין וסי׳ עַרְטִלָּאִין דְּגֵשִׁין חַכִּימִין רָפִין id eſt, *Duo ſunt dageſſata, & duo plena, quorum ſymbolum: Nudi ſunt dageſſati, & ſapientes lenes*, id eſt, duo illa quæ dageſſata ſunt, ſignificant *Nudos*, & alia duo quæ lenia ſeu ſine Dages, עֲרוּמִים, ſignificant *Sapientes*. Item Gen. 6.16. ad תְּכַלֶּנָּה maſora parva notat: *Non reperitur ampliùs & habet Dages*, & maſora magna infra textum: *Octo dictiones ſunt, quarum nulla ampliùs cum Dages eſt.* Id de poſteriori Dages in litera נ intelligendum: nam priùs genuinum eſt de forma Conjugationis Pihel, quod ſæpiùs reperitur. Sic quæ ab initio habent Dages præter morem, à Maſorethis annotata ſunt: ut Gen.19.2. ad לֹּא notatum, ז׳ דְּגוּשִׁים *Septem ſunt Dageſſata*: ver.14. ad צְּאוּ notatum ב׳ דָּגֵשׁ *Duo habent Dageſch.* *Deinde* Maſora uſurpat il-

lud de literis ſervilibus כ׳לב, quando ante Nomina articulo ejecto, notantur cum Pathach ſequente Dages. Idque propterea notarunt, ne hîc quandoque peccaretur, ſcribendo eas cum Scheva & ſine Dages: ut, Gen. 9. 10, ad כַּבְּהֵמָה notatur, ו׳ דָגְשִׁין *Sex ſunt dagaſſata*, nempe ad differentiam eorum, quæ ſcribuntur בִבְהֵמָה quorum quatuor ſunt, quæ hîc ſimiliter adducuntur, & vocantur *Raphin, Lenia*, ut ſuo loco dicetur. Sic Geneſ. 20. 15 ad בַּטּוֹב notatur, ט׳ דְגוּשִׁין *Novem dageſſata ſunt*: contrà בטוב quater eſt lene. *Tertiò* Scheva quieſcens ſub literis gutturalibus, aliquando appellāt *Dages* ob duriorem pronunciationem, pro quo cùm eſt Chatephpathach vel Catephſægol, id vocant *Raphe* ob faciliorem pronunciationem. Hinc in Maſora finali, in ordine עש ad מַעְשַׂר notatur, ג׳ דָגְשִׁין *Tria ſunt dageſſata*, i. e. cum Scheva quieſcēte ſub litera gutturali.

דִּכְוָתֵיהּ.

Simile ipſi. Vox Chaldaica pro Hebræo כָּמֹהוּ *Sicut*, ut in illo, לֹא הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם *Non fuit ſimile ipſi in Ægypto*, Targum, לָא הֲוָה דִכְוָתֵיהּ בְּמִצְרַיִם Exod. 9. 18. Eſt autem compoſita ex præfixo Pronomine ד, quod idem cum Hebræo אֲשֶׁר *Qui, quæ, quod*, & particulâ כְּוָת *Sicut*, & ſuffixo Pronomine tertiæ Perſonę maſculinæ. כְּוָת autem nunquam ſeparatim, ſed ſemper cum Pronomine in fine uſurpatur; ut, תְּרַחֲמֵיהּ לְחַבְרָךְ כְּוָתָךְ *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, Levit. 19. 18. Eſt ergo דִכְוָתֵיהּ ad verbum, *Quod ſicut illud, Simile ipſi.* Maſorethæ eo utuntur, quando volunt ſimilem vocis formam in literis plenis vel deficientibus, in vocalibus aut accentu indicare. Rariſsimè autem ſine ד׳ uſurpant, ut Pſal. 19.

14 ad

14 ad עֲבָרֶךָ in Maſ. parva notatum : ז׳ וְכָל אתנח וס״פ כוותיה ב׳ מא *Septem ſunt, & omne Athnach & Sophpaſuk ipſi ſimilia ſunt, excepto uno.* Communiter cum ד׳ ab initio, ut Geneſ.3.10. ad אָנֹכִי in maſora parva notatur, ח׳ מִלְעֵיל וְכָל אתנח וס״פ וזקף דכוותיה במ״א מִלְרַע׃ *Octies reperitur Milhel* (penacutum) *& omnis Athnach & Sophpaſuk ſic quoque ſunt, excepto uno Milra* (acuto) id eſt, Octies legitur cum accentu in penultima, & ſic quoque ſemper eſt cum accentu Athnachta, Sophpaſuk & Sakephcaton, uno excepto, quod accentum habet in ultima. Item Gen. 4.9. in maſ. parva ad אֵי notatur: ה׳ וְכָל אֵי מִזֶה דכוותיה *Quinque ſunt*, ſeu *Quinquies ſic reperitur, & omne* אֵי מִזֶה *ipſi ſimile eſt*, id eſt, אֵי quinquies ſeparatim reperitur, & ſic quoque ſemper ſeparatim ſcribitur, quando ponitur ante מִזֶה. Item Geneſ.5.25. in maſ. magna textuali ad וּשְׁמוֹנִים notatur: *Sex ſunt plena, quorum loca* & cęt. וְכָל ד״ה דכוותהון ב׳ מא׃ *& univerſi libri chronicorum ipſis ſimiles ſunt, excepto uno*, id eſt, in libris chronicorum ſemper quoque plenè cum ו ſcribitur, excepto uno exemplo, quod ſcribitur defectivè וּשְׁמֹנִים 2.Par.2.17. Item Geneſ.3.17. in maſora magna textuali ad צִוִּיתִיךָ notatur: ב׳ מְלֵאִים בְּתוֹרָה וּבְעִנְיָן וְכָל נְבִיאִים וּכְתוּבִים דכוותיה ב׳ מא חָסֵר י׳ בַּתְרָאָה׃ *Duo ſunt plena in Lege, & quidẽ in hoc capite* (hoc verſu & ver. 11.) *& omnes prophetæ & Hagiographa ipſi ſimilia ſunt, præter unum defectivum* י *poſteriori*, id eſt, in omnibus prophetis & Hagiographis ſcribitur ſimiliter plenè cum utroque י, excepto uno exemplo, ubi ſcribitur צִוִּיתְךָ 1.Sam.21.2. cum defectu י poſterioris. Item Gen.10.1. ad וַיִּוָּלְדוּ in maſora parva notatur: ל׳ וְכָל קְרִיא דכוותיה ב׳ מא׃ *Non extat amplius, & tota Scriptura ipſi ſimi-*

בס״ר

בְּסַעֲדָא דִשְׁמַיָּא Auxilio Dei.

ג״ג

Sunt literæ numeri, תְּלָת תְּלָת Tres Tres, id eſt Ternæ voces, ut antea ב״ב binæ. Sic eſt Alphabethum מן ג״ג ex tribus tribus, id eſt, ternis vocibus, quarum nulla habet ſimilem, id eſt, nullibi ſæpiùs reperitur.

דד״ע

דִּבְרֵי הַיָּמִים · דָּנִיאֵל · עֶזְרָא Liber chronicorũ, Daniel, Eſra. Cum ו copula וד״ע.

ד״ה

דִּבְרֵי הַיָּמִים Verba dierum, Libri chronicorum, Paralipomena. Sæpe præcedit ד׳ ſervile, notans Genitivum caſum, ut ſuprà notatum.

דתק״ע

דִּבְרֵי הַיָּמִים · תְּלִים · קֹהֶלֶת · עֶזְרָא Liber chronicorum, Pſalmi, Eccleſiaſtes, Eſra. תְּלִים contractè dicitur pro תְּהִלִּים.

ו׳

Quæ ab hac litera incipiunt, quęre ſemper in litera proxima. Nam ו׳ ſervilis copula eſt, & quandoque etiam aliam ſervilem poſt ſe habet.

חמ״שת

Vox ſymbolica eſt, notans has quatuor voces, חֻקָּה · מִדָּה שָׁנָה תּוֹרַת. Uſus ejus eſt, quando dicunt: אַחַת ſexies habet Pathach cum accentu Sakephcaton (qui aliâs ſolet Pathach convertere in Kametz) & omnia חמ״שת ſunt ipſis ſimilia, excepto uno, id eſt, quandocunque voci אַחַת conjunguntur prædictæ quatuor voces,

voces, tunc quoq; habet Pathach, excepto uno loco, qui extat Deut.24.5, ubi dicitur אֶחָת.

יה״בי

יְקוּתִיאֵל הַכֹּהֵן בַּר יְהוּדָה Jekutiel ſacerdos filius Jehudæ. Scripſit librum Grammaticum de vera vocum punctatione & accentibus, cui titulus עֵין הַקּוֹרֵא. Meminit ejus Elias in libro Maſoreth, in Abbreviatura מס״ת, & in יה״בי.

י״ס

יֵשׁ סְפָרִים Sunt libri, Quidam libri. Cum ו ſervili, וי״ס. Uſus ejus in maſora parva, ubi aliorum exemplarium diverſa lectio citatur.

כ״כ

כֵּן כְּתִיב Sic ſcribitur vel ſcriptum eſt, plur. כֵּן כְּתִיבִין.

כ״ק

כָּל קְרָיֵא vel כָּל קְרִיאָה Tota Scriptura ſacra.

ל׳

לֵית Non, ſcilicet legitur, extat vel reperitur aliâs.

לק״א

לָא קְרֵי אָלֶף Non legitur Aleph. Sic לק״ה Non legitur ה.

מ״ת

מִשְׁנֵה תוֹרָה Deuteronomion.

מ״פ

מֶצַע פָּסוּק Medium verſus.

נ״א

נֹסַח אַחֵר vel נוּסְחָא אַחֲרִינָא Exemplar aliud.

נ״כ

נְבִיאִים וּכְתוּבִים Prophetæ, Hagiographa.

נ״ל

נִרְאֶה לִי Videtur mihi. R. Jacob quandoque eâ utitur, quando ſuum judicium ad Maſoram apponit.

ס״א

סֵפֶר אַחֵר Liber alius, plural. סְפָרִים אֲחֵרִים.

ס״פ

סוֹף פָּסוּק Finis verſus. Hoc nomine vocatur accentus verſum finiens, virgula recta ultimæ vocis in verſu. Quidam malè referunt ad duo craſsiora puncta, verſus à ſe invicem diſtinguentia.

ס״ת

סֵפֶר תּוֹרָה Liber Legis: item סוֹפֵי תֵיבוֹת Fines dictionum, ultimæ dictionum literæ.

ע״כל

עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ Huc uſque ſermo vel verba ejus. Utitur aliquando R. Jacob, quando alterius libri authoritatem citat.

ע״ש

עַיֵּן שָׁם Vide illic. Quando ad alium locum lector remittitur.

פ׳

פָּסוּק Verſus biblicus. Si præcedat litera numeri, tunc pluraliter legendum: ut, ה׳ פְּסוּקִים Quinq; verſus.

צ״ע

צָרִיךְ עִיּוּן Opus habet conſideratione. Cum ו ſervili וצ״ע. R. Jacob utitur, ubi ſuum judicium ad maſoram apponit.

ק׳

קְרִי Legitur: item קְרִיָא Scriptura.

Non

קְצָף

Non eſt abbreviatura, ſed ſymbolum ordinis vocum מִשְׁפָּטִים · מִצְוֹת · חֻקּוֹת Deut.30.16.

ר״ס

רֵישׁ סִימָן Principio capitis.

ר״פ

רֹאשׁ פָּסוּק Principium verſus: plural. רָאשֵׁי פְּסוּקִים Initia verſuum.

שׁבנ

שׁוּם בַּר נָשׁ Nomen filii viri, Nomen proprium.

שׁיל״נע

Non eſt abbreviatura, ſed ſymbolum nominum propriorum שֵׁת · יֶרֶד · לֶמֶךְ · נֹחַ · עֵבֶר Gen.5, cum accentu Sakephcaton.

שׁעֶע שׁשׁ

Non eſt abbreviatura ſed ſymbolum ordinis locutionis לֹא אֶעֱשֶׂה & לֹא אַשְׁחִית Gen.18. in colloquio Abrahami cum Deo, ubi שׁ notat vocem אַשְׁחִית, & ע vocem אֶעֱשֶׂה, quæ quinquies juxta ſymbolum illud ſe conſequuntur.

ת״כ

תּוֹרַת כֹּהֲנִים Lex ſacerdotum. Leviticus.

ת״ל

תְּרֵי לִשָּׁנֵי Duæ ſignificationes.

תנ״כ

תּוֹרָה, נְבִיאִים, כְּתוּבִים Lex, Prophetæ, Hagiographa, tres partes Biblicæ.

Si quæ aliæ abbreviaturæ in Maſora occurrant, eas in libro noſtro de Abbreviaturis invenies.

Caput

Digitized by Google

CAPUT IV.

De Vocibus Maſorethis peculiaribus & primùm de vocibus אַרְכְּרָא: אוֹרַיְתָא: אוֹת: אִבָּא: אִית: אַלְפָּא בֵּיתָא: אֶמְצָעִי: אַנְדְּרוֹנִינוֹס: אֲרִיךְ: אַשְׁלְמְתָּא

MAſorethæ in artis ſuæ deſcriptione, utuntur vocabulis multis Grammaticis alio planè uſu, quã in communi lingua vel apud alios Scriptores ſumuntur, tùm etiam Chaldaicis quibuſdam & aliis dictionibus non ita frequenter obviis, atque adeo minùs in vulgus notis, quâ ipsâ causâ multi à diligentiori Maſoræ lectione hactenus fuerunt deterriti. Ut itaque aditum faciliorem & patentiorem in Maſoram paremus, voces iſtas ordine alphabethico perſequemur. Elias Levita in plurimarum explicatione facem nobis prætulit, ſed obſcurè ſæpè fumigantem: unde nos clarius ipſi lumen prępandemus, quod lætiore & pleniore fulgore accedentibus viam comiter monſtret. Multa etiam ab Elia fuerunt prætermiſſa, quæ non minùs rigidè hujus Artis diſcipulis obſtiterunt, & remoram fecerunt tam privatis, quam publicis ipſorum profectibus. Has ergo & nos adjiciemus, ut ne vel in minimis ampliùs benevolus lector in poſterum hæreat, ſed expeditus cuiq; inceſſus pateat. Nulla autem hîc Radicis ſive primitivæ vocis in ordine habebitur ratio, ſed prout in via nobis occurrentia quæque arripuimus, ita in publicum ſiſtemus, ac origi-

originis & ſignificati rationem primùm reddemus, deinde ejus uſum in Maſora exemplis breviter declarabimus.

אַדְכָּרָא · אַזְכָּרָה

Unum eſt Nomen Chaldaicum, à Radice דְּכַר *Recordari, Meminiſſe*, alterũ Hebraicum, à זְכַר unde Chaldæi pro more ſuæ linguæ, commutarunt ז in ד. Ergo utrumque idem quod *Memoriale*. Maſorethæ autem ſic vocant nomen divinum יְהֹוָה, eò quòd Memoriale eſt divinæ eſſentiæ, & quia Deus ipſemet Moſi dixit, hoc nomen ipſi referens, זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר וָדֹר *Hoc eſt nomen meum in perpetuum, & hoc eſt memoriale mei in quamque generationem*, Exo.3.15. Hinc in Maſora parva, Deut.31.3, ubi nomen יְהֹוָה verſum inchoat & finit: ג׳ פְּסוּקִין רֵישֵׁיהוֹן וְסוֹפֵיהוֹן אַזְכָּרָה *Tres verſus ſunt quorum principia & fines ſunt nomen divinum* יהוה. Item, Prov. 1. 2, in maſora parva ad מוּסָר legitur: י״ב וְכָל דִּסְמִיךְ לְאַדְכָּרָא דִּכְוָתֵיהּ *Duodecim ſunt* (cum Pathach) *& quodcunque junctum eſt nomini divino, ſimile eſt ipſi*, id eſt, etiam cum Pathach. Vide plura in Maſora magna finali in Nomine אָדוֹן.

אוֹרַיְתָא

Nomen Chaldaicum eſt, reſpondens in Targum Nomini Hebræo תּוֹרָה *Lex*, unde pro Hebræo, תּוֹרָה אַחַת *Lex una.* Targum habet אוֹרָיְתָא חֲדָא Exod. 12. 49. Scribitur in medio cum Pathach & Kametz indifferenter. Hinc Maſorethis ſumitur pro Lege Moſis, ſeu quinque libris Moſis, qui ſynecdochicè appellantur *Lex*. Sic Gen.5.7, in maſora parva ad וּשְׁמֹנֶה notatur, כָּל אוֹרַיְתָא חָסֵר *Tota Lex eſt defectiva*, id eſt, iſta vox in

tota Lege ſcribitur defectivè, ſcil. ſine litera ו in medio.

אות ׳ אָתִין

Nomen Hebræum eſt, idem quod *Signum.* Hinc Maſorethis & cõmuniter Grammaticis, *Litera*, quia eſt ſignum & character vocis. Plurale ejus ex forma Chaldaica mutuantur, maſculinè אָתִין, & fœmininè אָתְוָן, *Literæ.* Hinc 1.Sam.12.23, ad מֵחֲטוֹ in maſora parva notatur, ג׳ וּמְשַׁנְיָן בְּאָתְיהוֹן *Tria ſunt & diverſa in literis ſuis.* Nam præterea ſcribitur מֵחֲטֹא & מֵחֲטוֹא Geneſ. 20.6. Pſalm.39.2.

אִיכָּה

Eſt, Sunt. Verbum Chaldaicum, idem quod אִית & יֵשׁ. Litera י inſeritur ipſi ad indicandum punctũ Chirek quod breve debet eſſe, ſequente Dages. Compoſitum videtur ex אִית כָּאן vel אִית כָּא. Hinc in Targum אִכָּא דְרָדֵיף בְמִלּוֹי *Eſt qui inſectatur verbis*, Prov.19.7. Apud Maſorethas כָּל הֵיכָא דְאִכָּא Ubicunque eſt: אִכָּא דְאָמַר Eſt qui dicit.

אִית

Verbum Chaldaicum eſt, & defectivum, ab Hebræo יֵשׁ *Eſt, Sunt*, deflexum, & idem cum eo ſignificans, unde pro Hebræo יֶשׁ לְאֵל יָדִי *Eſt in facultate manuũ mearum*, Targum, אִית חֵילָא בִידִי *Eſt poteſtas in manibus meis*, Gen.31.29: יֵשׁ אֱלֹהִים *Eſt Deus*, Targum אִית אֱלָהָא Pſal.58.12. Hinc in Maſora, דְאִית בְּהוֹן *In quibus eſt.*

אַלְפָא בֵיתָא

Alphabetum. Primò in Maſora ſic vocatur Catalogus, Series, Ordo vocum plurium, juxta ordinem alphabeticum collectus & digeſtus. Sic eſt Alpbahetũ vocum, quæ ordine alphabetico incipiunt ab אא ׳ אב

אב · אד · אה &c. Secundò ſic vocatur Pſalmus 119, ab ordine alphabetico, quo eſt conſcriptus. Hinc Deut. 33.9, ad וְתוֹרָתְךָ in Maſora parva notatur, וְכָל אַלְפָא בֵיתָא דִכְוָתֵיהּ *Duo ſunt ſive Bis reperitur, & totum Alphabetum ipſi ſimile eſt*, id eſt, Bis duntaxat legitur, & aliquoties in Pſalmo 119, nempe quinquies, ut ibi Maſora notat.

אֶמְצָעִי אֶמְצָעוּת

אֶמְצָעִי *Medius*, cujus fæmininum אֶמְצָעִית, unde Gen. 27.12, in Maſora parva ad כִּמְתַעְתֵּעַ notatur ל׳ וְרָפִי ת׳ אֶמְצָעִית *Non reperitur amplius & lene eſt ת medium.* אֶמְצַע · אֶמְצָעוּת Medietas, Medium.

אַנְדְּרוֹגִינוֹס

Vox Græca eſt ἀνδρόγυνος *Utriuſque ſexus*, utrumq; ſexum habens, Utriuſque naturæ, ac ſi dicas Mariſfæmina. Maſorethæ utuntur ea voce, ad indicandā formam trium Verborum, quæ habent ſignum maſculinum & fæmininum, nempe י formativum tertię perſonæ maſculinæ in Futuro, & terminationem fæmininam נָה: ut וַיֵּחַמְנָה *Et conceperunt*, Gen. 30.38, וַיִּשַּׁרְנָה *Et rectà ibant*, 1. Sam. 6.12, יַעֲמֹדְנָה *Stabunt*, Dan. 8.22. De his legitur in Maſora parva Gen. 30., ג׳ מִלִּין אַנְדְּרוֹגִינוֹס *Tria ſunt verba androgyna.*

אֲרִיךְ

Longum. Chaldaicæ formæ, & originis Hebraicæ ab אָרַךְ *Prolongari, Longum eſſe vel fieri.* Oppoſitū ejus eſt זְעִיר *Parvum, Breve.* In Maſora hæc duo vocabula dicuntur de literis ו & י, unde Num. 7. aliquoties legitur, כ״ב פְּסוּקִים לֵית בְּהוֹן לָא אֲרִיךְ וְלָא זְעִיר *Viginti duo verſus ſunt, in quibus neque longus, neque brevis eſt*, id eſt, neque ו neq; י. Sic Jeſa. 34.11, רַבָּא וּזְעִיר *Magnus & Parvus.*

אַשְׁלָמְתָא

Perfectio, Completio. Vox eſt originis Hebraicæ, à שְׁלֵם. Maſorethæ hoc nomine vocant Prophetarum libros. Prophetæ ipſis ſunt Priores & Poſteriores. Prophetæ priores ſunt Joſuæ, Judicum, Samuelis & Regum libri, qui cõmuniter dicuntur נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים, & Maſorethis quandoque אַשְׁלֶמְתָא קַדְמַיְתָא. Poſteriores ſunt, Jeſaias & reliqui, excepto Daniele, quem inter Hagiographos Scriptores referunt, qui communiter vocantur נְבִיאִים אַחֲרוֹנִים, & Maſorethis quandoque אַשְׁלֶמְתָא תִּנְיָנָא. Hinc in Maſora finali, in לא dicitur: *In toto Deuteronomio initium verſus eſt* לא*, exceptis ſeptẽdecim, qui incipiunt* ולא; & mox, וְכָל אַשְׁלֶמְתָא קַדְמַיְתָא *Et in Prophetis priorib. ſimiliter initium verſus ſemper eſt* וְלא, *exceptis novem* לא. Et in ordine של poſt שלחו, ſcribitur: *In tota Lege* וְאַשְׁלֶמְתָא קַדְמַיְתָא *ſemper extat* שָׁלַחְתִּי *&* וְכָל אַשְׁלֶמְתָא תִּנְיָנָא, וְשָׁלַחְתִּי, *excepto uno* וְשִׁלַּחְתִּי Lev. 26. 25, *& omnes prophetæ poſteriores habent* שִׁלַּחְתִּי וְשִׁלַּחְתִּי, *exceptis duobus* וְשָׁלַחְתִּי. Quare autem Prophetas ſic vocent, ignoro, ſcribit Elias in fine libri Maſoret.

CAPUT V. *De Vocibus*

בַּתְרָא: דָּגֵשׁ: דִּכְוָתֵיהּ: דַּמְיָן: דִּלּוּג: דִּעָלְמָא:

בָּתַר Vocabulum Chaldaicum eſt, reſpondens Hebræo אַחַר *Poſt, Poſtea, Poſtquam*: ut, אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, Targum, בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין *Poſt res illas*, Gen. 22, 1: וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף, Targum, וּבָתַר־כֵּן קְרֵב יוֹסֵף *Et poſtea acceſsit Joſeph*, Gen. 33. 7. Hinc Maſorethis בַּתְרָא & בַּתְרֵי, quod ſcribunt inſerto א ad indicandam vocalem בתראי, *Poſterior, Poſterius*, emphaticè בַּתְרָאָה, ut Gen. 4. 15. in maſora

ſora magna ad יָקָם notatur, קַדְמָאָה וּבַתְרָאָה קָמֵץ *Prius & poſterius habet kametz.* Aliquãdo dicitur de accentu in ultima, unde Gen.6.18 ad וּבָאתָ notatur, ז׳ בְּטַעַם בַּתְרָא *Septem ſunt cum accentu poſteriore vel poſteriùs*, id eſt, in ultima ſyllaba, quod aliàs dicitur מִלְּרַע.

דָּגֵשׁ

Dageſch, vocabulum Grammaticum notum. Inde ampliùs מוּדְגָּשׁ · דָּגוּשׁ *Dageſſatum*, plur. דְּגוּשִׁים *Dageſſata*, הִדְגִּישׁ *Dageſſavit*, יֵשׁ מַדְגִּישִׁין *Quidam dageſſant Lamed, ſed errant*, Gen.20.3. in maſora parva ad לָקַחַת. Maſorethæ eo utuntur, non de omnibus vocibus dageſſatis, ſed de iis, quæ interdum habent Dages, interdum nõ habent, aut inſolenter & non de communi uſu: ut, Gen. 2.25, ad עֲרוּמִּים maſora notat: ב׳ מְלֵאִים וְדָגֵשׁ *Duo ſunt plena & habent Dages*, nempe hîc unum, & alterum Job. 22.6, ubi maſora magna textualis notat, ב׳ דָּגְשִׁין וב׳ רָפִין וסי׳ עַרְטִלָּאִין דָּגְשִׁין חַכִּימִין רָפִין id eſt, *Duo ſunt dageſſata, & duo plena, quorum ſymbolum: Nudi ſunt dageſſati, & ſapientes lenes*, id eſt, duo illa quæ dageſſata ſunt, ſignificant *Nudos*, & alia duo quæ lenia ſeu ſine Dages, עֲרוּמִים, ſignificant *Sapientes*. Item Gen. 6.16. ad תְּכַלֶּנָּה maſora parva notat: *Non reperitur ampliùs & habet Dages*, & maſora magna infra textum: *Octo dictiones ſunt, quarum nulla ampliùs cum Dages eſt.* Id de poſteriori Dages in litera נ intelligendum: nam priùs genuinum eſt de forma Conjugationis Pihel, quod ſæpiùs reperitur. Sic quæ ab initio habent Dages præter morem, à Maſorethis annotata ſunt: ut Gen.19.2. ad לֹּא notatum, ז׳ דְּגוּשִׁים *Septem ſunt Dageſſata*: ver.14. ad צְּאוּ notatum ב׳ דָּגֵשׁ *Duo habent Dageſch.* *Deinde* Maſora uſurpat il-

lud de literis ſervilibus כ׳לב, quando ante Nomina articulo ejecto, notantur cum Pathach ſequente Dages. Idque propterea notarunt, ne hîc quandoque peccaretur, ſcribendo eas cum Scheva & ſine Dages: ut, Gen. 9. 10, ad בַּבְּהֵמָה notatur, ו׳ דְגֵשִׁין *Sex ſunt dagaſſata*, nempe ad differentiam eorum, quæ ſcribuntur בִּבְהֵמָה quorum quatuor ſunt, quæ hîc ſimiliter adducuntur, & vocantur *Raphin, Lenia*, ut ſuo loco dicetur. Sic Geneſ. 20. 15 ad בַּטּוֹב notatur, ט׳ דגושין *Novem dageſſata ſunt*: contrà בְּטוֹב quater eſt lene. *Tertiò* Scheva quieſcens ſub literis gutturalibus, aliquando appellāt *Dages* ob duriorem pronunciationem, pro quo cùm eſt Chatephpathach vel Catephſægol, id vocant *Raphe* ob faciliorem pronunciationem. Hinc in Maſora finali, in ordine עש ad מַעְשַׂר notatur, ג׳ דְגֵשִׁין *Tria ſunt dageſſata*, i. e. cum Scheva quieſcēte ſub litera gutturali.

דִּכְוָתֵיהּ.

Simile ipſi. Vox Chaldaica pro Hebræo כָּמֹהוּ *Sicut*, ut in illo, לֹא הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם *Non fuit ſimile ipſi in Ægypto*, Targum, לָא הֲוָה דִכְוָתֵיהּ בְּמִצְרַיִם Exod. 9. 18. Eſt autem compoſita ex præfixo Pronomine ד, quod idem cum Hebræo אֲשֶׁר *Qui, quæ, quod*, & particulâ כְּוָת *Sicut*, & ſuffixo Pronomine tertiæ Perſonæ maſculinæ. כְּוָת autem nunquam ſeparatim, ſed ſemper cum Pronomine in fine uſurpatur; ut, תְּרַחֲמֵיהּ לְחַבְרָךְ כְּוָתָךְ *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, Levit. 19. 18. Eſt ergo דִּכְוָתֵיהּ ad verbum, *Quod ſicut illud, Simile ipſi*. Maſorethæ eo utuntur, quando volunt ſimilem vocis formam in literis plenis vel deficientibus, in vocalibus aut accentu indicare. Rariſsimè autem ſine ד׳ uſurpant, ut Pſal. 19. 14 ad

14 ad עֲבְרְךָ in Maſ. parva notatum: ז׳ וְכָל א״סף כוָתיה ב״מא *Septem ſunt, & omne Athnach & Sophpaſuk ipſi ſimilia ſunt, excepto uno.* Communiter cum ד׳ ab initio, ut Geneſ. 3. 10. ad אֲנֹכִי in maſora parva notatur, ח׳ מִלְעֵיל וְכָל א״סף וְזָקֵף דִּכְוָתֵיה במ״א מִלְרַע׃ *Octies reperitur Milhel* (penacutum) *& omnis Athnach & Sophpaſuk ſic quoque ſunt, excepto uno Milra* (acuto) id eſt, Octies legitur cum accentu in penultima, & ſic quoque ſemper eſt cum accentu Athnachta, Sophpaſuk & Sakephcaton, uno excepto, quod accentum habet in ultima. Item Gen. 4. 9. in maſ. parva ad אֵי notatur: ה׳ וְכָל אֵי מָזֶה דִּכְוָתֵיה *Quinque ſunt,* ſeu *Quinquies ſic reperitur, & omne* אֵי מִזֶּה *ipſi ſimile eſt,* id eſt, אֵי quinquies ſeparatim reperitur, & ſic quoque ſemper ſeparatim ſcribitur, quando ponitur ante מִזֶּה. Item Geneſ. 5. 25. in maſ. magna textuali ad וּשְׁמוֹנִים notatur: *Sex ſunt plena, quorum loca & cęt.* וְכָל ד״ה דִּכְוָתֵהוֹן ב״מא *& univerſi libri chronicorum ipſis ſimiles ſunt, excepto uno,* id eſt, in libris chronicorum ſemper quoque plenè cum ו ſcribitur, excepto uno exemplo, quod ſcribitur defectivè וּשְׁמֹנִים 2. Par. 2. 17. Item Geneſ. 3. 17. in maſora magna textuali ad צִוִּיתִיךָ notatur: ב׳ מְלֵאִים בַּתּוֹרָה וּבְעִנְיָן וְכָל נְבִיאִים וּכְתוּבִים דִּכְוָתֵיה ב״מא חָסֵר י׳ בַּתְרָאָה׃ *Duo ſunt plena in Lege, & quidẽ in hoc capite* (hoc verſu & ver. 11.) *& omnes prophetæ & Hagiographa ipſi ſimilia ſunt, præter unum defectivum* י *poſteriori,* id eſt, in omnibus prophetis & Hagiographis ſcribitur ſimiliter plenè cum utroque י, excepto uno exemplo, ubi ſcribitur צִוִּיתִךָ 1. Sam. 21. 2. cum defectu י poſterioris. Item Gen. 10. 1. ad וַיִּוָּלְדוּ in maſora parva notatur: ל׳ וְכָל קְרָיָא דִּכְוָתֵיה ב״מא׃ *Non extat amplius, & tota Scriptura ipſi*

ſimi-

ſimilis eſt, excepto uno. Hoc obſcurum eſt, & omnino videtur dicendum fuiſſe, לׄ בְּתוֹרָה *Non extat ampliùs in Lege.* Id ſenſus neceſſariò poſtulat, & ſic res ipſa eſt: in Lege enim nonniſi hoc loco occurrit, unde ſequitur, totam Scripturam reliquam ipſi ſimilem eſſe, id eſt, ſic quoque eam vocem aliàs legi & ſcribi, excepto uno exemplo, quod ſcribitur וַיִּלְדוּ & legitur וַיִּוָּלְדוּ 2. Sam.3.2, ubi hæc maſora clariùs proponitur. Deniq; לׄ דִּכְוָתֵיהּ *Non eſt ei ſimile*, idem eſt ac ſi diceret, Non extat ſępiùs: ut Gen.6.20 ad מֵהָעוֹף in maſora magna legitur: *Unum eſt ex 22 vocibus, quæ accipiunt* מ״ה *ab initio,* דְּכָל חַד לׄ דִּכְוָתֵיהּ *quarum nulla ſibi habet ſimilem*, id eſt, quarũ nulla alibi ſæpiùs occurrit. Ex his exemplorum formis, alia erunt æſtimanda & dijudicanda.

דָּמְיָן

Similes ſunt. Eſt Participium plurale Chaldaicum Conjugationis kal, à Radice דָּמָה *Aſsimilari, Similem eſſe.* Maſorethæ eo utuntur de vocibus aut verſibus ſimilibus, in aliquo tamen differentibus: ut, Gen.38.27. in maſora parva ad תְאוֹמִים notatur: דׄ זוּגִין דָּמְיָן חַד מָלֵא וְחַד חָסֵר׃ *Quatuor paria vocum ſimilia ſunt, quorum unum plenum eſt, alterum defectivum.* Exod.6.18, ad וְחֶבְרוֹן in maſora parva notatur: חַד מִן הׄ פְּסוּקִין דָּמְיָן בִּשְׁמָהָתְהוֹן וּמִתְחַלְּפִין בְּאָתְיָהוֹן׃ *Unus eſt ex quinque verſiculis, qui ſimiles ſunt nominibus ſuis, & diverſi literis ſuis.* Ezech.41.ad verſum 24, in maſora magna notatur: חַד מִן הׄ רׄפ יְחִידָאִין מִן גׄ מִלִּין דָּמְיָן קַדְמָאָה נָסִיב וׄיו וְתִנְיָיתָא וּתְלִיתָא קָרְחִין׃ *Unum eſt ex quinq; initiis verſuum ſingularium, qui habent tres dictiones ſimiles, quarũ prima accipit* ו (ab initio) *ſecũda et tertia calvæ ſunt*, i.e. ſine ו, veluti in hoc verſiculo וּשְׁתַּיִם שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם.

דלת

דִּלּוּג

Tranſitus, Tráſitio, Præteritio, à דָּלַג *Tranſilire*, א״ב דָּלוּג *Alphabetum tranſilitum*, id eſt, imperfectum, in quo aliquæ literæ deſunt. Hinc R. Salomon Exo. 12. 11 vocabulum Hebræum פֶּסַח explicat per דִּלּוּג וּקְפִיצָה id eſt, *Tranſitus, Præteritio:* item הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדלוג שהק״בה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט: i. e. *Ipſum ſacrificium appellatur Tranſitus propter tranſilitionem, quia Deus tranſiliebat domos Iſraelitarum in medio domuum Ægyptiorum, & ſubſiliit de Ægyptio ad Ægyptium, in quorum medio erat Iſrael & liberabatur.* Maſorethæ eo utuntur dupliciter: *primò*, quando vox quædam in aliquo ſententiæ membro tranſitur, quæ aliàs eidem addita eſt, tunc de omiſſa dicunt דִּלּוּג: ut, Exod. 33. 1, ad verba וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה in maſora parva notatum, י׳ דִּלּוּג לֵאמֹר *Decem ſunt, in quibus tranſilitio eſt Verbi* לֵאמֹר, quod ſcil. aliàs iſti locutioni eſt adjunctum: ut, וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר *Et locutus eſt Dominus ad Moſen, dicendo*, Exod. 13. 1. *Secũdò*, de alphabeto vocum interrupto & imperfecto, in quo aliquæ literæ prætereuntur: ut, Gen. 2. 14, in maſora parva ad חִדֶּקֶל notatur: ל׳ וְאֶחָד חִדֶּקֶל ו׳ א״ב מִן חַד חַד חַד פַּתַח וְחַד קָמֵץ דִּלּוּג: *Non extat ampliùs, & unum eſt* חִדֶּקֶל. *Eſt alphabetum ex uno & uno* (ex eodem vocabulo bis uſurpato) *unum habet Pathach, alterum kametz, per tranſilitionem*, id eſt, eſt alphabethum vocum imperfectum, in quo quædam alphabethi literæ præteritæ ſunt. Pathach in hoc exemplo intelligitur Pathach parvum, id eſt, Sægol. Ex hoc alphabeto etiam eſt הֲכָנִי & הַכֵּנִי, Gen. 32. 10, 1. Sam. 17. 9. Sic eſt alphabetum vocum imper-

fectum ex tribus vocibus, quarum duæ incipiunt ab א, tertia à וא, ut אֶרְאֶה אֶרְאֶה וָאֶרְאֶה.

רעלם

Senſus hujus vocabuli clarus eſt, ſed origo & forma ejus obſcura. Senſus ejus eſt, quando Maſora affert verſum aliquem, qui iiſdem verbis quoque alibi legitur, tunc differentiæ & verſus certi cognoſcendi causâ, ſubjicitur iſti loco qui citatur, membrum aliud vel ejuſdem verſus, vel ſequentis, ut certò ſciatur, iſtũ verſum adduci, poſt quem ſequuntur iſta vel iſta verba. Hoc ſenſu רעלם eſt *Poſt quæ, Poſt quod*, nempe ſequitur vel legitur, ex ר præfixo Pronomine, & Præpoſ. עַל *Super, juxta*, & Pronomine ſuffixo ם. Sed hæc compoſitio heterogenea eſt, ex forma Chaldaica & Hebraica. Nam ם Affixum non Chaldæorũ, ſed Hebræorum eſt. Chaldaicè eſſet dicendum רַעֲלוֹי vel רַעֲלֵיהּ aut רַעֲלֵיהוֹן. Sic certè in maſora magna in fine Numerorũ legitur, עַרְבֹת כָּל אוֹרַיְתָא חָסֵר בר״א רַעֲלוֹי וַיַּרְא בָּלָק בֶּן צִפּוֹר id eſt, עַרְבֹת *in tota lege defectivum eſt, excepto uno, poſt quod ſequitur, Et vidit Balak filius Tzippor*, Num. 22.2, ubi verſu præcedenti ſcribitur בְּעַרְבוֹת מוֹאָב plenè. Quia verò iſta duo verba ambigua ſunt, & ſæpiùs leguntur, ideo illis membrum verſus ſequentis adjicitur, differẽtiæ causâ, & id indicatur per רַעֲלוֹי, *Poſt quæ*, id eſt, אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם. Sic intelligendum רעלם Exo. 7.8, ubi ſæpiùs occurrit.

CAPUT VI. *De Vocibus*

הָאִי׃ הֵיכָא׃ הֶכְרֵעַ׃ הָלֵין׃ הַלְלָא׃ וַדַּאי׃
זוּגִין׃ זוּטָא׃ זְעֵיר׃

הָאִי *Hic, Hæc, Hoc*, Pronomen Chaldaicum, quod poſterioribus Babyloniis & Talmudicis Scriptoribus familiare eſt, quod & abſque י ſcribitur הָא. Inde הָאִי גַּבְרָא Hic vir, הָא בְּהָא תַּלְיָא Hoc ab illo pendet, בְּהָאִי שַׁעְתָּא Hoc vel Iſto tempore. Ex horum dialecto eſt illud כְּהָאִי גַּוְנָא *Juxta hunc modũ*, Ruth. 4. 6. Sic apud Maſorethas, נְקוֹט הָאִי כְּלָלָא בִּידָךְ *Accipe hanc regulam in manum tuam*, בְּהָאִי סִפְרָא *In hoc libro*, מֵהָאִי גִּסָּא *Ab hac parte.*

הֵיכָא

Ubi? Chaldæum eſt, ut, אִלֵּין הֵיכָא הֲווֹ *Illi autem ubi erant*, Jeſa. 49. 21: חֲזוֹ הֵיכָא הוּא *Videte ubinam ſit*, 2. Reg. 6. 13. Hinc apud Maſorethas כָּל הֵיכָא *Ubicunque*, ut Levit. 1. 11. ad וְזָרְקוּ in maſora parva notatur, כָּל הֵיכָא דְאִכָּא *Ubicunque eſt*, & cæt.

הֶכְרֵעַ

Præpondium. Præponderatio. Apud Rabbinos הִכְרִיעַ eſt *Præponderare, Pondere deprimere lancem*; item *Solvere quæſtionem dubiam*, unde dicunt, אף על פי שיש חולקין יכריע האמת: *Etiamſi quidam ſint diſſentientes, tamen præponderabit veritas.* Item, אֵין הַכְרָעַת שְׁלִישִׁית מַכְרַעַת *Præponderatio tertia nihil præponderat.* Veluti cum duo de quæſtione aliqua dubia contendunt, & venit tertius, aliam ab illis ſententiam afferens, neutri aſſentiendo, ejus ſententia nihil obtinet. Hinc apud Maſorethas Deut. 31. 16, in maſora magna ad וְקָם הָעָם הַזֶּה notatur: חַד מִן ה׳ פְּסוּקִין בְּתוֹרָה דְאִית בְּכָל חַד וְחַד מִלָּה חֲדָא דְלֵית לָהּ הֶכְרֵעַ אִי מֵהָאִי גִּסָּא אוֹ מֵהָאִי גִּסָּא: *Eſt unus ex quinque verſiculis in Lege, in quorum unoquoque eſt dictio quædam, cui non eſt præpondium, utrum ad hanc partem pertineat vel ad iſtam.* Quinque iſti verſus hîc afferuntur, quorum

pondus lector examinare poteſt. Sic Exo.25.33. Hinc quoque ex forma Chaldæo-Talmudica, לְאַכְרוּעֵי כְּמַאן Ad ſolvendum, declarandum vel tantillum, Pſal.18.48, in maſora magna, in verbis R. Jacob.

הָלֵין

Hæc, Iſta. Pronomen Chaldaicum plurale poſterioribus paraphraſtis interdum uſitatum, Talmudiſtis autem familiariſsimum. In Targum Proverbiorum, אַף הָלֵין לְחַכִּימֵי אֲמַרְנָא *Etiam illa ſapientibus dico ego,* Heb. גַּם אֵלֶּה, cap. 24. 23: item, פְּתַח פּוּמָךְ לְהָלֵין *Aperi os tuum illis*, Prov.31.8. Communiùs in Targum Onkeli & Jonathanis pro eo dicitur אִלֵּין. Sic & Maſorethis tritum eſt; unde הָלֵין חֲסֵרִין *Iſta vel hæc ſunt defectiva,* הָלֵין זוּגִין, *Hæc ſunt paria vocum.*

הַלֵּילָא

Laus, Laudatio. Idem quod תְּהִלָּה, unde plurale maſculinum תְּהִלִּים *Laudes, Pſalmi*, Pſalmorum liber, & ſic הַלֵּילָא pro Libro Pſalmorum Davidis. Unde 1. Sam.22.5, in maſ. magna ad אֲפָפוּנִי notatur, וַחֲבֵרוֹ דְהַלֵּילָא, *Et ſocius ejus libri Pſalmorum*, id eſt, locus אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי מָוֶת qui in hoc capite extat, ſocium habet Pſal.18.5, hoc eſt, ibidem totidem verbis legitur.

וַדָּאִין ; וַדָּיָא

Confeſſa, Certa. Nomen Chaldaicum plurale, à ſingulari וַדַּי, quod ſcribitur וַדַּאי, unde iſta pluralia. Hinc apud Rabbinos, אֵין וַדַּאי שֶׁאֵין בּוֹ סָפֵק *Non eſt certum, in quo non ſit aliquid dubii.* בְּוַדַּאי *In Confeſſo, Certò, Verè.* Origo Hebraica eſt, à יָדָה, unde in Hithpahel הִתְוַדָּה *Confiteri.* Hinc Chaldaicè וַדָּה pro eodem, unde in Targum, וִיוַדֵּי עֲלוֹהִי *Et confitebitur ſuper eo*, Lev.16.21:

וְיַוְדוּן יַת חוֹבֵיהוֹן *Et confitebuntur peccata ſua*, Num. 5. 7, niſi fortè iſta legenda ſint וְיוּדֵי pro וְיִתְוַדֵּי, & ſic וְיַוְדוּן pro וְיִתְוַדּוּן, quomodo Hebraicè iſta efferuntur. Ex hac forma cum ו ab initio, eſt Nomen וַדָּאי. Maſorethæ eo utuntur de nomine divino אֲדֹנָי, ad quod ſæpè notant, ק׳לד וַדָּיָא, 134 *ſunt confeſſa*, id eſt certa, quæ propriè & per ſe ſcribuntur & leguntur. Nam aliâs etiam nomen ſanctiſsimũ יהוה per nomen Adonai effertur, quæ ob pluralitatem ſuã non ſunt numerata. In Maſora finali de hoc nomine ita traditur in ordine אר: אֲדֹנָי וַדָּיָא ק׳לד ז׳ מִנְּהוֹן לַאדֹנָי וְסִימָנֵיהוֹן נִמְסַר בִּישַׁעְיָה רֵישׁ סִימָן כ׳ח וג׳ מִנְּהוֹן וַאדֹנָי וּשְׁאָר דֵּין: id eſt, *Adonai confeſſa ſunt* 134, *ſeptem ex illis ſunt Ladonai, quorum loca trademus in Jeſaja, in principio capitis* 28, *& tria illorum ſunt Vadonai, reliqua ſunt hæc ſequentia*, & cæt. Et in maſora magna textuali, Jeſa. 28. 16, אֲדֹנָי כ׳ב וַדָּיָא בְּסִפְרָא *Adonai viginti duo confeſſa ſunt in libro hoc.* In tribus editionibus Venetis hîc legitur נדיא, quod cæcitas Judaica hactenus ne palpando quidem cognovit in mendo cubare. Deinde Affixum Pronomen ךָ communiter ſic ſcribitur, aliquando autem כָה, quæ deprehenderunt eſſe unum & viginti, quæ appellarunt וַדָּיָא *Confeſſa & certa*, pro Pronomine uſurpata, nõ pro terminatione communis vocis, in qua כ eſt de literis Radicis. Hinc in Maſora finali in litera ה, inter ejus communia, notatum eſt: כ׳א מִלִּין דִּכְתִיב כָ׳ה בְּסוֹף תֵּיבוּתָא וַדָּיָא *Una & viginti voces ſunt, in quibus ſcriptum eſt* כָה *in fine vocis, quæ confeſſa ſunt.* Idem in litera ב traditur.

זוּגִין

Paria. Nomen Chaldaicum à ſingulari זוג, em-

phaticè זוּגָא *Par, jugum*, copula duorum, Heb. צֶמֶד: ut, זוג פָּרָשִׁים *Par equitum*, Jeſa. 21.7: זוג כּוּדְנָן *Par mulorum*, 2. Reg. 5.17. כַּד הֲוֵינָא רָכְבִין זוּגָא *Cum eſſemus equitantes pariter*. 2 Reg. 9 25. Apud Rabbinos, זוג וְנִפְרָד *Par & impar*. Maſorethæ pluraliter dicunt זוּגִין, & non tantùm propriè uſurpant de Paribus ſeu binis vocibus, ſed & de ternis, quaternis & pluribus, pari jugo junctis, quæ ſimilem aliquam affectionem habent. Hujuſmodi Paria in Maſora finali varia & multiplicia recenſentur, ut in principio Maſoræ finalis: ד׳ זוּגִין מִן ב״ב *Quatuor paria ſunt ex binis vocibus, quarum prima profert* א, *altera non profert, & contrà, Quatuor paria ſunt ex binis vocibus, quarum prima nõ profert* א, *altera profert*, veluti תּוֹמִים & תְאוֹמִים, item פּוֹה & פּוֹאָה, Vide Maſoram 1. Par. 7. in principio. In litera ב traditur: י״ג זוּגִין *Tredecim paria vocum ſunt, quarum una incipit à* ב, *altera ab* וב, veluti בְּבַרְזֶל & וּבְבַרְזֶל, item בִּרְשְׁעַת & וּבִרְשְׁעַת & cæt. Sic Gen. 17.24. in maſ. parva ad בְּהִמֹּלוֹ notatur: ג׳ זוּגִין קַדְמָאָה לא נָסֵב אֶת תִּנְיָן נָסֵב אֶת: *Tria paria ſunt, primum habet* אֶת *alterum non habet* אֶת, ut in hoc verſu, בְּהִמֹּלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ, in verſu ſequenti בְּהִמֹּלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ.

זוּטָא

Parvum, Minuſculum. Vocabulum eſt Rabbinicum, unde סֵדֶר עוֹלָם זוּטָא *Ordo mundi parvus*, id eſt, Chronicon mundi minus, libri nomen; אֵיכָה זוּטָא *Threni parvi*, Lamentationes parvæ. *Echa* nomen libri Jeremiæ, quem *Threnos* vocant, à prima voce ſic dicti. Sic autem Rabbini vocant *Gloſſam parvam* in iſtum librum; cui opponitur אֵיכָה רַבָּתָא *Gloſſa magna* in Echa ſeu Threnos. Hinc Maſora parva Num. 25.12, ad שָׁלוֹם notat:

tat: ו׳ זוטא Vav minuſculum, eſtq; unum ex alphabetho literarum minuſcularum. Nempe litera ו in iſta voce ſcribitur figurâ minuſculâ, qualium literarum integrum alphabethum eſt, de quo ſuo loco egimus. Cæterum Targum pro hac voce habet זוטר, unde זוטר אֲנָא לְיוֹמִין *Parvus ego ſum diebus*, id eſt, minor, junior ætate, Job. 32.6: זוטר אֲנָא וּבְסִיר *Minor ego ſum & contemptus*, Pſalm. 119.141. Videtur ergo dialectus eſſe זוטא & זוטר (vel זו) ut Talmudici dicunt אֵימָא pro אֵימַר *Dicam.*

זְעֵיר זְעֵירָא

Parvum, Minuſculum. Originis eſt Hebraicæ, & ſignificationis notæ. Sic in Targum, כִּזְעֵיר הֲוָה בְעֵינֵיהוֹן בֵּית מַקְדְּשִׁי *Quaſi res exigua erat in oculis ipſorum Domus ſanctuarii mei*, Jeſa. 28.11: הֲלָא זְעֵירָא הִיא *Nunquid perparva eſt illa urbs*, Gen. 19.20. Sic Maſorethæ hac voce appellãt literas minuſculas, quæ formâ ſolitâ & communi minores ſunt; unde Gen. 2.4, ad בְּהִבָּרְאָם in maſora parva, ה׳ זְעֵירָא *He minuſculum eſt.* Et Jeſajæ 44.14, ad אֹרֶן ſimiliter notatum: ג׳ נונין זְעִירִין *Tria Nun minuſcula ſunt.* Vide de his ſuprà. Deinde vocant literam י, זְעִיר *Brevem*, reſpectu literæ ו, quam appellant אֲרִיךְ *Longam*: vide ſuprà in אֲרִיךְ.

CAPUT VII. *De Vocibus*

חָבֵר ׃ חָטֵף ׃ חול ׃ חִלּוּף ׃ מִתְחַלְּפִין ׃ חֵלֶק ׃ חָסֵר ׃
חָסֵר דְּחָסֵר ׃ טוּבָא ׃ טַעַם

חָבֵר *Socius*. Hebræum eſt, & notum. Maſorethæ eo utuntur, quando duo loca ſimilia occurrunt, tunc uno adducto, ſubjiciunt וַחֲבֵרוֹ *Et ſocius ejus*, qui ſcilicet alibi in eodem libro legitur. Si ſit in libro alio, tunc

eum

eum nominant: ut Gen.1.11, in maſora magna ad לְמִינוֹ notatur, וַחֲבֵרוֹ דְמִשְׁנֵה תוֹרָה *Et ſocius ejus in Deuteronomio.* Sic, וַחֲבֵרוֹ דִמְלָכִים Et ſocius ejus libri Regum, וַחֲבֵרוֹ ד״ה Et ſocius ejus in libro chronicorum, & ſic ſinguli ſemper nominantur.

חָטֵף

Vocabulum Grammaticum eſt, quod communiter attribuitur tribus vocalibus breviſsimis, Chateph-pathach, Chatephſægol, Chatephkametz. At Maſorethæ etiam ipſum Scheva ſimplex ſic vocant: ut, Jer. 3.18, in maſora magna ad וְיָבֹאוּ notatur: ז׳ חֲטֵפִין *Septem ſunt ſchevata.* Hoc Scheva aliâs vocatur *Raphe*, & ſic hoc loco Maſora parva, ז׳ רָפִין, *Septem ſunt lenia,* de qua locutione vide infrà in רָפֶה.

חול

Profanum, Commune. Hebræum eſt, ut in illo בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל *Inter ſanctum & profanum*, Levit. 10.10. Maſorethæ eo ſic quoque utuntur, ad vocabulum אֵל, quod aliâs ſanctum eſt, & nomen divinum, aliquando etiam profanum, ſignificationis communis pro Pronomine אֵלֶּה, *Illi.* Hinc Gen.19.25, in maſora parva ad הָאֵל notatur: ח׳ בִּלִישָׁן חול *Octo ſunt in ſignificatione profana*, nempe pro Pronomine אֵלֶּה. Loca adducuntur Geneſ.26.4.

חִלּוּף ו מִתְחַלְּפִין

חִלּוּף *Diverſum.* Opponitur vocibus aut membris verſus ſimilibus, à quibus quando aliquid diverſi eſt vel in vocali, vel in accentu, vel in litera, vel in ſyllaba aut in voce aliqua, aut planè contrariam formam habent, tunc eæ vocantur חִלּוּפִין, aut מִתְחַלְּפִין. Hujuſmodi plu-

di plurima paſsim in Maſora recenſentur, ut in Maſora finali, in principio literæ א traditur, י״ז מלין דמפקין א׳ *Septendecim voces ſingulares ſunt, quæ proferunt* א, quod nunquam ſæpiùs faciunt, וחלופיהון *Et diverſæ vel contrariæ ipſarū, Sedecim voces ſunt quæ non proferunt* א׳, *quarum nullum eſt par*, id eſt, quod ſimiliter ſæpiùs in illis non fit, qualis eſt שֵׁלָתֵךְ *Petitio tua*, 1.Sam.1.17, quarum omnium loca recenſentur 2.Reg.16.7. In litera ה traditur, י״ג חֲסֵרִין ה׳ *Tredecim voces deficiunt literâ* ה *in fine dictionis, & leguntur cum* ה, quarum loca traduntur 2.Sam.23: וחלופיהון & *contrariæ vel diverſæ illarum*, ז׳ נָסְבִין ה׳ *Septem habent* ה׳ *in principio dictionis, & nō leguntur*. Hinc dicunt & מִתְחַלְּפִין *Permutata, Diverſa, aut contraria*, quod & מְשַׁנִּין dicunt à שְׁנָה *Permutari*. Exo.5.17, in maſora magna ad נִזְבְּחָה לַיהוָה notatum: חַד מִן ה׳ זוגין מִתְחַלְּפִין: קַדְמָאָה אֱלֹהִים תִּנְיָנָא יְהוָה: *Eſt unum ex quinque paribus diverſis, quorum unum habet* אֱלֹהִים, *alterum* יְהוָה. veluti hîc dicitur נִזְבְּחָה לַיהוָה, antè verſu 8, נִזְבְּחָה לֵאלֹהֵינוּ ſic, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ, & alibi, וַיֹּאמֶר יְהוָה לְנֹחַ, & alia quæ hîc in Exodo afferuntur. De literis, Exo.6.17, in maſora parva ad וְחֶבְרוֹן notatur: חַד מִן ה׳ פְּסוּקִין דָּמְיָן בִּשְׁמָהָתְהוֹן וּמִתְחַלְּפִין בְּאָתֵיהוֹן: *Eſt unum ex quinque verſiculis ſimilibus in nominibus ſuis, & diverſis in literis ſuis.* Exempla vide hîc in maſora magna. De accentu, Lev.23.12, ad וַעֲשִׂיתֶם in maſora magna notatur: *Vaaſithem* quando dicitur de עֹמֶר *manipulo* (ut hoc verſu) eſt cum accentu Sakephcaton, & *vaaſithem* de hirco caprarum (ut verſu 19) eſt cum accentu Tevir, cujus differentiæ ſymbolum eſt in lingua Aramæa, עֻמְרָא סָלִיק צְפִירָא נְחִית *Manipulus aſcendit, hircus deſcendit*, וְהוּא חַד מִן י״ו זוגין

מִתְחַלְּפִין בְּטַעְמָא בְּחַד עִנְיָנָא חַד זְקִיף לְרוּמָא וְחַד נָחִית לִתְהוֹמָא׃ id eſt, *& illud eſt unum ex ſedecim paribus, diverſum accentum habentibus, quorũ unus attollitur in altum, alier deſcendit in abyſſum.* Senſus prioris ſymboli, *Manipulus aſcendit*, id eſt, *Vaaſithem* ubi refertur ad manipulum, habet accentum ſupra vocem, & *Hircus deſcendit*, id eſt, ubi refertur ad hircum, accentũ habet infra vocem, nempe Tevir, cujus ſedes propria infra vocem eſt. Hinc & alterum ſymbolum intelligitur.

חֵלֶק

Pars. Nomen Hebræum notum. Maſorethæ eo uſi ſunt ad diſtinguendos libros duplices Samuelis, Regum, Eſræ & Chronicorum, unde חֵלֶק א׳ *Liber primus*, חֵלֶק ב׳ *Liber ſecundus.*

חַמְיָן

Videntur. Participium Chaldaicum plurale à חֲמָא ſive חֲמֵי, quod in Targum reſpondet Hebræo חָזָה *Videre.* Apud Maſorethas, Hoſ. 2.6, in maſora utraque ad שָׂךְ notatum, חַד מִן מִלִּין חַמְיָן שִׂין וְקָרֵינָן סָמֶךְ *Eſt unum ex vocibus quæ videntur cum Sin, & legimus Samech.* Senſu idem quod כְּתִיבָן *Scripta ſunt.*

חָסֵר ׀ חָסֵר וְחָסֵר

חָסֵר *Defectivum*: plural. חֲסֵרִים *Defectiva*, Vox Hebræa, & vulgò nota. Maſora eâ utitur, primò de literis quieſcentibus ו׳ & י׳, quando in voce aliqua expreſſæ non ſunt, in qua aliâs ex primi ſolent, aut exprimi debebant: ut, Geneſ. 2.22, ad וַיְבִאֶהָ in Maſora parva notatur, ב׳ חֲסֵרִים *Duo ſunt defectiva*, ſcilicet ſine י poſt ב׳ ſcripta, cum quo ex analogia formæ ſuæ in Conjugatione Hiphil ſcribi debebat. Et verſu 3, ad וַיִּשְׁבֹּת in utraque

traque maſora notatum, ב׳ חֲסֵרִים *Duo ſunt defectiva*, nempe abſque ו ſub cholem, quod alibi ipſi aſcribitur, ut in יִשְׁבּוֹת Hoſ.7.14. Alter locus eſt, ubi ei adjungitur הַמָּן ut וַיִּשְׁבֹּת הַמָּן, Joſuæ 5.12. Et de ו, Exo.25.15 ad יָסֻרוּ notatur, ל׳ חָסֵר *Non extat ampliùs defectivum*. Secundò ejus uſus de ה in Imperativo & Futuro plurali fæminino, deficiente: ut, Ruth 1.9, ad וּמְצֶאןָ in Maſora parva notatur, ל׳ חָסֵר *Non extat amplius defectivum*: verſu 12, ad לָכֵן in Maſora parva, ל׳ חָס׳ ה׳ *Non reperitur ampliùs cũ defectu* ה׳. Sic verſ.20, ad קְרֶאןָ, *Non reperitur ampliùs defectivum*. Item de ה in voce נָתַתְּ deficiente: ut Exod. 25.16, ad וְנָתַתָּ notatur, כ״ט חֲסֵרִים *Viginti novem ſunt defectiva*. Item de ה in רָאִיתָ deficiente, Pſal.31.8. Item de Tredecim vocibus, quæ ſcribuntur abſque ה in principio dictionis, & leguntur cum ה: ut 1. Reg.7.20, ad שְׂבָכָה Maſora parva notat: י״ג חֲסֵרִים ה׳ בְּרֵישׁ תֵּיבוּתָא וְקָרֵין *Tredecim deficiunt literâ* ה *in principio vocis, & leguntur*. Denique de א, Jerem.29.17 ad מִבֹּי in Maſora magna notatur, ט׳ חֲסֵרִים אָלֶף בְּלִישָׁן בִּיאָה *Novem deficiunt literâ Aleph in locutione Verbi* בוא.

חָסֵר דְּחָסֵר *Defectivum defectivi*, id eſt, Totum vel omnino Defectivum: ut Gen.1.14, ad מְאֹרֹת notatum, ג׳ חסרים דְּחֲסֵרִים *Tria ſunt omnino defectiva*, bis ſcilicet litera ו deficiente. Exo.23.20, ad הֲכִנֹתִי notatum, ל׳ וְחָסֵר דְּחָסֵר *Non extat ampliùs, & eſt omnino defectivum*, nempe ſiue י & ו in medio ſcriptum.

טוּבָא

Vel טובא *Multùm, Plurimum; Multa, Plurima*, ex uſu loquendi Talmudico. Sic in Maſora magna Pſal.18.48, ad הַנּוֹתֵן dicitur, אָמְנָם קְהֵינָא בֵּיהּ טוּבָא *Certè labora-*

vimus in eo plurimùm. Verba ſunt R. Jacobi, nõ Maſoræ.

טַעַם

Accentus. Vox Grammatica nota. Uſurpatur in Maſora cum ב ab initio, בְּטַעַם vel בְּטַעֲמָא. Accentus nomen quandoque additur, quandoque non, intelligitur autem ſemper iſte accentus, quem vox iſta in textu habet. Non autem omnes, vel omnium vocum accentus annotarunt, ſed quoſdam qui vel rariùs, vel peculiarem obſervationem merebantur, ne vitioſus committeretur error: ut Gen. 1. 6, ad וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים notatur, ג׳ בְּטַעַם *Tria ſunt cum accentu*, id eſt, ter hæc conjuncta locutio reperitur cum Munach ſequente Sakephcaton. Item Gen. 5. 6, ad וַיְחִי־שֵׁת notatur, ה׳ בְּטַעַם *Quinq; ſunt cum accentu hoc.* Id intelligendum non ſimpliciter de duarum harum vocum accentu, ut in præcedenti locutione, ſed quinque nomina propria cum Verbo וַיְחִי conjuncta, habere iſtum accentum Sakephgadol, quorum ſymbolum eſt ש׳ילנע, quod mox in Maſora magna explicatur, שֵׁת · יֶרֶד · לֶמֶךְ · נֹחַ · עֵבֶר. Poſterius autem עֵבֶר non in hac hiſtoria occurrit, ſed infrà cap. 11. ver. 16. Item Gen. 9. 17, ad הֲקִימֹתִי notatur, ג׳ בְּטַעַם מֹ׳ם *Tria ſunt cum accentu Mem*, id eſt, ſupra literam ׳ם, in penultima ſyllaba. Item Gen. 17. 17, ad הַלְּבֶן in Maſora parva notatum, ז׳ פַּתְחִין בְּטַעַם *Septem habent Pathach cum accentu.* Hoc annotare, maximè opus erat. Nam vocabulum בֵּן cum accentu, notatur cum Tzere, & accentu deſtitutum, & cum Makkaph ſequenti voci conjunctum, ſcribitur cum Sægol, quod hîc Pathach vocatur. Irregulare itaque hîc eſt Sægol cum accentu, id ne quis putaret eſſe errorem, aut ne quis muta-

mutaret,ideo ei Notam appoſuerunt. Item Levit.25.2,ad אוֹ בְנִבְלַת in Maſora parva notatur, יא בטעם לאחור *Undecim ſunt cum accentu poſtpoſitivo*, id eſt, Paſta antecedente Jethif, ut hîc in Maſora magna explicatur. Paſta autem ſedem ſuam habet ſuper ultima litera.

CAPUT IIX. *De Vocibus*

יְחִידָאִין ׃ מְיַחֲדִין ׃ יָפֶה ׃ יַתִּיר ׃ כְּוָתֵיהּ כְּתִיב ׃ כְּתוּבִים ׃ לְעֵיל ׃ לִשְׁנָא ׃ לֵית ׃

יְחִידָאִין, יְחִידִין, מְיַחֲדִין *Unicæ, Singulares, Peculiares, Solitariæ voces.* Hebræum eſt יָחִיד, unde forma Chaldaica יְחִידָאי *Unicus, Solitarius, Solus*, & plurale יִשְׁתַּאֲרוּן יְחִידָאִין, *Relinquentur ſolitarii*, Jeſ.17.6. מְיַחֲדִין idem ſignificat,ex forma Participii Pihel. Maſorethæ his vocabulis utuntur ad eas voces, quæ certa alia voce deſtituuntur,cum qua aliâs junctæ ſunt,& ſic ſolitariæ dicuntur: ut, Gen.17.18, ad יִחְיֶה notatur, חַד מִן י״ח יְחִידִים. *Unum eſt ex octodecim ſolitariis*, id eſt,toties ſolū & ſeorſim ſic legitur, nam aliâs ubi occurrit, ſemper ſibi adjunctum habet חַיָּה, & conjunctim dicitur חַיָּה יִחְיֶה. Item Geneſ.19.37,ad עַד הַיּוֹם in Maſora parva notatur, ט׳ מְיַחֲדִין *Novem ſunt ſolitaria*, id eſt, abſq; adjuncta voce הַזֶּה. Nam aliâs ſemper dicitur עַד הַיּוֹם הַזֶּה. Item Gen.45.14,ad וּבִנְיָמִן notatur: ט׳ יְחִידָאִין *Novem ſunt ſolitaria:* nam aliâs dicitur יְהוּדָה וּבִנְיָמִן, aut יוֹסֵף וּבִנְיָמִן, ut colligitur ex maſora Jud.20.39.Exod.26.7. in maſ.magna ad לְאֹהֶל notatur, ה׳ מְיַחֲדִין *Quinque ſunt ſolitaria*,nam aliâs dicitur לְאֹהֶל מוֹעֵד. Item Num.6.28, ad יְבָרֶכְךָ יְהוָה notatur, ד׳ יְחִידָאִין וְכָל תְהִלּוֹת דִּכְוָתֵיהּ *Quatuor ſunt ſolitaria, & totius Pſalmorū liber ipſi ſimilis eſt*, id eſt,quater ſic ſo-

litariè dicitur, *Benedicat tibi Dominus*, nã alias ſemper dicitur, יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ *Benedicat tibi Dominus Deus tuus.* Præter iſta quatuor, etiam in Pſalmis ſic ſemper ſolitariè legitur, quæ iſtis quatuor non annumerantur. Præterea communiter in verſu uno concurrere ſolent לִפְנֵי & וְלִפְנֵי, item לְמַעַן & וּלְמַעַן, ac ſimiles aliæ particulæ, quando autem וְלִבְנֵי aut וּלְמַעַן ſolum in aliquo verſu occurrit, tunc aſcripſerũt, Tot ſunt jechidin, ut ad וּלְמַעַן Exo.9.16. ט' יְחִידָאִין *Novem ſunt ſolitaria.* Denique aſcribitur ad voces, quæ unicæ ſunt & nonniſi ſemel leguntur. Inde in Maſora finali in litera י traditur, ז' יְחִידָאִין *ſeptem ſolitaria ſunt, quæ habent* י *in fine præcedente Pathach*, ut מִקְדָּשַׁי Levit.21.23, ubi Maſora parva notat ל. Non reperiri ampliùs. Sic ad וְזַרְעַי Jeſ. 51.5, maſora parva notat, ל' וְחָסֵר. *Non extat ampliùs & defectivum eſt.* Sic Gen.24.39, in maſ. parva ad אֻלַי notatur: מ"ח מִלִּין מְיַחֲדִין חַסֵּרִין ו' *Quadraginta octo voces ſolitariæ ſunt in quibus deficit* ו', ut אֻלַי pro אוּלַי, item פְּרֹת quod aliâs ſcribitur פְּרוֹת, quæ omnia recenſentur in Maſora finali in lit. ו.

יָפֶה

Pulchrum, Rectum. Vox Hebræa nota. Maſorethæ ſic ſcripſerunt ad voces quasdã litera ו' carentes, quam quis juxta ſenſum facilè putaret eſſe addendam, ac ne quis unquam adderet, monuerunt יָפֶה *Benè* ſic eſſe: ut, Joel.2.8, legitur, וּבְעַד הַשֶּׁלַח יִפֹּלוּ לֹא יִבְצָעוּ *Et per enſes irruent, nec vulnerabuntur*, hîc ad לֹא notatum, יָפֶה *Pulchrè, rectè* ſic eſt, ne quis unquam legeret וְלֹא, quomodo certè Chaldæus reddit וְלָא. Sic Amos 5.2, נִטְּשָׁה עַל אַדְמָתָהּ אֵין מְקִימָהּ *Deſerta eſt in terra ſua, nemo erigit eam.*

Hîc

Hîc ad אין aſcriptum, יָפֶה *Rectum eſt*, ne quis legat ואין.
Item Habac.3.4, וְנֹגַהּ כָּאוֹר תִּהְיֶה קַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ, *Et ſplendor inſtar lucis fuit, cornua à latere ejus ipſi erant*, Hab.3.4. Hîc ad קַרְנַיִם notatũ יָפֶה, *Pulchrè*, ne quis corrigeret וְקַרְנַיִם.
Sic certè Chaldæus interpretatus eſt, וְזִיקִין *Et ſcintillæ*. Et aliter, Pſal.86.11, ad לְיִרְאָה שְׁמֶךָ *Ad timendum nomen tuum*, maſora notat יָפֶה *Rectè*, ne quis corrigeret, לְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ, addendo voculam אֶת.

יַתִּיר

Superfluum, Redundans. Vox originis Hebraicæ à יָתַר unde נוֹתַר *Supereſſe, Remanere*, הוֹתִיר *Abundare, Abbundantem efficere*. Inde Chaldaicè, וְזִיוֵהּ יַתִּיר *Et ſplendor ejus excellens, abundans erat*, Dan.2.31. Maſorethæ eo utuntur de vocibus, in quibus aliqua litera redundanter ſcripta eſt; ut Ruth 3.14, ad בטרום notatum, יַתִּיר וי״ו *Redundans eſt* ו. Cant.2.14, ad ומראיך notatũ, יַתִּיר יו״ד *Redundat Jod*, & ſic paſsim.

כְּוָתֵיהּ

Sicut ipſum, ſimile ipſi. Idem eſt, quod דִּכְוָתֵיהּ, de quo ſuprà cap.5.

כְּתִיב

Scriptum. Participium formæ Chaldaicæ, pro qua Hebræi dicunt כָּתוּב. Sic vocantur in Maſora voces, quæ aliter ſcribuntur & aliter leguntur. Vocem ſcriptam in textu, vocant כְּתִיב, quæ autem vox pro ea legitur, ea ponitur in margine, & vocatur קְרִי, quæ vox per nudum ק׳ cum apice deſignari ſolet: ut, Gen.8.17, ad הוצא in textu ſic ſcriptũ, notatur in margine, הַיְצֵא ק׳ *Hautze legitur*, nempe cum י. In genere autem de quavis vocis ſcriptura uſurpari ſolet: ut, Geneſ.8.verſ.ult. ad אסף notatum, ג׳ כְּתִיב כֵּן *Ter ſcriptum eſt ſic*. Sic Gen.

9.21.

9.21, ad אֳהָלֹה notatum, ד׳ כְּתִיב כֵּן *Quater ſcriptum eſt ſic*, nempe cum ה in fine loco ו. Pſal.4.7, ad נְסָה notatur, ב׳ חַד כְּתִיב סָה וְחַד שׂא *Duo ſunt, unum ſcriptum* (in fine) סָה, *alterum* שָׂא.

כְּתוּבִים

Scripta. Sic ſynecdochicè vocantur libri Scripturæ ſacræ per ſingularem ſpiritus ſancti inſtinctum & operationem ſcripſi, & Moſaicis ac Propheticis libris non comprehenduntur. Hæc ſcripta vulgò vocantur apud Theologos, *Hagiographa*, & tertiam Partem Bibliorum ſacrorum cõſtituunt apud Hebræos, ſuntque Pſalmi, Proverbia, Job, quinque libelli, Canticũ, Ruth, Threni, Eccleſiaſtes, Eſther, Daniel, Eſra cum Nehemia, Chronica Formâ Chaldaica vocantur כְּתִיבַיָּא, ut, Deut.3.24, ad אֲדֹנָי יֱהוִה in Maſora magna notatur, כָּל אוֹרַיְתָא וּכְתִיבַיָּא *Tota Lex & Hagiographa habent* יְהוָה אֱלֹהִים, *exceptis octo* אֲדֹנָי יֱהוִה.

לְעֵיל

Supra, ſuper. Chaldæum eſt, idem quod Hebraicè עַל. Dicitur autẽ, עֵיל, לְעֵיל, לְעֵילָא, מִלְעֵיל: ut, סָלֵיק עֵיל מִנָּךְ לְעֵילָא לְעֵילָא Aſcenſurus eſt ſupra te ſuprà ſuprà, id eſt, ſummè valdè, Deut.28.43. In Maſora uſurpatur ad ſignificandum accentum qui ſuprà eſt, id eſt, in ſuperiori ſive penultima ſyllaba: ut, Geneſ.11.18, ad פָּלֶג notatum, ג׳ בְּטַעַם לְעֵיל *Tria ſunt cum accentu in penultima.* Communiùs dicitur מִלְעֵיל de quo infrà.

לְשׁוֹן , לִישָׁן , לִשְׁנָא , בְּלִשְׁנָא

Lingua, Locutio, Significatio, Vox, Vocabulum, Hebr. לָשׁוֹן, unde Chaldaicè לִישָׁן vel לְשָׁן, unde emphaticè לִשְׁנָא. In Daniele ſcribitur לְשָׁן, ut, כָּל עַם אֻמָּה וְלִשָּׁן

Omnis

Omnis populus, natio & lingua, Da.3.29. Maſorethæ hoc vocabulo utuntur partim pro *Voce*, partim pro *Significato* vocis. Pro Voce, vel *ſtrictè*, pro eâ ipsâ voce, quæ in textu notatur, vel *latè* pro Radice & diverſis ejus vocibus in aliqua Conjugatione aut Tempore. Strictè, ut Ge.27.2, in Maſora parva, ad זָקַנְתִּי notatur, כָּל לִשְׁנָא פַּתַח *Omne hoc vocabulũ cum Pathach eſt*, id eſt, hæc vox זָקַנְתִּי ſemper retinet Pathach, neque illud cum Athnach aut Sophpaſuk mutat. Cum his accentibus autem reperitur quater, ut traditur cap.18. verſ.13, ubi & loca afferuntur. Item Lev.19.2, ad קְדשִׁים notatur, כָּל לִשְׁנָא חָסֵר במ״ג *Omnis hæc locatio defectiva eſt, exceptis tribus*, id eſt, hęc vox קְדשִׁים ſemper absque ו ſcribitur, præter tres quæ ſunt cum ו. Latè, pro Radice & pluribus ejus vocibus, aut voce aliqua ſub diverſa forma literarum ſervilium, cui uſui vox בְּלִשְׁנָא communiter ſervit: ut, Lev.24.12, ad וַיַּנִּחֻהוּ, notatur, ו׳ חֲסֵרִים בְּלִשְׁנָא *Sex ſunt defectiva in hac locutione*, id eſt, ſexies hoc Verbum in Conjugatione Hiphil, defectivum eſt. Loca hîc afferuntur. Item Jeſ.30.7, ad רַהַב notatur, י״ב בְּלִשְׁנָא *Duodecim ſunt in hac locutione*, id eſt, duodecies Verbum רָהַב uſurpatum legitur cum vocibus ſuis flexis, veluti רַהַב, יִרְהֲבוּ, הִרְהִיבֻנִי & aliis. Item Pſalm.145.13, ad עֹלָמִים notatur, ג׳ חֲסֵרִים בְּלִשְׁנָא *Tria ſunt defectiva in hac locutione*, id eſt, in numero plurali, non hæc vox ſimpliciter, ſed cum הָעֹלָמִים, לְעֹלָמִים. Item, שְׁמִיעָה כָּל לְשׁוֹן שְׁמִיעָה אֶל בַּר מִן י״ב עַל *Omne vocabulũ cōſtruitur cum* אֶל, *præter duodecim, quæ ſunt cum* עַל, id eſt, Verbum ſeu Radix שָׁמַע & cæt. Pro ſignificatione: ut, Pſal.22.17, ad כָּאֲרִי notatum, ב׳ קָמְצִין בִּתְרֵי לִשְׁנֵי *Duo ſunt*

cum kametz in duplici ſignificatione. Geneſ.39.12,ad בְּבִגְדוֹ notatur, ב׳ בב׳ לִשְׁנָיָא *Duo ſunt in duabus ſignificationibus*, nempe hîc ſignificat *Veſtem*, alibi *Prævaricari*, Ex.21.8. Et Geneſ.25.3,ad אַשּׁוּרִם notatum, נ׳ בנ׳ לִשְׁנֵי *Tria ſunt in triplici ſignificatione*, quæ locutio plenè aliâs exprimitur בִּתְלָת לִשְׁנֵי Joel.1.12.Gen.29.in maſora magna.

לֵית

Non. Vox Chaldaica compoſita ex לָא & אִית, *Non eſt*, Hebraicè לֹא יֵשׁ, pro quo in Targũ uſurpatur; ut, לֹא יֵשׁ בֵּינֵינוּ מוֹכִיחַ *Non eſt inter nos diſputator*, Targum, לָא אִית בֵּינָנָא מַכְסִין. Hinc לֵית idem quod אֵין *Non*: ut, אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם *Non adeſt panis neque aqua*, Targum, לֵית לַחְמָא וְלֵית מַיָּא. In Maſora ſcribitur abbreviatè per ſolam literam ל cum puncto ſupernè, & ejus uſus ad voces, quæ ſæpiùs, quàm uno in loco, non extant, unde ל idem quod, *Non extat, invenitur legitur vel occurrit ampliùs*.

CAPUT IX. *De Vocibus*

מְאוּחָר׃ מְאַיְּלָא׃ מַאֲרִיךְ׃ מַרְנְחָאֵי׃ מַטְעִין מָלֵא׃ מִלְעֵיל׃
מִלְּרַע׃ מְסָרְתָא מַעַרְבָאֵי׃ מַפִּיק׃ מַפִּיק׃ מְצַע׃
מוּקְדָם׃ מַקָּף׃ מוּרְדָּף׃ מַרְעִים׃ מְשַׁמֵּשׁ

מְאוּחָר *Poſterioratum*. Vide infrà in מוּקְדָם, cum quo conjungi ſolet.

מְאַיְּלָא

Primò ſic vocatur accentus Tiphcha proximè ante Athnach & Silluk; ante Athnach quidem undecies, ante Silluk quinquies. Unde Maſoræ regula: *Accentui Athnach non miniſtrat niſi Munach, præter undecim loca, in quibus miniſtrat ipſi Meajela*, quorũ unum בְּשִׁבְעָתֵיכֶם

בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם, Nu.28.26. Nempe quando Munach miniſter excluditur, voce deſtitutus cui adjungi poſsit, tunc ſuccedit in ejus locum rex Tiphcha, proximè ante Munach ſedem legitimam habens. In hoc uſu, undecies hujusmodi Tiphcha, quod & ſuũ & accentus Munach locum occupat. Maſorethæ vocarunt *Meaijela*, quaſi Tiphcha *roborans* ſonum ſuum, aut roborans regem ſequentem Athnach. Reliqua loca hîc afferuntur. At quare duntaxat iſta undecim notarint, incertum eſt: nam innumera penè alia inveniuntur. Elias in libro de Accentibus, cap.5. in Meaijela, conditionem affert, inquiens, *Ut inter Meaijela & Athnach intercedat vocalis una, nunc in una nunc in duabus dictionibus*. In una, ut in antecedenti exemplo. In duabus, ut וַיֵּצֵא נֹחַ Gen.8.18. Hæc conditio non ſufficit, aut aliter explicanda eſt: nam ubiq; in ſingulis capitibus ſimilia occurrũt exempla. De Silluk ſive Sophpaſuk Maſoræ regula: *Accentui Sophpaſuk non miniſtrat unquam niſi Merca, exceptis quinque locis, ubi miniſtrat Meaijela in eadem dictione*, ut לְהֵחַלּוֹ Levit.21.4, ubi reliqua exempla afferuntur. Quando ſcil. Merca excluditur, ſuccedit ei Tiphcha proximè ſemper antecedens, qui tunc vocatur *Meaijela*, ut antea. Secundò, Accentus Merca inter Asla ſive kadma & Sarka, octodecim locis in Lege vocatur *Meaijela*, unde Maſoræ traditio: י״ח מְאַיְּלִין מַאֲרִיכִין בֵּין אַזְלָא לְזַרְקָא בְּאוֹרַיְתָא *octodecim Meaijela-Merca ſunt inter Asla & Sarka in Lege*, Gen.30.16. & & 41.45. Exod.29.21. & alibi. Senſus, octodecim locis invenitur Merca inter Asla & Sarka, & tunc dicitur Meaijela. Elias in libro De Accentibus ponit tantum

Quatuordecim, ſed Maſora conſtanter notat octodecim, etſi quædam loca aliter nunc habeant. Idē Elias quoq; ſcribit, Accentum Merca octies in eadem voce cum Tiphcha concurrentē vocari *Meaijela*, at ejus appellationis in Maſora nullum exemplum invenimus.

מֵרְכָא : מַאַרְכָא : מַאֲרִיךְ Nomina ſunt accentus Merca, id eſt, מֵירְכָא, vel מֵרְכָא, quæ contracta eſt ex מַאַרְכָא, ab אֲרַךְ. Pluraliter מַאֲרִיכִין, ut in præcedenti voce, *octodecim* מַאֲרִיכִין *Merca ſunt, qui dicuntur Meaijela*. In ſing. numero, Deut.28. & Cant.8.4, עַד וְעַד יא בְטַעַם מַאֲרִיךְ ס״פ *Ad & Vead undecies ſunt cum Merca proximè ante ſophpaſuk*, pro quo pluraliter dicitur Deut.28.22, יא מַאֲרִיכִין בס״פ *Undecim Merca ſunt ante Sophpaſuk in voce* רַע. Item de Metheg, Levit.13.38, in maſora parva ad אוֹ. Item Exo.6.6, יא פסוק׳ בְטַעַם מַאַרְכָא לְזַרְקָא *Undecim verſus ſunt cum accentu Merca ante Sarka*. Denique Levit.1.11, ad עַל in Maſora legitur, ח׳ בְטַעַם מַאֲרִיכִין *Octo ſunt cum accentu Merca in hoc libro*. Exemplum hujus loci habet Munach, alterum capite ſecundo verſ.13, habet Merca, alia alios habent accentus, ita ut quid hoc loco per מַאֲרִיכִין intelligatur, incertum ſit, aut ſi Merca intelligatur, tunc fortè olim omnia cum Merca fuerunt notata.

מַדִנְחָאֵי : מַעַרְבָאֵי

מַדִנְחָאֵי *Orientales*. Nomen Chaldaicum à Radice דְנַח *Oriri*, Hebr. זָרַח: ut, וַיִּזְרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ *Et ortus fuit ipſi ſol*, Targum, וּדְנַח לֵהּ שִׁמְשָׁא. Nomen מַדִנְחָא *Oriens*, Pars orientalis mundi וְלְמַדִנְחָא *Et verſus orientem*, Deut.3.27. מַדִנְחָאֵי *Orientalis*, תְּרַע מַדִנְחָאָה *Porta orientalis*, Jer.26.10. In Maſora hoc Nomine intelligūtur Judæi doctiores in Babylonia, quæ terræ Judææ erat verſus orientem, qui

qui in lectione ſacræ Scripturæ à Judæis in terra Iſraelis habitantibus, in quibusdam Vocibus & literis diſſentiebant. מַעֲרָבָאֵי *Occidentales*, ſunt Judæi Paleſtini ſive in terra Iſraelis degentes, qui ſic vocantur, quia Babyloniis Judæis ſive Orientalibus, verſus occidentem habitabant, ab Hebræo Verbo עָרַב, quod inter alia etiam de ſole occidente uſurpatur. Diſſenſiones harum duarum partium in fine horum Bibliorũ impreſſæ ſunt.

מַטְעִין

Errare faciunt, ſeducunt. Participium Conjugationis Hiphil, à טָעָה *Errare*, הִטְעָה *Errare facere, ſeducere.* In Maſora uſurpatur ad eas voces, quæ ſeducere poſſint lectorem, ut putet eas aliter eſſe legendas, quòd alibi vel aliter reperiantur, vel quòd ſenſus aliter poſtulare videatur. Præmonere itaq; Maſorethæ lectorem voluerũt, ne quis putet ibi eſſe errorem, aut mutare aliquid præſumat. Interdũ additum ipſi eſt סַפְרֵי *Scribæ*, quaſi illi tali locutione lectorem ſeducant: ut Exod.22.30, ad בַּיּוֹם notatum, מַטְעִין בֵּיהּ סַפְרֵי *Errare faciunt in eo Scribæ*, nempe quòd lector exiſtimare poſſit ibi legendum וּבַיּוֹם ex cohærentia antecedentis membri. Itẽ Ex.23.13. in Maſora parva ad לֹא יִשָּׁמַע notatur, ג׳ סְבִירִין וְלֹא וְקָרְיָן לֹא וּמַטְעִין בְּהוֹ סַפְרֵי *Tria cẽſentur legi debere* וְלֹא, *ſed leguntur* לֹא, *unde ſeducunt in eo lectorem Scribæ.* Geneſ.24.4, ad כִּי אֶל אַרְצִי in maſora parva notatur, ה׳ פְּסוּקִים וּמַטְעִין בְּהוֹן אִם *Quinque verſus ſunt, in quibus ſeducitur lector per voculam* אִם, id eſt, exiſtimans addendum ibi eſſe voculam אִם, & legẽdum כִּי אִם, quia aliâs ſic Scriptura loquitur, & ſenſus ſic poſtulare videtur. Ge.47.28, ad וַיְהִי יְמֵי notatur, ו׳ דְמַטְעִין בְּהוֹן *Sex ſunt, qui-*

bus ſeducunt, nempe quia lector exiſtimare poſsit, legendum eſſe pluraliter וַיִּהְיוּ propter ſequens Nomen plurale, & quia aliâs ſic Scriptura loquitur, ut וַיִּהְיוּ יְמֵי אָדָם *Et fuerunt dies Adami* Gen.5.4, וַיִּהְיוּ יְמֵי תֶרַח *Et fuerunt dies Terach*, Gen.11.32. Exod.17.2, ad תְּנוּ, ubi dicitur, *Et ligavit populus cum Moſe, & dixerunt*, תְּנוּ *date nobis aquam*, maſora notat, מַטְעִין בֵּיהּ *Seducunt eo*, quia legendum videtur תְּנָה *Dato*, cum ſolum Moſen populus alloquatur. Sic ſæpè voculam addunt, propter quam lector ſeduci poſsit, & ſæpiùs non, ut, Ex.25.40, ad בְּתַבְנִיתָם notatur, ל׳ וּמַטְעִין בֵּיהּ *Non reperitur ampliùs, & ſeducunt eo*, nempe quia facilimè legi poſsit כְּתַבְנִיתָם. Dicitur quoque ſæpè de verſibus, quorum affinitate in vocibus vel accentibus lector facilè ſeduci poſsit: ut Deu.28.46. in Maſora magna notatur, ג׳ פְּסוּקִין מַטְעִין *Tres verſus ſeducunt*, nempe locutionis affinitate, nam in primo dicitur, וּבְזַרְעֲךָ עַד עוֹלָם Deut.28.46, in altero, וּבֵין זַרְעֲךָ עַד עוֹלָם. 1.Sam.20.42, in tertio, וּבְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם, 2.Reg.5.27. Hæc & ſimilia annotarunt, ne quis unum ex altero loco corrigendum exiſtimaret, ſed ſingula relinquenda eſſe in ſua forma authentica.

מָלֵא ׃ מָלֵא דְמָלֵא

מָלֵא *Plenum*. Vocabulum notum. De plurib. dicitur מְלֵאִים. Scribitur plerumq; abbreviatè מל׳ pro מלי, quòd apex iſte poſt ל incōmodè addi poſsit. Uſus ejus eſt in Maſora *primò* de vocibus, in quib. lit. ו & י quieſſcentes expreſſę ſunt, quę ſæpiùs ſic non ſunt, aut non ſemper ſolent eſſe ſcriptæ: ut, Gen.1.12, ad וַתּוֹצֵא notatur, ג׳ ב׳ מְלֵאִים וא׳ חָסֵר *Tria ſunt, duo plena & unum defectivum*. Ad וְאֵד Gen.2.6, notatur, ב׳ א׳ מָלֵא וא׳ חָסֵר *Duo ſunt*,

ſunt, unum plenum & unum defectivum. Plenum cum י in medio, וְאֵיד, extat Job.18.12. *Secundò* dicitur de ה paragogico in ſecunda perſona Præteriti, quod rariùs cum aliqua voce occurrit; ut, Pſal.31.6, ad פָּרִיתָה notatum, ל׳ מָלֵא ה׳ *Non extat ampliùs plenum cum* ה. Sic Gen. 21.23, ad וְגַרְתָּה notatur, ל׳ וּמָלֵא *Non extat ampliùs & eſt plenum*. *Tertiò*, de ה in Affixo Pronomine כָה: ut Gen. 27.7, ad וַאֲבָרֶכְכָה *Et benedicam tibi*, notatum, ל׳ מָלֵא כְּה׳ Non eſt ampliùs plenum cum ה. Harum ſunt una & viginti, quæ in Maſora finali in litera ה adducuntur.

מָלֵא דְמָלֵא *Plenum pleni*, & pluraliter מְלֵאִים דִּמְלֵאִים *Plena plenorum*. Uſus ejus ad voces, quæ omnino plenæ cum ו vel י ſcriptę ſunt, cujus oppoſitum ſuprà fuit חָסֵר דְּחָסֵר. Hinc Gen.2.4, ad תּוֹלְדוֹת notatum, ב׳ מְלֵאִים דִּמְלֵאִים *Duo ſunt omnino plena*, nempe literâ ו bis expreſsâ. Exo.3.13, ad אֲבוֹתֵיכֶם notatur, ל׳ מָלֵא דְמָלֵא בְּתוֹרָה *Non eſt totum plenum in Lege*, id eſt, cum ו & י.

מִלְעֵיל ו מִלְרַע

מִלְעֵיל *Suprà, Deſuper*: מִלְרַע *Infra, infernè*. Vocabula Chaldaica ſunt pro Hebræis מֵעַל & מִתַּחַת: ut, יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל *Clamabat ad cælos supernè*, Targum, יִקְרָא לְאַנְגְּלֵי מְרוֹמָא מִלְעֵיל וּלְצַדִּיקֵי אַרְעָא מִלְרַע *Clamabat ad angelos excelſi supernè, & ad juſtos terræ infernè*, Pſa.50.4. Maſorethæ uſurpant has duas voces, primò de accentu ſuprà: id eſt, in ſuperiori à fine vocis ſyllaba, hoc eſt, in penultima; alteram de accentu infrà, id eſt, in inferiori ſive ultima ſyllaba. Hanc dicimus nos *Acutam*, illam *Penacutam* vocem. Non tamen omnes hujusmodi voces notarunt, ſed eas, quæ ex acutis fiunt penacutæ, aut cõtrà, ut fit in Verbis Præteriti & Futuri Temporis,

Digitized by Google

poris,quando accentus ſedes ob Vau hippuch ſive cō-verſivum, aut propter euphoniam in iis mutatur, aut in aliis quibuslibet, quæ ex acutis fiunt penacutæ, aut contrà,cùm naturâ ſint acutæ,per accidens fiant penacutæ,ut, Gen.3.19,ad אַתָּה notatur, יב מִלְעֵיל *Duodecim ſunt penacuta*; nam aliâs ſemper eſt acutum. Item Gen. 4.12, ad תֹסֵף notatur, ג' חֲסֵרִים מִלְּרַע *Tria ſunt defectiva cum accentu in ultima.* Geneſ.24.verſ.ult. ad וַיִּנָּחֵם notatur, ב' מִלְּרַע *Duo ſunt cum accentu in ultima.* Id regulariter,ſed quia aliâs eſt penacutum, ideo hæc duo peculiariter notata ſunt. Nam Gen.6.6. וַיִּנָּחֶם, & ſic Exod. 32.14, & alibi cum accentu in penultima. *Deinde* uſurpantur hæ duæ voces abuſivè de זוגין ſive paribus vocum diverſę punctationis,veluti unum quod Cholem vel Schurek habet, dicitur מִלְעֵיל, alterum מִלְּרַע. Talia ſunt אֱכֹל Deut.12.23, & אֲכָל־ Geneſ.3.11, item אֱמֹר Ezech.25.8, & אֱמָר־ Pro.25.7: item ארחות & אֹרְחַת, אֲרוֹן & אֲרֹן, וַיָּקוּם & וַיָּקָם, רִמּוֹנִי & רִמֹּנִי & ſimilia,quorum integrum alphabethum recenſetur in Maſora magna finali in litera א. *Tertiò* uſurpantur de aliis paribus vocū,quæ literas ſerviles וכ״לב prçfixas habent,quarū una notatur cum Scheva aut ejus vicario Chirek vel Schurek, altera cū Pathach ſequente Dages,aut vicario Kametz. Ea quæ cum Scheva eſt, vocatur Milra, quæ cum Pathach, Milhel; ut בִּרְמָעוֹת Pſ.80.6.& בַּדְּמָעוֹת Thren.2.11. Ad hanc Maſora notat in Threnis, ל' וא' בִּדְמָעוֹת וְאִנּוּן חַד מִן יא׳ זוּגִין חַד מִלְּרַע וְחַד מִלְעֵיל ב׳ בְּרֵישׁ תֵּיבוּתָא id eſt, *Non reperitur amplius, eſtq́ unum ex undecim paribus, ex quibus una vox eſt milra, altera milhel, & eſt* ב' *in principio vocis.* Reliqua recenſentur in Maſora finali,

in

in principio literæ ב. Similia notantur in reliquis tribus literis, veluti ומת Deut.32.50, & וָמֻת, & ſimilia, quorum recenſentur ſedecim paria in litera ו. Cæterùm quæ hîc dicuntur Milra, aliâs etiam dicuntur רָפִין, ut dicetur infrà in voce רָפֶה, & quæ Milhel, ſuprà dicta ſunt Dageſch, ut notatum ſuprà ca.5. Eſt tamen inter has locutiones differentia, nempe quę Raphe & Dageſch vocantur, ſunt varia & incerta, quæ autem hoc loco Milra & Milhel dicuntur, ſunt tantùm Paria vocum.

מָסָרְתָּא

Vocis hujus ſenſus ex exemplis in Maſora patet, at vocis ratio non item. Utuntur autem Maſorethæ hac voce, quando duæ dictiones eædem ſunt, inter quas alia vox intercedit, tunc de duabus illis dicunt, מָסוֹרְתָּא מִכָּא וּמָסוֹרְתָּא מִכָּא *Vox hinc & vox inde.* Eſt itaq; idem quod *Vox ſcripta*, ut in illo Talmudicorum axiomate, יֵשׁ אֵם לְמִקְרָא יֵשׁ אֵם לְמָסוֹרֶת *Eſt mater lectionis*, id eſt, vocis lectæ *eſt mater ſcriptionis*, id eſt, vocis ſcriptæ. Hinc Ezech.46.7, in maſora magna, ad וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל notatur, חַד מִן ח׳ ר״פ מָסוֹרְתָּא מִכָּא וּמָסוֹרְתָּא מִכָּא וּמִלָּה בְאֶמְצַע *Eſt unum ex octo initiis verſuum, in quibus eſt vox-ſcripta hinc, & vox ſcripta inde, & dictio alia in medio.* Sic Zach. 1.13, in Maſora magna ad verba textus, דְּבָרִים טוֹבִים דְּבָרִים נִחֻמִים ח׳ פְּסוּקִים מָסוֹרְתָּא מִכָּא וּמִכָּא וְלָא נָסְבִין וָי״ו וּמִלָּה בְמֶצַע *Octo verſus ſunt, in quibus eſt dictio hinc & inde, quæ non habent (ab initio) literam ו, & dictio alia eſt in medio ipſarum.*

מַעַרְבָאֵי

Occidentales. Vide paulo antè in voce מַדִּנְחָאֵי.

מַפִּיק ׃ מַפֵּיק

מַפִּיק *Mappik*, punctum Grammaticum notum. Eſt

autem vocabulum Chaldaicum, à Radice נְפַק *Exire*, in Aphel ſive Hiphil אַפִּיק *Exire facere, Proferre, Producere*. Partic. רְמַפִּיק זַעְפָּא *Qui profert procellam*, Pſal.135.7. Hinc *Mappik* punctum ſic dictum, quod docet ſuam literam proferendam eſſe, quæ aliâs quieſceret. Maſorethæ eo utuntur ad voces, quæ puncto Mappik carent, quod habere debebant, vel aliâs habent: aut quæ peculiariter inſcriptum illud habent: ut, Geneſ. 5.29, ad אֵרְרָהּ notatum, ל' ומַפִּיק הֵ'א *Non extat ampliùs, & ה' eſt cum Mappik*. Sic Ezech.29.19, ad בִּזָּהּ *Prædam ejus*, notatum, ל' מַפִּיק ה'א *Non extat amplius cum Mappik in* ה. Nam aliâs בִּזָּה eſt Nomen fœmininum abſolutum. Item Exod.2.3, ad וַתַּחְמְרָה *Et bituminavit eam*, notatur, ל' וְלֹא מַפִּיק *Non extat ampliùs, & non habet Mappik*, quod habere debebat. Item, Geneſ.25.31, ad מִכְרָה *Vende*, notatur, י'א זוגין מן חד חַד חַד מַפִּיק הֵ'א וְחַד לָא מַפִּיק *Undecim paria ſunt ex binis vocibus, quarũ una habet Mappik in* ה, *altera non habet*, veluti מִכְרָה & מִכְרָהּ. Reliqua recenſentur in Maſora finali in litera ה'.

מַפִּק *Præferens*, pluraliter מַפְּקִין. Maſorethæ uſurpant de vocibus, quæ literas א vel ה ſcripturâ tantùm, vel ſcripturâ & pronunciatione ſimul proferũt, quod aliâs vel nõ fit, vel rarò. Quando autem eas non proferunt, cùm proferre deberent, tunc negativè dicunt לָא מַפְּקִין: ut Geneſ.25.24, ad תוֹמִים *Gemini*, Maſora magna notat, ר' זוגין מִתְחַלְּפִין מן ב' קַדְמָאָה לָא מַפִּיק א' וְתִנְיָנָא מַפִּיק א *Quatuor paria ſunt ex binis vocibus, quarum una non profert* א *altera profert Aleph* Tales ſunt תוֹמִים & תְאוֹמִים, Gemelli, וַתְּאַזְּרֵנִי & וַתְּזְרֵנִי, & alia, quæ enumerantur 1.Paral.7.1. Item, Pſal.136.3. ad לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים notatur,

ז' מפקין

ז׳ מַפְּקִין א׳ בְּלִשְׁנָא *ſeptem proferunt* א׳ *in hac locutione*, id eſt, in hoc vocabulo אַרוֹן, cum aliâs non ſoleat proferri ſed quieſcere, ut in לַאדֹנֶיהָ Exod.21.4. Eadem hæc maſora extat Geneſ.40.1. Dicitur etiam quandoque de literis ו & י in vocibus quibusdam ſpecialibus: ut, Pſalm.119.14, in Maſora parva ad עֵדְוֹתֶיךָ notatur, ח מַפְּקִין וָי״ו בְּעִנְיָנָא *Octo proferunt literam* ו׳ *in hoc Pſalmo*, nempe quia Legi poterant per Vau quieſcens עֵדוֹתֶיךָ. Hinc & illa inſolens locutio Pſal.68.18, ad אֲדֹנָי בָם, ubi Maſora parva notat, ג׳ מַפִּיקֵי רָפִין, cujus ſenſus, Tres voces ſunt, quæ ultimam literam ו & י proferunt, & tamen conſtituunt ſequentem literam ex בגד״ כפת raphe ſive lenem, contra communem uſum iſtarum literum ו & י, quæ quandocunque aliâs quaſi in diphthongo in fine vocis efferuntur, ſemper poſt ſe ponũt Dages in litera בגד״ כפת. Alia duo exempla ſunt, קָו תֹהוּ Jeſa.34.11, שָׁלֵו בָהּ Ezech.23.42.

מוּקְדָם וּמְאוּחָר

Anterioratum & Poſterioratum, id eſt, Prępoſterum, Tranſpoſitum, quando antepoſitum eſt, quod poſtponi debebat, aut contrà. Uſurpant has voces ad eas dictiones, in quibus duæ literæ tranſpoſitę ſunt, quarum ſunt ſexaginta duæ. Hinc Eccleſ.9.4, ad יְבֻחַר notatum, הוּא חַד מִן ס״ב מִלִּין דִּכְתִיבִין מוּקְדָם וּמְאוּחַר, id eſt, *Eſt unum ex 62. vocibus quæ ſcriptæ ſunt præpoſterè.* Nam legitur hîc יְחֻבַּר. Sic הוֹלֵךְ pro הָלֹךְ & alia quę omnia adducuntur in Maſora finali in litera ו.

מֶצַע

מְצִיעוּת, מִצְעוּת, אֶמְצַע, מֶצַע *Medietas*, *Medium*: מְצִיעָא, מְצִיעֲתָא *Medius, media, medium.* Vocabula ſunt

Chaldaica: nam Hebraica תּוֹךְ , קֶרֶב *Medium*, in Targum redduntur per מְצַע : ut, בִּמְצַע זִמְנָךְ *In medio temporum tuorum*, Pſal. 74.4: מְחִצְתָּא מְצִיעֲתָא *Paries medius*. 1.Reg.6.6. Sic apud Maſorethas, בְּמְצִעוּת פָּסוּק *In medio verſu*, מִלָּה מְצִיעֲתָא *Vox media*.

מַקַּף

Makkaph. Virgula eſt transverſa inter duas aut tres dictiones, ut notum ex Grammatica. Hinc dicũt in Maſora, ad־ וַיְחִי Geneſ.5.19, ו׳ מַקְפִין בְּעִנְיָן *Sex ſunt cum Makkaph in hoc capite*. Item, Gen.30.19, ad בֵּן־שִׁשִּׁי notatur, כָּל בֶּן מוּקַף בְּפַתַח במ״ד *Omne* בֶּן *cum Makkaph habet Pathach* (parvum, id eſt, ſægol) *exceptis quatuor*, quæ ſcil. ante Makkaph habent Tzere, quorum loca hîc adducuntur, & extant Gen.30.19. 1.Sam.22.20. 2.Samuel.9.12. Ezech.10.18. Item, Gen.15.4, ad כִּי־אִם notatur, ג׳ מוּקָפִים *Tria ſunt Makkaphata*, id eſt, per Makkaph conjuncta.

מוּרְדָף

Continuatum, Continuum, Continuò ſe ſequens: plur. מוּרְדָפִין. Uſus ejus eſt in Maſora de verſibus aut vocibus ſimilem & continuatam affectionem in numero aut forma habentibus: ut, Neh.2.2, ad verba זֶה כִּי אִם רֹעַ לֵב, in Maſora magna notatur, חַד מִן ה׳ פְּסוּקִים אִית בְּהוֹן ה׳ מִלִּין מוּרְדָפִין מִן ב׳ב אָתִין *Unus eſt ex quinq; verſibus in quibus ſunt quinque voces continuatæ, conſtantes ex binis literis*. Loca reliqua hîc adducuntur. Item Exo.21.10, ad verba, שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ, in Maſora parva notatur, ג׳ פְּסוּקִין מִן ג׳ מִלִּין מוּרְדָפִין וּמַפִּקִין וְחַד מִן ד׳ מִלִּין מוּרְדָפִין *Tres verſus ſunt ex tribus vocibus continuis Mappikatis ſive cum*

ve cum Mappik notatis; eſt etiam unus ex quatuor vocibus continuis Mappikatis. Is extat Hoſ.2.11.

מַרְעִים

Perſonans. Maſorethæ ſic vocant accentum Schalſcheleth, à fragoſo ſono in cantu, quem & figura ejus indicat. Unde Gen.24.12, ad וַיֹּאמַר cum hoc accentu in Maſora parva notatur: ז ר״פ בְּטַעַם מַרְעִים וּפְסִקָא *Septem ſunt initium verſus cum accentu Ma: him & Piska.* Piska eſt virgula recta inter duas dictiones poſita, quam vulgò Grammatici vocam *Peſik.* Et Gen.39.8, ad וַיְמָאֵן in Maſ. parva, ז׳ מַרְעִימִין וּפְסִקָא *Septem ſunt cum accentu Marhim & Piska.*

מְשַׁמֵּשׁ

Servit, Miniſtrat. Vox Chaldaica & Rabbinica, à שַׁמֵּשׁ *Servire, Miniſtrare*, unde apud Danielem יְשַׁמְּשׁוּנֵּיהּ *Miniſtrabant ei*, Daniel.7.10. In Maſora vox frequens, & pluraliter מְשַׁמְּשִׁין, cujus ſimplex ſenſus, *Uſurpant, Habent.* Dicitur autem de vocibus, quæ vel ab initio vel à fine, certas quasdam habent literas, certo ordine & certâ formâ uſurpatas. Veluti, in Maſora finali, in litera א, ponitur ſeries multarum vocum, דִּמְשַׁמְּשִׁין חַד א׳ וְחַד וא׳ וְלֵית דִּכְוָתְהוֹן *quæ habent* (ab initio) *una* א׳, *altera* וא׳, ut אָכְלָה & וְאָכְלָא, אִמְרָא & וְאִמְרָה & ſimilia. Sic eſt Alphabethum, מְשַׁמֵּשׁ א״ב, ב״ג, ג״ד quod habet ab initio vocum ſuarum, una אב, altera בג, tertia גד, & ſic conſequenter. Item, eſt Alphabetum מְשַׁמֵּשׁ א״ת ב״ש רֵישׁ וְסוֹף quod habet literas את בש ab initio & fine, id eſt, quarum una habet ab initio א, à fine ת, altera ב ab initio, & ש à fine, tertia ג ab initio, ר à fine, & ſic con-

ſequenter juxta progreſſum totius alphabethi ex ordine literarum initiali & finali. Dicitur & de integris vocibus cum aliis conjunctis: ut certæ voces ſunt, מְשַׁמְּשִׁין אֱלֹהִים וְלֵית דִכְוָתְהוֹן *quæ habent ſibi adjunctam vocem Elohim, & nunquam aliâs ſic leguntur*, veluti בֵּרְכוֹ אֱלֹהִים *Benedixit ei Deus*, 1.Par.26.5, item מַלְאַךְ אֱלֹהִים Angelus Dei, תּוֹרַת הָאֱלֹהִים Lex Dei, בְּנֵי אֱלֹהִים Filii Dei, & ſimilia. Item, Gen. 26.4, ad הָאֵל notatum, ה׳ מְשַׁמְּשִׁין בִּלְשׁוֹן אֱלֹהָה *Quinque ſerviunt in ſignificatione* אֱלָהּ, id eſt, uſurpantur.

מִשְׁנֵה תוֹרָה

Repetitio, Iteratio Legis: Sic vocatur liber quintus Moſis, qui etiam Græcis ſic dicitur Deuteronomion.

מִתְחַלְּפִין

Vide ſuprà in חִלּוּף, cap.7.

CAPUT X. *De Vocibus*

נָסֵיב׃ סְבִירִין׃ סֵדֶר׃ סְמִיךְ׃ סִימָן׃ סִפְרָא׃

נָסֵיב *Accipiens, Aſſumens, Accipit, Habet*: plural. נָסְבִין. Vox Chaldaica à Radice נְסַב, quę in Targum reſpondet Hebræo לָקַח: ut, אֶת בְּכֹרָתִי לָקָח *Primogeniturã meam accepit*, Targum, יַת בְּכֵירוּתִי נְסַב. Hinc Participium נָסֵב. In Maſora ejus uſus eſt ad voces, quę accipiunt vel habent has vel illas literas ab initio, certo uſu & certâ formâ, nec intereſt, ſive ſint radicales ſive ſerviles, etſi ſæpiùs de ſervilibus dicatur: ut Exod. 5.7, ad תֹאסִפוּן notatur, חַד מִן מ״ח מִלִּין נָסְבִין א׳ בִּמְצַע תֵּיבוּתָא וְלָא קָרְיָן *Eſt unum ex 48 vocibus, quæ accipiunt* א *in medio vocis, & non leguntur*. Radix eſt יָסַף, unde א quaſi abundanter, aut irregulariter ponitur loco י primæ radicalis, quæ

in Hiphil in י mutari ſolet. Alterum eſt וְהָאסַפְסֻף Numer.11.4, ubi eadem maſora repetitur. Tertium וַיָּאצֶל Num.11.25, ubi Maſora parva notat, א abundare, ſcil. quoad lectionem. Reliqua exempla adducuntur in Maſora finali, in principio literæ א. In litera ב recenſentur viginti novem voces, נְסִבִין ב׳ בְּרֵישׁ תֵּיבוּתָא וּפָזֵרין *habentes* ב *in principio vocis, & ſunt cum accentu Paſer*, ut בַּבֹּקֶר Gen.21.14. Item, Eſt alphabetum vocum earundem, quarum una caret literâ ב, altera accipit literam ב ab initio, ut אֱמֶת & בֶּאֱמֶת. Dicitur etiam interdum de integris vocibus: ut Gen.17.24, ad בְּהִמֹּלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ, maſora parva notat, ג׳ זוגין קַדְמָא לָא נָסֵיב אֶת תִּנְיָן נָסֵיב אֶת *Tria paria locutionum ſunt, una habet* אֶת, *altera non habet* אֶת: ut, בְּהִמֹּלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ hoc verſu, & בְּהִמֹּלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ. Id notarunt, ne quis voculam את in altero adderet.

סְבִירִין

Putantur, Cenſentur, Exiſtimantur. Vocabulum Chaldaicum à Radice סְבַר, quæ inter alia etiam ſic Chaldæis ſignificat: ut, וְיִסְבַּר לְהַשְׁנָיָה זִמְנִין *Et cogitabit mutare tempora*, Dan.7.25: מֶחֱזֵי אַפָּךְ לָא סַבְרֵית *Videre faciẽ tuam, non putaveram*, Gen.48.11. סְבָרָא *Opinio, Sententia probabilis, Conjectura.* Maſorethæ ſuperiori voce utuntur ad eas dictiones, quæ vel ratione ſenſus, vel ratione ſtructuræ, aut ex collatione aliorum locorum, putari poſsint, debere ſic vel ſic legi. Appoſitâ autem iſtâ notâ, monuerunt, nihil mutandum eſſe, cùm iſta lectio ſit authentica, à primis authoribus profecta. Sępè ipſi conjungitur vox מַטְעִין *Seducunt* (de qua ſuprà cap.9.) quòd lector facilè poſsit illis ſeduci, & cogitare, aliter eſſe legendas. Hinc Gen.19.22, ad הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא notatur,

ג׳ סבירין

ג׳ סבירין יצאה *Tria putantur legi debere* יצאה. Nam aliàs cõmuniùs genere fæminino uſurpatur, ut, ותשב השמש *Et reverſus eſt ſol*, Jeſa. 38. 8: ולא תבוא עליו השמש *Et non occumbet ſuper ea ſol*, Deut. 24. 15. Item Gen. 46. 23, ad ובני דן חשים notatum, ד׳ סבירין ובן *Quatuor cenſentur legenda* ובן *Et filius*. Nam hîc unius tantùm fit mentio Chuſchim. Reliqua exempla hîc adducuntur. Item Exod. 4. 19, ad שב מצרים *Revertere in Ægyptũ*, notatur, ה׳ סבירין מצרימה *Quinque putantur legenda* מצרימה. Nam ſic viginti octo vicib. legitur, ut alibi Maſora notat, quando notatur motus ad locum. Jeſa. 45. 24, ad עדיו יבוא *Ad ipſum veniet, & erubeſcent*, notatur, ו׳ סבירין לשון רבים *Sex putantur legenda numero plurali*, nempe יבואו, ut ſenſus videtur poſtulare. Exod. 23. 13, ad ובכל notatur, ה׳ דמטעין דסבירין וכל *Quinq. ſunt quæ ſeducunt, & putantur legi debere* וכל. Integra locutio eſt, ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו׃ *Et in omnibus, quæ locutus ſum ad vos, cuſtodietis vos.* Sic locutio & ſtructura bona eſt. Illi verò, quando eam notam appoſuerunt, videntur omnino reſpexiſſe locutionem activam תשמרו *Cuſtodietis*. Confer hîc reliqua exempla.

סדר׃ סדרא׃

Ordo, Sectio ordinaria Legis. Sic vocantur Sectiones majores Legis Moſaicæ, quæ per tria majuſcula פ vel ס diſtinguuntur, ac vel à prima ejus voce, vel mox ſequente alia nominantur. Frequens eſt in Maſora finali, quando lector ad Sectionem aliquam Legis remittitur. Aliàs dicitur etiam פרשה, de qua voce infrà.

סמיך

Conjunctum, Vicinũ: de pluribus, סמיכין. Forma Chaldæa,

dæa, Radix Hebræa סָמַךְ, ſuo uſu nota. In Maſora frequens ejus uſus eſt, ad voces ſæpiùs aut rariùs, aut ſemel tantùm conjunctas. Ferè ſemper habet prefixum Pronomen ד׳ *Quod.* In Maſora parva plerunque ſcribitur abbreviatè דס׳ vel דסמי׳. Hinc Gen.1.8, ad יוֹם שֵׁנִי, notatum, ל׳ דִסְמִיךְ *Non extat ampliùs conjūctum.* Gen.1.2, ad תהו וָבֹהוּ notatum, ב׳ דִסְמִיכִין *Duo ſunt conjuncta.* Gen. 5.1, ad וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים *Et recordatus eſt Deus*, notatum, ד׳ דִסְמִיכִין בְּתוֹרָה *Quatuor ſunt conjuncta in Lege.* Loca hîc afferuntur. Hîc verò ordo & forma in primis notanda ſunt. Nam aliquando due voces non ampliùs conjunctæ dicuntur, quæ tamen ordine inverſo alibi extant, aut unâ aliquâ literâ differente: ut Gen.27.37, ad וְדָגָן וְתִירֹשׁ *Et frumentum & muſtum*, notatur ל׳ *Non reperiuntur ampliùs*, nempe ſic conjuncta, quòd circulus in medio duarū vocum poſitus, indicat, quomodo vox דִסְמִיכִין ſemper ſubintelligenda eſt, quando circulus medium vocum occupat. Capiendum id præcisè de hac forma, & de hoc ordine: nam alibi legitur דָּגָן וְתִירֹשׁ Jeſa.35.17, & alibi תִּירֹשׁ וְדָגָן Num.18.12. Item Exo.16.23, ad שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת notatum, ל׳ *Non reperiuntur ſic conjuncta*: nam aliàs ſemper dicitur שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן ordine inverſo. Sic de aliis pluribus.

סִימָן

Signum, Symbolum. Vocabulum eſt, à Græcis mutuatum, quibus σημεῖον, σῆμα id ſignificat. In Maſora ejus quadruplex uſus eſt. Primò ſic vocatur *Caput* libri biblici, vel etiam numerus Pſalmi Davidici, qui ſinguli hîc inſtar Capitum ſunt. In Moſe tamen neque

liber, neq; caput unquam citatur, ſed ſemper Sectio, quam *Paraſcha* פָּרָשָׁה ſive *Seder* סֶדֶר aut סִדְרָא vocant. Exempla: כְּאֵלֶּה ג׳ וְסִימָנֵיהוֹן נִמְסַר בְּיִרְמְיָה סִימָן נ״א וְאִיּוֹב רֵישׁ סִימָן י״ו׃ id eſt, Keelle *ter reperitur, quorum loca trademus in Jeremia, capite 51, & Jobo in principio capitis 16.* Item לִפְנֵי אֱלֹהִים ד׳ וְסִימָנֵיהוֹן נִמְסַר בִּתְלִים סִימָן נ״ו׃ Liphne Elohim *Quater extant, quorum loca trademus in Pſalmis, capite 56,* id eſt, Pſalmo. Item, אָמַר אֱלֹהִים ו׳ וְסִימָנֵיהוֹן נִמְסַר בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית׃ Amar Elohim *Sex ſunt, quorum loca trademus in Paraſcha ſive Sectione Breſchith.* Afferuntur autem cap. 3. 1. ubi iſta locutio primùm occurrit. *Secundò* סִימָנִים vocantur *Loca, Exempla* Scripturæ, quę ad ſingulas Notas maſorethicas confirmandas, afferuntur. Exempla patent in præcedentibus. *Tertiò*, quando vox aliqua ter, quàter aut ſæpiùs occurrit, tunc dant ſententiam ſymbolicam ſive memorialem, tot dictionibus cōceptam, quoties vox iſta reperitur, ita ut ſingulæ dictiones ſingula loca biblica denotent. Raro plures continet, ut Exo. 2. 10. Hanc ſententiam vocant סִימָן, cujus explicatio colligitur deinceps ex locis biblicis, vel ſtatim eodem loci, vel alibi adductis. Sæpè etiam hoc ſymbolum nō denotat loca biblica, ſed artificioſè & eleganter, immò tectè & ænigmaticè, ad acuendam lectoris induſtriam, rem ipſam explicat. Exemplum unum vide ſuprà cap. 1. in Maſoræ parvæ explicatione. Aliud breve legitur Gen. 18. 4, in Maſora parva ad יֻקַּח, ubi notatur, ג׳ וְסִימָן מוֹי דְגַבְרָא פַּרְזְלָא *Ter reperitur, quorum ſymbolum, Aqua potentis, ferrum.* Tres voces ſymbolum ſunt trium locorum biblicorum, in quibus vocabulū יֻקַּח reperitur, nempe מוֹי *Aquæ*, ſymbolum

bolum eſt hujus loci, ubi legitur, יֻקַּח נָא מְעַט מַיִם *Accipiatur nunc parum aquæ.* Altera vox וְגִבְּרָא *Potentis*, notat locum גַּם שְׁבִי גִבּוֹר יֻקָּח *Etiam captivitas potentis tolletur*, Jeſa.49.25. Tertia vox, פַּרְזְלָא *Ferrum*, indicat locum, בַּרְזֶל מֵעָפָר יֻקָּח *Ferrum ex terra capitur*, Job.28.2. Eodem hoc verſu aliud ſymbolum ad וְרַחֲצוּ *Et lavate*, ubi notatur in Maſora parva, ג' וסי' מַיָּא דְעַבְדָא דְכַיָא *Ter occurrit, quorum ſymbolum, Aquæ ſervi mundæ-ſunt.* Prima vox מַיָּא *Aquæ*, indicat hunc verſum, in quo ante וְרַחֲצוּ legitur מַיִם. Altera vox, דְעַבְדָא *Servi*, repræſentat locum, סוּרוּ נָא אֶל בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ *Divertite nunc in domum ſervi veſtri, & pernoctate, & lavate pedes veſtros*, Geneſ.19.2. Tertia vox דְכַיָא *Mundæ*, notat locum, רַחֲצוּ הִזַּכּוּ *Abluite vos, Mundate vos*, Jeſa.1.16. Vide Caſtigationes noſtras ad Gen.18.4. Sic ſimilia æſtimanda. Alterius generis ſymbolum, quo res ipſa explicatur, extat Lev.12.4. ad בִּדְמֵי טָהֳרָה *In ſanguine mundationis*, ubi Maſora parva notat, יְמֵי מַפִּיק דְּמֵי לָא מַפִּיק וסי' יָמִים מְגַלִּין דָּמִים מְכוּסִין: Jeme *habet Mappik, cujus ſymbolum, Dies manifeſti-ſunt, ſanguines occulti*, id eſt, ubi voci טָהֳרָה Nomen יְמֵי adjunctum eſt, ibi ea vox habet Mappik, ut in altero membro hujus verſus, יְמֵי טָהֳרָהּ, ubi verò ipſi adjunctum eſt Nomen דְּמֵי, ibi non habet Mappik, ut in primo membro hujus verſus, תֵּשֵׁב בִּדְמֵי טָהֳרָה. Voluerunt ergo hac annotatione ſignificare, rectè hîc abeſſe Mappik, ne quis illud addere tentaret. Hinc etiam patet propoſiti ſymboli explicatio, *Dies manifeſti ſunt*, id eſt, ubi iſti voci Nomen יָמִים *Dies* apponitur, ibi Dages manifeſtum eſt, ubi verò nomen דָּמִים eſt, ibi Dages occultum eſt, hoc eſt, non adhibitum, & id eſt, quod

Digitized by Google

dicit *Sanguines occulti ſunt.* *Quartò* hoc vocabulum סִימָן in Maſora parva ſæpè ponitur ſolitarium, ſine ullo additamento aut declaratione ulla. Hîc triplicem potiſſimùm ejus uſum deprehendimus: *primò*, quando vox aliqua in eadem locutione nunc ſcribitur cũ litera ſervili, nunc ſine ea, tunc ad alterutram vel utramque notant סִימָן, quaſi dicere voluerint, Rectè eam vocem ſic eſſe, in ſignum alterius differentis loci: veluti, Levit.25.25 legitur, כִּי־יָמוּךְ אָחִיךָ *Cùm attenuatus fuerit frater tuus*, & ver.35, cũ additione literæ ו à principio, וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ ubi propterea Maſora notavit, סִימָן, *Signum* hîc eſſe mutatæ formæ à ſuperiori locutione, ideoq; rectè illud ו hîc eſſe, nec auferendum. *Secundò*, quando duæ pluresve locutiones ſimiles voce aliquâ additâ vel detractâ, aut mutatâ differunt: ut, Numer.4.ver.6.14, וְשָׂמוּ בַדָּיו, & ver.8.11, וְשָׂמוּ אֶת בַּדָּיו. Hîc ad primam formam appoſitum סִימָן, Signum ibi eſſe differentis locutionis, quæ hîc eſt ſine אֶת, alibi cum אֶת. Item Levit.19.5, וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה, & Lev. 22.29, וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח תּוֹדָה לַיהוָה. Ad poſtremũ hunc ſimpliciter poſuerunt סִימָן, ad priorem סִימָן שׁ ת, ubi duæ iſtæ literę duas differentes iſtas voces denotant, nempe שְׁלָמִים תּוֹדָה. Item Pſal.56.5, מַה יַּעֲשֶׂה בָשָׂר לִי, & ver. 12, מַה יַּעֲשֶׂה אָדָם לִי. Hîc ad utrumq; locum appoſitum סִימָן, ne quis erret. *Tertiò*, quando duæ ſimiles locutiones accentu differunt: ut, Num.4.30, וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה, & ver.35, וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה. In primo vox וְעַד habet accentum Tevir, in altero Tiphcha, quam differentiam appoſito iſto vocabulo monere voluerunt, ne quis unum ex altero corrigeret.

Liber.

ספרא׃ בספרא׃ דספרא׃

Liber. Nomen Chaldaicum ex Hebræo סֵפֶר. In Maſora uſurpatur de quolibet libro biblico, ex quo aliquid citatur, habetq́ue communiter præfixas ſerviles ב & ד, בְּסִפְרָא ׳ דְסִפְרָא & ſcribitur abbreviatè בספ׳ ׳ בס׳: ut Gen. 2. 5, ad וְכֹל in Maſora parva notatur, ה׳ ר״פ בְּסִפְרָא *Quinq; ſunt initium verſus in hoc libro*, ſcil. Geneſeos. Qui autem duplices nobis ſunt, ut Samuelis, Regum, Eſræ & Chronicorũ, hi pro unico cenſentur: ut 1. Reg. 11. ad הֲלוֹא in Maſora parva notatur, י״ז מְלֵאִים בְּסִפְרָא *Septemdecim plena ſunt in hoc libro*, ſcil. utroque Regum; nam multa ex his extant in ſecũdo libro Regum, ut 2. Reg. 13. 8 & alibi. Sic & duodecim Prophetæ minores pro uno libro cenſentur: ut, Amos 3. 12, ad כֹּה אָמַר notatur, ה׳ בְּטַעַם בְּסִפְרָא *Quinq; ſunt cum accentu in libro hoc*, ſcilicet duodecim prophetarum. Inde hæc regula in Maſora magna hoc loco proponitur: נְקוֹט הַאי כְּלָלָא בִּידָךְ כָּל־הֵיכָא דְאָמְרִין בְּמָסֹרָה בִּתְרֵי עָשָׂר בְּסִפְרָא פֵּירוּשׁוֹ כָּל סֵפֶר תְּרֵי עָשָׂר׃ id eſt, *Accipe hanc regulam in manu tua: Ubicunq; dicunt in Maſora in duodecim* (prophetis) IN LIBRO, *intelligitur totus liber duodecim prophetarum minorum.* Sic Zach. 1. 2. ad אֲבוֹתֵיכֶם notatur, ג׳ מְלֵאִים בְּסִפְרָא *Tria ſunt plena in libro hoc*, ſcil. duodecim prophetarum. Porrò quòd Levit. 15. 29, in Maſora parva ad אוֹתָם notatum legitur, ט״ל מְלֵאִים בְּסִפְרָא *Triginta novem ſunt in hoc libro*, pro Toto libro Legis, id mendoſum videtur, & pro בספרא reponendum בַּתּוֹרָה, ut eſt hîc in Maſora magna, & alibi paſsim in Maſora parva. Nunquam enim aliàs סִפְרָא pro tota Lege ſive quinque libris Moſis accipi deprehendimus. Cum ſervili ד ab initio, Gen. 34. 25, ad בֶּטַח

notatur, חַד מִן פַּתְחִין בְּאַתְנַחְתָּא דְסִפְרָא *Eſt unum ex Patachatis, juxta Athnachta libri hujus.* Pathach & Sægol per Athnachta & Sophpaſuk ſolent communiter mutari in kametz, quando autem id non fit, tunc in ſingulis libris iſta fuerunt notata, & appellata פָּתַח דְסִפְרָא.

Caput XI. *De Vocabulis*

עִטּוּר סוֹפְרִים : עִנְיָן : פְּלוּגְתָּא : פָּסוּק : פִּסְקָא :
פָּרָשָׁה : פַּשְׁטִין צְבְחַר : פָּתַח :

עִטּוּר סוֹפְרִים *Ablatio Scribarum.* עִטּוּר Vocabulũ Chaldaicum, à Radice עֲטַר *Diſcedere, Recedere,* Hebr. סוּר, in Pahel עַטַּר *Auferre, Removere*, quod pro Hebræo הֵסִיר in Targum Jonathanis legitur, ubi dicitur, הָסִרוּ אֶת אֱלֹהֵי נֵכָר *Auferte deos alienos*, ibi Targum עַטַּרוּ טַעֲוַת עַמְמַיָּא *Removete idola populorum*, Gen. 35.2. Hinc in Maſora, ad אַחַר תַּעֲבֹרוּ *Poſtea trãſibitis*, Gen. 18.5, ה׳ מִלִּין עִטּוּר סוֹפְרִים *Quinq; ſunt voces Ablatio Scribarum*, id eſt, Quinque voces ſunt, in quibus inter legendum vulgus appoſuit literam ו ab initio, quæ tamen in textu authentico ſcripta non fuit, ac proinde addi non debebat. Monuerũt ergo Scribæ, eas voces ſine iſta litera legendas eſſe, quod perinde habitum, ac ſi eam abſtuliſſent, & idcirco appellata fuit *Ablatio Scribarum.* Pſalmo 36.7. duntaxat quatuor recenſentur, ſed ibi unus locus eſt omiſſus, ut oſtendimus in Caſtigationibus noſtris ad iſtum Pſalmum.

עִנְיָן : עִנְיָנָא

Res, Neogtium, Materia. In Maſora plerumq; ſignificat *Caput* libri: ut Gen. 5.8, ad וַיִּהְיוּ כָּל יְמֵי notatur ז׳ בְּעִנְיָן *Septem ſunt in hoc capite.* Sic Gen. 5.19, ad וַיְחִי־יֶרֶד notatum

tum eſt, ו׳ מַקְפִין בְּעִנְיָן *Sex ſunt cum Makkaph in hoc capite.* Item Pſalm.124.3, ad אֲזַי notatum, ג׳ בְּעִנְיָן *Tria ſunt in hoc capite*, id eſt, Pſalmo. Quod autem Deut.12.15 legitur, ג׳ פְּסוּקִים מַטְעִין בְּעִנְיָן, id mendoſum videtur, & pro בְּעִנְיָן legendum judicarim בְּהוֹן *In illis*. Sic enim alias Maſora loqui ſolet, & tres iſti verſus ſeducentes non in hoc capite extant omnes, ſed duo tantum, nempe hic verſus & verſus 22, tertius legitur Deut.15.22. Similiter mendum eſt in omnibus libris Gen. 25.34, ubi ad וַיִּבֶז legitur, ב׳ בעינין, quod legendum ב׳ בְּעֵינָיו, ubi voce בְּעֵינָיו indicatur alter locus, qui legitur Eſth.3.6, וַיִּבֶז בְּעֵינָיו.

פְּלוּגְתָּא

Diſſenſio, Controverſia. Vocabulum Chaldaicum, à Radice פְּלַג *Dividere, Diviſum eſſe, Diſſentire.* In Maſora ejus uſus eſt ad voces, de quarum ſcriptione libri diſſentiunt: ut Gen. 39. 15, ubi legitur וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ, ad כִּשְׁמֹעַ notatum eſt, פְּלוּגְתָּא דָגֵשׁ *Diſſenſio eſt de Dages.* Præcedit enim litera quieſcens cum accentu miniſtro, poſt quem Dages lene locum habere non ſolet. Item Gen. 37.3, ad צִירָה notatum eſt, ה׳ יַתִּיר אֲבָל פְּלוּגְתָּא דְרַב נַחְמָן id eſt, ה׳ *redundat, ſed diſſenſio eſt Rabbi Nachmanis*, qui nempe legit צִירָה. Item Geneſ.40.8, ad הֲלוֹא notatur, י״ג מְלֵאִים בְּאוֹרַיְתָא וא׳ פְּלוּגְתָּא *Tredecim ſunt plena in Lege, & unum controverſum eſt.* Hinc etiam Gen.18.18, ad הָיוֹ notatur, פְּלִיגִין בֵּיהּ *Diſſentiunt de eo*, an ſcil. accentum Darga hîc habere debeat.

פָּסוּק

Verſus, Verſiculus biblicus. Radix ejus Chaldaica eſt, פְּסַק *Ceſſare, Finē habere, Abſolvi vel Abſolutum eſſe*, quomodo Hebræis Verbis חָדַל & שָׁבַת in Targum ſępè reſpondet,

ſpondet. Hinc פָּסוּק *Verſus*, quaſi ſententiæ Abſolutio. In Maſora frequens ejus uſus eſt: ut ב׳ בְּפָסוּק *Duo ſunt in hoc verſu*, ג׳ פְּסוּקִים *Tres verſus*; רֹאשׁ פָּסוּק *Principiũ verſus*, סוֹף פָּסוּק *Finis verſus*. Et Gen. 4.8, כ״ח פְּסוּקִים פָּסְקִין בְּאֶמְצַע פָּסוּק׃ *Viginti octo verſus ſunt, qui deſinunt in medio verſu*, ſcil. quoad ſenſum. Hîc communiter relictum eſt ſpaciũ majus, & quandoq; illi impoſitus circulus.

פִּסְקָא

Ceſſatio, Pauſa. Vocabulum ejuſdem originis, cum præcedenti. In Maſora ſic vocatur virgula recta inter duas dictiones poſita, quam in Accentuum numero Grãmatici vulgò vocant פְּסִיק. Chaldaicè dicitur פְּסַק, unde emphaticè פִּסְקָא, pluraliter פִּסְקִין, & fœmininè פִּסְקָן, unde emphaticè פִּסְקְתָא. Hanc Virgulam pauſæ muſicę notam, in ſingulis libris biblicis numerarunt, quorum catalogus deſcriptus eſt poſt Maſoram magnam finalem. In Maſora parva iſtorum etiam quandoque fit mentio, ut Geneſ. 24.12, ad וַיֹּאמַר׳ notatur, ז׳ בְּטַעַם מַרְעִים וּפִסְקָא׃ *Septem ſunt cum accentu Marhim* (Schalſchelet aliâs) *& Piska*. Secundò vocatur etiam ſic ſpacium illud vacuum, ſive Finis verſus in medio verſu, quorum primus verſus extat Geneſ. 4.8. Hinc Joſ. 4.1, פִּסְקָא בְּאֶמְצַעוּת פָּסוּק *Piska eſt in medio verſu*, id eſt, Finis. Sic Joſ. 8.24. Ezech. 3.16. & alibi. Gen. 35.22, notatur eſſe כ״ה Viginti quinque, quæ nota verior videtur. Ubi vel an etiam Maſora hos verſus recenſeat, hactenus non obſervavi. In Lege ſunt quatuor, nempe Gen. 4.8. & 35.22. Num. 25.19 ſive 26.1. & Deut. 2.8. Vide præterea Joſ. 4.1. & 8.24. Jud. 2.1. 1. Sam. 14.13. 20.37. & 16.12. & 19.21. & 23.2.11. 2. Sam. 5.2.19. & 7.4. & 24.11.

1. Reg.

1.Reg.13.20. 2.Reg.1.17. Jeſa.8.3. Ezech.3.17. & 44.15. Quidam tamen horum dubii omnino ſunt, an eò pertineant.

פָּרָשָׁה

Sectio, vulgò Parſcha vocatur à Judæis. Sic autem dicitur quælibet Sectio major in quinque libris Moſis, quæ per tria majuſcula פ & ס incipit, & nomen habet à prima vel mox ſequente communi voce, ut Sectio בְּרֵאשִׁית, Sectio נֹחַ, Sectio לֶךְ־לְךָ, & ſic deinceps. Has Sectiones in Lege, Maſora ſemper ſolet citare loco Capitum, & vocabulum ipſum plerumque abbreviatè deſignatur per פ׳ vel פר׳, præfixa Præpoſitione ב, quando dicitur, נִמְסַר בְּפר׳ בְּרֵאשִׁית *Traditur vel Trademus in Sectione Bereſchit.* Dicitur & Sectio quælibet סֵדֶר vel סִדְרָא, ut ſuprà dictum. Numerum & ordinem harum Sectionum, vide in Abbreviaturis noſtris.

פַּשְׁטִין צִבְחַר

Sic vocatur in Maſora Pathach parvum, id eſt, Sægol, in quinque paribus vocum, ſive decem vocibus ſpecialibus, quæ recenſentur Ezech.6.9. & 45.12, ubi ipſa Maſora ſe explicans, ait, פשטין צבחר פירושו פתח קטון, *Paſtin tzifchar, id eſt, Pathach parvum.* צִבְחַר in Targum eſt *Parum, Modicum*, ut, ubi textus Hebræus habet כַּתַּר לִי זְעֵיר *Expecta me paululum*, Targum, אַמְתֵּן לִי צִבְחַר, Job.36.2. Decem iſtæ voces ſunt, בַּמַּחֲזֶה Gen.15.1, יְרֵפֶּה Jeſa.5.25, מִקְשֶׁה Jeſa.3.24, הַזּוֹנֶה Ezech.6.9, יוֹנֶה Ezech.18.7, לָעֹלָה Ezech.40.40, הַמָּנֶה Ezechiel.45.12, הַחוֹלָה Mal.1.13, וּמוֹצֶא Eccleſ.7.27, דָוֶה Thren.5.17. Appellationis rationem quærant alii.

פַּתַּח

Pathach. Nomen vocalis A brevis in Grammatica. Maſorethæ eo vocabulo nominant & Pathach per ſe, & Sægol. Illud vocant *Pathach magnum*, hoc *Pathach parvum*: ut Gen. 2. 22, ad הַצֵּלָע notatur, כֵּן דִינוֹ קָמֵץ קָטֹן וּפַתַח גָּדוֹל *Sic judicium ejus eſt cum kametz parvo & Pathach magno*, id eſt, cum Tzere & Pathach. Alias ſcribitur צֶלַע cum accentu in penultima, de quo alia maſora Exo. 26. 26 ait; Omne צֶלַע quod de Tabernaculo dicitur, accentus ejus eſt in penultima & habet Pathach (id eſt Sægol): at צֵלָע quod eſt in Geneſi & Ezechiele, accentus ejus eſt in ultima, & habet kametz id eſt Tzere. Item Exod. 32. 1, ad מֶה notatur, כ״ד וּפַתְחִין *Viginti quatuor ſunt & Pathachata*, id eſt, cum Pathach parvo ſive Sægol notata. Six Exod. 22. 23 נֶשֶׁךְ notatur, חַד מִן פַּתְחֵי דִסִפְרָא *Unum eſt ex Pathachatis hujus libri*, quæ ſcil. Sægol invariatum retinent. Hæ duæ vocales, Pathach & Sægol, juxta communem linguæ proprietatem, per pauſas majores Athnach & Sophpaſuk, mutantur in Kametz. At in ſingulis libris Maſorethæ quædam invenerunt, quæ hanc mutationem non ſubierunt, ac propterea iſta in ſingulis libris numerarunt & annotarunt. Sic in Geneſi duodecim talia inveniuntur, unde Geneſ. 17. 17, ad וַיִּצְחָק maſora notat, חַד מִן י״ב פַּתְחִין בְּאַתְנַחְתָּא דְסִפְרָא *Unum eſt ex duodecim Pathachatis cum Athnachta hujus libri*, id eſt, quæ Pathach immutatum juxta Athnach retinent in hoc libro Geneſeos. Sic Gen. 28. 10, ad שָׁבַע notatur, חַד מִן פַּתְחִין דְסִפְרָא *Unum eſt ex Pathachatis in hoc libro.* Exo. 10. 29, ad דִּבַּרְתָּ notatur, ג׳ פַּתַח בְּאַתְנַחְתָּא בְּסִפְרָא *Ter eſt cum Pathach juxta Athnachta in hoc libro.* Sic deinceps per ſingulos

libros

libros hujuſmodi Sęgol & Pathach numerarunt, quę uno nomine Pathach comprehenderunt.

CAPUT XII. *De Vocibus*

קָמֵץ ׀ קַרְחִי ׀ קַרְיָא ׀ רָפֶה ׀ שִׁטָּה ׀ תְּאוֹמִים ׀ תּוֹרַת תֵּיבָה ׀ כֹּהֲנִים ׀ תְּרֵיסַר

קָמֵץ *Kametz*. Nomen vocalis A longæ in Grammatica. In Maſora ſumitur pro Kametz & pro Tzere, ſed illud differentiæ causâ ſæpè vocant קָמֵץ גָּדוֹל *Kametz magnum*, hoc קָמֵץ קָטוֹן *Kametz parvum*, ut antea in voce פַּתַח. De Kametz, Geneſ. 1.5, ad לָאוֹר notatur, ז׳ קָמְצִין *Septem ſunt cum Kametz* ſcilicet ab initio. De Tzere, Exod. 25.29, ad בָּהֵן notatur, ט״ו קָמְצִין וג׳ פַּתְחִין *Quindecim ſunt cum Kametz* (id eſt, Tzere) *& tria cum Pathach*, id eſt, Sægol.

קַרְחִי

Calvus, Calvum. Vox originis Hebraicæ: plur. קַרְחִין. In Maſora ejus uſus eſt, quando voces quædã ſimiles in uno verſu ſunt, quarum quædam habẽt præfixam ו copulã ab initio, quędam non, tunc eam quæ non habet, vocant קַרְחִי *Calvam*: ut, Ezech. 21.14, maſora magna tradit, חַד מִן לד׳ פְּסוּקִים דְּאִית בְּהוֹן לא וְלָא וְלָא קַדְמָאָה קַרְחִי וּתְרֵין אַחֲרָנִין נָסְבִין ו׳׃ *Unus eſt ex triginta quatuor verſiculis, in quibus eſt* לא ולא ולא *prius eſt calvum, & duo alia habent Vav*. Hinc aliquando plenè dicitur, *Calvum abſque Vav*: ut, Deut. 1.11, ad שָׂרֵי וְשָׂרֵי notatur, קַדְמָאָה קַרְחִי בְּלָא וָאו׃ *Prius calvum eſt abſque Vau*. Item Exo. 18.21, in Maſora magna traditur: ד׳ פְּסוּקִים אִית בְּהוֹן ד׳ מִלִּין דָּמְיָן קַדְמָאָה וְתִנְיָנָא וּתְלִיתָאָה קַרְחִי וּרְבִיעָאָה נָסֵיב וָ׳ו׳׃ *Quatuor verſus ſunt, in quibus ſunt quatuor voces ſimiles, prima, ſecunda*

& tertia ſunt calvæ, quarta autem habet Vau.

קְרִיָא

Vel קְרָא, aut קְרִיאָה *Scriptura ſacra, Biblia.* Aliâs מִקְרָא, quaſi *Lecturam* dicas. In Maſora communiter pro tota Scriptura veteris Teſtamenti ſumitur, quandoque pro parte majori & definita, à qua aliquis liber exemptus eſt. Pro univerſa Scriptura, Gen.3.16, ad אִישֵׁךְ notatur, ו׳ בִּקְרָא *Sex ſunt in Scriptura.* Item, Geneſ.33.4, ad וַיִּשָּׁקֵהוּ notatur, ט׳ו מִלִּין נְקוּדוֹת בִּקְרִיָא *Quindecim voces punctatæ ſunt in Scriptura.* Pro parte, Exod.25.28. ad וְנִשָּׂא in Maſora magna notatur, י׳ב ו׳ בִּישַׁעְיָה ו׳ בִּקְרִיָא *Duodecim ſunt*, ſeu *Duodecies legitur, ſexies in Jeſaja, ſexies in Scriptura*, ſcilicet reliqua. Similis maſora legitur Gen. 32.7. Item, Exo.26.9, in Maſora magna ad לְבָד notatur, כָּל הָדֵין סִפְרָא וְתְרֵיסַר קָמֵץ וְכָל שְׁאָר קְרִיָא פַּתַח בּ׳ מ׳ א׳ *Totus hic liber & duodecim* (prophetæ minores) *habet Kametz* (ad hanc vocem) *tota autem reliqua Scriptura Pathach, excepto uno.* Illud extat Jud.7.5.

רָפֶה ו׳ רָפֵי

Lene. Quid hoc vocabulum apud Grammaticos ſignificet, notum eſt. In Maſora ejus uſus alius eſt, & varius. Primò dicitur de abſentia Dages fortis in voce aliqua, quæ aliâs eſt cum Dages: ut, Exod.1.19, ad חָיוֹת notatur, ל׳ רָפֵי *Non extat ampliùs Lene*, id eſt, ſine Dages in י, nam aliâs legitur חַיּוֹת, ut Lev.14.4. Sic, In tota Scriptura ſemper dicitur דִּבֶּר אִתּוֹ *Locutus eſt cum eo*, אִתָּם *cum eis*, אִתָּךְ *tecum*, exceptis novem ſine Dages, quæ idcirco dicuntur *Lenia*: ut, Gen.21.5. ad אתו ubi legitur אֲשֶׁר דִּבֶּר אתו *Quod elocutus erat cum eo*, Maſora parva notat, ט׳ רָפִין בִּלְשָׁנָא *Novem ſunt lenia in hac locutione,*

tione, nempe in quibus dicitur אִתּוֹ · אִתָּם · אִתְּךָ pro אִתּוֹ אֲדַבֵּר מִשְׁפָּטִים אוֹתָם . Sic ad אוֹתָם, ubi dicitur, אִתָּם · אִתְּךָ *Loquar judicia cum eis*, Jerem. 4.12, Maſora parva notat, ט׳ רָפִין דִסְמִיכִין לְדִבּוּר Novem ſunt lenia conjuncta cum Verbo דִּבֵּר. Sic Job. 15.5. ad עֲרוּמִים notatur, ב׳ רָפִין *Duo ſunt lenia*. nam & duo ſunt dageſſata, ut עֲרוּמִּים Job. 22.6, de quibus hîc in Maſora magna datur ſymbolũ עַרְטְלָאִין דְנָשִׁין חַכִּימִין רָפִין cujus explicationem vide ſuprà cap. 5. in voce דָגֵשׁ. Item Gen. 12.19 ad לָמָה notatur, ג׳ ר״פ רָפִין *Tria ſunt initium verſus, & lenia*. Rurſus Pſal. 42.10 & 43.2 ad לָמָה notatur, ג׳ רָפִין *Tria ſunt lenia*, nempe non in initio verſus. Tertium eſt Job. 7.20. Aliâs enim ſæpè dicitur לָמָּה cum Dages, de quorum differentia extant regulæ quædam in Maſora magna Pſal. 43. ver. 21: *Omne* לָמָה *lene, accentum habet in ultima, excepto uno*, לָמָה Job. 7.20: *Omne autem* לָמָּה *dageſſatum, accentum habet in penultima. Quod ſi ſit conjunctum literis gutturalibus* א״ה, (id eſt, ſi ſequens dictio incipiat ab א vel ה) *eſt lene, & habet accentum in ultima, exceptis quinque dageſſatis* & penacutis: *ut* לָמָּה הִצִּיתוּ *Quare ſuccenderunt*, 2. Sam. 14.31: לָמָּה הָיָה *Quare fuit*, Jerem. 15.18: לָמָּה אִירָא *Quare timebo*, Pſal. 49.6: לָמָּה הִרְגַּזְתַּנִי *Quare commoviſti me*, 1. Sam. 28.15: לָמָּה אַכֶּכָּה *Quare percuterem te*, 2. Sam. 2.22. *Quodcunq; autem conjunctum eſt reliquis literis, habet Dageſch, exceptis tribus ſuperioribus. Secundò* dicitur de abſentia Dages poſt literas ſerviles כ״לב ante Nomina, id eſt, quando iſtæ literæ ante Nomina notãtur cum Scheva, aut vicario aliquo ejus puncto, tunc vox iſta dicitur *Raphe Lenis*, reſpectu alterius formæ, quâ excluſo articulo notantur cum Pathach

ſequente Dageſch, tunc vox iſta dicitur *Dageſſata*, ut ſuprà cap.5.ad vocem דָגֵשׁ dictum eſt. De כ, Pſal.119. 132, ad כְּמִשְׁפַּט notatur, ז׳ רָפִין *Septem ſunt lenia*: de ל, Gen.9.15,ad לְמַבּוּל notatur, ל׳ רָפֵי *Non extat ampliùs lene*, nam aliàs dicitur לַמַּבּוּל. Sic Gen.1.6,ad לְמָיִם notatur, ל׳ רָפֵי *Non occurrit ampliùs lene*, ſed aliâs לַמָּיִם. De ב, Geneſ.23.9,ad בְּכֶסֶף notatum, ט״ו רָפִין בְּתוֹרָה *Quindecim ſunt lenia in Lege. Tertiò*, dicitur ſimili uſu de Verbis Futuri Temporis, quæ præfixum habent ו ſervile cum Scheva aut ejus vicario aliquo, vel etiam cum Kametz notatum: ut, Geneſ.1.9, ad וְתֵרָאֶה notatum, ל׳ רָפֵי *Non occurrit ampliùs lene*. Sic Exod.14.15, ad וְיָבֹאוּ traditur, ז׳ רָפִין *Septem ſunt lenia*. Item, Jeſa.40.27,ad וּתְדַבֵּר notatum, ג׳ רָפִין *Tria ſunt lenia*, ad differentiam וַתְּדַבֵּר. Vox רָפֶה tamen ſæpè in his exemplis omittitur. *Quartò* de abſentia puncti Mappik in litera ה: ut,Gen. 25.31, ad מִכְרָה notatum, ל׳ וְרָפֶה וְחַד מַפִּיק הֵ׳א *Non occurrit ampliùs & eſt lene, & aliud eſt cum Mappik in* ה. Hoc exſtat Pro.31.10, nempe מִכְרָהּ *Pretium ejus*. In Maſora magna hoc loco legitur, Undecim eſſe paria vocum hujuſmodi ſingularum, quarum una habet Mappik, altera non habet. Has ergo voces in his paribus quæ puncto Mappik carent, annotarunt & dixerunt eſſe *lenes* ac immunes à Mappik, nō quod illud habere debuerint, ſed quod rectè eo careant, & ſic diſtinguātur ab altera quæ Mappik rectè & jure habet. Catalogus omnium ponitur in Maſora finali, in litera ה. Sunt & alia octodecim in Maſora finali, quæ debebant habere Mappik & non habent, ad ea plerunq; ſcribunt לא מַפִּיק הֵ׳א. *Quinto*, de הֲ interrogandi particulâ, in

iis,

iis,quæ aliâs habent aut habere poſſunt articulum הַ ſequente Dageſch, cujus reſpectu illud הַ, non ſequente Dages,dicitur *lene*: ut,Gen.4.9,ad הֲשֹׁמֵר notatum, ל׳ רָפֵי *Non eſt ampliùs lene*. At benè quidem הַשֹּׁמֵר, ut הַשֹּׁמֵר אֱמֶת *Qui cuſtodit veritatem*, Pſal.146.6.Sic Gen. 17.17, ad הֲבַת notatum, ל׳ רָפֵי *Non legitur ampliùs lene*: aliàs הַבַּת, ut Exod.1.22. Item Ruth.1.19, ad הֲזֹאת traditur, ה׳ רָפִין *Quinque ſunt lenia*, ſcilicet ad differentiam eorum, quæ ſcribuntur הַזֹּאת. *Sextò*, dicitur de Chatephpathach & Chatephſægol ſub gutturalibus in quibuſdam vocibus, quæ aliàs pro iſtis vocalibus habent Scheva ſimplex quieſcens, quod reſpectu iſtarũ eſt durioris tunc pronunciationis: ut, Pſalm.62.9,ad מַחֲסֶה in utraque Maſora notatur, ט׳ רָפִין בְּלִשְׁנָא *Novem ſunt lenia in hac locutione*, id eſt, cum Chatephpathach, pro quo aliàs eſt Scheva quieſcens, מַחְסֶה, quod vocãt *Dages*, ut dictum ſuprà cap.5.ad vocem דָּגֵשׁ. Idem notatur Pſal.73.28. Sic & אֶחְסֶה ſemper eſt lene, excepto uno, וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ אֶחֱסֶה *Et in umbra alarum tuarum confidam*, Pſalm.57.2, ubi propterea Maſora parva notat, Non reperiri ampliùs cum Chateph, id eſt, Scheva, quod ſic Maſora quandoq; vocat. Item Gen. 14.20, ad מַעֲשֵׂר notatum, ג׳ רָפִין *Tria ſunt lenia*. Loca hîc afferuntur in Maſora magna.

שִׁטָּה

Series, Linea. Vocabulum eſt Chaldaicum, cujus in Targum etiam uſus: ut, חֻקָּהּ וְעַל סֵפֶר *Et in librum exarato illud*, Targum, וְעַל שִׁטִּין דִּסְפַר רְשׁוּם *Et in lineas libri ſignato*, Jeſa.30 8. Item alibi, כְּתִיבָן בְּעֶשֶׂר שִׁטִּין דַּמְיָן לְשִׁטֵּי גִנַּת בֻּסְמָא *Scriptæ decem lineis, quæ ſimiles ſunt lineis florum horti.*

horti aromatum, Cant.5.13. In Maſora ſumitur pro Serie ſive Catalogo vocum, quæ diſpoſitæ & collectæ ſunt in ordinem, ut lineæ in libro, & flores ac herbæ in hortis. Sic eſt *Schitta* ſive Series parium, verſuum, dictionum, literarum, de quibus certa quædam affectio in convenientia aut diſcrepantia traditur. Ita eſt Schitta vel ſeries vocum, quę deſinunt in בָּה, nec unquam ſæpiùs in Scriptura occurrunt. Eſt Schitta, ſive Catalogus vocum, quæ incipiunt ab ומ״א; alius catalogus quæ incipiunt ab ומ״ב, alius ab ומ״נ, alius ab ומ״ה, alius ab ומ״ז, & ſimiles alii, qui in Maſora finali recenſentur, & paſſim per Maſoram textualem, de quibus nihil attinet hîc plura dicere.

תְּאוֹמִים

Gemelli. Vox ex uſu biblico nota. In Maſora uſurpatur de Gemellis dictionum in uno verſu continuo repetitarum. Unde in Maſora finali, in principio literæ ב׳, notatur, א״ב תְּאוֹמִים בְּפָסוּק, *Eſt Alphabethum vocum gemellarum in uno verſu*, veluti אֱכוֹל אֱכוֹל Ezech.3.1, & hujuſmodi plures ex litera א. Item, בֶּאֱרוֹת בֶּאֱרוֹת *Putei, Putei*, Geneſ.14.10: גֵּבִים גֵּבִים *Foſſæ, foſſæ*, 2.Reg. 3.16. Harum vocum gemellarum centum & quinque in unum Alphabethum collectæ ſunt, quę dicto loco recenſentur. Sunt etiam tres verſus, in quibus ſunt tergeminæ, id eſt, tres voces continuò repetitæ, unde Ezech.21.31, ad עַוָּה עַוָּה עַוָּה in Maſora parva notatur, ג׳ מִן תְּלָת מִלִּין מְתָאֲמָן *Tres verſus ſunt ex tribus vocibus gemellatis*, id eſt, ter repetitis. Alter verſus eſt אֶרֶץ אֶרֶץ אֶרֶץ Jer.22.29, ubi Maſora magna notat, ג׳ פְּסוּקִים מְשֻׁלָּשִׁים בִּקְרִיאָה׃ *Tres verſus triplicati ſunt in Scriptura*, id eſt, ex tripli-

triplicatis vocibus conſtantes. Tertius, קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ Jeſa.6.3, ubi Maſora parva notat, ד׳ פְּסוּקִים דַּמְיָן *Quatuor verſus ſimiles ſunt.* Nempe quartum hîc intelligit הֵיכַל יְהוָה הֵיכַל יְהוָה הֵיכַל יְהוָה: Templum Domini, & cæt. Jerem.7.4.

תּוֹרַת כֹּהֲנִים

Lex Sacerdotum. Sic vocatur in Maſora Liber Levitici, quia Sacerdotibus leges præſcribit officii ſacerdotalis.

תֵּיבָה:

Dictio, Vox, Vocabulum: pluraliter תֵּיבוֹת & תֵּיבִין. Vox Rabbinica & Grammatica, unde רָאשֵׁי תֵיבוֹת *Capita dictionum*, quomodo *Abbreviaturas* vocant, quòd ex capitalibus ſive initialibus plurium vocū literis colligantur: סוֹפֵי תֵיבוֹת *Fines dictionum.* מִלָּה idē eſt, unde pluraliter מִלִּין. Elias vult, apud priſcos Hebræos diſtinctionē fuiſſe inter hæc duo vocabula, & מִלָּה propriè fuiſſe Vocabulum ore prolatum, à מִלֵּל *Loqui*, & תֵּיבָה Vocabulum ſcriptum. At in Maſora hæc confunduntur, & Maſorethis quinam fuerunt antiquiores Grammatici? omnino hîc מִלִּין & תֵּיבִין ſynonima ſunt. Geneſ.27.3, ad צֵידָה notatur in Maſora parva, חַד מִן כ״א תֵּיבִין *Eſt unum ex 21. vocibus, quæ ſcribuntur per* ה׳ *in fine & non leguntur*, pro quo in Maſora finali legitur מִלִּין. Frequentiſsimè etiam in Maſora dicitur תֵּיבוּתָא, unde בְּרֵישׁ תֵּיבוּתָא *In principio dictionis*, בְּסוֹף תֵּיבוּתָא: *In fine dictionis*, בְּמִצְעוּת תֵּיבוּתָא *In medio dictionis.* Pluraliter dicunt תֵּיבוּתָן contra omnem analogiam, ut מִן תַּרְתֵּין תֵּיבוּתָן *Ex duabus vocibus.*

תְּרֵיסַר

Duodecim. Vocabulum Chaldaicum, compoſitum & contractum, ex תְּרֵין ſive תְּרֵי *Duo* & עֲסַר *Decem*, un-

de & diviſim dicitur תְּרֵי עֲסַר. Sic in Maſora elliptice vocantur, *Duodecim Prophetæ minores*, qui in unum librum redacti ſunt, ne particulatim perderentur. Sic 1.Reg.3.15, in Maſora parva ad דָּוִיד notatur, ח׳ מְלֵאִים וְכָל ד״ה וּתְרֵיסַר וְעֶזְרָא דִּכְוָ׳: *Quinque ſunt plena, & totus Chronicorum liber, & duodecim prophetæ, & Eſra ſimiles ipſis ſunt*, id eſt, in illis quoque דָּוִיד plenè cum י ſcribitur.

Atque hæ ſunt præcipuæ voces Maſorethicæ, in quarum obſcuriore ſenſu, Lector inexercitatus facilè impingere & hærere poſſet: eas ſi probè hinc perceperit, in offenſo pede tutus in Maſoræ lectione procedet. Si quæ aliæ præterea occurrerint, ex communi Chaldaicæ linguæ uſu petitæ, eæ ex Lexicis chaldaicis cognoſcendæ erunt.

CAPUT XIII.

Interpretatio Maſoræ parvæ ſuper primum Caput Geneſeos.

UT certior ſit ratio, utramque Maſoram legendi & intelligendi, & præcedentis doctrinę in Clavi Maſoræ propoſitæ, habeatur praxis aliqua, aut praxeos exercendæ exemplum, nunc majoris commodi & facilioris uſus cauſâ, interpretationis ſpecimen breve proponemus, & primùm in Maſora parva, quę lateri textus appoſita eſt.

Verſ. 1. בָּרָא אֱלֹהִים) ג׳ *Tria ſunt*, id eſt, ter hæc duæ voces conjunctim in Scriptura leguntur, quorũ loca in appoſita hîc Maſora magna adducuntur. Circulus ad medium harum vocum poſitus, indicat, Notam maſo-

maſorethicam ad utramque vocem pertinere, & ſic ſemper. Quando Notæ plures juxta unam lineam ſunt, tum tot quoque circuli ſuper textum iis reſpondent, & Nota prima ad circulum primum, ſecunda ad ſecundum, & ſic deinceps referuntur. At circuli plures in medio vocum continuò poſiti, unius vicem obeunt, ac proinde unicâ Notâ contenti ſunt, ut in mox ſequenti exemplo. אֶת ° הַשָּׁמַיִם ° וְאֵת ° הָאָרֶץ) ג׳ *Tria ſunt*. De hac maſora vide Caſtigationes noſtras. הָאָרֶץ) ג׳ סוֹף פָּסוּק *Tria ſunt finis verſus*, ſive Ter hæc vox in fine verſus legitur. Loca adducũtur hîc in Maſora magna.

Verſ. 2. וְהָאָרֶץ) ח׳ ראש פָּסוּק *Octo ſunt initium verſus*. Hæc in Maſora magna hoc loco adducuntur. תֹהוּ וָבֹהוּ) ב׳ דִסְמִיכִן *Duo ſic conjuncta ſunt*, ſive Bis hęc conjunctim leguntur. Loca ſunt hîc in Maſora magna. וְחֹשֶׁךְ) ב׳ *Duo ſunt*, ſive Bis in Scriptura extat. Circulus debet ſupra mediam vocem deſcribi: nam ad ſolam hanc Nota pertinet, ut patet hîc ex Maſora magna, in qua duo loca adducuntur. פְּנֵי תְהוֹם) ב׳ *Duo ſunt*. וְרוּחַ אֱלֹהִים ח׳ *Octo ſunt*. Loca horum in Maſora magna remittuntur ad Maſoram finalem. Ubi autem illic reperiantur, docemus capite ſequenti.

Ver. 3. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים) כ״ה *Viginti quinque ſunt*, ſive Viginti quinq; locis hęc conjunctim in Scriptura legũtur. Hæc niſi Maſora notaret, quis non crederet, impendiò ſæpiùs hanc locutionẽ in Scriptura inveniri?

Verſ. 4. וַיַּרְא אֱלֹהִים) ט׳ בְּתוֹרָה *Novem ſunt in Lege*. וַיַּבְדֵּל) *Tria ſunt*.

Verſ. 5. לָאוֹר) ז׳ וְסִימָן צְוַח סַמְיָא וּסְבַר לְמִפַּק בְּלֵילְיָא וְקָם בְּצַפְרָא׃ *Septies extat, quorum ſymbolum, Clamavit cæcus,*

& exſpectavit exire noctu, & ſurrexit manè H[illegible]-lum Chaldaicè propoſitum, continet ſeptem voces, quæ ſeptem loca biblica, in quibus לָאוֹר legitur, referunt. Nempe צְוַח refert primum hunc locum, in quo extat וַיִּקְרָא, quod Verbum ſæpè etiam *Clamare* ſignificat, ut Chaldæis צְוַח. סַמְיָא *Cæcus*, refert locum, *Et deduxi* עִוְרִים *cæcos per viam*, Jeſa.42.16. Qui Hebraicè dicitur עִוֵּר, Chaldaicè vocatur סַמֵּי, unde emphaticè סַמְיָא vel סַמְיָא *Cæcus.* וּסְבַר *Et exſpectavit*, notat locum, נְקַוֶּה לָאוֹר *Exſpectamus lucem*, Jeſa.59.9. לְמִפַּק *Exire*, deſignat locum, יוֹצִיאֵנִי לָאוֹר *Exire facit me in lucem*, Mich.7.9. Pro hoc Verbo in Chaldæo eſt יַפְּקִנַּנִי, quo eodem maſora utitur. Radix eſt נְפַק, quod in Targum pro Hebræo יָצָא uſurpatur. בְּלֵילְיָא *Noctu*, refert locum, *Revelans profunda* מִנִּי־חֹשֶׁךְ *è tenebris* Job.12.22. Ad hunc locum deſignandum, meliùs conveniret in ſymbolo בַּחֲשׁוֹכָא, quâ Targum hîc utitur. וְקָם *Et ſurgit*, notat locum, לָאוֹר יָקוּם רוֹצֵחַ *Ad lucem ſurgit latro*, Job.24.14. בְּצַפְרָא *Manè*, refert locum, בַּבֹּקֶר *Unoquoque mane profert in lucem judicium ſuum*, Soph.3.5. Sic de ſimilibus ſymbolis judicandum.

Verſ.6. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים) ג׳ בְּטַעַם *Tria ſunt cum accentu iſto*, nempe Sakephkaton, ut in Maſora magna hîc expreſsè dicitur. וִיהִי) ל״ב *Triginta duo ſunt*, ſive triginta duobus locis invenitur. לַמָּיִם) לֵית רָפֵי Non extat amplius lene. Litera ל ſupernè punctata, hoc modo ſemper legenda eſt. Lene, id eſt, non ſequente Dages poſt ל, qualis eſt forma לַמַּיִם, quæ idcirco vocatur *Dageſſata*. Vide ſuprà in Clavi, cap.12. ad vocem רָפֶה.

Verſ.7. וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים) ד׳ *Quater extant*, nempe ſic

con-

conjuncta. וַיְהִי־כֵן) ז׳ *Septies extant.* Varii hîc ſunt libri. Vide Caſtigationes noſtras in Maſoram finalem ad fol.23.

Verſ.8. יוֹם שֵׁנִי) ל׳ דסמיכין) *Non inveniuntur ampliùs conjuncta.*

Ver.9. אֶל־מָקוֹם) ט׳ *Novem ſunt.* וְתֵרָאֶה) ל׳ רפי *Non extat ampliùs lene*, id eſt, cum Scheva ſub ו, ad differẽtiam formæ וַתֵּרָאֶה. Vide Clavem cap.12.ad רָפֶה.

Ver.10. לַיַּבָּשָׁה) לַ׳ וְחַד לְ *Non invenitur ſæpiùs cum Pathach ſub* ל, *& unum eſt cum Scheva ſub* ל. Illud legitur Pſal.66.6, הָפַךְ יָם לְיַבָּשָׁה *Convertit mare in aridam*, ubi viciſsim maſora notat, non reperiri ampliùs cum Scheva. יַמִּים) ט״ו *Quindecim ſunt.* Abeſt hæc Nota ex editione prima, & rectè, quia falſa eſt. Vide Caſtigationes noſtras ad hunc locum.

Verſ.11. תַּדְשֵׁא) ל׳ במתג *Non extat ampliùs, & eſt cum Meteg.* Sed neque abſque Meteg ulteriùs invenitur, quo uſu aliâs ו copulã Maſora interponere ſolet, veluti hoc loco, ל׳ ומתג *Non extat ampliùs, & habet Meteg*, qui hujus loci ſenſus eſt. עֵץ פְּרִי) ב׳ *Bis extant.* Loca adducuntur in Maſora finali, in litera ע in ordine עץ. Alter autem locus extat Pſal.148.9. עֹשֶׂה פְּרִי) ב׳ *Bis extant.* לְמִינוֹ) ד׳ *Quater invenitur*, ſcil. in Lege, quod Maſora magna hîc addit.

Verſ.12. ותוצא) ג׳ ב׳ מְלֵאִים וְאֶחָד חָסֵר *Tria ſunt, quorum duo plena* (cum ו) *& unum defectivum*, (ſine ו). לְמִינֵהוּ) י״ד *Quatuordecim ſunt.* וַיַּרְא אֱלֹהִים) ט׳ בְּתוֹרָה *Novies extant in Lege.* Eadem maſora & ſuprà fuit ver.4.

Ver.14. מְאֹרֹת) ב׳ חֲסֵרִים דַּחֲסֵרִים *Duo ſunt omnino defectiva.* De hac locutione vide Clavem cap.7. לְהַבְדִּיל)

בַּטַּעַם בׄ *Duo ſunt cum iſto accentu*, nempe Sakephgadol, quem hîc habet. לְאֹתֹת) לׄ חָסֵר בְּתוֹרָה *Non extat amplius defectivè in Lege.* וּלְמוֹעֲדִים) בׄ *Bis extat.* Plenior hîc eſt Maſora magna, quæ duo hæc diſtinguit.

Ver.16. הַמְּאֹרֹת) בׄ חֲסֵרִים *Duo ſunt defectiva.* Alterum fuit paulò antè verſu 14, ſed ſine ה ab initio. הַגְּדֹלִים) אֶת הַמָּאוֹר לׄ חָסֵר בְּתוֹרָה *Non extat amplius defectivũ in Lege.* וְאֶת הַמָּאוֹר) לׄ ואת המאור לׄ ו את המאור id eſt, neutra hæc locutio amplius invenitur. לְמֶמְשֶׁלֶת) גׄ *Ter occurrit.* Loca hîc adducuntur in Maſora magna.

Verſ.18. וְלִמְשֹׁל) לׄ חָסֵר *Non extat amplius defectivum.* וּבַלַּיְלָה) הׄ *Quinquies extat.*

יְעוֹפֵף) בׄ *Duo ſunt.* Alter locus extat Jeſa.6.2.

Verſ.21. הַתַּנִּינִם) גׄ חֲסֵרִים יׄ תִּנְיָנָא *Tria defectiva ſunt* י *ſecundo.* Quilibet ſcriba aut librarius illud י in ſcribendo addere potuiſſet, niſi maſora hæc moneret, ſic authenticè ſine י in libris eſſe, ideoq; ſic relinquendum. הָרֹמֶשֶׂת) גׄ חֲסֵרִים *Tria ſunt defectiva*, abſque ו ſub Cholem. שָׁרְצוּ) לׄ *Non reperitur amplius.* לְמִינֵהֶם) לׄ *Non extat amplius.* עָף) בׄ *Duo ſunt.* Abeſt hæc Nota ex editione prima, & ex Maſora finali. Adjecta eſt ab authoribus editionis Venetæ ſecundæ. Intelligitur autem de forma defectiva, quæ eſt abſq; ו: nam עוף plurima reperiuntur. Alterum defectivum hactenus non obſervavimus, unde ſuſpicio, Notam pertinere ad עָף כָּנָף conjunctim. Id enim adhuc ſemel legitur Pſal.78.27.

Verſ.22. פְּרוּ וּרְבוּ) דׄ *Quater extant.* Abeſt & hæc Nota ex editione prima, & ex Maſora finali. Nos iſta adducimus in Caſtigationibus noſtris in Maſoram finalem, ad fol.45. col.4. ubi vide. וּמִלְאוּ) גׄ *Ter invenitur.*

Abeſt

Abeſt & hæc Nota ex editione prima, & ex Maſora finali. Vide rurſus Caſtigationes noſtras in Maſoram finalem ad fol.45.col.4. בַּיַּמִּים) ה׳ רְגוּשִׁים *Quinque ſunt dageſſata*, ſcil. poſt ב, ſive cum Pathach ſub ב ſequente Dages. Vide Clavem cap.5. וְהָעוֹף) ג׳ *Ter extat*, ſcilicet in Lege, ut hîc Maſora magna plenè loquitur. יִרְב) ב׳ *Bis extat*.

Verſ.24. תּוֹצֵא) רִכְוָתֵי׳ חַד מִן ס״ג חַד לִישָׁן וְכָל חַד וְחַד ל׳ *Eſt una ex 63 vocibus unius Radicis* יצא, *quarum nulla aliam ſibi habet ſimilem*, id eſt, quarum nulla alibi ſæpius legitur. Hæc recenſentur in Maſora finali in litera י, in Radice יצא.

Verſ.25. חַיַּת הָאָרֶץ) י׳ רסמיכין *Decem ſunt conjuncta*. De hac maſora vide Caſtigationes noſtras ad Maſoram finalem, ad fol.11.col.3.

Verſ.26. בְּצַלְמֵנוּ) ל׳ *Non extat amplius*. וּבְעוֹף) ג׳ *Ter extat*. Alter locus eſt ver.28, hujus capitis, tertius Hoſ. 4.3, ubi Maſora magna textualis hæc loca adducit, וּבְכָל) ה׳ פְּסוּקִים וּבְכָל וּבְכָל Quinq; verſus ſunt, in quibus bis reperitur וּבְכָל. Hi verſus adducuntur in Maſora magna textuali, Eſth.8 17.

Verſ.27. בְּצַלְמוֹ) ל׳ *Non extat amplius*. בְּצֶלֶם) ג׳ *Tria ſunt*. Loca hîc in Maſora magna afferuntur.

Verſ.28. וַיֹּאמֶר לָהֶם) כ״ב *Viginti duo ſunt*. Loca recenſentur in Maſora finali, in litera א, in אמר. וְכִבְשֻׁהָ) ל׳ חָסֵר *Non extat amplius defectivum*, nempe ſine ו poſt ש, debebat enim plenè ſcribi וְכִבְשׁוּהָ. וּרְדוּ) ב׳ *Bis extat*. Maſora magna hîc addit, בִּתְרֵי לִשְׁנֵי, *in duplici ſignificatione*: vide ibi. וּבְעוֹף) ג׳ *Tria ſunt*, Sic antè ver.26.

Ver.29 עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ) י״א *Undecim ſunt*. Hæc maſora

ſora abeſt ex editione prima, & nullibi ſæpiùs reperitur. Vide ea in Caſtigationibus noſtris in Maſoram finalem, ad fol.11, col.2.

Verſ.30, וּלְכָל) ר׳ ראש פָּסוּק *Quater eſt initium verſus.* חַיַּת הָאָרֶץ) י׳ *Decem ſunt.* Vide paulò antè ver.25. רומש) ב׳ מְלֵאִים *Duo ſunt plena.* Horum nulla alibi in tota Maſora fit mentio. Alterum extat Gen 8,19.

Verſ.31, טוב מאר) ב׳ *Bis extant.* Abeſt ex editione prima, nec ulla ejus in Maſora ampliùs fit mentio. Quærant Hebræi locum alterum, יוֹם הַשִּׁשִּׁי) ל׳ *Non extat ampliùs.*

Atque hæc ſpeciminis loco ad interpretationem Maſoræ parvę adduxiſſe ſufficiat, ex quibus facilis patebit aditus ad reliqua ſimiliter legenda & intelligenda. Patet autem ex his, interdum Maſoram parvam habere, quæ Maſora magna non habet. Id fit duplici ratione: primò, quod ea alio in loco Maſoræ magnæ textualis adducantur, aut in Maſora magna finali: deinde quòd ex aliis probatis libris maſoræ, Notæ quædam hîc fuerint vel ſervatæ, vel denuò adjectæ (ut ſecundæ editionis Venetæ authores quandoque feciſſe videntur) de quibus poſtea minùs cautè cogitatum fuit, an earum vel commemoratio vel cõfirmatio in maſora magna fiat. Certè nihil debuiſſet ibi poni, cujus fides non proſtaret in maſora magna, quæ ſuæ Traditionis probationem vel ſtatim affert, vel in alium locum remittit. Nos ergo quorundam probationes novas hac occaſione Caſtigationibus noſtris inſeruimus, ut de aliis ſimilibus ſimile fiat judicium, & manuſcripti maſoræ libri de talibus in poſterum

ſterum conſulantur. Ad hujus Maſoræ parvæ majorem fidem, nunc quoque Maſoræ magnæ textualis ſimile interpretationis ſpecimen in idem hoc Caput primum afferemus.

CAPUT XIV.

Interpretatio Maſoræ magnæ ſuper Caput primum Geneſeos.

VERS. 1. ה׳ ג׳ מִנְהוֹן ר״פ וב׳ בְּמִצְעוּת וְסִימָנֵיהוֹן (בְּרֵאשִׁית *Quinque ſunt, tria ex illis initium verſus, & duo in medio verſus, quorum loca*, בְּרֵאשִׁית בָּרָא In principio creavit, Gen. 1.1, בְּרֵאשִׁית מַמְלְכוּת יְהוֹיָקִים In principio regni Jehojakim, Jer. 26.1. בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת יְהוֹיָקִים In principio regni Jehojakim, Jerem. 26.25. בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת צִדְקִיָּה In principio regni Tzidkię, Jer. 28.1. בְּרֵאשִׁית מַלְכוּת צִדְקִיָּה. In principio regni Tzidkiæ. Jer. 49. 34. Vox textus communiter maſoræ pręmitti ſolet, quam nos hîc ſeparatim ponimus, ut videatur diſtinctio. Duorum numerorum & abbreviaturæ ratio, in principio Clavis explicata. Vox 'וסי, quando de pluribus uſurpatur, hoc modo ſemper legenda eſt. Porrò duo poſteriora loca ſunt, in quibus vox בראשית in medio verſu occurrit, Hæc autem maſora duobus punctis à ſequẽti diſtinguitur, & ſic ſemper fit. בָּרָא אֱלֹהִים (ג׳ *Tria ſunt*, id eſt, ter conjunctim hæc leguntur, quorum loca, בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים In principio creavit Deus, Gen. 1.1. אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת Quod creaverat Deus faciendo, Gen. 2.3. לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא A die quo creavit Deus, Deut. 4.32. Subjicit Maſora, וְאִנּוּן בְּאוֹרַיְתָא *Et iſta ſunt in*

Lege. Hæc diverſitate linguæ & ſenſus facilè diſtinguuntur à prioribus locis biblicis. Aliâs ſolet Maſora tale quid primo numero ſtatim ſubjicere. ג׳ ס״פ) הָאָרֶץ וּבָתְרֵיהוֹן וְהָאָרֶץ׃ *Tria ſunt, finis verſus, & poſt ea ſtatim eſt* והארץ. nempe in principio ſequentis verſus, quorum loca, בְּרֵאשִׁית בָּרָא In principio creavit, Geneſ.1.1, poſt quem verſum eſt, וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ Et terra erat inanis, verſ.2. אָבְלָה נָבְלָה הָאָרֶץ Lugebit, emarceſcet terra, Jeſa. 24.4, poſtea, וְהָאָרֶץ חָנְפָה Et terra contaminata eſt, ver.5. וְהֵם יַעֲנוּ אֶת הָאָרֶץ Ipſa autem exaudient terram, Hoſ.2.23, poſtea, וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה Et terra exaudiet, ver.24.

Verſ.2. ח׳ רָאשֵׁי פְסוּקִים וסי׳) וְהָאָרֶץ *Octo ſunt initia verſuum*, id eſt, octies hæc vox verſum inchoat, quorum loca, וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ Et terra erat inanis & vacua, Gen.1.2, וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר Et terra non vendetur, Lev.25. 23. וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם Et terra deſeretur ab illis, Levit.26. 43. וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עוֹבְרִים Et terra per quam vos trãſitis, Deut.11.11. וְהָאָרֶץ חָנְפָה Et terra contaminata eſt, Jeſa.24.5. וְהָאָרֶץ הַגִּבְלִי וְכָל הַלְּבָנוֹן Et terra Giblæa & totus Libanon, Joſ.13.5. וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד Et terra deſolata coletur, Ezech.36.34. וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה Et terra exaudiet, Hoſ. 2.24. ב׳ דִסְמִיכֵי וסי׳) תֹהוּ וָבֹהוּ *Duo ſunt conjuncta, quorum loca*, וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ Et terra erat inanis & vacua, Gen.2.2. רָאִיתִי אֶת הָאָרֶץ Vidi terram, Jer. 4.23. ב׳) וְחֹשֶׁךְ *Duo ſunt, quorum loca.* וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם Et tenebræ erant ſuper abyſſum, Gen.1.2. וְחֹשֶׁךְ אֵי זֶה מְקֹמוֹ׃ Et tenebræ, quisnam locus earum, Job.38.19. ב׳ וסי׳) פְּנֵי תְהוֹם *Bis occurrit, quorum loca,* בְּחֻקוֹ חוּג עַל פְּנֵי תְהוֹם׃ Cum deſcriberet circulum in ſuperficie abyſsi, Prov.8.24. וְרֵין *Et hic verſus*, nempe hujus textus, וא׳

Et

Et unum eſt, ſcilicet cum ו ab initio, וּפְנֵי תְהוֹם יִתְלַכָּדוּ׃ Quum ſuperficies terræ conſtringuntur, Job 38.30. Hæc maſora in prima & tertia editione veneta, planè mēdoſa & falſa eſt. ח׳ בִּלְשָׁנָא וסי׳ כו׳ בְּמָסֹרָה רַבְּתָא׳ וְרוּחַ אֱלֹהִים. *Octo ſunt in hac locutione, quorum loca & cæt ſunt in Maſora magna.* Vox *Beliſchna* ſemper notat ejuſdem locutionis ſive vocis diverſam formam, ut hoc loco non tantùm de ורוח intelligitur, ſed quoque de רוּחַ ſine præfixo ו. Vide Clavem cap. 8. Cùm remiſsio fit ad Maſoram magnam, ſemper intelliges Finalem. Traduntur autem ibi loca in ordine אל inter voces אלהים.

Verſ. 3. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים׃ כ״ה וסי׳ כו׳ במס׳ רבת׳ *Viginti quinq; ſunt, quorum loca & cæt. extant in Maſora magna.* Extant ibi in litera א׳ inter voces אלהים.

Verſ. 4. וַיַּרְא אֱלֹהִים׃ ט׳ בְּתוֹרָה *Novem extant in Lege, quorum loca extant in Maſora magna.* nempe inter voces nominis אלהים in litera א׳. וַיַּבְדֵּל׃ ג׳ וסי׳ כו׳ *Tria ſunt, quorum loca extant in Maſora magna*, nempe in litera ב׳ in ordine בדל.

Verſ. 5. לָאוֹר׃ ז׳ קָמֵצִין וסי׳ *Septem ſunt cum Kametz, quorum loca*, וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם Et vocavit Deus lucem, diem, Geneſ. 1.5. וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ Et deduxi cæcos in via, Jeſa. 42.16. יְהוָה צַדִּיק בְּקִרְבָּהּ Dominus juſtus in ea, Soph. 3.5. עַל כֵּן רָחַק מִשְׁפָּט Idcirco elongatum eſt judicium, Jeſa. 59.9. זַעַף יְהוָה אֶשָּׂא Indignationem Domini portabo, Mich. 7.9. לָאוֹר יָקוּם רוֹצֵחַ Ad lucem ſurget latro, Job. 24.4. מְגַלֶּה עֲמֻקוֹת מִנִּי חֹשֶׁךְ Revelans profunda ex tenebris, Job. 12.22.

Verſ. 6. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים׃ ג׳ בְּטַעַם זָקֵף *Tria ſunt cum accen-*

tu Sakeph, quorum loca, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ Et dixit Deus,ſit expanſum,Geneſ.1.6. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם Et dixit Deus, reptilia-producant aquæ, Geneſ.1.20. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם Et dixit Deus, faciamus hominem, Geneſ.1.26. וַיְהִי) ל״ב וסי׳ בו *Triginta duo ſunt, quorum loca & cæt. in Maſora magna* Nempe in litera ה׳ in ordine היה, ubi addit maſora רָפִין *Lenia*,id eſt, ſine Dages poſt literam ו, quale eſt aut eſſe debet in forma וַיְהִי.

Verſ.7. וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים) ד׳ וסי׳ בו *Quatuor ſunt,quorum loca in Maſora magna*. nempe in litera א, inter voces nominis אלהים. וַיְהִי כֵן) ח׳ בְּסֵפֶר בְּרֵאשִׁית וסי׳ בו *Octo ſunt in libro Geneſeos, quorum loca in Maſora magna*. Scilicet in litera ה׳ in ordine היה. Vide de hac maſora Caſtigationes noſtras ad hunc locum.

Verſ.9. אֶל מָקוֹם) ט׳ וסי׳ בו *Novem ſunt, quorum loca in Maſora magna*. nempe in litera א׳, in ordine אל. Vide ibi Caſtigationes noſtras ad fol.6.col.7.

Verſ.11. עֹשֶׂה פְּרִי) ב׳ וסי׳ *Duo ſunt, quorum loca*, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ Et dixit Deus, herbam-producat terra,Gen.1.11. וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ Et produxit terra, Gen. 1.12, לְמִינוֹ) ד׳ בְּאוֹרַיְתָא וסי׳ *Quatuor extant in Lege, quorum loca*, תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ Herbam-producat terra, Geneſ. 1.11. אֵת כָּל עֹרֵב לְמִינוֹ (ſic hoc loco in maſora legendum) Omnem corvum juxta ſpeciem ſuam, Levit. 11.15. וְחַבְרֵהּ דְּמִשְׁנֵה תוֹרָה *& ſocius ejus in Repetitione Legis*,id eſt,Deuteronomio, nempe cap.14.14,niſi quod hîc ſit וְאֶת. אֶת הָאַרְבֶּה לְמִינוֹ Locuſtam juxta ſpeciem ſuam,Levit.11.22.

Verſ.12. וַתּוֹצֵא) ג׳ ב׳ מְלֵאִים וְאֶחָד חָסֵר *Tria ſunt, quorum*

duo

duo plena & unum defectivum eſt, quorum loca, וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא Et produxit terra herbam, Geneſ. 1.12. וַתֹּצֵא אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל Et eduxiſti populum tuum Iſrael, Jerem. 32.21. וַתּוֹצֵא וַתִּתֶּן לָהּ אֵשֶׁר הוֹתִרָה מִשָּׂבְעָהּ Et produxit deditque ei quod reliquum fecerat ex ſeptem, Ruth. 2.18. Horum unum extat in Lege, alterum in Prophetis, tertium in Hagiographis, quod deſignat abbreviatura אנ״ך, quam vide in Clavi cap. 3. Vide etiam Caſtigationes noſtras ad hunc verſum. לְמִינֵהוּ) י״ד סי׳ כו׳ *Quatuordecim ſunt, quorum loca in Maſora magna* nempe in litera מ in ordine מין.

Verſ. 14. לְהַבְדִּיל) ב׳ בְּטַעַם וסי׳ *Duo ſunt cum hoc accentu, quorum loca,* לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה Ad diſtinguendum inter diem & inter noctem, Geneſ. 1.14. לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר Ad diſtinguendum inter immundum & inter mundum, Levit. 11.47. וּלְמוֹעֲדִים) ב׳ חַד חָסֵר וְחַד מָלֵא וסי׳ *Duo ſunt, unum defectivum & alterum plenum, quorum loca,* וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים Et erunt in ſigna & ſolennia tempora, Gen. 1.14. כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי Sic ait Dominus exercituum, jejunium quartum, Zach. 8.19. Sequitur in Maſora, וא׳ *Et unum,* עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים Fecit lunam in ſolennitates, Pſal. 104.19. Hoc per defectum literæ ו ab initio differt à præcedenti.

Verſ. 16. הַמְּאֹרֹת) ב׳ חֲסֵרִים דַּחֲסֵרִים וסי׳ *Duo ſunt omnino defectiva, quorum loca,* וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת Et dixit Deus, ſint luminaria, Gen. 1.14. וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת Et fecit Deus duo luminaria, Gen. 1.16. De phraſi Maſoræ vide Clavem, cap. 7. לְמֶמְשֶׁלֶת) ג׳ וסי׳ *Tria ſunt, quorum loca,* הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים Luminaria magna, hoc

verſu, in quo bis occurit, quod deſignatur per ב׳ בפסוק. tertius, וְאֶת הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת Et lunam in dominium diei, Pſal.136.8.

Verſ.18. וּבַלַּיְלָה) ה׳ וסי׳ כו׳ *Quinq. ſunt, & loca ipſorum extant in Maſora magna.* nempe in litera ל. in ordine ליל. etſi ibi non traduntur, ſed remiſsio fit inde ad Eccleſ.8.ad cujus capitis finem loca recenſentur.

Ver.20. יְעוֹפֵף) ב׳ וסי׳ *Duo ſunt, quorum loca,* וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל הָאָרֶץ Et avem volantem ſuper terram, Geneſ.1.20. וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף Et duabus volabit, Jeſa.6.2.

Ver.21. הַתַּנִּינִם) ג׳ חֲסֵרִים י׳ תַּנִּין *Tria ſunt defectiva* י *poſteriori, quorum loca,* וַיִּבְרָא אֱלֹהִים Et creavit Deus, Geneſ.1.21. וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ Et projecerunt ſinguli virgā ſuam, Exo.7.12. חֲמַת תַּנִּינִם Venenum draconum, Deuter. 32.33.

Ver.22. בַּיַּמִּים) ה׳ דְגוּשִׁים וסי׳ *Quinq; ſunt dageſſata, quorum loca,* וּמִלְאוּ אֶת הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף Et implete aquas per maria, & volucres, Gen.1.22. אֶת זֶה תֹּאכְלוּ בְּכֹל אֲשֶׁר בַּמַּיִם Illud comedetis ex omnibus quæ ſunt in aquis, Levit. 11.19. כֹּל אֲשֶׁר לוֹ Cuicunque ſunt primæ, Levit.11.9. וְכֹל אֲשֶׁר אֵין לוֹ Et cuicunque non ſunt primæ, verſ.10. כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ יְהוָה עָשָׂה בְּשָּׁמַיִם Quicquid vult Dominus facit in cœlis, Pſal.135.6. Dages hîc intellige de Dages primo poſt literam ב, cujus forma oppoſita dicitur Raphe. Adducuntur etiam loca in Ezechiele, cap.32, in principio. וְהָעוֹף) ג׳ בְּאוֹרַיְתָא וסי׳ *Ter occurrit in Lege, quorum loca,* וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ Et benedixit ipſis Deus, dicens, Fructificate, Gen.1.22. וְהָעוֹף אֹכֵל אֹתָם מִן הַסַּל Et volucres comedebant ea ex caniſtro, Geneſ. 49.17. וְאֹת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף Et hæc eſt lex de beſtia & vola-

volatili,Levit.11.46. Addit maſora, אִלֵּין אִנּוּן כֵּן *Hæc ita ſunt*, quæ confirmationis cujuſdam loco ſunt. Adducuntur etiam eadem hæc loca in Maſora finali in litera ע, in ordine עוף. יִרֶב) ב׳ וסי׳ *Duo ſunt, quorum loca*, וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ Et volatile multiplicetur in terra, Gen. 1. 22. יִרֶב הַמַּשָּׂא Multiplicatum fuit onus, 2. Paral. 24.27. Addit maſora, וְחַד *Et unum*, וַיִּרֶב הָעָם וַיַּעַצְמוּ Et multiplicatus fuit populus & roboratus valdè, Exo.1. 20. Hoc per additum ו ab initio differt à duobus præcedentibus.

Ver. 26. וּבְכָל) י״ג יְחִידָאִין וסי׳ כו׳ בְּמָסֹרָה רַבְּתָא *Tredecim ſunt ſolitaria, quorum loca & cæt. extant in Maſora magna.* Per *Solitaria* intellige, quę ante ſe in eodem verſu non habent בְּכָל. Vide Clavem cap. 8. Extant autem in Maſora magna in litera כ, in ordine כל.

Ver. 27. בְּצֶלֶם) ג׳ וסי׳ *Tria ſunt quorum loca*, וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם *Et creavit Deus hominem*, Gen.12.7. כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים *Nam in imagine Dei*, Gen.9.6. אַךְ בְּצֶלֶם יִתְהַלֶּךְ אִישׁ Certè per imaginem præterit vir, Pſal.39.7.

Ver. 28. וּרְדוּ) ב׳ בִּתְרֵי לִשְׁנֵי וסי׳ *Duo ſunt in duplici ſignificatione, quorum loca*, וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם *Et dominamini in piſces maris*, Gen.1.28. וּרְדוּ גַת פְּלִשְׁתִּים Et deſcendite ad Gath Philiſtæorum, Amos 6.2. Illud eſt à רָדָה, hoc à יָרַד.

Ver. 30. וּלְכָל) ר״ם וסי׳ כו׳ בְּמָסֹרָה רַבְּתָא *Quatuor ſunt initium verſus, quorum loca &c. in Maſora magna.* Extant in litera כ in ordine כל. חַיַּת הָאָרֶץ) י׳ בְלִישְׁנָא וסי׳ כו׳ במס׳ רבת׳ *Decem ſunt in hac locutione, quorum loca extāt in Maſora magna*, id eſt, in diverſa forma hujus vocis חַיַּת additâ ipſi aliquâ literâ ſervili ab initio, veluti לְחַיַּת · וּמֵחַיַּת quæ ſub hac voce חַיַּת etiam comprehenduntur. De nume-

numero *Decem*, vide Caſtigationes noſtras in hunc locum. In Maſora magna adducuntur loca in litera א׳ in ordine ארן.

Hæc pariter ſufficiant pro exemplo declarationis Maſoræ magnæ textualis, unde quilibet ſibi aditum faciliorem ad penetrandum in reliquam Maſoram, parare poterit.

CAPUT XV.

De Maſora magna, in ſingulorum librorum veſtibulo.

SUprà Capite primo Clavis Maſoræ, ad Maſoram textualem diximus, eam Maſoram, quæ ad textum quidem in ſingulorum librorum primo limine ponitur, non tamen ſemper ad textum iſtius folii pertinere. Eſt enim plerumque prolixior, quàm ut ad eum textum pertinere poſsit, qui peculiarem maſoram ſibi quoque adjectam habet. Ne quis ergo & hîc operoſiùs inquirendo diutiùs hæreat, huic quoque Maſoræ lucem aſpergemus, & impedimenta quoque expediemus. Ut introitus cujuſque libri eſſet auguſtior, primam ejus vocem majuſculis literis deſcriptam, & ſingulari quodam ornamento circumveſtitam, in media pagina quaſi libri Portam, Authores hujus operis propoſuerunt. Ei majoris inſuper ornatus cauſâ, Maſoram aliquam prolixiorem, certis lineis in quadratum diſpoſitis, quaſi magnifica quædam antepagmenta affixerunt, ut ſplendidiore hocce apparatu, ad magis attentum & religioſum acceſſum hoſpitem

tem quemlibet excitarent. Ut igitur ſingulis conſtet, quid in his librorum veſtibulis contineatur, ea ordine perſequemur.

Primus liber Moſis circa primam vocem בראשית continet Maſoram ad iſtam vocem pertinentem, in qua antiquitùs litera ב fuit formâ majuſculâ deſcripta, & ejus occaſione Maſora affert integrum Alphabethum literarum talium majuſcularum, quæ paſsim per totam Scripturam inveniuntur. Incipit ergo Maſora, ב״ית רַבָּתִי מֵאוֹתִיוֹת גְדוֹלוֹת דְּמִשְׁתַּמְּשֵׁי בְּהוֹ דְאִנוּן א׳ וכו׳ *Beth majuſculum eſt, ex literis majuſculis quibus utuntur, quæ ſunt* א׳ & cæt. Hîc porrò adducit ſingulas Alphabeti literas, una aut altera voce ipſi adjunctis, quæ ſignificant locum biblicum, in quo quælibet litera invenitur, veluti א׳ אָדָם שֵׁת, id eſt, א majuſculum eſt in voce אָדָם, ibi ubi legitur אדם שת, quod extat 1. Paral. 1.1. ב׳ בְּרֵאשִׁית בָּרָא, id eſt, ב in voce בְּרֵאשִׁית, ubi legitur בראשית ברא Geneſ. 1. 1. ג׳ וְהִתְגַּלַּח id eſt, ג׳ in voce והתגלח, quæ extat Levit. 13. 33, & ſic deinceps. De his vide ſuprà in Commentario, cap. 9.

Secundus liber Moſis Exodus, duplicem maſoram in veſtibulo habet, exteriorem & interiorem. Exterior pertinet ad primam hujus libri vocem וְאֵלֶּה ad quam tradit, י״ז רֹאשׁ פָּסוּק בְּתוֹרָה וסי׳ *Septendecim ſunt initium verſus in Lege, quorum loca, &* cæt. Loca iſta ſeptendecim hîc ordine recenſentur. Poſtea ulteriùs aliæ convenientes locutiones afferũtur, וְכָל תּוֹלְדוֹת דִּכְוָתִיהוֹן וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת בָּמ״ר *Omnia tholedoth ipſis ſimilia ſunt, veelle tholedoth, exceptis quatuor,* id eſt, quandocunq; ipſi adjuncta eſt vox תולדות, tunc quoque dicitur וְאֵלֶּה, præ-

terquam quater, quando dicitur אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת, quę quatuor hîc quoque afferuntur. Sic ſemper dicitur וְאֵלֶּה שְׁמוֹת exceptis quinque quæ dicuntur אֵלֶּה שְׁמוֹת, & hîc afferuntur. Item, In omnibus prophetis initio verſus ſemper dicitur ואלה שמות, exceptis ſeptem אלה שמות & cæt. Interior Maſora cõtinet Alphabethum commune vocum earundem, quarum prima incipit ab א׳, altera à וא׳, nec ſunt eis ſimilia, id eſt, quæ nunquam aliàs ſæpiùs inveniuntur, veluti אָכְלָה וְאָכְלָה.

Tertius liber Moſis Leviticus, ſimiliter continet maſoram duplicem, exteriorem & interiorem. Exterior continet Alphabethum fœcundiſsimum vocum ſingularum, quæ cum accentu Sakephkaton habent kametz. Non enim ſemper hic accentus vocalẽ ſuam producit. Interior maſora continet Alphabethum literarum minuſcularum, quæ minori figura in voce ſua fuerunt deſcriptæ, quàm aliæ. Inter has prima eſt litera א in voce prima hujus libri וַיִּקְרָא, & ejus occaſione reliquarum literarum loca hîc recenſentur. De his nos egimus ſuprà in Commentario, cap. 10.

Quartus liber Moſis, Numerorum, in maſora exteriori continet י״ו זוּגִין מִן ב׳ ב׳ קָמְצִין ſedecim paria binarum vocum cum kametz notatis, veluti בְּחֳרָבוֹת קָח קָח · בְּחֲרָבוֹת. Interior maſora recenſet י״ח מִלִּין תִּקּוּן סוֹפְרִים Octodecim dictiones, quę ſunt correctio Scribarum. De his nos agemus, Deo volente, alibi.

Quintus liber Moſis, Deuteronomion, in maſora exteriori adducit, י״ח פְּסוּקִים Ooctodecim verſus, in quibus eadem vox in primo verſu eſt initium ejus, in altero finis ejus, veluti וַיִּסָּעוּ Gen. 35. 5. verſum inchoat, &

at, &

at, & Num.10.28.verſum claudit. Interior maſora recenſet י׳ מִלִּין decem dictiones, quæ leguntur & non ſunt ſcriptæ in textu, veluti בְּנֵי Jud.20.13.

Joſuæ veſtibulum nullam maſoram habet, ſed literis majuſculis cōmendationem quandam Prophetarum primorum.

Judicum libri maſora exterior מ׳ מִלִּין Quadraginta voces, quæ incipiunt à litera ו, & ſtatim poſt ſe habēt nomen יהוה, veluti וְעָבַר יְהוָה Et tranſivit Dominus, Exod.12.23. Interior maſora tradit י״א מִלִּין Undecim voces, in quibus legitur ת, quod tamen in illis non eſt ſcriptum, veluti 2.Sam.12.24, ſcriptum eſt וַיִּקְרָא, ſed legitur וַתִּקְרָא. Item 2.Sam.20.23, ſcriptum eſt הַכְּרֵי & & legitur הַכְּרֵתִי.

Samuelis liber in maſora exteriori continet מ״א מִלִּין 41 voces, quæ in fine ſcribuntur cum ו, & leguntur per י, veluti Deuteron.5.10 ſcribitur מִצְוֹתו, ſed legitur מִצְוֹתָי. Contra hanc maſoram peccant hìc libri omnes qui ponunt קְרִי id eſt, vocem lectam מִצְוֹתָיו. Id maſora hæc nullo modo vult, ſed inquit, Tot voces eſſe, quæ ſcribuntur in fine cum ו & leguntur per י, ſcil. loco ו, quod declarant reliqua exempla, ut תקעו, quod legendum תִּקְעִי, & ſic reliqua omnia. Sic Chaldæus legit מצותי. Agnoſcamus hîc uſum Maſoræ ad veritatem lectionis conſervandam.

Regum liber in maſora exteriori continet 43 voces, quæ ſcribuntur in fine cum י, & leguntur ſine י. Interior maſora tradit י״ח מִלִּין Octodecim voces, quæ carent literâ ו in fine vocis, & leguntur cum ו, veluti Jud.21.20, ſcriptum eſt ויצו & legitur וַיְצַוּוּ, unde vox

ſcripta punctata eſt וַיִּצַו.

Jeſaias continet in veſtibulo ר׳ זוגין Quatuor paria ex binis locutionibus in aliquo libro, ubi prior habet literam additam & caret voce aliquâ, altera caret literâ & habet vocem additam. Veluti Deut.6.13 legitur, אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ *Dominum Deum tuum timebis, ipſi ſervies, & in nomine ejus jurabis*, & Deuter.10.20 legitur, אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבוֹ תִדְבָּק וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ *Dominum Deum tuum timebis, ipſi ſervies & ipſi adhærebis, & in nomine ejus jurabis.* Simile Deut.7.6. & 19.15.

Jeremias in maſora exteriore continet eadem, quæ in veſtibulo libri Samuelis ponuntur. Interior maſora continet 24 dictiones, quæ in fine ſcribuntur cum י, & leguntur per ו.

Ezechiel in maſora exteriori habet 48 voces, quæ habent in medio ſcriptum א, quod non legitur. Interior maſora tradit 12 voces, quæ ſcribuntur cum א in fine, quod non legitur.

Hoſeas in maſora exteriore continet 22 voces, quæ ſcribuntur cum י ab initio, & leguntur per ו. Item è contrario, 10 voces, quæ ſcribuntur ab initio cum ו & leguntur per י. Interior maſora habet Undecim voces, quæ ſcriptæ ſunt cum ב & leguntur per כ. Reliqui minores nihil continent, qui duodecim minores ſub uno libro comprehenduntur.

Pſalmorum veſtibulum non continet maſoram, ſed commendationem brevem librorum Hagiographorũ, (quorum Pſalmorũ liber primus eſt) & perfectionis totius Scripturæ, in literis, punctis, & aliis.

Pro-

Proverbia in maſora exteriori continent Schitta ſive Catalogum plurimarũ vocum cum duplici forma, quarum una nunquam ſæpiùs legitur, altera legitur, veluti אמנם non legitur, niſi Gen.18.13, at האמנם ſæpiùs. Sic במצור 2.Paralip.32.10, non legitur ſæpiùs, at במצור & ובמצור benè. Interior maſora tradit 12 dictiones, quæ etiam in principio Ezechielis propoſitæ.

Job in exteriori maſora tradit 48 voces, quæ etiam extant in principio Ezechielis. Interior maſora tradit, vocabulum איש duodecies inchoare verſum in Lege & Jobo, decies in Lege, & bis in Jobo. Item וכל איש ſedecim locis, quæ omnia hîc adducuntur.

Canticum Canticorum in maſora exteriori tradit viginti paria vocum, quarum una ſcribitur cum ס, altera cum, ש vel ש. veluti הסירים & השירים. Interior maſora tradit, vocem פיהו in diverſa locutione ſive forma, viginti duobus locis inveniri.

Daniel præcedentem utramque maſoram repetitam habet.

Eſra repetit utramque maſoram, quæ in veſtibulo Proverbiorum libri.

Chronicorum liber repetit maſoram utramque, quæ in principio prophetæ Hoſeæ fuit propoſita.

Atque hic eſt apparatus, introitum ſingulorum librorum cum tanto ſplendore veſtiens, quem, ne fucum cuiquam faceret, ſic vivum oculis omnium ſpectandum, proponere voluimus, ſimul ne moraretur quemquam.

CAPUT XVI.

Miſcella variorum ſymbolorum explicatio.

MAſorethæ ſæpiſsimè in uſu habent, propoſitæ ſuæ cenſuræ aliquod ſymbolum, quod סִימָן vocant, breve & elegans, ſed ſæpe difficile & ænigmaticum dare, quod datæ cenſuræ ſenſum continet, & argutè explicat. Non autem ex invidia, non ex vanitate aut arrogantia aliqua ſic obſcurè locuti ſunt, ſed ut attentum lectorem redderent, induſtriam ejus excitarent, mentem acuerent & ſolerter alerent. Talia duodecim Elias in fine libri ſui Maſoreth explicat, quorũ tamen pauciora in impreſsis libris hodie inveniuntur. Nos & noſtrum ſymbolum paulò etiam liberaliùs hîc conferemus, ne in ulla hujus materiæ parte, noſtrum ſtudium cuiquam defuiſſe videatur.

Symbola hæc trium potiſsimùm ſunt generum: primum, quod continet ſententias, plerunque linguâ Chaldaicâ, tot vocibus conceptas, quoties propoſita dictio inveniri ſcribitur. Primum hujus generis exemplum legitur Geneſ. 1. 5. ad vocem textus לָאוֹר, quæ ſepties in Scriptura extat, cujus numeri ſymbolum eſt ſententia, צְוַח סַמְיָא וּסְבַר לְמִפַּק בְּלֵילְיָא וְקָם בְּצַפְרָא. Explicationem ejus vide ſuprà cap. 13.

Secundum extat Geneſ. 2. 10. in maſora parva ad marginem exteriorem, ad vocem וְנָהָר quæ ſcribitur quater inveniri, quorum ſymbolum, מֵעֶדֶן יְסוֹבְבֵנִי וְנִשְּׁתוּ אֱוִלִי, ex quibus prima vox מֵעֵדֶן repreſentat hujus capitis locum: altera יְסוֹבְבֵנִי locum וְנָהָר יְסוֹבְבֵנִי Jon. 2. 3: tertia, וְנִשְּׁתוּ locum, וְנִשְּׁתוּ מַיִם מֵהַיָּם וְנָהָר יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ, Jeſa. 19. 5, cujus

5, cujus alterum membrum in maſora magna hîc tantùm adducitur: quarta אִלּוּ locum, אִלְלוּ מַיִם מִהָיָם Job.14.11. Hinc patet ſymboli iſtius verſus.

Tertium, Geneſ.4.12. in maſora parva ad תֹסֵף notatur, ג׳ חֲסֵרִים מִלְרַע וסי׳ חֵילָא דְמִלְּתָא רוּחָא *Tria ſunt defectiva & milrah, quorum ſymbolum, Vis verbi ſpiritus-eſt.* Prima vox חֵילָא notat hunc locum, לֹא תֹסֵף תֵּת כֹּחָהּ *Non perget proferre vim ſuam*, ubi כֹּחָהּ in Targum redditur חֵילַהּ. Secunda דְמִלְּתָא notat locum, אֵת כָּל הַדָּבָר *Omne verbum quod ego præcipio vobis, illud obſervabitis ut faciatis, non addes ad illud & non detrahes de illo*, Deut.12.32. Tertia, רוּחָא *Spiritus*, indicat locum, תֹּסֵף רוּחָם יִגְוָעוּן *Recipis ſpiritum eorum, & exſpirant*, Pſal.104.29.

Quartum extat Geneſ.18, 4, מוֹי דְנִגְבְּרָא פַּרְזְלָא, cujus explicationem vide ſuprà in Clavi, cap.10. in voce סִימָן. Ibidem & aliud ejuſdem hujus loci.

Quintum Exo.2.11. ad vocem מַכֶּה, notatur ה׳ פַּתַח וסי׳ עִבְרָא בְחוּטְרָא לָא תִמְחֵי עַמְמַיָא בְרוּגְזָא יְהוָה מָחֵי׃ *Quinq; ſunt cum Pathach* (ſcil. parvo, i. e. Sægol) *quorum ſymbolum, Hebræum baculo nō percuties, populos in furore Dominus percutit.* Prima vox עִבְרָא notat hunc locum, מַכֶּה אִישׁ עִבְרִי מֵאֶחָיו Percutiens virum Hebræum ex fratribus ſuis, Exod.2.11. Secunda vox בְחוּטְרָא notat locum אָנֹכִי מַכֶּה בַּמַּטֶּה Ego percutio baculo, Exo.7.19, ubi vox בַּמַּטֶּה in Targum redditur בְּחוּטְרָא. Tertia לָא־תִמְחֵי notat locum, וַיֹּאמֶר לֹא תַכֶּה *Et dixit, non percuties*, 2.Regum 6.22. in quo verſu ſequitur מַכֶּה. Quarta עַמְמַיָא בְרוּגְזָא notat locum, מַכֶּה עַמִּים בְּעֶבְרָה Percutiens populos in furore, Jeſa.14.7. Quinta, יְהוָה מָחֵי notat locum, כִּי אֲנִי יְהוָה מַכֶּה Nam ego Dominus percutio,

cutio, Ezechiel. 7. 9. Hæc ſymbola rariora ſunt, quæ plures voces continent, quam numerus propoſitus deſignat.

Sextum, Proverbior. 3. 35. ad vocem מֵרִים notatur, ג׳ Tria eſſe, quibus Maſora magna addit unum וּמֵרִים. De his quatuor in Maſora parva datur Symbolum, כַּסְפָּא אַשְׁטֵי חַכִּימַיָּא וְרָאשַׁיָּא *Pecunia ſtultos-facit ſapientes & Capita.* Prima vox כַּסְפָּא *Argentum*, notat locum, כָּל מֵרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף Quiſquis affert oblationem argenti, Exod. 35. 24. Secunda אַשְׁטֵי Infatuat, notat locum, וּקְצַר רוּחַ מֵרִים אִוֶּלֶת Et brevis ſpiritu effert ſtultitiam, Prov. 14. 29. Tertia חַכִּימַיָּא notat locum, כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ Honorem ſapientes poſsidebunt, Proverb. 3. 35. Quarta רָאשַׁיָּא indicat locum, כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי Gloria mea & exaltans caput meum, Pſalm. 3. 4, in quo ut legitur וּמֵרִים cum ו ab initio, ſic quoque in ſymbolo וְרָאשַׁיָּא. Sed horum ſymbolorum copia eſt innumera, quæ omnia ad ſimilem formam examinanda erunt.

Secundum genus ſymbolorũ eſt, quod rem ipſam vel plenis & artificioſis verbis vel abbreviaturis tectè & argutè explicat: ut, Geneſ. 36. verſ. 21. 25. 26. 28. 30. ſepties legitur דִּישׁוֹן nomẽ proprium viri diversâ formâ ſcriptum, nempe, דִּשָׁן, דִּשׁוֹן, דִּישָׁן, דִּשָׁן, דִּשׁוֹן, דִּשׁוֹן, דִּישָׁן. Ad ordinem conſtantem lectionis in hac diverſitate obſervandum, dederunt ſymbolum in maſora magna hoc loco כָּל יוֹמָא דְסִפְרָא קוֹרִין דִּישׁוֹן וּמַתְחִיל בְּשַׁבַּת id eſt, *Omni die libri, legunt Diſchon, & initium eſt à ſabbatho.* Omne die libri, ſcil. Legis, quod in maſora parva verſ. 30. per abbreviaturam ס״ת indicatur, hoc eſt,

quando

quando liber Legis in ſynagoga publicè legitur, quod fit in ſabbatho, die ſecundo, & quinto, Lunæ ſcil. & Jovis, ut nos loquimur, tunc legitur רישון per Cholem, reliqua ſunt cum Kametz. Hic ordo convenit hodierno textui, & obſervatur à Judæis Germaniæ. Aliter legerunt Judęi Hiſpaniæ, quorum ſymbolum hîc quoque in Maſora ſubjicitur, כָּל יוֹמָא דִסְפַר תּוֹרָה רִישָׁן וּמַתְחִיל בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת Omni die libri legis eſt Diſchan, & initium ſumitur à die primo ſeptimanę, id eſt, à die Solis ſive Dominico noſtro, qui Judæis eſt primus ſeptimanæ, quàm vocant etiam שַׁבָּת, ut ipſum diem ſeptimum. Hic ordo diſcrepat in die quarto, in quem etiam incidit forma Diſchan, unde Elias eum rejicit. Prior ordo etiam alio ſymbolo confirmatur, מַעֲלִין בְּקֹדֶשׁ אֲבָל לֹא מוֹרִידִין *Aſcendunt ad ſanctum, ſed non deſcendunt.* Sabbathum ſanctum eſt, unde præſtat ab eo aſcendi, id eſt, inchoari, & non deſcendi, id eſt, finire, quod fit, ſi à die primo ſeptimanæ initium fiat. Aliud ejusdem ordinis ſymbolum, אג״ו רישון בד״הו רִישָׁן, id eſt, primum, tertium, ſextum eſt Diſchon: ſecundum, quartum, quintum, ſeptimum, Diſchan. Elias affert adhuc aliud ſymbolum, עֲשִׁירִים מְקַמְּצִין *Divites congregant*, id eſt, quæ vox hîc dives eſt in literis, nempe plenè cum י, ea eſt cum Kametz ſcripta. קָמַץ Cōgregare.

Geneſ. 40.9, legitur in textu, וַיְסַפֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים *Et narravit præfectus poculorum*, & c. 41.9. וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים *Et locutus eſt præfectus poculorum.* Circulus maſoræ index, utrobique notatus eſt ad primam vocem: nos judicamus, ponendum eſſe ſuper הַמַּשְׁקִים, aut in medio, ut ad totum membrum referatur, ut Exod.

6.8, & alibi ſæpe. Nec tamen ad utramq; vocem, ſed ad eam tantùm pertinet, quæ accentum variat. Id maniſeſtè docet Maſora, quæ ad primum locum ait, חד מן י״ו זוגין מתחלפין בטעמא וסימן בבירת האסורים נשבר ובצאתו נזקף *Eſt unum ex ſedecim paribus, quæ diverſos habent accentus: ſymbolum hujus, in domo vinctorum confractus eſt, dum exit, elevatur.* Senſus, *Præfectus pocillatorum*, qui שר המשקים vocatur, hoc loco, ubi adhuc in carcere eſt, נשבר confractus eſt, hoc eſt, vocabulum המשקים hîc habet accentum תביר, quæ vox à Verbo, Chaldaico תבר *Frangere, Confringere*, quod Hebraicè dicitur שבר, unde in Niphal נשבר *Confringi*. Hac voce per ſe ſignificativa, alludit ſimul ad vocem Chaldaicam תביר accentus nomen, à fragore ſoni nomẽ habentis. *Dum exit*, id eſt, in altero loco, ubi ex carcere egreſſus eſt, *elevatur*, נזקף, id eſt, vox illa המשקים cum accentu זקף notata eſt, qui ab Elatione nomen habet, quòd ſupra vocem locatur. Sedecim hæc paria recenſentur Exo. 6.8. in maſora magna. Hîc, ut & alibi ſæpiùs, hæc maſora aliis verbis cõcepta eſt, nempe, י״ו זוגין מתחלפין בחד ענינא חד זקיף לרומא וחד נחית לתהומא *Sedecim paria diverſa ſunt in eodem textu, unum elevatum eſt in altum, alterum deſcendit in abyſſum.* Sîc mox verſ. 11. in maſora parva. Senſus, vox una in uno membro paris, accentum habet ſupra vocem, in altero infra vocem. Aliud hujusmodi par eſt Lev. 23.12, ועשיתם ביום הניפכם את העמר, & verſu 19, ועשיתם שעיר עזים. In primo verbum ועשיתם habet Zakeph gadol, in altero membro Tevir. Huic loco novum ſymbolum datum, עומרא סליק צפירא נחית *Manipulus aſcendit, hircus deſcendit,*

dit, id eſt, ubi vox עֹמֶר *Manipulus*, cum præcedenti voce legitur, ibi accentus ſupra vocem eſt, ubi צָפִיר, qui Hebraicè dicitur שָׂעִיר, cum ea legitur, ibi accẽtus eſt infra vocem. Aliud par Lev.26.39, ubi in eodem verſu legitur, וְאַף בַּעֲוֹנֹת, *Etiam propter iniquitatem ſuam*, & mox, וְאַף אֲשֶׁר הָלְכוּ *Etiam quòd ambularunt*. Huic loco aliud ſymbolum conveniens datum, עֲוֹנוֹת לְמַטָּה וְהָלְכוּ לְמַעְלָה *Iniquitates infrà committuntur, ſed ambulant ſurſum*, id eſt, ubi vox עֲוֹנוֹת extat, ibi eſt accentus Tevir infra vocem, ubi autem extat הָלְכוּ, ibi accentus eſt Zakeph ſupra vocem. Ex his judicanda alia ſimilia, quæ aliis in locis ad hæc paria dantur.

Exo.29.11, legitur, וְסָמַךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו Et impoſuit Aharon & filii ejus. Sic verſ.20. At in medio, verſ.16, וְסָמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו. Hic appoſitum eſt ſymbolum in maſora parva, יָחִיד אֶחָד רַבִּים שְׁנַיִם *Unicus unum, multi duos*. Hoc eſt, ubi numero ſingulari dicitur וְסָמַךְ, ibi tantum unicus eſt accentus cum hac voce, ubi verò numero plurali dicitur וְסָמְכוּ, ibi duo ſunt accentus cum iſto verbo, nempe Kadma & Aſla.

Levit.12.4, legitur בִּדְמֵי טָהֳרָה In ſanguine purgationis, & mox יְמֵי טָהֳרָהּ Dies purgationis. De his ſymbolum datur, יָמִים מְגוּלִים דָּמִים מְכוּסִים. Id explicatum ſuprà, cap.10. in voce סִימָן.

Levit.8.31, in Sectione צַו, legitur צִוֵּיתִי, & verſ.35, צֻוֵּיתִי. Hujus ſymbolum eſt vox וַיְצִיצוּ, nempe, ut ſub primo צ eſt Chirek in hac voce, & cum altero צ Schurek, ſic in Sectione צו primo loco legitur צִוֵּיתִי cum Chirek ſub צ, & in altero Schurek parvum cum צ. Contrà in Sectione ſequenti שְׁמִינִי Levit.10.13, legitur

צִיִּתִי, & v.18, צִוֵּיתִי cujus ordinis ſymbolum vox רְצוּצִים. Ratio patet ex præcedenti forma.

Num.22.22, ſcribitur in Bilhami hiſtoria, וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ & Geneſ.22.3, in Abrahami hiſtoria ſcribitur שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ. Differentia in אתו & עמו, cujus ſymbolum hîc affertur in maſora magna, וְסִימָנֵיהוֹן אַתְיָהוֹן Et ſymbola illorum ſunt literæ ipſorum. Literæ, ſcil. nominum ipſorum. Abraham אברהם ſcribitur cum א ab initio, & ſic juxta ipſum ſcribitur אתו, Bilham בלעם ſcribitur cum litera ע in medio, & ſic apud ipſum ſcribitur עמו. Elias affert adhuc alia ſymbola, ſed quia iſta in noſtris Bibliis non extant, idcirco omittimus illa.

Deut.31.7, legitur וַיִּקְרָא משה *Et vocavit Moſes Joſuam & dixit ei in oculis omnium Iſraelitarum: Fortis & robuſtus eſto,* כִּי אַתָּה תָּבוֹא *cùm tu veneris,* & cæt. & verſu 23, ſcribitur, וַיְצַו *Et præcepit Joſuæ filio Nun, & dixit: Fortis & robuſtus eſto,* כִּי אַתָּה תָּבִיא *cùm tu introduxeris,* & cæt. Ad primum locũ maſora tradit, קַדְמָא דִקְרִיאָה כִּי אַתָּה תָּבוֹא תִּנְיָנָא דְצִוָּאָה כִּי אַתָּה תָּבִיא וסי׳ קוצי *Primum clamoris,* id eſt, ubi Verbum קָרָא ponitur, eſt, כי אתה תבוא, *alterum præcepti,* id eſt, ubi verbum צִוָּה eſt, legitur כי אתה תביא. Symbolũ, קוצי, id eſt, ubi litera ק eſt, hoc eſt verbum קרא, eſt Cholem, id eſt, legitur תָּבוֹא cum Cholem: ubi צ eſt, nempe verbum צִוָּה, ibi Chirek eſt, hoc eſt legitur תָּבִיא.

Joſuæ 23.19, legitur, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה *Et pereatis ſubitò.* Hîc vox מהרה habet accentũ Zakeph. At Deut.11.17, legitur וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה, cum accentu Revia. Hinc in Maſora Jehoſuæ, datur ſymbolũ, מֹשֶׁה רַבֵּינוּ יוֹשֵׁב וּמְשָׁרְתוֹ עוֹמֵד *Moſis Doctor noſter ſedet, & miniſter ejus ſtat.* In Deu-

Deuteronomio generalius eſt ſymbolum ארון יושב ומשרתו עומד *Dominus ſedet, & miniſter ejus ſtat.* Senſus: In Moſe, qui fuit Dominus Joſuę, & Doctor omnium Iſraelitarum, legitur vox מְהֵרָה cum accentu רְבִיע. Eſt autem רָבַע *Sedere, humi ſtratum eſſe*, & hoc eſt, quod dicitur, Dominis ſedet: in Joſua autem iſta vox in eadem locutione habet accentum זָקֵף. Eſt autem זָקַף *Erectũ eſſe vel ſtare*, unde dicitur ſervus ejus ſtat erectus. Joſua autem fuit miniſter Moſis ad tempus.

Jeſa. 42. 18, ſcribitur הַעִוְרִים *Cæci*, cum Pathach ſub ה. Huic formæ ſymbolũ appoſitum, סַמְיָא פַּתְחִין עִבְרָיָא קַמְצִין *Cæci ſunt cum Pathach, Hebræi cum Kametz*, סמיא id eſt, הָעִוְרִים hoc loco, qui Chaldaicè dicuntur סַמְיָא. At vox affinis הָעִבְרִים ſcribitur cum Kametz ſub ה, ut Geneſ. 40. 15.

Jerem. 52. 16, legitur וּמִדַּלּוֹת הָאָרֶץ *Et ex attenuatis terræ.* In maſora parva hîc eſt appoſitum ſymbolum, בֶּן הַמֶּלֶךְ דַּל יִרְמְיָה דַלּוֹת הַיְנוּ דְאָמְרֵי אֱנָשֵׁי בָּתַר עַנְיָא עַנְיוּתָא אָזְלָא *Filius regis attenuatus eſt at apud Jeremiam ſunt attenuati. Illud eſt quod homines vulgò dicunt, Afflictum afflictio ſequitur.* Filius regis, nempe Amnon, ad quem amicus ejus Jonadab dicebat, מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל בֶּן הַמֶּלֶךְ *Quare tu ſic es attenuatus, fili regis, unoquoque mane*, 2. Samuel. 13. 4. At Apud Jeremiam, ubi agitur de deportatione populi Judaici in exilium, variiſque ejus calamitatibus, dicitur pluraliter דַלּוֹת, juxta vulgare proverbium, *Afflictum afflictio ſequitur*, quia *Nulla calamitas ſola.* Sed videtur voluiſſe indicare, libr. 2. Regum cap. 25, in ejuſdem hiſtoriæ enarratione, verſ. 12 ſingulariter dici וּמִדַּלַּת הָאָרֶץ, in cujus locutionis ſymbo-

diverſo ordine, datur ſymbolum abbreviatum, ut Exod.23.23, & alibi. Exo.26.26, legitur, צֶלַע הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָד & cap.36.31. צֶלַע הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָת, ſymbolum ד״ת, id eſt, in primo legitur אחד per ד, in altero אחת per ת: ne quis hæc vitioſa putaret, id nominatim monuerunt. Lev. 19.5, legitur זֶבַח שְׁלָמִים, & cap.22.29. זֶבַח תּוֹדָה in ſimili locutione. De differentia datur ſymbolum ש״ת, id eſt, שְׁלָמִים תּוֹדָה, ne quis putaret utrobique debere eſſe eandem vocem. Levit.27.7, legitur וְהָיָה עֶרְכְּךָ, & id ſepties, ſed cum diverſis accentibus, quorũ ſymbolum פר״ט תף זט, id eſt, Paſta, Revia, Tiphcha, Tevir, Paſta, Sakeph, Tiphcha. Numer.10.14, legitur וְעַל־צְבָאוֹ cum accentu Sakeph. Maſora tradit, Quater eſſe in hac hiſtoria cum uno accentu. Symbolum, אר״יר בְּמָרוֹם, id eſt, ראובן׳ יהודה׳ דן׳ אפרים in alto, ſcil. habent accentum, nempe Zakeph, cujus ſedes ſupra vocem. Talia plura inveniuntur Num. 26, ubi literæ abbreviaturæ denotant nomina tribuum. Nu. 26.51. in recenſione tribus Naphtali legitur, שְׁבַע מֵאוֹת, וּשְׁלֹשִׁים & antè in recenſione tribus Ruben, verſ.7. legitur וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים. Huic differẽtiæ datur ſymbolum וּשְׁמוֹ קוֹדְמוֹ Et nomen ejus eſt ante eum. Hîc וש״מו eſt abbreviatura, notans formã, ושבע מאות ושלשים præcedere. Num.29.19 ad וְנִסְכֵּיהֶם maſora notat, indiciũ libaminis aquæ peti ex hac hiſtoria, cujus ſymbolum בו״ז מַיִם, quæ literæ notant diem ſecundum, ſextum & ſeptimum, de quorum, ut & reliquorum dierum ſacrificiis hîc agitur. Quòd autem in tribus iſtis diebus voces quædam aliter ſcribuntur, quàm in reliquis diebus, inde petitũ indicium vocis מַיִם. nempe

pe in die ſecundo ſcribitur וְנִסְכֵּיהֶם, aliâs וְנִסְכָּהּ, unde petitur litera מ de fine voces. In die ſexto ſcribitur וּנְסָכֶיהָ cum litera י in medio ex forma plurali, aliâs וְנִסְכָּהּ, inde eſt litera י. In die ſeptimo ſcribitur כְּמִשְׁפָּטָם aliâs כַּמִּשְׁפָּט, unde eſt ם à fine,& hinc fit מַיִם. Ergo,inquiunt Judæi,hinc habemus רֶמֶז indicium libaminis aquæ. Nu.29.25. legitur, וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד ad quod maſora notat, Ter hæc legi in hoc capite,quorum ſymbolum אב״ד, id eſt, in die primo, ſecundo & quarto hujus capitis. Atque hæc pauca occaſionem promptam dabunt inveſtigandi & cognoſcendi ſimilia.

Tertium genus ſymbolorum eſt, quando ad propoſitæ maſoræ explicationem & confirmationem adducitur verſus aliquis biblicus,ſive locutio aliqua biblica, quæ ceu memoriale quoddam continet illius, quod maſora explicat. Veluti cum duæ ſunt ſimiles locutiones in diverſis locis,quæ tamen exiguam aliquam differentiam habent in diverſa litera,voce aut accentu,tunc differentiam illam notant,& illi obſervandæ dant locum aliquem biblicum pro ſymbolo. Exempli cauſa.Geneſ.8.7,legitur יָצוֹא, ad quod Maſora parva notat, ג׳ מְלֵאִים ואפ״ס וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן *Tria ſunt plena,quorum ſymbolum eſt verſus quidam, Et domus repleta erat fumo.* Ex Maſora magna textuali, hujus ſymboli explicatio patet. Loca ibi afferuntur ſeptem, inter quæ quatuor defectivè ſine ו ſcripta, tria plena cum ו, quorum ſymbolum עשׁ״ן. Nempe הָעֹרֵב, quæ vox notat locum ſive verſum præſentem de corvo exeunte & redeunte. Alter שִׁמְעִי nomen proprium viri, 2.Sam.16.5. Tertius נַעֲמָן Naaman, 2.Reg.5.11.

Hæc

Hæc tria nomina indicantur per vocem ſymbolicam עָשָׁן, quæ legitur in illo verſu Jeſaiæ, qui propterea iſtorum trium eſt memoriale ſymbolum, nempe ע vocis עֵרֶב · ש nominis שִׁמְעִי · נ nominis נַעֲמָן.

Geneſ.24.3 legitur, אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ, & verſ.37. אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּאַרְצוֹ. Pro hac differentia obſervanda datur verſus memorialis, כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ Exod. 8.18. Senſus, ut in hoc loco præcedit בְּקֶרֶב, ſic & in primo illo בְּקִרְבּוֹ: ut hîc ſequitur הָאָרֶץ, ſic in ſecundo illo dicitur בְּאַרְצוֹ.

Exo.23 23, ponuntur ſex gentium nomina, הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי, inter quæ ſecundum, tertium, quartum & ſextum ſunt cum ו copula, alibi autem aliter ponuntur. Pro uſu ו copulæ in hoc loco, datur verſus memorialis, in quo eodem ordine ו copula procedit, nempe לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ Jerem.1.10. Simile vide Exod.33.2. Sic Exod.35.11. de את & ואת, affertur verſus ſymbolicus, סַלְעִי וּמְצוּדָתִי Pſalm.31.4.

Lev.25.verſ.25, legitur כִּי יָמוּךְ, & verſ.35.39, וְכִי יָמוּךְ cum ו copula. Ad hanc diverſitatem obſervandam affertur verſus ſymbolicus ex Joſ.2.9, in quo primò ponitur כִּי & bis וְכִי.

Deut.11.24, legitur לָכֶם יִהְיֶה, & Joſ.1.3. in ſimili locutione legitur, לָכֶם נְתַתִּיו. Hujus differentię ſymbolum eſt verſus unus, וְהָיָה בְּתֵת יְהוָה, & cæt. ubi præcedit verbum היה, & ſequitur נָתַן.

Joſ.4.6, legitur, כִּי יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם Cum rogaverint vos filii veſtri, & ver.21. אֲשֶׁר יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם. Symbolum verſus quidam, כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם. Exod.14.13: ut hîc

Digitized by Google

ſe conſequuntur כִּי אֲשֶׁר, ſic in duobus præcedentibus locis.

Quando in diverſis hujusmodi vocib. eſt differentia in aliqua vocali, tunc pro ſymbolo ſumunt dictionem biblicam in qua utraque forma reperitur. Hic tamen quantitatis ratio inter vocales non habetur, ſed longam pro brevi, & cõtrà ſumunt, modo ſit ejusdem ſoni: ut, Geneſ. 24. verſ. 23, legitur לָלִין, *Ad pernoctandum*, & verſ. 25. לָלוּן. In primo eſt Chirek ſub ל, in altero Schurek. Symbolum vox הֲלִילוּ, in qua eadem forma & idem ordo vocalium cum ל. Item, Levit. 25. 23, ſcribitur לִצְמִתֻת cum Chirek ſub ל, & verſ. 30, לַצְמִיתֻת cum Pathach ſub ל. Symbolum vox חָלִילָה, in qua cum primo ל eſt Chirek, cum altero, Kametz, quæ repræſentant ſonos I & A. Sic Lev. 10. 13, ſcribitur & verſ. 18. צֻוֵּיתִי צִוֵּיתִי, ubi cum primo צ eſt vocalis U, cum altero I.

TERENT.

Hæc dum incipias, gravia ſunt
Dumq; ignores: ubi cognoris, facilia.

FINIS CLAVIS MASORAE.

FU-

AEtate ſapimus rectiùs, inquit Terentius in Adelph. Idem ibidem rectiſsimè: *Nunquam ita quiſquam benè ſubducta ratione ad vitam fuit, Quin res, ætas, uſus ſemper aliquid apportet novi.* In Commentario Maſorethico ſive Hiſtoriæ Maſorethicæ capite tertio, affertur aliquid ex Hebræis priſcis, per Malachiam prophetam ipſos intellexiſſe Eſram. Id Hieronymus quoque ab illis didicerat, ut patet ex iis quæ ſcribit in Commentariis in Malachiam, in principio: *Malachi autem Hebræi Eſram exiſtimant ſacerdotem*, & cæt. Et cap. 4. Commentarii Maſorethici de urbe Tiberiade quædam proferuntur, & inter ea ex Talmudicis, quòd per urbem Chammat illi intellexerint urbem Tiberiada. Huic ſententiæ confirmandæ eſt illud, quod legitur in Targum Num. 34. 8. ubi in Hebræo eſt, מֵהֹר הָהָר תְּתָאוּ לְבֹא חֲמָת *A monte Hor fines conſtituite usque ad acceſſum urbis Chamat*: ibi Jonathan paraphraſtes habet: מִטּוּרוֹס אוּמָנוֹס תְּכַוְּנוּן לְכוֹן מְעָלֵךְ לְטְבֶרְיָא *A monte Tauro Umano diſponetis vobis terminum usque ad Tiberiada.* En Chamat eodem ſenſu, quo Talmudici accipiunt. In eodem Commentario, cap. 11. agitur de diviſione librorum biblicorum, ubi inter cætera alii novem libros Hagiographis, alii undecim annumerant, unde prodit diviſio vel in viginti duos vel in viginti quatuor libros biblicos. Adducuntur ex Patribus eccleſiæ Chriſtianæ teſtimonia, & ex Hebræis. Ex utrisque ſunt, qui Danielem prophetam Hagiographis annumerarunt. Hinc & apud B. Hierony-

Digitized by Google

mum in Præfatione in Danielem legitur: *Illud admoneo, non haberi Danielem apud Hebræos inter prophetas, ſed inter eos, qui Hagiographa conſcripſerunt. In tres ſiquidem partes omnis Scriptura ſacra ab eis diuiditur in Legem, in Prophetas & in Hagiographa, id eſt, in quinque, in octo, & undecim libros.* En apertum antiquitatis Hebraicæ teſtimonium. Idem ſæpè: *Optima quæque, ut ait Plinius, malunt contemnere plerique quàm diſcere.*

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA